

M

280427

OSZK

Georgios N. Z. Hen, "Könyvtár"

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

Pódsányi Párizs
IX. Műl. 270.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

Gyűjtemény, 6/10. 49.

OKTATÓ SZABÁLYZAT

A' MAGYAR

HONVÉD ÉS NEMZETŐRI

GYALOGHAD' SZÁMÁRA.

Országos Széchényi Könyvtár

Második javított kiadás.

PESTEN,

Emich Gusztáv könyvkerekedésében,

1849.

OSZK

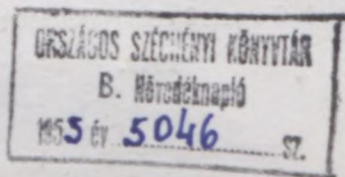
Országos Széchényi Könyvtár

M

280427

Nyomatott Lukács és társnál.

A' VITÉZ

M A G Y A R
HADSEREGNEK

Országos Széchényi Könyvtár

tisztelet jeléül.

ELŐSZÓ.

A' katona' beoktatása egy hadsereg' czélszerű használhatóságának első alapja lévén, e' szerint a' gyakorlati hadművészetnek is első vagy elemi előkészülete.

Jelen szabályzat sinórmértékül szolgál, mikép oktatassék a' katona fegyverei' használatában, hogy nem csak mint tagja az egésznek czélszerűen működhesse, hanem egyedül is, önmagát oltalmazhassa, és ellenét meggyőzhesse.

Czélja pedig: egyenlőség az egészben.

Hogy tehát e' megkívánt egyenlőség eléressék, minden előljárónak föltétlen kötelességévé tétetik, ezen szabályokat pontosan és betűszerínti értelmökben követni. — Gyengébb tehetséggel bírók ez által szolgálati kötelességeiknek részint már megfelelnek, mi közben éles elmével megáldottak e' szabályokban alkalmat vagyis elveket találnak, fogalmaikat rendezni, állandósítani, és nagyobb hatáskörre előkészülni.

A' katonának czélszerű és foganatos kiképezésére első föltétel, hogy szívében erkölcsöt ébresztene, elméjében pedig meggyőződést iparkodjunk költeni arról, minő becsület- és diszteljes rend az, mellyre magát elszánta. E' célból már midőn esküjét leteszi, e' cselekedete' fontosságáról, valamint kötelességeinek terjedelméről, mellyeket magára vállalt, és mellyeknek megtartására magát ünnepélyesen kötelezte, eleve jól értesíteni kell. A' szolgálati szabályokat és a' hadiczikákat neki gyakran fölolvadni, és anyanyelvén megmagyarázni szükség. Azonkül az ujonczhoz egy derék idős katona rendeltessék, ki őt barátságos jóakarattal oktassa a' szolgálati eljárásokban, továbbá megmutassa,

mikép kell öltözetét, fegyverzetét és puskáját tisztítani, és azokat folyvást jó állapotban tartania.

Minden előljáró igyekezzen a' fiatal katona' szívében a' kormány, alkotmány és katona-rend iránt szeretetet, előljáróihoz hű ragaszkodást, bizalmat és közszellemet gerjeszteni. Tudni kell vele, állapota' nehézségeit megismertetni, kiképezése' szükséges voltáról és a' szigorú fegyelem' elkerülhetlenségéről őt meggyőződtetni, — és ez utóbbiban, minden előljárók iránti engedelmességben, ön példája által kitűnni; röviden mondva: az ujonczban katonai szellemet ébreszteni. Ez eljárás által hivatására büszke leend, a' hadfék' szigorúságát becsülni, rendjét szeretni fogja, nem pedig azt terhelő járomként tekinteni.

A' beoktatásnál mindennemű bántalom és erőszak tilosak. A' durva bánásmód rendszerént az öntudatlanság' csalhatlan jele, és a' katonai szellemet's becsületérvést lesujtja vagy kioltja. Lomhaság, roszakarát és makacsság csakugyan büntetést érdemlenek. A' büntetés jobbit, de a' méltatlan bántalom felbőszít. Ezért hát minden előljárótól, hogy hivatásának, mint oktatója és vezetője a' katonának, minden alkalommal megfelelhessen, emberismeretet, nyájasságot, alattvalói javáról gondoskodást, és a' szolgálat' alapos ismertetét követelhetni; mert csak e' tulajdonok' birtokában lehet képes ő, alattvalói' szellemét fölbuzdítani és azt a' körülményekhez képest, önkénye szerint igazgatni.

Azonkül: egyenlőség, érthetőség, egyszerűség, és fokenkénti előhaladás kisebb dolgokról nehezebbekre; a' beoktatásnak szükséges föltételei, miről a' következő bevezetésben bővebb értekezés leszen.

Ez elveket követvén, számot tarthatni, hogy a' katona a' fegyverforgatásban magának a' szükséges ügyességet rövid idő alatt megszerzi, és azonfölül viseletében is amaz illedelmet mutatandja, melly szintolly távol esik a' bárdolatlan durvaságtól, mint az elfogult szerénységtől.

Bevezetés.

A' gyalog sorkatona' vagy honvéd' rendeltetése tulajdonképen az, hogy kapcsolt rendben és nagy tömegekben az ellennel megívjon; mind a' mellett szükséges, hogy felosztott vagy elszórt rendben is, egyenként, az ellenséggel megküzdeni elég ügyességgel bírjon, midőn a' földtér vagy egyéb körülmények azt úgy kívánnák. E' szerint az oktatás is két egymástól lényegesen különböző részekre oszlik; t. i.

1) Rend- és sorbani használatra (kapcsolt v. kötött rendben).

2) Csatározásra vagy csatárharczolásra szórt v. kötetlen rendben).

Minthogy pedig a' sorgyalogság' rendeltetése, főképen kapcsolt vagy kötött rendben harczeni, azért az ebbeni oktatást kell kezdetül tenni; de egyszersmind

a' csatározás, szúronyvívás, és a' test' hajlékonyságát előmozdító gyakorlások is üzessenek; mivel illy czélszerű változtatás által, nem csak az újoncz' beoktatása siettetik, hanem egyúttal annak is eleje vétetik, hogy ugyanazon egy tárgy' szakadatlan ismétlése a' katonának végre unalmára és fárasztására ne adjon alkalmat.

Azok, kik a' katona' oktatására hivatvák, főkép a' tisztek, az e' szabályzatban foglalt rendeletek' pontos és tökéletes ismeretét sajátjukká tenni okvetlenül igyekezzenek; mert csak az taníthat mást, a' ki maga is tanúlt. A' mellett pedig szüntelen gondjuk legyen az előadási módot az oktatandók' elmetehetségéhez alkalmazni; mindenkit egyénisége szerint — a' szorgalmatost és ügyest megdicsérve kitüntetni; az ügyetlent és a' gyöngét fáradhatlan türelmesség által, kiképezni; a' gondatlant kötelességei teljesítésére szigorral kényszeríteni, szóval: minden egyesnél, czélszerű bánás által, igyekezzenek az oktatást elősegélni.

A' beoktatásnál szorgosan óvakodni kell az elhamarkodástól, mert a' mi egyszer elmulasztatott, későbbben az nehezen, vagy épen sohasem helyrehozható. Ez okból a' tanításnál azon mértékben kell haladni, a' mennyiben az újoncz azt, a' mire tanítatott, megértette és véghezvinni képes lön; ellenkező esetben kiképezése csak hiányos lenne.

A' katona, rend- és sorbani első oktatásnál, sok ideig ebben, a' rá nézve szokatlan állásban, ne tartassék, hanem többször és huzamos pihenés engedessék neki; különben ereje túlfeszítetvén, igen kifárad, 's a' miatt kedve is az oktatáshoz elveszhet. Lassan lassan, folytonos gyakorlás által elérndi nem sokára az ügyességet és hajlékonyságot a' fegyverforgatásban; megszokik hosszabb ideig erőtetés nélkül fegyverben állani, 's általában a' katonarend' terheit könnyeden és jó kedvvel viselni.

Egészen különböző, sajátlagos bánásmód kívántatik a' csatározásbani oktatásnál. Mert ha rend- és sorban feszes tartás, egyformaság a' fegyverforgatásban 's a' t. követeltetik; a' csatározásnál ellenben arra kell figyelni, hogy a' katona, valamint tartására, úgy a' fegyverforgatásra nézve is a' feszültségből tökéletesen kivetközzék, figyelmét pedig főkép a' föld' területére függeszsze a' végre, mikép használhassa azt önteste' fedezésére, és ellenének ártalmára; továbbá hogy fegyverét saját ítélete szerint használja, és egész viseletét minden alkalommal a' harc mivoltához (viszonyaihoz) illően alkalmazza. Igaz, hogy ez a' katonában, az értelmességnek bizonyos fokát, és ítélő tehetséget föltételez, melyet tehát ébresztetni és a' legénységnél gerjesztetni az oktatók' egyik fő gondja legyen. E' végre, az

alapos oktatáson kívül, a' földtéren tettleges példány-gyakorlatok, a' legfoganatosabb eszközök. — Mivel pedig lehetetlen mindenféle esetekre, mellyek csatározáskor előfordulnak, előre szabályokat írni, tehát a' tiszteknek szép alkalom nyujtatik, e' gyakorlatoknál, belátások' és ügyeségöket kitüntetni, és azokat czélszerű oktatás közben, a' kiképzés végett rájuk bízott katonákra átszállítani.

Ha a' 'legénység' beoktatása az itt alapított általános elvek szerint, értelmes és valódi katonai szellemtől lelkesített tisztek' igazgatása alatt történik; kétségkívül gyors és foganatos haladásu leend, és a' katona rövid idő alatt eléri a' hadi kiképzés' ama fokát, melly arról, hogy dicsteljes rendje' kötelességeit, minden alkalommal bizonynyal el fogja végezni, tökéletesen biztosít.

TARTALOM.

Első osztály.

A' katona' (honvéd v. nemzetőr) kiképezése, sor- és rendben használása végett (kapcsolt v. kötött rendben)	lap.	1
--	------	---

ELSŐ RÉSZ.

Egyenkénti oktatás	-	-	-	-
--------------------	---	---	---	---

Első szakasz.

Oktatás fegyver nélkül	-	-	-	-
------------------------	---	---	---	---

1. §. Az állás (Stellung)	-	-	-	-
2. §. Fejvetések	-	-	-	3
3. §. Testfordulatok	-	-	-	4
4. §. A' marsról (menet) előre és hátra	-	-	-	5
5. §. Húzóadás vagy rézsútiránybani menet	-	-	-	8
6. §. Tisztelgések	-	-	-	9

Második szakasz.

Oktatás fegyverrel	-	-	-	11
--------------------	---	---	---	----

7. §. Az állás fegyverrel	-	-	-	-
8. §. Fejvetések	-	-	-	14
9. §. Testfordulatok	-	-	-	-
10. §. Mars a' fegyverrel	-	-	-	15

Harmadik szakasz.

11. §. Fegyverfogások	-	-	-	16
1. Fegyvernek belső vizsgálata	-	-	-	18

	lap.
II. A' fegyvernek külső vizsgálata	20
III. Szúronyt feltenni és levenni	21
IV. Tisztelgés és valózás (Praesentirt és Schultert)	23
V. Imához és visszaállás	25
VI. Imához térdelni és felkelni	—
VII. Eskühöz és visszaállás	26
VIII. Szúronyszögzés rohamra	27
IX. Fegyvernek földve hordása, esős időben	28
X. Strázsán a' fegyvert soromphoz támasztani és kézbe felfogni	29
12. §. Tűzfogások	30
Oktatás a' töltés és tüzelésben	—
I. A' fegyver' megtöltése	31
II. Valóságos lövés	37
13. §. Dísz- és futó-tűz (General-Decharge és Lauffeuer)	45
14. §. Célzás és találásról	47
A' löpor' erejéről	—
A' golyónak eredeti iránya	48
Csőtengely vagy úrvonal	—
Golyópálya tapasztalás után	—
A' golyó' lejtésének oka	—
Golyópálya emelkedő vagy lehajló úrvonalnál.	—
Irányvonal és úrvonal	49
Irányvonal és golyópálya. Töltés	—
Állandó és változékony célpont	50
Löszabályok a' gyalogság' fegyvereinél	—
A' közvitéz' oktatása	51
Értesítés a' tárcsa- vagy céllovésről	52
Lőtér vagy lövéspálya	—
A' tárcsa	53
Álláscsovek vagy támaszcsoölöp	—
A' tárcsás	—
Lőtáblázat	54
Viselet a' cél- vagy tárcsa-lövéskor	—
15. §. Tisztelkedések fegyverrel	57

M Á S O D I K R É S Z.

A' katonának sorban (glédában) oktatása	58
16. §. Sor-állás	59
17. §. Sorrali fordulatok	60
18. §. Párvonalos igazodás előre és hátra	—
19. §. Rézsút igazodás előre és hátra	65

	lap.
20. §. Arczmenet (Frontmars) előre és hátra	67
21. §. Húzóadás arczmenetközben	70
22. §. Kanyarodás helyben, álló sarkkal	71
23. §. Kanyarodás marsközben	74
24. §. Irányváltoztatás marsközben	76
25. §. Fegyverfogások	77
26. §. Tűzfogások	78
27. §. Dísz- és futó-tűz	79

HARMADIK RÉSZ.

A' katonának szakaszban (Zug) oktatása	81
28. §. A' szakasz' állásáról	82
29. §. A' sorok' nyitódása- és záródásáról	84
30. §. Szakaszszali fordulatok	85
31. §. Igazodások előre és hátra	86
32. §. Arczmenet előre és hátra	89
33. §. Húzóadás arczmenetben	91
34. §. Kanyarodás helyből és marsközben	—
35. §. Irányváltoztatás marsközben	93
36. §. A' rend-csapat' alakulása és rendmenet	95
37. §. Kettős rendcsapat' alakítása és avvali járás vagy marsolás	—
38. §. Kettős rendekből egyesekre szakadozás	97
39. §. Egyes rendekből kettősökbe fejlődés	98
40. §. Az egyszerű rendcsapat' arczba fejlődése	99
I. Az arcz' helyre-állítása, vagy fejlődés a' csapat-irányzat (colonne-alignemet) oldalára	—
II. Arczba fejlődés a' marsirány felé, a' csapat' elejére eszközölve	100
III. Fejlődés a' rendcsapat elejére, arczczal annak vége felé	101
IV. Fejlődés a' csapat-irányzat' ellenkező oldalára	103
41. §. Kettős rendcsapatból arczba fejlődés	106
42. §. Szakasznak arczváltoztatása rendekkel eszközölve	106
43. §. Egyenként és rendszerint elléptetés (Defilírozás)	107
44. §. Fegyverfogások	109
45. §. Tűzfogások	—
I. Tűzelés szakaszból	110
II. Tűzelés sorral, szakaszban és egyenként	111
III. Tűzelés előnyomulás- és hátravonulásnál	113
IV. Tűzelés hátra a' harmadik sorral	114
V. Előkészület a' lovasság elleni négyszög-és tömegbeni védelemre	115

46. §. Szuronynyi megtámadás	-	-	-	lap.
47. §. Gyülekezés	-	-	-	118
48. §. Fegyvergulák (piramisok) formálása	-	-	-	119
49. §. Dísz- és futó-tűz	-	-	-	121

NEGYEDIK RÉSZ.

Az őrmesteren alóli tisztek' oktatása	123
---------------------------------------	-----

Első szakasz.

A' századbeli tisztek' oktatása	-	-
50. §. Némelly vonalak' megnevezése és megfejtése	-	124
51. §. Oktatás az egyenes menet- vagy marsolásban	-	127
52. §. Előkészítés a' tisztek után igazodáshoz	-	128
53. §. Az altiszt' állása és fegyvergyakorlása. — Tisztelkedések	-	129
54. §. A' dobosnak állása, marsolása és dobbalvaló gyakorlása	-	134
I. Tisztelkedések	-	-
II. Kézfogások	-	135
III. Marsolásról	-	137
55. §. Az ács' (Zimmermann) állása fejszével és avvali gyakorlása	-	-

Második szakasz.

A' törzs- vagy kartisztek' oktatása	-	138
56. §. A' fődobos' állása és gyakorlata	-	-
57. §. A' zászlósnak zászlóvali állása, tisztelkedései és gyakorlata	-	139
I. A' felség előtti üdvözlés	-	-
II. Az udvari haditanács' elnöke és a' hadmegyei vezér' üdvözlése	-	140
III. Azon fogások, mellyeket a' zászlós a' sereggel együtt visz végbe	-	-
58. §. A' főzenész' állása és gyakorlata	-	142

Második osztály.

lap.

A' katonának (honvéd vagy nemzetőrnek) oszlott csata- rendbeni alkalmazása, vagy csatárharczrai kiké- pezése	-	-	-	143
--	---	---	---	-----

ELSŐ RÉSZ.

A' katonának oktatása csatározásban	-	143
-------------------------------------	---	-----

Első szakasz.

Egyes oktatás a' csatározásra	-	144
59. §. Czélszerű test-gyakorlások	-	—
60. §. A' löfegyver czélszerű használásáról	-	148
61. §. Fedező föld-tárgyak' használása oltalmul az ellen- ség' tüze ellen	-	150
62. §. Dobjelek, melyek a' csatárláncz' mozgalmánál pa- rancsszavak gyanánt szolgálnak	-	153

Második szakasz.

Egyes lánczszemek' oktatása	-	155
63. §. Általános határozások a' lánczszemek' állásaira nézve	-	—
64. §. A' csatárok' kölcsön segélyezések, 's különösen az egy lánczszembe tartozók	-	156

Harmadik szakasz.

Egy kapcsolt osztálynak csatár-lánczba elosztatása, és avvali mozgalmakról	-	158
65. §. A' láncznak helyben alakítása és tüzelése	-	159
66. §. A' láncz' előre alakítása 's vele lödözés	-	162
67. §. A' lánczczal előre-hátra és oldalt mozgás 's lödözés	-	163
68. §. A' láncz' szárnyainak előre- vagy hátra-vétele	-	165
69. §. Szorosságon átkelés haladva és hátrálva	-	166
70. §. Szuronynyal megtámadás	-	167
71. §. Csoportokba gyülekezés lovasság elleni védelme- zésre	-	168
72. §. Rendezkedés, vagy a' csatárok' összegyülekezése kapcsolt rendbe	-	170

73. §. Arcz előtti térnyitás a' sebes induló dobjelre	-	170	lap.
74. §. A' csatárláncz' felváltása	-	171	
75. §. A' láncz' megerősítése	-	172	
76. §. Kettőscsatár-lánczczi hátrálás és e' közbeni felváltás	-	173	
Zárszó	-	174	

M Á S O D I K R É S Z.

A' katonának oktatása fegyverét szűrő fegyverként használásában	-	175
---	---	-----

(Szúrony-vivás).

Első szakasz.

Oktatás fegyver nélkül	-	177
77. §. Egyenkénti oktatás fegyver nélkül	-	—
I. Gyalogság ellen	-	—
II. Lovasság ellen	-	184

Második szakasz.

Fegyverrel oktatás	-	186
78. §. Egyes oktatás fegyverrel	-	—
I. Gyalogság ellen	-	—
II. Lovasság ellen	-	190
1. Karddal felfegyverzett lovas ellen	-	—
2. Dsidával ellátott lovas ellen	-	193
79. §. Utmutatás több lovasok elleni védelmezésre	-	196
80. §. A' lóhintás és laptá után dőfés	-	197
81. §. Kiképzett legényekkel való gyakorlás módja	-	198

ELSŐ OSZTÁLY.

A'katona' (honvéd v. nemzetőr) rend- és sorban használhatás végetti kiképezése.

(Kapcsolt vagy kötött csatarend.)

ELSŐ RÉSZ.

Egyes katonák (honvédek 's nemzetőrök) beoktatása.

Első Szakasz.

Oktatás fegyver nélkül.

V alahányszor a' katona kikel (kirukkol), szabály szerint és tisztán felöltözve legyen, és ha csak fegyver nélkül oktatik is, mindenkor csákóval vagy gránátos-kalpaggal, szúronyvállszíjjal, vagy karddal és szúronytokkal, valamint vállra vett töltérrel (patrontással) jelenjen meg.

Az első oktatás, ha csak lehetséges, egyenként, minden legényre külön, történjen. Csak azon esetben, midőn a' tanítandó újonczok' száma nagy, lehet hármat vagy többet is oktatni együtt, melly esetben azonban, egymástól mindenkor egy-egy lépésnyi távolságra állitassanak.

Az egyes katona' (honvéd v. nemzetőr) oktatása fegyver nélkül, következő részekre oszlik:

- 1) Állás;
- 2) Fejvetések;
- 3) Testfordulatok;
- 4) Előre és hátra-menet;
- 5) Húzódás, vagy rézsút iránybani menet.
- 6) Tisztelgések.

1. §. Állás (Stellung).

A' jó állás alapja a' fordulatoknak, igazodásnak, és a' mars- vagy menetnek. Legyen tehát egyenes, természetes, szabad és erőtetés nélküli.

Oktató szabályzat.

Az állás alulról fölfelé itéltetik, mert ha azt felülről lefelé akarnánk vizsgálni, és kijobbitani, azon pont, mellyen a' legény áll, t. i. az alap, változást szenvedne.

Állástanulásra az újonczot egyenes sikhelyre kell állítani. A' sarkak egyenes vonalba (lineába) és olly közel tétetnek egymáshoz, a mint az ember' testalkata megengedi; a' lábújhögyek annyira kifelé fordítva, hogy tulajdon lábhosznyira álljanak távol egymástól, az által egy hasonoldalú háromszöget formálván; a' térd feszítés nélkül meghúzva, a' csipők fek- v. vizerányosan és a' test egyenlőn rájuk fekve; a' has se behúzva, se kiadva; a' mell és felső test a' csipőkből kiemelve és erőtetés nélkül kissé előreadva; a' vállak természetesen leeresztve és egyenlő magasságban, annyira hátrahúzva, hogy a' mell szabadon kijöhessen; a' karok a' test mellett természetesen függve, és a' könyökök gyengén a' test mellé kapcsolva; a' kéz feszületlen, t. i. se ki- nyújtva se a' czombhoz kapaszkodva, tenyerével a' czomb mellett úgy csüng, hogy a hüvelyk a' nadrágvarrást hosszában érintse; a fő egyenest, bátran, fölfelé tartva; az áll erőtetés nélkül paránylag meghúzva, és a tekintet egyenest előre szegül.

Ha a' legény sik helyen vagy egyenes téren illyképen áll, testének súlya egész talpán egyenlőn nyugszik; lejtős téren, körülbelől a' sarokra esik: ellenben hágós (meredek) téren, a' test' nehézsége inkább lábújfelé jut a' talpakra.

Hogy az újoncz megtanuljon lábujhegyen állani és elszok- ják a' test' nehézségét sarokra fektetni, mi marsban vagy me- netközben igen hátráltató, sikeres az egyenes téren állásból sarkait több ízben lassan fölemeltetni és viszont lassú leereszke- désre parancsolni.

Az állás, elől- vagy hátulról nézve, a' testnek közép vonala felé súlyirányosnak vagy függőlegesnek, oldalról tekintve pe- dig kissé eléhajlottnak látszik. Az oktató tehát, állás-vizsgá- lásnál, most elől majd oldalt az újoncztól, de hozzá sohasem közel, hanem három vagy négy lépésre távol, foglal helyet, mert egyedül e' távolságban helyes az áttekintet.

Hogy a' legény igaz állásba helyezettessék, eleintén a' tani- tásnak majd semmi, a példának is csak kevés sikere vagyon: ez okból szükséges az újonczot tettelesen mintegy gépileg ál- lásába igazítani, azaz: érintés által hibáira figyelmeztetni. Ha p. o. a' hasat be, a' mell ki, és a' hátgerinczet egyenes állás- ba igazítani kívántatnék, akkor az oktató egyik kezével az ú- joncz' hátát előre, másikkal pedig hasát gyöngén hátra nyomja. Leghibásabb a' keresztcsont' behajlítása, mi az előbbi segély által elhárítható. Az állat is szinte úgy kell helyre igazítani. — Hogy a' karok rendes állásba és a' mell kijöhessen, a' lapocz- kákat hátra kell vonni; és nehogy a' karok feszítve és a' test- hez kapaszkodva tartassanak, azokat oldalt fölemelni, és viszont helyökre leeresztetni szükség.

Illy módon az újoncz a' jó állást nem sokára megszokja. E' mellett pedig figyelmet érdemel az, hogy ama segélyek' alkalmazásánál az oktató ne legyen durva és heveskedő, sőt inkább nyugodt és türelmes.

Mint hogy eleintén a' szabályozott állásban hosszabb ideig maradni a' szokatlanra nézve fárasztó, az oktató néha néha „**Pihenj**“ (Ruht!) vezényeljen, melly vezérszó után az újoncznak öntetszése szerint mozgni szabad, és csupán a' bal sarok maradjon mozdulatlan helyt.

Az előirt szabályszerű állásba viszont átmenetelre, az oktató „**Vigyázz!**“ (Habt Acht) vezényel, mire az újoncz gyorsan helyes állást vesz, 's abban ingatlanul megáll, míg más vezérszó nem következik.

A' „**Vigyázz!**“ (Habt Acht!) vezérszó azonban nem csak az említett esetben alkalmazható, hanem valahányszor a' katonának figyelmét egy rendelendő mozgalom- vagy fegyverfogásra feszíteni akarjuk, a' vezérlő (Commandant) ítélete szerint minden más vezérszónak előrebocsátható, mi itt egyszer mindenkorra elvképen meghatároztatik.

Ha az újoncz a' helyes állást megtanulta, és abban több ideig mozdulatlan maradni megszokott, akkor az oktató tanításában a' fejvetések' betanítására tér át.

2. §. Fejvetések.

Eleve az oktató az újoncz mellett ellépdél, megparancsolván neki, hogy egyenest szemébe nézzon, és fejével — a' nélkül, hogy testét elforditaná — lassan kísérje, felvilágosítván őt arról, hogy minden mellette elmenő előjárónak ekképen kell utána nézni. E' lassú fejmozgástól átmegy ama fejvetésre, melly a' gyakorlatnál rögtön és egyszerre vitetik végbe.

Most megmagyarázza az újoncznak az oktató, hogy a' sebes fejvetés, ugymint általában minden mozdulat szabályszerű állásból, vezérszóra történik; 's mivel pedig a' vezérszavak közül sok, több szótagok vagy szavakból áll, a' katona a' parancsolt mozdulatot, mindenkor azon szótagra vagy szóra vigye véghez, melly a' vezényletnél rögtön és éles hangon ejtetik ki.

Már most az oktató: „**Balra nézz!**“ (Links schaut!)* vezényel (commandiroz).

Erre az újoncz, a' nélkül, hogy vállait elforditaná; fejét sebesen annyira balra veti, hogy jobb szeme kabátgombjainak meghosszabbított vonalába essen.

*) A' zártbetűkkel nyomtatott szavak vagy szótagok halkan megnyújtva ejtetnek ki, ellenben a' **kövérébb** betűkkel nyomtatottak éles hangon mondatnak ki.

A' „Jobbra-nézz!” (Rechts-schaut) vezérszóra a' fő hasonlóképen jobbra vetődik, és pedig csak annyira, míg a' bal szem a' kabátgombok' meghosszabított vonalába jő.

Az oktató leginkább arra függeszsze figyelmét, hogy az újoncz fejét tovább ne fordítsa, mint elé van szabva; mert ha a' fő nagyon elfordítatik, a' vállak is igaz állásukból elmozdulnak, és az újoncz, ki később jobbra vagy balra vetett fővel marsol, nem mehetne egyenest előre.

3. §. Testfordulatok.

A' fejvetésektől át kell menni az egész testtel való fordulatokra, és az újoncznak értelmére adni, hogy egy negyed körnek vagy fél kerekvonalnak képzése, a' fél vagy egész fordulatnak mértéke.

Minden testfordulatnál elvül szolgáljon, hogy az mindenkor bal sarkon — melyet soha helyéből el nem szabad mozdítani — vitessék véghez.

Egy fél fordulatnak jobbra végbevételére, az oktató: „fél-jobb!” (Halb-rechts) vezényel.

Erre az újoncz bal sarkán a' kijelölt oldal felé fordul, a' bal lábúját és jobb sarkot emelintvén. A' test' súlya bal lábon nyugszik; a' fordulat könnyítése végett pedig a' jobb lábuj földhöz szegződik, mi által a' jobb csípő' ingási sebessége (lódítása) előmozdítatik. — Fordulat után a' jobb láb a' balhoz szabályszerű állásba letéttetik, és a' test' nehézsége ismét mind a' két lábon nyugszik.

„Arcz!” (Front!) vezérszóra, — mely azt teszi, hogy az újoncz a' félfordulat előtti állásába ismét visszatérjen, — ugyanazon segélylyel bal sarkon megfordul, a' bal oldal felé, előbbi állásába.

A' „Fél-bal!” (Halb-links!) fordulat hasonló elvek szerint történik meg, mint a' „fél-jobb!” (Halb-rechts!), és a' visszaállítás az „arcz!” (Front!) vezérszóra épen azon módra történik, mint a' jobbra fordulat után előadott.

A' „Jobbra-át!” (Rechts-um!) vagy „Balra-át!” (Links-um!) vezérszó azt teszi, hogy az újoncz testét egészen megfordítsa, azaz: képével oda forduljon, hol jelenleg a' háta van.

A' jobbra (Rechts!) vagy balra (Links!) szóra az újoncz jobb kézzel közel a' testhez hátra nyulván, a' töltényt közepében úgy megfogja, hogy a' hüvelyk belől a' töltérládán, a' többi ujjak pedig egymáshoz kapcsolva kívül a' földéire jöjjenek; egyszersmind a' töltény lefelé húzva a' hátgerinczhez nyomatik; a' mellett a' jobb könyök a' testtől el ne álljon, és a' test' nehézsége a' fordulat' végeztéig bal sarkon nyugodjék. — Ezt követő „át!” (um!) szóra, kettős fél jobb (halbrechts) v. fél bal (halblink) fordulat végeztetik egyszerre, a' félfordu-

lásnál előírt módra, csakhogy nagyobb lóditás vagy ingási sebesség végett a' jobb lábhögy erősebben támaszkodik a' földhez. Fordulat után kéz és lábak gyorsan szabályos állásukba visszahelyeztetnek.

Minthogy az újoncznak, midőn fordulatokban oktatást kap, egyelőre testét egyensúlyban tartani kell megtanulnia, azokat kezdetben csak lassan, és későbbben, midőn már benne járta-sabb, gyorsabban vagy rögtön kell eszközöztetni.

Minden fordulat után nézze meg az oktató, vajjon egészen megtörtént-e az, és a' bal sark nem mozdult-e ki helyéből? azonkül az állást is megvizsgálja és szükség esetére kijobbitsa.

Egyenkénti oktatásnál, a' jobbra-át! (rechtsum) és balra-át (linksom) fordulatokat felváltva kell gyakorolni, mi — mint-hogy az újoncz egyenest előre néz, könnyen végbevihető. — Később és már soroktatáskor is, hol a' legénység nem egyenest, hanem vagy jobbra vagy balra néz, szabályul szolgáljon, hogy: a' fordulat mindenkor azon oldal felé vezényeltetik, hova a' legénység' fejei fordítvák.

Ha az újoncz elég jártas a' fordulatok' helybeni elvégzésében és a' marsot is megtanulta, azután féljobb (halbrechts) és félbal (halblinks) fordulatokat menet vagy mars közben is tanuljon véghez vinni, és a' mars' félbeszakasztása nélkül bal sarkán megfordulni; e' szerint a' jobbra vagy balra (rechts-vagy links-et) akkor vezényli az oktató, midőn az újoncz bal lábát földre leteszi.

4. §. A' menetről vagy marsról.

Előre és hátra menet.

A' marsolás' célja: rövid idő alatt, a' katona' ereje' lehető kimélésével, mennél meszszebbre haladni, és nem más-kép, mint e' czélt elérve, tökéletes a' mars.

Kelléke vagy megkívántatósága pedig: szabad és minden feszességtől ment testtartás, mint az állásnál tanitatott.

A' lépés' hossza annyira szabatik, hogy 5 lépés 2 bécsi ölet tegyen; azaz: ha az újoncz lábhögyével egy két öles vonal' végire állítatik, ötödik lépésre lábhögyével a' vonal' másik végét kell érnie. E' szerint a' lépés' hosszúsága lábhögytől lábhögyig mintegy 29 hüvelyknyi, és a' lépésnek e' hossza a' mars minden nemeiben ugyanaz marad. Csak a' gyorsaság vagy lépés-topp változik, ahhoz képest, a' mint lassú (ordinari), gyors (manövrir) vagy sebes (doublir) lépésbe rendeltetett a' mars.

Lassu lépésben 90—95 lépést kell egy percz alatt haladni, gyors lépésben 105—108, és sebes lépésben 120-at.

Az oktatás lassu lépésben sikhelyen vagy egyenes téren veszi kezdetét, és az oktató eleintén inkább a' lábak' rendes mozgására és a' lépés hosszára, mint a' topp- (taktus)- tartásra ügyeljen. E' végett a' beoktató három vagy négy lépésnyire az ujoncz előtt — arczal feléje fordulva — megáll, és szóval mint például, a' marsról következőleg ad oktatást.

Ez értesítésre: „Arczmenet in-dulj!” (Mit der Front — marschiren) a' test' súlya a' jobb láb' ujaira száll át, minthogy minden mars kivétel nélkül bal lábbal kezdődik; majd a' közvetlen következő „in dulj” (Marsch)-ra a' bal lábot kinyújtott térdrel annyira szabadon ki kell emelni a' csipőből, hogy a' talpot az oktató ne láthassa; a' lábhegyet kissé le — és a' térdrel együtt egy keveset ki-felé fordítva, a' felső testet előhozni, 's aztán a' lábot egyenest előre, rendes távolban, egyenlőn, dobbantás nélkül a' földre kell tenni. E' pillanatban, a' test' súlya a' bal lábra száll át; azalatt míg a' bal láb letéttetik, a' jobb térd meghajlik és a' sarok felemeltetik, hogy azonnal hasonló módra mint a' balt, most a' jobb lábat csipőből kiemelni, előhozni és földre tenni lehessen.

Az ujoncz illyképen folytatja a' marsot, és az oktatónak figyelme arra legyen fordítva, hogy az ujoncz, lábait ügyesen rakja, a' lépés' hosszát megtartsa, lábait ne vessé keresztbe, vállait el ne fordítsa, felső testét hátra ne hagyja, sőt inkább az előre hozandó lábbal előre vegye, fejét egyenes irányban tartsa, kezét természetes állásban a' czomb mellett, testét pedig bátor és fesztelen tartásban hordja.

A' menetet (marsot) megszüntetni, az oktató „Állj!” (Halt-ot) vezényel, mely parancsot mindenkör azon pillanatban kell kiejteni, mellyben az ujoncz egyik vagy másik lábát földre teszi, mire még a' hátul levő láb előhozatik, letéttetik, és a' másik hozzá vonatik; e' szerint a' megkezdett lépés egészen végbevitetvén.

Az ezt követő „in-dulj”-ra! (Marsch!) ismét bal lábbal kell kilépni, és a' marsot a' lépésnek azon nemében folytatni, mellyben az ujoncz az „állj”! (Halt!) vezérszó előtt marsolt.

Az átmenetelt marsról „állj”- (Halt)-ra, és viszont a' kilépést „indulj”! (Marsch!) vezérszóra, sokszor kell gyakorolni; hogy az ujoncz hozzá szokjék rögtön megállni, és szintugy tüstént kilépni; az oktató pedig ügyeljen, nehogy „állj” (Halt)-ra a' felső test hátra maradjon.

Miután az ujoncz lábai' helyes mozgásában és a' lépés' eléirt hossza' megtartásában elég jártas, tanitassék egész-egyenes irányban marsolni. Az e' végre kijelölt, és a' körülményekhez képest lépésekre felosztott vonal után, egy köfal vagy

sorompó hosszában, és mindezek hiányában — az oktató mintegy 20 lépésnyire előtte megállván, — egyenes irányban maga felé marsolni parancsolja. Kezdetben az ujoncz csupán előre nézzen, de mihelyt megtanult egyenes irányban menni, az oktató „Jobbra- vagy balra-nézz!” (Rechts vagy Links — schaut!) vezényeljen, hogy az ujoncz szokjék jobbra vagy balra fordított fővel is nagyobb távolságra egyenesen marsolni, de a' fő ilyenkor tovább ne forditassék, mint a' 2. §-ben magyaráztatott.

Ez a' tanításmódja a' sík téren való marsnak.

Hágó vagy meredek téren (hegynek fölfelé) a' test' súlyát a' föld' emelkedéséhez képest jobbadán előre kell hozni, és az elért láb' térdinek a' lépés' végeztéig meghajtva maradni.

Lejtőn (hegynek lefelé) a' test' nehézsége a' hátulsó lábon nyugszik, és előbb sarokra kell fellépni, nem különben a' felső testet hátra tartani.

Végre, ha az ujoncz a' marsban elegendő ügyességgel bír, szoktassék az elészabott hasonmértékű topp' (taktus) megtartására, t. i. lassu marsban 90—95 lépést csinálni. Erre dobszó után kell tanítani, és ennek hiányában az oktátónak: egy, k e t t ő! (Eins, Zwei) rendes időmértékben kiejtett szavára.

Már most gyors és sebes marsra kell átmenni, mellyek, mi a' lábmozgást és lépéshosszát illeti, a' lassuhoz tökéletesen hasonlók; különbségök csak abban állván, hogy — mint már fölebb mondatott — a' katona gyors marsban 105—108, és sebes marsban 120 lépést halad egy perczben.

Gyors marsba helyből indulni, az oktató értesít: „Arczmenet gyorsan in-dulj!” (Mit der Front im Manövrirschrift — marschiren!), aztán pedig „in-dulj!” (Marsch!). Sebes marsnak: „Arczmenet sebesen lépj! in-dulj! (Mit der Front im Dublirschrift — marschiren! Marsch! M a r s c h!)

A' dobszó, vagy az oktátónak elészámlálása itt is legfogatosabb eszköz az ujonczot a' topp- megtartásra szoktatni; és itt még csak az megjegyzésre méltó, hogy sebes marsban a' katonát 400 lépésnél tovább nem kell marsoltatni, huzamosabb megmaradás e' lépésnemben, a' legénység' erejét igen fogyasztja, 's a' katonát igen elfárasztja.

Minekutána az ujoncz megtanult mind a' három lépésnemben helyből indulni, gyakoroltassék mars közben is egyik lépésnemből a' másikba átmenni. Lassúból például gyors vagy sebes lépésbe átmenetre, az oktató: „Gyor-s a n!” (Manövrir) a' és a' pillanatban, midőn az ujoncz jobb lábát földre teszi: „l é p j!” (Schritt!) értesít. Hasonló módon „Sebesen m e n j!” („Marsch — Marsch!”) mire egyszerre gyorsabb toppban kell megindulni. Az átmenet gyorsból sebeslépésbe szinte úgy „Sebesen m e n j!” (Marsch — M a r s c h!) vezérszóra történik.

Ha sebes lépésből gyors vagy lassu lépésbe, avagy gyors lépésből lassúba kell átmenni: az oktató ekkor „Gyorsan **lépj!**“ (Manövrir - Schritt!), vagy „Lassan **lépj!**“ (Ordinaerer-Schritt!) vezényel (commandiroz), mire a' parancsolt lassúb-
féle lépésbe az átmenés történik. Az oktató ez alkalommal is az utolsó, éles hangon ejtett szót abban a' pillanatban mondja ki, mellyben az ujoncz jobb lábát földre teszi, hogy a' változtatott lépésnemben bal lábbal azonnal ki lehessen indulni.

Minthogy nagyobb részlegek- vagy osztagokbani gyakorlatkor a' lépés' rövidítése gyakran elékerül, tehát abban is tanítassék az ujoncz.

A' beoktató, a' lassu, gyors, vagy sebes lépésben marsoló katonának „Röviden **lépj!**“ (Verkürzt den — Schritt!) vezényeljen, mire ez a' topp' megtartásával csak felényi hosszú lépéseket teszen, és e' megrövidített lépésben addig halad, mig „Teljesen **lépj!**“ (Im vollem — Schritt!) nem parancsoltatik, melly vezérszóval ismét teljes hosszású lépések rendeltetnek.

Végre tanítassék az ujoncz lépésváltásra is, megmagyarázván neki, hogy ez a' mellette menő legényével egyenlő lépésvételnek módja, t. i. ha egyforma lépését elvesztette, azaz: bal lábát elérhözna, midőn mellettesei jobb lábbal kilépnek, az által újra beigazodhatik. Ennek tanításaul az oktató mars közben „Lépést váltás!“ (Wechselt — Schritt!) vezényel, mire az ujoncz hátul levő lábát kettőzött sebességgel az elől levő láb' sarkához eléteszi, és ez utóbbival újra kilép. Ezen lépésváltást mindennemű lépésben s utóljára vezérszó nélkül is, egyedül az oktató értesítésére kell gyakorolni.

A' hátra menet vagy hátrálat csak rövid távolságra, legfeljebb nyolcz lépésre „Hát-rálj!“ (Rückwaerts — Marsch!) vezérszóra vitetik végbe. Itt is hasonlóul bal lábbal kell kilépni; de hátrafelé, és a' lépést felével rövidebben csinálni mint előre, továbbá a' hátra lépő lábhoz gyengén érintse a' földet, és mielőtt a' sarok a' földet éri, a' test' súlya is szálljon át a' hátul-só lábra.

A' hátrálat mindenkor a' lassu lépés' toppjában történik.

„**Állj!**“ (Halt!) vezérszóra azon láb, melly épen kilépésre emeltetett, a' hátra levőhöz huzatik, a' nélkül tehát, hogy a' lépést egészen végezné.

Az előre marsolás közben gyakorlandó „fél-jobb és fél-bal!“ (Halbrechts és halblinks!) fordulatokat illetőleg, a' fennebbi §-ban foglalt magyarázatokra utalunk.

5. §. Húzóadás vagy rézsút-iránybani menet.

A' húzóadás, előre- s egy úttal oldalt menet; t. i. az egyes irányból 45 foknyi szög alatt eltérő mozgalom.

Megkezdhető pedig helyből is, marsközben is.

Első esetben, erre az értesítésre „Jobbra (balra) hu-zódj!” (Zieht euch — rechts, links!) az ujoncz oda fordítja fejét, hova a' huzódás rendeltetett, és egyszersmind arra felé egy negyed, azaz: egy féljobb vagy félbal fordulatot tesz.

Az „in-dulj!” (Marsch!) vezérszóra a' menet, fordulat által nyert — az egyenestől eltérő — irányban kezdetik; mi pedig a' lábmozgást és lépés' hosszát illeti, ugyanazon szabályok, mellyeket az egyenes marsnál említettünk, pontosan megtartatnak, minthogy a' rézsútírányt már az első értesítésre elkövetett testfordulat által megnyertük.

Ha mars közben kell huzódni, akkor az oktató: „Hu-zódj!” (Zieht euch!), és azon pillanatban, midőn az ujoncz jobbra huzódásnál bal lábát; balra huzódásnál ellenben, midőn jobb lábát földre teszi, azonnal: jobb-ra, (rechts) bal-ra, (links) vezényel, mire a' katona rögtön, úgy mint a' helyből huzódásra — a' vezérszóban említett oldal felé fő- és test-fordulatot csinál és az új rézsut irányban folyvást halad.

Huzódás közbeni „Állj!” (Halt) vezérszóra az ujoncz, mozczanatlan megáll, a' nélkül hogy testét elfordítaná, és a' következő parancsra vár, melly vagy: „In-dulj!” (Marsch!) t. i. a' huzódás tovább folytatására, vagy „Arcz!” (Front!) annak megszüntetésére; melly utóbbi esetben bal sarkán fordulatot tévén, az eredetivel párvonalos állásba igazodik, és fejét egyenest előre veti.

Ellenben, ha megállítás nélkül kellene a' huzódásból egyenes marsirányba átmenni, ekkor az oktató: „Egye-“ (Grad) értesít, 's közvetlen erre, azon pillanatban, midőn az ujoncz balra huzódásnál a' bal, jobbra huzódásnál pedig jobb lábát a' földre teszi: „-nest!” (aus!) vezényel, mire ez fejét 's testét a' huzódás előtti állásba fordítja, és egyenes irányban halad.

Tudni való, hogy a' huzódás folyvást mind a' három lépés nemében megtörténhetik, tehát e' szerint is gyakoroltató.

6. §. Tisztelegések.

Miután az ujoncz az állásban, fordulatok és marsban magának ügyességet szerzett, tanitassék arra, hogy mi módon kellessék fegyver nélkül, rend és soron kívül, a' szemközt találkozó előjárónak a' köteles tiszteletet megadni.

E' végre az oktató az ujoncz elébe áll, bal karját erőltetés nélkül — könyöke a' testet érintvén — úgy emelteti 's kezét tenyerével arcz felé fordítva a' bal szem előtt akkép tartatja, hogy az egymáshoz kapcsolt ujjak' högyei a' csákó- vagy gránátos- süveg' szemernyét érintsék.

Ezen módra köteles a' katona, minden előtte álló előjárónak a' tiszteletet megadni.

Visszakozás vagy visszaállításnál a' bal kéz visszafér a' test' oldalára, a' nélkül hogy a' test helyes állásából elmozdulna.

Mivel pedig az ujoncz kézemeléskor közönségesen fejével is le szokott hajolni, azért tanítsa meg őt az oktató, hogy midőn bal kezével a' szemernyő felé nyulna, fejét is emelintse, de ne rögtön, hanem lassan.

Ezután az oktató ujoncza mellett elmegy 's megparancsolja neki, fejét amaz oldalra fordítani, a' honnan jön, és midőn három lépésre közelednék, a' fennirt tisztelgést véghez vinni, őt lassu főfordulással kísérni, és midőn három lépést túlhaladott rajta, magát állásába vissza helyeztetni. Ez alkalommal arra figyelmezzzen az oktató, hogy az ujoncz, mikor kezét emeli és fejét fordítja, vállait szabályszerű állásából el ne mozdítsa.

E' módon köteles a' katona, minden mellette elmenő előjárókat megtisztelni.

Most már tanitassék arra is, miképen kell azt menetközben véghez vinni.

E' végett az oktató mintegy tíz lépésre ujoncza előtt kissé félre megáll, 's parancsolja neki hogy feléje menjen, és midőn három lépésnyire közelit, az oktató felé fordított fővel, a' fennirt tisztelkedést megtegye, és ha más három lépést rajta túlhaladott, kezét a' test mellett lebocsátja. Ezt tanítván, meg kell magyarázni az ujoncznak, hogy nem csak minden előjárót, ki mellett elmegy, hanem minden őrt (strázsát) is e' szerint megtisztelni köteles.

Ha az előjáró menetközben van, 's nem magasb rangu egy altisztnél, annak megtisztelése ugyanazon módra történik. Ha ellenben az előjáró főtiszt, vagy még magasb rangu, és felkötött karddal van; akkor minden vele szembe találkozó katona, három lépés távolságban feléje arcot csinálni (arczolni) és a' tisztelgést megtenni köteles. Az előjáró tőle három lépést tovább haladván, vissza állhat 's útját folytathatja.

Ha a' katona egyik kezében valamit visz, vagy a' főtiszt nincs kardosan, nem szükség arcot csinálni, hanem a' szerint mint az altiszteknél, élémenet közben a' tiszteletet megadni. Természetes, hogy ha a' katona mindkét kezében valamit visz, tisztelgés okáért balkezét semmikép föl nem emelheti; illy esetben tehát, csupán az előjáró mellett elmenni, és illedelmesen szemébe nézni, kötelessége.

Ha a' katona az oltárszentséggel találkozik, három lépés távolra arcot csinál, imádsághoz letérdel a' §. 11-ben előirt módra, azon megjegyzéssel, hogy -- fegyver nem levén kezébe -- jobb kezét czombjához ereszti le.

Midőn a' katona csákó helyett sipkával öltözött, viselete tisztelet-adáskor ugyanaz, csak hogy a' helyett hogy kezét a' szemernyőhöz emelné, sipkáját felül bal kezével megfogja, bal-

oldalára levonja, és belsejével czombjához szorítja. — Azouban ha sipkával és szuronyszíjjal volna felöltözve, éppen úgy nyul bal kezével a' sipka felé, mintha csákó volna fején.

A' gránátosok vagy rohoncok, kik tábori sipkán kívül még gyakorlati bőrsipkákkal is ellátvák, ha az utóbbival öltöztek, csak úgy viseltetnek a' tisztelkedés- megadásban, mintha csákó vagy gránátössüveg volna fejökön.

Második Szakasz.

Oktatás fegyverrel.

Mihelyt a' katona az állásban, fordulatok- és marsban fegyver nélkül elegendő ügyességgel bír, adassék fegyver kezébe, és az azzal való oktatás vegye kezdetét.

Mi pedig azt illeti, hány ujonczot és miképen kell az oktatásra együtt felállítani, s hogy legyenek felöltözve (adjustirozva): szinte azon rendelkezéseket kell tartani, mellyek a' fegyver nélkül való oktatásnál elészabattak, hozzá tévén azt, hogy az ujoncz fegyverét miudenkor fölszegzett szuronynyal (bagnéttal) hordja, hogy szokjék így fegyvere' súlyához.

A' katonának egyenkénti oktatása fegyverrel, következő részekre oszlik:

- 1) Állás;
- 2) Fejvetések;
- 3) Testfordulatok;
- 4) Mars v. menet;
- 5) Fegyverfogások;
- 6) Tűzfogások, és
- 7) Tisztelkedések.

7. §. Állás fegyverrel.

Az oktató megparancsolja az ujoncznak, hogy magát állásba helyezvén, a' mint azt fegyvernélkül megtanulta, bal karját egyenest előre nyujtsa; azután vállára sekirányban egy fegyvert tesz, és a' tusa' (puskaágy) megmarkolását következőkép magyarázza.

A' hüvelyk' első tagja a' tusalap-srófra, jő, a' mutató ujj pedig a' tusa' alsó kerekedése körül; mi által a' két ujjnak hügyei egymást érintik, a' többi ujjak úgy a' mutató-ujjhoz kapesolvák, hogy első tagjaik, ízeik — hasonlóul mint ezé is — a' tusa' belső oldalán jól felfeküdjenek. Ha az ujoncz eképen a' fegyvertusát kellően megfogta, az oktató kezét a' tusával annyira lefelé nyomja, hogy a' fegyver bal oldalon majdnem függőleges hely-

zetbe vagyis sulyirányba — tudniillik a' mennyire görbe ágyazása megengedi -- megálljon; a' kar természetesen kinyujtva, a' könyök se kifeszítve, se a' testhez szorítva, a' fegyver se ki, se be fordítva ne legyen, hanem váll és czombhoz kapcsolva tartassék.

Majd észre fogja venni az oktató, hogy a' fegyver' sulyához még nem szokott újoncz, eleintén állásából kifordul, bal vállát leereszti, és hátraszegi, bal csipőjét behúzza és az egész test nehézségét bal oldalra átereszti, 's a' t. Azért tehát folyvást kell az illy hibák' megszüntetésén dolgozni, 's e' végre a' fegyvert több ízben az ujoncz' kezéből kivenni, állását igazítani, és a' fegyvert viszont kezébe adni. Továbbá folyvást szemügygyel tartasséka' fegyver, és a' bal karnak helyes tartása, nehogy a' könyök felhuzva és kifeszítve álljon, melly hiba miatt a' katonai rend és sorban több helyet foglal el, mint a' test' szabad mozdulására és a' fegyverforgatásra okvetlen szükség; azonban ha a' könyök igen ki van nyujtva, az előbbivel ellenkező következése szinte ártalmas és a' legényre nézve fárasztó.

Legfoganatosabb eszköz, az ujonczot a' bal kar' helyes tartására szoktatni, az, ha töle követeltetik, a' bal kart fegyverrel is, csak úgy tartani, mint a' jobb kart fegyver nélkül, azaz: természetesen függve, se egészen kinyujtva, se erősen behajtvá vagy meggörbítve, hanem úgy, hogy ha az oktató fegyvert ad kezébe, épen azon helyen maradjon a' czomb mellett, a' mellyen annakelőtte volt a' fegyver' átvétele előtt.

Minthogy az állás fegyverrel, kezdetben az ujonczra nézve f á r a s z t ó, azért tehát az oktató tanítsa legott a' következő, kisebb mértékben fárasztó fegyverfogásokra. Tudniillik, a' fegyvernek v á l l - r a (Kolben hoch), k a r - r a (In Arm), s u l y b a (In die Balance) és l á b - h o z (beim Fuss) hordására.

Az első fogásnak végbe vitelére, az oktató „Váll-ra!” (Kolben-hoch!) vezényel, mire az ujoncz, fegyverét sulyirános vagyis függőleges állásában kissé fölemeli, és egyszersmind a' fegyvertusát bal kezével egyenest előre taszítja. Az előkar majdnem fekirányilag áll, a' fegyver' föderugója pedig a' vállperczet éri, és a' puská, a' mennyire lehet, egyensúlyban nyugszik a' vállon. A' könyök se kifeszítve, se pedig a' testhez szorítva ne legyen, és a' fegyver előlről tekintve, az egyenes vonaltól jobbra vagy balra el ne térjen.

Helyreállásra „lga-zodj!” (Richt - euch!) parancsoltatik, mire a' tusa bal kézzel levonatik, és a' fegyver ismét sulyirányos (függőleges) állásába oldalra hozatik.

A' fegyvert karra hordani, az oktató: „Kar-ra!” (In Arm!) vezényel (commandiroz), mire a' jobb'előkar röviden, a' test mellett a' fegyver'nyakához nyul, egyszersmind a' fegyver sulyirányban (függőlegesen) annyira fölemeltetik és előre hoza-

tik, a' mennyi szükséges arra, hogy a' jobb kéz ujjával a' tusa' nyakát megfoghassa. Abban a' pillanatban, midőn a' jobb kéz a' fegyver' nyakát megmarkolja, a' balkéz elhagyja a' tusát és előkarjával a' jobbikra tevődik. A' balkéz-hüvelyk' első tagja (íze) a' kabátúj belső varrására jő, a' többi négy ujj pedig egymáshoz kapcsolva a' jobb előkaron rézsut lefelé, és a' fegyver a' kalapács' közbenjárultával a' jobb előkarra nehezül.

Visszaállításra „Iga-zodj!” (Richt euch!) vezényeltetik; mire a' bal kéz gyorsan és közel a' testhez lebocsátatik; a' tusának kerekedését körülfogja, és mind a' fegyver mind az ujjak abba a' helyzetbe hozatnak, melly a' fegyverhordásra előíratott. E' közben a' jobb kéz is elhagyja a' fegyvernyakát és a' test mellett gyorsan a' jobb oldalra visszatér.

A' fegyvert sulyba vagy sulyegyenbe hordani, vezényeltetik: „Suly-ba!” (In die Balance!); e' vezérszóra a' jobb kar gyorsan és közel a' testhez fölfelé nyúl, kezével, a' bal vállal egyen magasságban a' fegyvert megragadja, azt balkézével együtt fel a' test elejébe hozza — e' közben a' zár kifelé és a' cső jobb oldal felé esik, azután a' bal kéz elhagyja a' tusát és a' test' oldalára visszatér. Már most a' jobb kéz, természetesen kinyújtott karral a' fegyvert jobb oldalra leviszi, úgy hogy a' zár oldalt és a' cső hátrafelé nézzen, 's kezében addig lefelé csúsztatja, míg a' közép karikán felül a' hüvelyk, mutató és középujj azt megfoghatják, a' többi ujjak pedig az ágyon fekszenek. Egyszersmind a' tusa is kissé hátra nyomatik, úgy hogy széle egy irányba jöjjön a' sarok' külső kikerekedésével, és mintegy 2 hüvelyknyire elálljon a' földtől.

A' fegyver sulyba hordoztatik, futás és ugráskor, árkok vagy gödrökön áthaladás és hegyek' megmászása alkalmával; továbbá a' házban, folyosón vagy lépcsőkön.

A' fegyvert sulyból ismét bal oldalra felhozni, az oktató:

„Váll-hoz!” (Schultert!) vezényel, mire a' fegyver jobb kézzel közel a' testhez, röviden — és a' nélkül, hogy a' könyök kifeszítettnek — függőleges (sulyirányos) helyzetben a' baloldalra fölemeltetik, és bal kézzel a' tusánál megmarkoltatik, azután a' jobb kéz tüstént szabályos helyzetébe a' test' oldalára visszatér. Hogy a' fegyver könnyebben bal oldalra fölemeltethessék, az újonczot meg kell rá tanítani, hogy azt azon pillanatban, midőn a' test' közepe előtt vagyon, kezében parányit fellökje, annyira, hogy midőn a' fegyver bal kézbe átadatik, a' jobb kéz egyen magasban legyen a' bal vállal.

A' fegyvert lábhoz letenni, az oktató:

„Láb-hoz!” (Beim Fuss!) vezényel, mire a' fegyver egészen a' fenirt módra előbb sulyba (in die Balance) vétetik, azután pedig közvetlen úgy a' földre tétetik, hogy a' tusahögy és

a' jobb lábujhegyei egyen vonalban, a' cső pedig vállhoz szorítva álljon. Ha a' föld nedves, a' fegyvert a' helyett, hogy láb mellé tételnék, rá is lehet tenni.

A' fegyvert ismét baloldalra felvenni:

„Váll-hoz!” (Schultert!) vezényeltetik, 's ugyanazon módra, mint a' sulyból vállozz-nál (In der Balance-ból Schultert), a' fegyvert fölemelni 's rendes helyzetébe bal oldalra kell hozni.

A' fegyvert sulyból lábhoz! (In der Balance-ból Beim Fuss) venni, a' „láb-hoz!” (Beim Fuss!) vezérszóra, az a' jobb láb högye mellé, mint főnebb előadatott, letétetik.

Lábtól sulyba (Beim Fuss-ból in die Balance) pedig a' „Sulyba!” (In die Balance!) ezen a' fegyvert kissé fölemelni és a' tusa' hegyét a' sarokkal egy irányba hátra kell nyomni.

Mind fegyverfogásoknál leginkább arra kell figyelmeztetni, hogy az újoncz vállait soha el ne fordítsa, 's általában rendes állásából el ne mozduljon.

Ha még e' könnyebbitésen kívül, t. i. a' fegyvernek vállra, karba, vagy lábhoz tartása által, az oktató az újoncznak tökéletes pihenést akar engedni, akkor „Pihenj!” (Ruht!) vezényel, mire csupán bal sarkkal folyvást helyt maradjon, különben pedig kénye szerint mozognia szabad.

Visszaállításra „Vigy - ázz!” (Habt Acht!) vezényeltetik, 's erre gyorsan helyes állásba igazodni, és a' fegyvert a' „Pihenj” (Ruht!) parancs előtti tartásba kell venni.

8. §. Fejvetések.

Fegyveresen ugyanazon módra történik, mint ez főlebb a' 2. §-ben fegyver nélkül tanítatott.

9. §. Testfordulatok.

Ezek is ugyanazon elvek és vezérszavak szerint történnek, melyek a' 3. §-ben fegyver nélkül állapítottak.

A' fordulatnak illő végzésén, és annak végbevitele után jó állásba helyezettetésén kívül, az oktató arra is fordítsa figyelmét, hogy az újoncz vállozott (schultert) fegyverrel fordulván, fegyverét fordulatközben váll és czomb mellett ingatlan tartsa. — Hogy pedig a' újoncz ezt könnyebben megtehesse, tanítassék egész fordulatnál „**jobbra, balra!**” (rechts, links!) vezérszóra, töltényét szabályszerűleg megmarkolni, egyszersmind a' fegyvert bal kézzel kissé be, azaz: csövel test felé fordítani, mi által a' tusát előkarjával a' csipőhez szoríthatja, és a' fegyver' ingásának fordulatkor elejét veheti. — Az ezt követő „**át!**” (um!) vezérszóra a' fordulatot szabály szerint meg kell tenni, és a' fegyvert rendes helyzetébe azonnal visszahozni.

E' segély elmarad a' „féljobb v. félbal!“ (halbrechts vagy halblinks) fordulatkor, mivel az ingatás kisebb mértékben érezhető, és azért nem is szükséges.

Ha az ujoncz katona fegyverét „vállra!“ (Kolben hoch!) tartja és félfordulat' végbevételére vezényeltetik, szükséges a' tusát kissé lefelé nyomni, és fordulat után a' fegyvert ismét rendes helyzetébe vissza állítani. Azonban ha egész fordulatra parancsoltatnék, akkor „jobbra, vagy balra!“ (rechts, links!) vezérszóra a' töltényt megfogja és a' fegyvert aképen meghúzza, miként a' vállozott fegyverrel magyaráztatott; „át“ (um!) vezérszóra a' fordulatot rendesen megteszi, 's utána közvetlen megint „vállra“ (Kolben hoch) vétetik.

A' fegyver karba vagy sulyba levén, nem lehet egész, hanem csupán félfordulatokat véghez vinni.

10. §. Fegyverrel menet.

Azon szabályokhoz, mellyek a' 4. és 8. §-ben fegyver nélküli menet alkalmával előirattak, itt még ez tételik hozzá, hogy szoktattassék az ujoncz menet közben fegyverét mindig rendes helyzetben tartani.

Mikor a' menet meghúzott (vállozott) fegyverrel vezényeltetik, annak folyvást sulyirányos állásában kell maradni, mívégre az előkarral inkább a' csipőhez, mint a' czombhoz szoritassék, Ennek könnyebbitéseért a' fegyvert, csőjével keveset befelé kell fordítani, aképen mint a' 9. §-ben egész fordulatkor magyaráztatott; de mihelyt „állj!“ (Halt!) parancsra a' menet megszűnik, azonnal a' fegyvert is szabályos állásába vissza kell igazítani; mire az oktató szorgalommal vigyázzon.

Továbbá tanitassék az ujoncz, vállra, karra és sulyba (Kolben hoch, In Arm, és In die Balance) fogásokat menésközben is végbe vinni, a' nélkül, hogy az egyenes marsírányt, vagy a' lépés toppot (taktust) elvesztené.

E' fegyverhordás-módok' elsőbbike a' katonára nézve legkényelmesebb, annál inkább, mivel meg van engedve, hogy egyszersmind jobb kezét természetesen lógassa, míg ellenben vállozott vagy meghúzott fegyverrel menetnél, a' jobb kéznek folyvást szabályos állásban kell maradni.

Ez engedelem a' jobb karmozgatásra, a' vállrai menetnél ne vétessék úgy, hogy vagy szertelen lógatásra, vagy fcszes, szabályokra szoritott mozdulásra elfajulna, hanem tekintessék csupán könnyebítésre szolgáló eszközül, 's e' szerint tehát szabad és fesztelen menet' segélyeül.

Harmadik Szakasz.

11. §. Fegyverfogások.

A' fegyverfogások nem csak egyes katonák-, de egész osztályokkal — egy zászlóalj (bataillon) nagyságaig — sőt némelly alkalommal, p o. szemlekor, egész ezred által is, egyszerre vitetnek végbe.

Végbe vitelök vezérszóra történik, még pedig mindenkor közvetlen az utolsó, éles hangon ejtett, szó vagy tagra.

Minden fogás több fogtából (tempóból) áll.

A' fegyverfogások' tanítására, az oktató mintegy három vagy négy lépést előre és kissé jobbra az ujonctól foglal helyet, és minden tempót, melyet elébb megmagyarázni és megmutatni köteles, az ujoncczal utánoztat; e' miatt nem is szükség a' vezérszót első oktatásnál élesen kiejteni.

Mivel azonban minden tempó több fogásból alakult, azért a' következő leírásban is e' fogások, nagyobb felvilágosítás okáért, fekvővonal (—) által jegyeztettek meg, és kezdetben az ujoncz is e' szerint tanitassék, t. i. mint vannak sorra feltaglalva, és „egy, kettő“ (Eins, Zwei) előszámlálással. Ez előszámlálást eleve lassan, aztán mindig sebesebben kell folytatni, mindaddig, míg a' kívánt gyorsaság beünnem el nem éretett; azaz: míg minden tempó úgy szólva egy fogásban meg nem történik; ezt elérve, egészen elmarad az előszámlálás és a' fegyverfogás végbevitele egyszerre, az éles hangon ejtett vezérszóra történik meg.

Minden egyes tempó (fogás) után, az oktató szorgalommal kiigazítja a' hibákat, és szüntelen azon van, hogy soha az ujoncz rendes testállását valamikép el ne fordítsa.

Ha egy fogás rosszul vitetett végbe, az oktató „vissza-kozz!“ (Herstell' euch!) vezénnyel, mire az ujoncz ismét, az utolsó fogás végbevitele előtti helyzetbe vissza áll.

Már az 1. §-ben mondatott, hogy mindenféle kikelésnél (rukkolásnál) a' katona öltözetére nézve megvizsgáltassék; itt pedig még az említetik, hogy fegyverrel való kikelésnél a' löszér — Rüstung — és fegyverek' állapota is vizsgálat alá vétessék.

E' vizsgálat rendszerint minden kikelés előtt a' laktanya udvarában vagy egyéb alkalmas szabad téren történik. A' vizsgáló utána lát, hogy valahányszor a' katona gyakorlásra vagy más szolgálatra kikel, kirukkol — melyben fegyvertöltésre parancsolatot kaphat — a' patrontás-födél mindig kinyitva, és a' posztócsőcs 's fapatron, avagy a' kiosztott vak- vagy golyós töltények tele számmal meglegyenek.

A' gyakorló dugacs (Exerzierpropf)* vagy posztócsőcs egy másfél hüvelyk hosszú, és fél hüvelyknyi vastag hengerke összetekert posztóból, mely gyakorlatnál a' csőbe tétetik, hogy általa a' farcsavar koptatástól megóvassék. E' posztócsőcs közepében darabocská ön vagy on, mely arra szolgál, hogy a' fegyvercsőbe könnyebben bele eshessen, és onnan szintolly hamar kivehető legyen: A' dugónak két végei keményen öszszetekt posztószélekkel befoglalvák, hogy e' szerint engedékenyebb levén, a' csőt -- bármilly erősen vettessék bele a' töltővessző, -- megrongálástól őrizze.

A' fapatronok (töltények) hosszaságukra nézve a' golyós töltényhez hasonló, karimájok lefaragtassék, hogy a' csőt ne sértsek. Minden ujoncz három efféle patronnal ellátva legyen.

A' felkészület és töltőszer' megnézegetése után vizsgálattik a' fegyver. Ennek vizsgálata pedig kétféle, t. i. külső és belső.

A' belső vizsgálat a' csőt illeti, hogy nem rozsdás-e? és a' közönséges szabály szerint töltetlen-e? vagy, ha arról rendelés adatott volna, meg van-e töltve?

Belső vizsgálat után, gyakorlatra kikeléskor, a' posztódugót csőbe kell eresztetni és a' szuronyt feltenni. Soha sem szabad a' szurony házban vagy folyosón feltenni, hanem mindenkor csak szabad ég alatt, úgymint laktanyában az udvaron, akkor is csak parancsszóra, hogy valaki véletlenül általa meg ne sértessék vagy a' ház' falai és boltozatja ne rongáltassanak.

A' fegyvernek külső vizsgálata meggyőződésül szolgál arra, hogy tiszta és hibátlan-e? a' kalapács nyugületben és szorosan le van-e csavarolva, a' zár' járása pedig könnyű-e? a' zárcsavarok nincsenek-e elcsérélve? továbbá megvan-e, gyakorlatra kelés vagy rukkolásnál, a' serpenyben fog alatt egy kis børsodrony? töltött fegyvereknél pedig a' gyutacs serpenyben van-e?

Berukkolás (bekelés) után szinte megvizsgálatnak a' fegyverek.

Egyelőre a' szuronyt le kell venni, aztán a' posztódugót a' csőből kirázni és a' patrontásba tenni. Ha pedig tűzbeni gyakorlástól történik a' berukkolás, meg kell nézni, nincs-e vagy egy fegyver, mely el-nem-sült legyen, s' annak töltését körömvassal felvigyázat alatt ki kell huzni. Ennekutána a' legénység szétmenetre (Abtreten) értesítő parancscsal elbocsátatik s' kiki fegyvere' kalapácsát a' fogra nyugületbe leereszti.

Mivel tehát a' mondottak szerint mindenféle rukkolás fegyvervizsgálattal veszi kezdetét, ez okból az újonczot is e' fogásokra legelőbb szükség tanítani. Erre pedig vállozott fegyverrel, föl nem tett szuronymyal jelenjen meg.

Commandó
vagy
Vezérszó.

T a n í t á s .

I. A' fegyvernek belső vizsgálata.

„Vizsgáld a'
töl-test!”
(Zur Visiti-
rung der —
Ladung!)

E' vezérszóra a' fegyver függőleges vagy súlyirányos állásában, a' nélkül hogy elfordíthatnák, kevéssé előre löketik, egyszersmind a' jobb kar közel a' test mellett előhozatlik, és a' fegyver' nyaka megmarkoltatik, -- a' bal kéz elhagyja a' tusát, közel a' fegyverhez egyenest fölfelé nyúl, és a' fegyvert az első karikánál éppen e' felett megfogja; könyöke megmarad fesztelen állásban, se a' fegyverhez szorítva, se eltávolítva -- már most bal kézzel a' fegyver bal oldalra letéttetik, úgy hogy a' tusa kikerekítése bal lába' hügyével egy irányban, lapja pedig az előlábbal párvonalba 's hozzá fektetve legyen; a' középkarika körülbelől a' kabát' utolsó gombánál, a' fegyver pedig a' töltővesszővel a' test felé fordítva maradjon. A' bal kéz, kinyújtott karral, tartja a' földre eresztett fegyvert, az első karikán felül, a' hüvelyk- és mutató-ujj által képzett villában, melly utóbbi részut a' fegyvercsőn áll, a' többi ujjak hozzá kapcsolvák 's a' fegyvert a' test felé nyomják. Mig a' bal kéz a' fegyvert lehozza, az alatt a' jobb kéz annak nyakát kiereszti és a' töltővesszőt hüvelyk-és mutató-ujjal úgy megfogja, hogy a' hüvelyk annak hosszában, a' meggörbitett mutató-ujj pedig egész középtagizével a' töltővessző' bevágásán feküdjön; a' többi ujjak pedig a' mutató-újjhoz kapcsoltasanak.

Nedves téren meg van engedve, a' tusát bal láb mellé tévés helyett, arra reá tenni; hasonlókép az 5 láb 's 3 hüvelyknél kisebb katonák, a' fegyvert ne éppen szorosan a' bal láb mögé tegyék, hanem azt annyira oldalt taszithatják, mig a' cső' torkolatja körülbelől egyen magasba jön az állal, mivel különben a' következő tempók v. fogásokban nehezen tehetnék a' töltővesszőt csőbe.

Commandó
vagy
Vezérszó.

T a n i t á s .

„Vesszöt a'
cső-be!“
(Ladstock in
Lauf!)

A' töltővessző annyira kihúzatik a' résből, mennyire a' kar éri, mi által egy közép-termetű legénynek kéztöve a' szuronyhegygel egyen magasra jön; -- erre a' kéz gyorsan a' töltővesszőn lecsúszik, és azt a' torkolaton felül egész kézzel megmarkolja, -- a' résből tökéletesen kihuzza, -- a' torkolatba teszi, és a' kissé tágult markon keresztül a' csőbe lassanként lecsúsztatja, nehogy erősen a' farscavarra essen, 's azt megsértse. Minekutána a' töltővessző fennirt módra a' csőbe bocsátatott, a' jobb kéz azt torkolatjánál úgy megfogja, hogy a' hüvelyk jobbrul oldalt feltámasztva, hegyével pedig a' torkolattal egyen magasban álljon.

Az oktató vagy általában a' vizsgáló most utána néz, vajjon a' fegyverek szabály szerint töltetlenek-e, vagy eleve vett parancsolat következtében már megtöltvék? Amazt megismerhetni, ha a' töltővessző csak fél ujnyira kiáll a' torkolatból és emelés-'s eleresztéskor hangosan fölüt; ellenben töltött fegyvereknél a' töltővessző harmadfél hüvelyknyire kiáll, és leeresztéskor tompa hangot ad.

„Vesszöt
rejtse!“
(Versorgt den
Ladstock!)

A' töltővessző hüvelyk- és görbitett mutató-ujjal ismét megfogatik, -- egész hosszágában a' csőből kirántatik, és kinyújtott karral 's tele marokkal, a' közepénél kevéssel alább megfogatik; a' szem pedig egy pillantást vet a' töltésér' karikára -- ebbe már most a' töltővessző bele tétetik, a' résbe beeresztetik, 's végre hüvelyk- és mutató-ujj segítségével tökéletesen bele helyeztetik; ennekutána a' jobb kéz hasonló módra mint a' „vesszöt csőbe!“ (Ladstock in Lauf!) fogásnál a' torkolatot megfogja.

„Váll-hoz!“
(Schultert!)

A' fegyver bal kézzel annyira emeltetik, míg erre a' vállon felül mintegy a' bal szemmel egyen magasba jön, egyúttal a' jobb kéz elhagyja a' torkolatot, és a' fegyvernyakát megfogja, mi meglevén a' fegyver' sulya jobb

Commandó
vagy
Vezérszó.

T a n i t á s .

„Add át a'
fegy-vert!“
(Uebergibt
das Gewehr!)

kézbe át-száll, -- a' bal kéz mostani helyzetét elhagyja és a' tusát szabályszerint megfogja, -- a' jobbkez kibocsátja a' fegyvert és rögtön a' test mellett oldalra visszatér.

II. A' fegyvernek külső vizsgálata.

A' fegyver, függőleges állásában, a' nélkül hogy fölemeltetnék, bal kézzel keveset jobbra fordítatik, úgy hogy a' zárlap előre, a' cső pedig jobbra nézzen, 's e' szerint a' kalapács hegye a' test felé álljon. Egyidejűleg e' fordítással, függőleges állásába a' bal czomb elébe taszítatik, hogy a' tusa' kerekedése ennek közepe előtt álljon, és azután a' tusanyak jobb kézzel megmarkoltatik.

Ez állásban a' katona mindaddig megmarad, míg az előjáró fegyverét el nem veszi, mire azt sebesen elereszti, és kezét oldalra hozza.

A' vizsgáló megüezi, a' fegyver rendesen meg van-e tisztítva, a' kalapács nyugületben van-e, könnyü-e a' zárnak járása? 's a' t. Továbbá, töltött fegyvereken a' gyutacs serpenyben van-e, mit a' serpeny-alul kiálló sodronyon megismerhetni.

Ha a' katonának fegyvere visszaadatik, azt legottan jobb kézzel a' tusa' nyakán, bal kézzel pedig a' tusán megfogja, és más vezérszó nélkül tüstént bal oldalra valózott (schultert) állásba viszi, ezután pedig a' jobb kéz rendes helyzetébe visszatér.

Midőn kirukkolás- 's őrdiszletnél (Wachparade) vagy más alkalommal egész osztályok fegyver-átadásra vezényeltetnek; akkor minden legény, kinek fegyvere megvizsgáltott, azt fennirt módon legott bal oldalra hozza; a' többi nem vizsgált katonák pedig azt „Váll-hoz!“ (Schultert!) vezérszóra teszik, mire a' fegyver bal oldali helyzetébe visszahozatik — és a' jobb kéz a' test mellett, helyére visszatér.

Commandó
vagy
Vezérszó.

T a n i t á s.

III. Szuronyt feltenni és levenni.

„Szuronyt
tűzz!”
(Pflanzt das —
Bajonett!)

A' szurony' helyben feltevésére a' fegyver hasonló módon mint a' „töltés-vizsgálatnál” a' bal láb' högye mellé letéttetik, — erre a' jobb kar akként meghajlik, hogy a' kéz a' szurony' markolatja felé legyen irányozva; a' fegyver a' jobb kar' hajlásába ejtetik 's keveset a' test felé nyomatik, mire okvetlen fordulás által tusája' kikerekítésén úgy megfordul, hogy a' zár kifelé, a' cső pedig jobbfelé nézzen; — az alatt míg a' bal kéz a' szuronyt fogja megfogja és kissé előre huzza, a' jobbik a' szuronyt markolatjánál fogva tokjából kihúzza 's előhozás közben hegyével fölfelé fordítja. Mihelyt a' szurony tokjából ki van húzva, a' bal kéz azonnal a' fegyvert az első karikán felül megfogja, és amaz állásba igazítja, mint a' töltés-vizsgálatnál. Már most a' jobb kéz akkép teszi fel a' szuronyt a' csőre, hogy a' duzzadat' legmagasb része éppen a' szurony fölibe essék. Ha illykép a' szurony addig lefelé nyomatik, míg vágásába becsap a' rugó, úgy a' szurony fel van téve. — Ezekután a' fegyver, egyéb parancs nélkül, ugyanazon módra változtatik, mint a' töltés-vizsgálat' bevégezése után.

„Szuronyt
rejtsd!”
(Versorgt das
— Bajonett!)

Ha mars közben kellene a' szuronyt feltenni, a' fegyver ugyanazon módra, mint a' helyben feltevéskor, baloldalra vétetik, csak hogy le nem tétetik a' földre, hanem valami 3 hüvelyknyire emelve tartatik, és a' tusa kissé hátra felé nyomatik.

A' szurony helyben-levételére a' fegyver hasonló módon, mint feltevéskor, a' bal láb' högye mögé hozatik, — a' jobb kéz a' szurony' markolatját megfogja, 's azt a' csőről leemeli, melly alkalommal közép és mutatóujjal a' rugót kissé megnyomja, és a' neki támasztott hüvelyk által az ellennyomást esz-

Commandó vagy Vezérszó.	T a n í t á s.
	<p>közli, — erre a' fegyver a' jobb kar' hajlásába ejtetik, balkézze a' szuronytok éléhuza- tik és a' szurony belé tétetik — a' fegyver és a' kezek ugyan azon helyzetbe, mint a' puska- vessző bedugásakor a' töltés-vizsgálatnál, ho- zatnak — 's ezek után egybe változtatik.</p> <p>Marsközben szurony-levevésre a' fegyvert mint a' szuronytűzésnél marsban, bal oldalra le kell hozni, — a' szuronyt jobb kézzel a' csőről levenni, eltenni, és aztán a' fegyvert változni.</p>

Ezek a' fogások, i. i. töltésvizsgálat, szuronytűzés és be-
dugás, mint már e' szakasz' elején mondatott, minden ki- és
berukkolásnál végbevitetnek. Hogy pedig az egymást közvetlen
követő fogásoknál ne legyen szükség a' fegyvert hol változni,
hol megint bal oldalra levenni, szabályul iratik, hogy: Vala-
hányszor a' megvizsgálandó osztály változott fegyverrel, de fel
nem szegzett szuronymyal összeállott, commandiroztassék:

„Vizsgáld a' töl-tést!” (Zur Visitation der — Ladung!)
„Vesszőt a' cső-be!” (Ladstock in — Lauf!) és a' vizsgálás
megtörténvén: „Vesszőt rejtsd!” (Versorgt den — Ladstock!)
azután gyakorlatra rúkkoláskor „Markold a' duga-csőt!” (Er-
greift den — Pfropf!); mire a' jobb kéz közel a' testhez hátra
hajlik, a' patronitás' fődét megfordított kézzel feltaszítja, a' ben-
ne levő posztódugót hüvelyk, mutató és közép-ujjal megfogja,
éléhozza, és a' fegyvertorkolattal egyen magasba akként tartja,
hogy az ujjak' közép tagjai a' csőt könnyűden ériék.

A' vizsgáló most figyelmez, hogy a' posztódugacs minden
katona kezében meglegyen, 's parancsolja: „Dugacsot cső-be!”
(Pfropf in — Lauf!), mire kiki jobb könyökét kissé fölemelvén
a' posztódugót a' csőbe bebocsátja és jobb kézzel abba a' hely-
zethe visszatér, mely a' puskavessző' bedugása után leiratott.
Most már commandiroztatik: „Szuronyt tűzz!” (Pflanzt das —
Bajonett!) és miután a' fegyverek változtattak, azok kivüleg
is megvizsgáltatnak „Add át a' fegy-vert!” (Uebergibt das —
Gewehr!) parancsra.

Ha nem gyakorlatra, hanem más egyéb szolgálatra, törté-
nik a' kirukkolás, akkor közvetlen a' „vesszőt rejtsd!” (Ver-
sorgt den — Ladstock!) után, parancsolni kell: „Szuronyt
tűzz!” (Pflanzt das — Bajonett!)

Bekelés után következőleg történika' vizsgálás.

A' vizsgáló parancsol:

„Szuronyt **rejtsd!**“ (Versorgt das -- Bajonett!) és a' közönséges gyakorlatról bekeléskor, közvetlen erre (tehát még minekelőtte a' fegyverek a' szurony' levétele után változtattak volna): „Rejtsd a' duga-**csot!**“ (Versorgt den -- Pfropf!) mire minden legény fegyverét bal kézzel balrul fölemeli és csővel lefelé fordítja, a' posztódugacsot kezébe csúsztatja, a' patron-tásba beleteszi, azután fegyverét és kezeit ugyanazon állásba hozza, melly a' belső vizsgálatra, eléíratott. Ennekutána e' parancs: „Vesszöt a' cső-**be!**“ (Ladstock in -- Lauf!) meggyőződött, ki- van-e szedve valóban a' dugó a' csőbül, azután „Rejtsd a' duga-**csot!**“ (Versorgt den -- Ladstock!) 's végre „Vál-**lozz!**“ (Schultert!) és a' szétoszlásra való rendelés Oszolj (Abtreten) szó által.

Tűzben lödözéstől berukkolván a' „Szuronyt **rejtsd!**“ (Versorgt das -- Bajonett!) után közvetlen „Vesszöt cső-**be!**“ (Ladstock in Lauf!) kell commandirozni. És ha a' vizsgáló meggyőződött, hogy a' fegyverek mind töltetlenek, vagy a' töltve találtakat az osztály' arcza előtt felvigyázat alatt kihúzatta, „Vesszöt **rejtsd!**“ (Versorgt den Ladstock!) vezényel, azután a' legénység változásra és szétmenésre utaltatik.

Mihelyt a' legénység „Oszolj“ (Abtreten) parancsszó által szétbocsáttatott, kiki fegyvere' kalapácsát nyugületbe ereszsze.

Commandó vagy Vezérszó.	T a n í t á s.
„Tiszte- legj! “ (Praesentirt)	<p data-bbox="347 1067 906 1135">IV. Tisztelgés és változás. (Praesentirt és Schultert.)</p> <p data-bbox="326 1169 927 1357">A' fegyverrelí tisztelgés, szinte mint a' változás is három fogásban történik, mellyekből az első közvetlen a' kimondott vezérszó utolsó tagjára végbe vitetik, a' más kettő pedig gyors lépés-topp-sebességgel követik egymást.</p>

Commandó vagy Vezérszó.	Tempo (fogás)	T a n i t á s.
	1.	Mint „Add át a' fegyvert!“ (Ue- bergebt das Gewehr.)
	2.	A' nélkül hogy a' fegyver fölemel- tetnék, vagy függőleges állásából el- mozdítatnék, elhagyja a' bal kéz a' tusát és a' fegyver mellett fölfelé nyul- ván, ezt akkép fogja-meg, hogy a' kis ujj a' föderugó' meghajlását érje, a' többi hozzá kapcsolt ujjak hegyeikkel a' tusa' széléhez ragaszkodjanak, és a' hüvelyk belől a' csön feltámasztassék. A' könyök a' test mellett és a' fegyver' súlya jobb kézben van.
	3.	A' fegyver a' testtől el nem távo- litva, függőleges állásában levonatik, 's egyszersmind ollyképen fordítatik meg, hogy a' fegyverszija előre nézzen, és a' kalapács' emeltyűje a' csipő' vé- konyát érintse. A' fegyver' súlya bal kézben nyugszik, mellynek helyzete ugyanaz marad, mint a' második fogás- ban. A' jobb kéz pedig a' fogáskanyar alatt úgy átfogja a' fegyver'nyakát, hogy a' hüvelyk hátrafelé, a' többi ujjak előre és hegyeikkel félszegesen lefelé akkép feküdjenek, hogy a' mu- tató' felső ize szorosan a' kanyar alatt legyen, a' kiss-ujj' högye pedig az ernyőcsavart érje, és az ujjak egymás- hoz kapcsolva legyenek. Egyidejűleg a' jobb láb is annyira hátrahúztatik, hogy az előláb a' bal sarkot érje. A' test' nehézsége a' bal lábon fekszik. Az ujoncznak meg kell magya- rázni, hogy a' tisztelgés (Praesentiro- zás) a' tisztelkedésnek azon neme, mellyel ő minden Generalis, Stabalis- (kar) és fő-tiszt urnak tartozik. Erről a' §. 15-ben bővebb értesítés leend.

Commandó vagy Vezérszó.	Tempo (fogás)	T a n i t á s.
„Vál-lozz!“ (Schultert!)	<p>1.</p> <p>2.</p> <p>3.</p>	<p>Fegyver és kezek azon helyzetbe hozatnak, mint a' tisztelgés' második fogásánál 's egyúttal a' jobb láb is rendes helyére eléhúztatik.</p> <p>A' fegyver egyenes állásban, tusával a' testtől el nem térve, bal oldalra hozatik. A' jobb kéz ez esetben a' fegyvernyakát könnyűden tartja, míg a' bal gyorsan lesiet és a' tusát szabály szerint megragadja.</p> <p>A' jobb előkar a' test mellett sebesen oldalra visszatér, és a' fegyver szabályos állásba a' váll és csípőhöz húztatik.</p>
„Imá-hoz!“ (Stellt euch zum Gebet!)		<p>V. Imához, és visszaállás.</p> <p>E' fegyverfogás, szintúgy mint a' két következő, mindenkor a' „lábhoz“ (Beim Fuss) állásból történik-meg; azért tehát, ha az újoncz azt másképp hordaná, utaltassék azt előbb lábhoz venni.</p> <p>A' jobb láb, miként a' tisztelgés' harmadik fogásában, hátra húztatik, és egyszerűen a' bal kéz a' tisztelgés' elvei szerint, a' csákó' szemernyőjéhez fölemeltetik.</p>
„Visszakozz!“ (Herstellt euch vom Gebet!)		<p>A' bal kéz az ernyőtől sebesen az oldalra, és a' hátravont láb helyes állásába visszahe-lyeztetnek.</p>
„Imához tér- delj!“ (Kniel nieder zum Gebet!)		<p>VI. Imához térdelni és fölkelni.</p> <p>Erre mind a' két lábfej vagy előláb gyorsan összetételek; — aztán a' jobb láb 's vele együtt a' felső test is azonnal hátra vétetik, és a' katona jobb térdére leereszkedik. A' fegyver függőleges állásban helyén marad, első karikájánál fogva a' jobb kézzel megmarkolva. A' bal lábhögy egyenesen előre néz és a' láb-szár függőlegesen földre állítva. Hasonlóan áll a' jobb láb' czombja is, lábhögye pedig földhez van támasztva. Mi azonban a' hátra-</p>

Commandó
vagy
Vezérszó.

T a n í t á s .

„Csákót le !“
(Csáko oder
Grenadier-
mütze ab !)

lépés' hosszát illeti, az mindenkinek testi nagyságától (termetétől) függ, és csak gyakorlás által tanulható meg.

A' csákó vagy főveg bal kézzel, balra a' rózsájától akkép fogatik meg, hogy a' mutató és középpújj első tagjaikkal a' csákófüdél' szélehez kapaszkodjanak, a' más két újj pedig, valamint a' hüvelyk is, a' csákó' oldal-színén lefelé támaszkodjanak — azután késlekedés nélkül a' csákó levéttetik, üregével a' térdre letéttetik, még pedig függőlegesen és napernyővel balra. A' bal kéz illy módon a' csákót tartva megmarad e' helyzetben.

A' gránátosok kalpagjokat, hüvelyk-mutató- és középpújjal a' szegélynél megfogva, hasonló módon leteszik a' térdre, mint ez a' csákóval mondatott.

„Csákót fel !“
(Csáko oder
Grenadier-
mütze auf !)

A' csákó vagy gránátos-süveg bal kézzel fölemeltetik, és előlről hátrafelé a' före, a' nélkül hogy ez meghajólna, jól feltéttetik, aztán erre a' bal kéz laposan a' bal térden letéttetik, úgy hogy az újjak' hegyei ezzel egyen vonalban legyenek.

„Imárol fel !“
(Auf vom —
Gebet !)

A' katona, jobb lába' segélyével fölemelkedik, és felegyenesedett testtel gyorsan fölkel, a' bal lábot a' jobbikhoz húzza és a' lábhegyeket ismét kifelé fordítja. A' fegyver, melly felkeléskor némileg támaszúl szolgálhat, viszont l á b h o z (Beim Fuss) előbbi szabályos állásba igazítatik, és a' bal kéz oldalra viszszatér.

VII. Eskühöz és visszaállítás.

„Eskü-höz !“
(Zum —
Schwör'n !)

A' fegyver jobb kézzel, a' nélkül hogy a' könyök a' testtől eltávolznék, a' tusa' lapjával a' bal lábhegy elébe tétetik, hogy a' zár előre és a' fegyver könnyen a' testhez álljon, második karikája pedig az utolsó gomb' irányába jöjjön; — a' bal kéz, a' felső karral a' test mellett maradván, a' fegyvert második karikájánál megfogja, a' mellett hüvelyét az ágyon fölfelé támasztja.

Commandó vagy Vezérszó.	T a n í t á s.
„Csákót le!“ (Csáko oder Grenadier- mütze ab!)	A' csákó vagy gránátos-süveg, hasonló módon mint az imáhozi térdelésnél, de ellenkező oldalon, jobb kézzel megfogatik, gyorsan levétetik, az alatt pedig a' fegyver, a' tusát el nem mozdítva, balkézszel a' testtől annyira eltávolítatik, mennyire azt a' csákó' kereksege megkívánja, a' melly most már a' bal hüvelykre feltéve, ezzel a' fegyverágyhoz, és ellen oldalon a' testhez nyomatik. A' csákó' napernye jobbra néz. — Ez meglévén a' jobb kéz a' jobb oldalon fölfelé emeltetik, a' hüvelyk-közép- és mutató-ujjak az állal egyen magasba, de arasnyi távolban, kinyitva és felnyújtva tartatnak, a' más két ujjak pedig bezáratnak.
„Csákót fel!“ (Csáko oder Grenadier- mütze auf!)	A' csákó vagy gránátos-süveg, ismert módra és szintazon helyen, mint levevéskor, jobb kézzel megfogatik, —előlről hátrafelé feltétetik és a' fegyver ismét a' testhez szorítatik — a' jobb kéz pedig a' fegyvert az első karikán felül, mint az „eskühöz“ első fogásnál, megfogja.
„Váll-hoz!“ (Schultert!)	Erre a' fegyver jobb kézzel gyorsan fel-emeltetik, és a' bal oldalra hozatik, 's egy-szersmind úgy fordítatik, hogy a' cső előre nézzen, 's egyúttal annyira fellöketik, hogy a' kéz egyen magasra jöjjön a' bal vállal. A' bal kéz, melly a' fegyveremelés' pillanatában a' második karikát elhagyja, megfogja a' tusát, és a' fegyvert tökéletesen változott állásba hozza. — A' jobb kéz gyorsan a' test' oldalára visszatér.
„Szuronyt sző-gezz!“ (Faellt das Bajonet!)	VIII. Szuronyszögzés rohamra. A' fegyver, úgy mint a' tisztelgés' első fogásában, jobb kézzel a' nyakán megfogatik, — közel a' testhez jobb oldal felé rántatik, a' mellett pedig úgy megfordítatik, hogy a' zár lefelé, a' cső pedig oldalra jöjjön.

Commandó
vagy
Vezérszó.

T a n í t á s.

„Váll-hoz!”
(Schultert!)

Az alatt midőn a' fegyver jobb oldalra hozatik, a' balkéz azt a' hüvelyk- és mutató-ujj villája közt megfogja, 's egészen átmarkolja. A' jobb kar annyira be- és hátra húzatik, míg nem természetesen ki lessz nyújtva, minek következtében a' közép ágy és a' fogáskanyar a' csipőn alól a' czombhoz fekszik, a' szurony' högye pedig félszöges irányban, fölfelé áll. A' bal kar majdnem fekirányosan a' testhez szorítkozik, és a' jobb váll, a' kar-visszavételnek természetes következéséből, kissé hátra szegül.

A' fegyver mind a' két kézzel függőleges állásába bal oldalra hozatik; — a' bal kéz legottan elhagyja az első karikát, és a' tusát szabály szerint megfogja; — a' jobb kéz pedig elbocsátja a' fegyver' nyakát, és gyorsan a' test oldalára visszatér.

Kezdetben a' szuronymszögzést csak helyben kell gyakorlani, de később marsközben is. E' célra lassu lépésben kell ki-indulni, nem sokára gyors lépésbe átmenni és e' közben szuronymszögzésre parancsot adni. Az oktatónak „**Allj!**” (Halt!) commandójára, később pedig dob által adandó g y ü l l ő z a j (Vergatterung) jelre, az újoncz azonnal megálljon és fegyverét további parancsszó nélkül valózza.

Lovasság ellen szuronyt szögezni, tömeg vagy négyszögben, mi „készülj!” (Fertig) állásban történik, a' szakaszban (Zug) oktatásnál jövend elő.

IX. Fegyvernek földve hordása, esős időben.

Habár gyutacsos fegyvereknél a' gyújtó-szer eső által nem-is szenved, mindazonáltal hasznos a' zárt folyvást száraz állapotban és rosdátlan tartani, mire a' következő fogás szolgál.

Commandó
vagy
Vezérszó.

T a n i t á s.

Fő-dezz !
(Verdeckt)

A' jobb kéz megfogja a' fegyver' nyakát — a' bal, elhagyván a' tusát, a' fegyvert első karikájánál megmarkolja, — azután jobb kézzel a' fegyver' nyaka fel a' hón alá, bal kézzel pedig a' fegyver annyira lenyomatik, hogy ha a' szurony a' fegyveren van, hōgye mintegy négy hüvelyknyire, ha pedig nincs, a' cső' torkolatja egy lábnyira legyen távol a' földtől. A' zár hón alá jön és a' bal kéz a' fegyvert jól a' testhez szorítja — a' jobb kéz oldalra viszzatér.

Ha a' fegyver földve (Verdeckt) hordatik, a' szuronyt rendszerint le kell venni, kivévén azon legényeket, kik strázsán állanak, vagy ha egyéb körülmények miatt szükséges.

Ha a' katona köpenybe öltözött, tartós esőben, annak bal oldali előrésszével takarja-be a' zárt, hogy azt nedvességtől jobban óv-hassa.

Mikép kell földött fegyverrel álló öröknek magukat viselni, és hogy imára állni, mindez a' tisztelgéseknél § 15-ben elékerülend.

A' fegyver bal kézzel függőleges állásba fölemeltetik — jobb kézzel nyakán megfogatik, — mire a' bal kéz a' tusát szabályszerint meg-ragadja 's a' jobb kéz oldalra visszasiet.

Váll-hoz !
(Schul-tert !)

X. Strázsán a' fegyvert soromphoz tá-masztani és kézbe felfogni.

Mindenféle őrizeten, vagy ennek arcza előtt vagy háta mögött soromp szokott lenni a' fegyver' rátámasztására; hol a' tusa a' földön egy léczre támaszkodik, a' zár kifelé néz és a' középpágy a' soromp vágásába fek-szik.

A' fegyvereket sorompra támasztani, az őrizet parancsnoka vezényel:

Commandó vagy Vezérszó.	T a n i t á s.
Elétá-maszd! (Vorwaerts setzt — an!)	Mire az őrizet' legénysége fegyvereit a' lábhozi (Beim Fuss) állás-ból kiki a' számára kejelölt bevágásba a' soromphoz támasztja. Ha ellenben hátul van a' soromp, akkor az őrizet parancsnoknak :
Hátra tá- maszd! (Rückwaerts setzt — an!)	Vezérszavára, minden legény jobbra fordul, fegyverét a' sorompra teszi, vissza-fordul és annak-utána szétoszlásra utaltatik. Ha az őrizet' legénysége fegyverbe kiál-tatik, kiki legnagyobb gyorsasággal megra-gadja fegyverét és válloz.
Gulába tá- maszd! (In Pyramiden setzt — an!)	Fegyvergulát formálni, később a' (Zug-) szakasz- oktatásnál a' 48-dik §-ban adatik-elé.

§. 12. Tüz-fogások.

Oktatás a' töltés és tüzelésben.

A' katonának tudni kell, fegyverét kétféleképen, mint tü-zelő és mint dőf-fegyvert, czélszerűen használni, azaz tudnia kell jól löni, és a' szuronynyal ügyesen vivni. Ez által fegyve-réhez bizodalmat és veszélyes alkalmaknál bátor elszántságot nyerend.

Jelen czikk azon oktatást foglalja magában, mikép kell a' puskát mint tüzfegyvert használni, t. i. hogyan kell megtölteni és vele löni. Mi pedig a' szuronynyal vivást illeti, annak tanítása a' 2-dik főrész második szakaszában kerülend elő.

A' töltés és lövésben való oktatást legnagyobb szorgalom-mal kell üzni, hogy szokják a' katona azt — úgyszólván gépely-ként — az ütközet hevében-is, rendesen véghezvinni. E' végett az ujoncznak kezdetben minden egyes fogást, hasonló módon mint a' fegyverfogásoknál, meg kell magyarázni és mutatni. Ha a' fogásokat egyenként csinálni jól megtanúlt, azokat egymást követő rendben, a' parancsszót előre bocsátva, „egy, kettő“ (Eins, Zwei) előszámlálásra kell vele végbe-vitetni; később előre mondott parancsszó nélkül is, csupán előszámlálásra. Végre az

előszámolásnak is meg kell szünnie, és a' töltés-fogták közvetlen egymásra, minden értesítés nélkül, gyorsan vitetnek végbe.

Nagy szorgalommal arra kell igyekezni, hogy a' töltés-fogták lehető legnagyobb sebességgel, mennyibe tudniillik a' jó töltés nincs károsítva, végeztessenek; mivel sok esetben, kivált rend és sorban, igen érdekes, hogy a' katona bizonyos időszakban, mennél több lövést tehessen.

Első oktatáskor a' töltés fa-patronnal (töltény) tanitassék, később ha az újoncz abban elég jártassággal bír, vak- és végtére golyós patronnal.

Commandó vagy Vezérszó.	T a n i t á s.
<p>Vi-gyázz! Töl-tsél! (Habt Acht! Ladet!)</p>	<p style="text-align: center;">I. A' fegyver' megtöltése.</p> <p>Erre a' katona egyszeribe negyed fordulatot tesz és lábait, egymáshoz zárt sarokkal, a' szerint helyezi, hogy a' jobb láb az arczvonal irányába essen, a' bal pedig arra függőlegesen vagy súlyirányban álljon. E' fordulattal egyszersmind a' puska is jobb oldalra fekirányos helyzetbe vonatik, és a' serpenyőfede felnyitatik, mit következőképen kell megtenni.</p> <p>A' fegyver ugyan-azon helyzetbe jön mint a' tisztelgés' első fogása vagy tempójánál, — a' bal kéz elhagyván a' tusát, egész az első karikáig fölfelé nyúl, hol a' fegyvert ollyformán megragadja, hogy a' hüvelyk belől az ágyon feltámasztva legyen, a' többi ujjak egymáshoz szorítkozva az ágyat körülfogják, a' nélkül hogy a' csőt érintenék. A' bal könyök természetesen a' test mellett áll, tehát se erőszakosan hozzá szorítva, de még kevesbbé tőle elterpesztve, — most, azalatt hogy a' jobbkéz a' fegyvernek tusáját a' test mellett hátra vonja, és az első karikán álló kéz, a' könyöket a' testtől el nem távolítva, illő arányban leereszkedik; a' fegyver jobb oldalra vizirányos állásba hozatik, úgy hogy a' kígyóvas gyomortájban, a' fegyver pedig tökéletes súlyirányban a' fordulat előtti arczvonalra álljon, t. i. torkolatja egye-</p>

Commandó
vagy
Vezérszó.

T a n i t á s .

nest előre nézzen, se jobbra se balra el ne legyen fordítva. A' bal kéz már most állásához képest, a' hüvelyk és mutató-ujj' villája közt úgy tartja a' fegyvert, hogy amaz a' hüvelyk hússal együtt az ágyat körülfogják, a' nélkül hogy a' csőt érnék, ne-hogy tartós tüzeléskor általa megégettessenek. A' bal könyök a' testhez szorúl, és mennyire lehet a' csipőhez támaszkodik. A' jobb kéz körülfogja a' fegyver' nyakát, és a' jobb kézsár (előkar) a' tusa élén fekszik.

Ha a' katona e' fennirt fogtában némi ügyességgel bír, nem szükség hogy bal kezét mindenkor karikára felvigye, hanem azt mindjárt oldalt balra kinyújtja, hogy a' fegyver fekirányos állásba essen.

Mihelyt a' fegyver e' fekirányos állásban van, a' serpenyőde azonnal következő módra felnyitattik :

A' jobb kéz, elhagyván a' fegyver' nyakát, annyira nyúl előre a' zár felé, hogy a' hüvelyk' első ize a' kalapács fejére, a' mutató-ujj' közép ize pedig a' takaró emeltyű alá jöjjön — erre a' mutató-ujj' gyors nyomással a' serpeny' fődét felnyitja, melly alkalommal a' kalapácson fekvő hüvelyk ellentámaszúl szolgál. Felnyitás után a' hüvelyk a' kalapácson, a' többi ujjak pedig meghajolva mellette maradnak. Midőn a' serpenyőde v. takaró felnyitattik, a' fegyvert keveset a' testhez kell nyomni és a' jobb könyök a' tusa' élén nyugszik. Ennekutána következik tulajdonkép a' töltés következő fogtáiban.

Commandó vagy Vezérszó.	Fogta.	T a n i t á s.
Töltésre ka- nyarítsd! (Schwenkt zur Ladung!)	Há- rom! (Drei!)	<p>A' fegyver jobb kézzel, mennyire a' kar érhet, a' bal csipő felé lenyomatik, 's a' közben balkézben úgy fordittatik meg, hogy a' töltővessző a' test felé jöjjön. A' balkönyök a' test mellé marad kapcsolva, és a' fegyver' kanyarítása balkézben történik, melly, a' mint a' tusa a' baloldalhoz közeledik, aránylag a' mell felé emeltessék. A' nélkül, hogy a' könyök a' testtől eltávozna, a' fegyver balkézze, a' ballábhögy mögé akkép letéttetik a' földre, miként ez a' töltés vizsgálatához fogásnál tanítatott, és a' kised embereknek itt is szabad a' fegyver' tusáját távolabb tenni. — Ha a' fegyver fenirt módra baloldalra hozatott, a' töltényt jobb kézzel a' száj felé kell vinni, boritékját a' löporon felül leharapni, vagy tulajdonkép leszakítani, t. i. az által, hogy boritéka a' fogak közé fogatik 's azután a' töltény rögtön a' kézzel jobb oldalról balra rántatik. — Elharapás után a' töltény jól a' hüvelyk-, mutató- és közép-ujj közé szorítatik, nehogy a' löpor elhullassék, és jobb oldalt a' torkolatnál akkép tartatik, hogy a' töltény ezzel egyen magasba jöjjön és az ujjak' közép ízei a' csőt könnyeden ériék.</p>
Töltényt a' csőbe! (Patron in Lauf!)	Negy! (Vier!)	<p>A' töltény a' hüvelyk- és mutató-ujj közt kissé megfordittatik és összelapulása' ellenében megnyomatik, hogy a' boriték kerektségét ismét megnyerje, azután a' jobb könyököt emelintvén, a' töltényt a' csőbe kell vinni, jól kirázni, bal kézzel pedig a' fegyvert fel-felemelni 's újra földhez dobbitni, hogy a' löpor a' kamrába jól befekessen és a' gyújtólyuk felé hulljon, annakutána a' golyó mutató-ujjal a'</p>

Commandó vagy Vezérszó.	Fogta.	T a n i t á s.
Vesszöt a' csöbe! (Ladstock in Lauf!	Öt! (Fünf!)	<p>csöbe dugatik 's végre a' töltővessző a' hüvelyk- és mutató-ujjal akkép fogatik meg, hogy amaz egész hosszába, emez pedig azt csak közép izével érje. A' többi ujjak a' mutató-hoz kapcsolvák, és mint ez, meggörbitvék.</p> <p>A' töltővessző megrántva a résből kihuzatik, a' csöbe bele tétetik, 's általa a' töltény szinte lök-kentve a' löporkamra' fenekére letaszittatik, mi következő módra történik:</p> <p>A' töltővessző a' résből annyira kihuzatik, mennyire a' kar ér, mi által középtermetű embereknek kéztöve a' szurony' högyével egyen magasba jön, — a' kéz sebesen a' töltővesszőn lecsuszamlík és azt a' torkolaton felül tele kézzel megmarkolja — a' résből tökéletesen kihuzza — csöbe teszi és a' töltényt addig lenyomja, míg a' marok a' torkolatot érinti, — most a' jobb kéz, mennyire kinyújtott karral lehet, a' töltővesszőn felnyul 's végét ismert módon a' hüvelyk- és mutató-ujjal megfogja — és a' töltényt egész erővel a' löporkamrába beletaszítja.</p>
Verd le 's vesszöt rejtsd! (Setzt an und versorgt den Ladstock!)	Hat! (Sechs)	<p>A' töltővesszöt aránylagosan kell fölemelni 's erősen a' patronra rálokni, azt kézből rögtön kibocsátván, hogy szabadon és tartóztatás nélkül a' golyóra essen, 's hogy e' szerint valaminthönnehézsége' sulyával, szintugy a' kartól nyert erővel is hatását eszközhesse — ennekutána a' töltővessző a' hüvelyk-, és meggörbitett mutató-ujjal viszont megragadtatik, a' csöböl kivéttetik, kinyújtott karral 's teljes marokkal közepén alól meg-</p>

Gommandó vagy Vezérszó.	Fogta.	T a n i t á s .
		<p>fogatik, 's azután a' tölcserkarika szemre vétetik; — ebbe a' töltővessző bedugatik, a résbe lebocsáttatik — 's a' hüvelyk- és mutató-ujjal egészen bele tétetik; — mi megtörténvén, a' jobb kéz ugyanazon módra megfogja a' torkolatot, mint a' töltés-vizsgánál a' „Vesszőt rejtsd!” (Versorgt den Ladstock) parancs után tanitatott.</p> <p>A' katonát figyelmeztetni kell, hogy a' golyót mindenkor egyenlőn leverje, mivel attól függ részint a' lövés' egyformasága; továbbá, hogy óvakodjék a' fegyvert üresen tölteni, ha t. i. a' löportöltelék és golyó közt ür marad, mert ez tetemesb viszszarugást és hibás lövést okozand.</p> <p>Valjon a' töltény (patron) helyesen lenyomva és jól leütve van-e, arról ismerheti meg a' katona, ha a' töltővessző mindenkor egyenlőn kiáll a' csőből. Azt pedig, hogy mi magosan kelljen a' golyó' leverésére a' töltővesszőt emelni, nem lehet bizonyosan meghatározni; eleintén, míg a' löpormocsok a' csőben meg nem szaporodott 's tehát az öből sincs szűkítve, elegendő a' töltővesszőt mintegy arasznyira a' töltésen felül emelni; később, ha a' löpor' mocska már tetemesen meggyült: a' szurony' hegyéig emelni 's meg talán nem csak egy, de két vagy három ledobbantást is golyóleverés okáért alkalmazni.</p> <p>Hasonló módra, mint a' töltésvizsgálat után, történik a' vállozás, azon megjegyzéssel, hogy egyidejűleg minden katona balra, negyed fordulat által, helyes arczállásba visszaáll.</p>
Vállhoz! (Schultert!)	Hét! (Sieben!)	

Commandó
vagy
Vezérszó.

T a n i t á s .

A' második sorba állított katona tanitassék azonkívül, hogy a' „**Tölts!**“ (Ladet!) vezérszóra gyorsan 5 hüvelyk, azaz fél láb hosszúságra oldalt lépjen jobbra, arra hogy a' negyedfordulatot megtegye, és fegyverét vizirányos helyzetbe lerántsa. Ha ez oldallépés se több se kevesebb, mint 5 hüvelyk, akkor a' szakasz-bani állásban a' második sorbeli embernek lábhögye (meghosszabbított vonalában) az előtte álló embernek jobb lába' közepére fog érni.

A' harmadik sorbeli legény „**Tölts!**“ (Ladet!) parancsra szinte oldalt jobbra lép, még pedig annyira, mennyire azt mellettesének vagy szomszédjának bal lába megengedi, mi körülbelől önlába hosszúsága lesz; annakutána negyedfordulatot teszen, fegyverét azonban nem tartja vizirányosan, hanem rézsut fölfelé, úgy hogy a' bal kéz a' vállal egyenmagasba és a' zárpléh (kigyó-vas) a' gyomortájékára helyeztessék.

Töltést elvégezve:

Igazodj!
(Richt euch!)

Vezérszóra, az első sorbeli ember érintését visszanyeri és igazodik, a' második vagy harmadik sorbeli legények pedig gyorsan annyira balra lépnek, mennyi szükséges, hogy előtteiseikre földvék legyenek.

II. Valóságos lövés.

Vigyázz!
Tüzelünk!
(Habt Acht!
Chargiren!)
Ezután dobjel,
vagy tüzelj!
(Chargirt!)

Az ujoncznak meg kell magyarázni, hogy ezen értesítés mindenkor megelőzi a' tüzelést, 's e' mellett későbbben az osztály is (Zug, halbe Kompagnie, halbe Division, Bataillon). Szakasz, fél század, század, zászlóalj, megneveztetik: mellynek egyszerre tüzet kell adni; továbbá, hogy a' kihívó (Ruf) dobjel, vagy ha dobos nincs jelen, a' szó: tüzelj! „Chargirt!“ arra szolgál, hogy a' megnevezett osztály első és második sora a' tüzelést a' következő szabályok szerint megkezdi, ellenben a' harmadik sor e' jelre vagy értesítésre fegyverét karba (in Arm) veszi.

Commandó
vagy
Vezérszó.

T a n í t á s .

Készülj !
(Fertig !)

Testfordulat úgy, mint a' Tölts (Ladet) vezérszóra, azon különbséggel, hogy az első sorbeli katona jobb lábát, a' nélkül, hogy azt elfordítaná, 10 hüvelyknyire a' bal mögé hátrateszi, úgy hogy a' két sarok egy irányban megmaradjon. Egyidejűleg a' fegyver is, mint töltés' kezdetén, jobb oldalra hozatik, de nem viziránylag, hanem annyira rézsút felfelé tartva, hogy az első karikán levő balkéz a' vállal egyen magasban, a' kigyóvas gyomortájt és a' fegyver arczvonatra függőleges síkban álljon. — Ennekutána felhuzatik a' kalapács, mi végre a' jobb hüvelyk' egész első ize a' kalapács' karjára (felvonójára) tétetik, a' mutatóujj pedig a' fogáskanyaron kívül kinyújtva, ennek szélét éri, de semmi esetben a' ravaszt; — a' többi három ujj, mennyire lehet, szorosan a' fogáskanyar' öblözése alatt, a' fegyver nyakát megfogja és a' könyök kissé a' tusán felül emeltetik. — A' kalapács felhuzásra, a' hüvelyket addig halkan hátra kell vonni, míg a' rudacs-dió' hátulsó beesése nem hallatszik; ez alkalommal a' fogáskanyaron alul levő három ujj ellentámaszul szolgál. Felhuzás után a' hüvelyk egybe a' más három ujjal a' fegyver nyakát fogja körül, a' mutatóujj pedig a' fogáskanyaron kívül kinyújtatik, és a' könyök a' tusa' élén felül megmarad. Egyszermind vesse a' katona fejét egyenest előre, és vegye szemügyre a' kiválasztott czélpontot.

Ha az ujoncz megtanult fegyvert készülni (Fertig) venni, azaz a' kalapácsot felhuzni, mutattassék meg neki, mikép lehet a' kalapácsot viszont nyugületbe leereszteni, mivel azt neki későbbi tüzeléskor a' kihívó (Ruf) dobjelre véghez kell vinnie.

Erre az oktató értesít:

„Sárkányt nyugba!“ (Hammer in die Ruh!) mire a' jobbláb a' balhoz huzatik és a' fegyvertusa jobbkézszel annyira lenyomatik, míg a' fegy-

Commandó
vagy
Vezérszó.

T a n i t á s.

ver függőleges állásban, test felé fordított csővel, a' bal csipő elébe jön. A' bal könyök a' fegyverhez kapcsolva, ez pedig annyira emelve, hogy az első karikán álló balkéz hüvelyke az állal egyen magasra emelkedjen; — már most a' jobb kéz a' kalapács felhuzására elért helyét foglalja el, — ennekutána a' kalapácsot hüvelykével még a' hátulsó ületen is felül huzza, 's egyuttal mutató-ujja első izét a' ravaszra hozza, ezt a' megkívánt erővel addig nyomja hátra, míg a' kalapács, folyvást a' hüvelykkel tartóztatva, halkan a' fogra nem érkezik, mi meglevén, a' mutatóujj a' ravaszt egyszeribe elhagyja, és a' fogáskanyar külső boltozatához visszatér, a' hüvelyk pedig újra hátra kezdi huzni a' kalapácsot, míg a' rudacs-dióba beesése nem hallatszik, mi a' kalapács' nyugületben megállapodásának jele. — Ha ez megtörtént, a' katona magát negyed fordulat által balra arczba visszahelyezi, 's egyszersmind fegyverét, balkézze a' tusa' nyakánál megfogván, azon módon baloldalra hozza, miként a' tisztelegés utáni vállozás 2-dik és 3-dik fogásában előiratott. Ismételt „ké-szülj!“ (Fertig!) vezérszóra, az oktatás tüzelésben folytatik.

A' második sorban álló katona a' „ké-szülj!“ (Fertig) vezérszóra jobbra lép, úgy mint már a' töltésnél előszabotott. Egyébiránt úgy viseli magát, mint az első sorban álló, azon kivétellel, hogy a' helyett hogy jobb lábát hátratenné, bal lábával 10 hüvelyknyire előrelép, minek következtében szakasz állásban lába' högyével előembere' jobb lábát éri. A' bal láb' illetén előtevése, (melly ugyan inkább esüztatva, mint toppantva történjék) igen érdekes, különben tüzeléskor a' második sorban álló legény igen könnyen megsebesíthetné előembere' bal kezét.

Commandó
vagy
Vezérszó.

T a n í t á s.

„Czél!“(An!) (később az osztály nagyságához képest meghúzva ki-
mondandó.)

A' bal kéz előre nyújtatik, egyúttal a' jobb kéz a' tusát vállig emeli 's annak högyét egész a' talpcsavarig keményen vállhoz szorítja. Az által a' tusalap a' pofához és a' fegyver fekirányba jön. A' bal kéz, melly az első karikán változatlan helyzetben maradt, a' fegyvert támassza, mi végre a' könyök keveset befelé tartassék. A' jobb kéz a' fegyver nyakát jól átmarkolja, és mint említve volt, a' tusa' högyét vállhoz szorítja, az alatt a' mutatóujj, eddig folyvást kívül a' fogáskanyaron, első izével könnyeden a' ravaszra tétetik. A' fegyver' csője tökéletesen fel, — tehát se jobbra se balra ne hajoljon, a' légy függőlegesen, a' czélzó pedig rézsut álljon. Rend és soron kívül tüzelvén, a' jobb könyöket egész vállmagasságig fölemelhetni, jobb támasz végett; ellenben rend és sorban állván, az első sorban levő ember e' segélylyel semmikép nem élhet, sőt inkább könyökét jól lefelé tartsa, nehogy hátemberét czélzásban akadályozza. A' test' neheze, vagy súlya, mind a' két lábra egyformán el van osztva.

Fegyvernek illy állásábani czélozásra, a' bal szem egészen behunyassék, a' jobb szemmel pedig a' czélzó' bevágásán és légyen át a' találandó tárgyra kell nézni és czélozni. Hogy ez helyesen történjék, szükséges a' lövel keveset előre, és oldalt jobbra hajlani, azonban ne folótte sokat, és az orr ne érje a' fegyvert, különben elsütés' alkalmával a' puszkának viszarugása által megsértetnék.

Hogy az oktató meggyőződjék, valljon az ujoncz azt megértette-e, álljon elébe és parancsolja meg, hogy a' czélzón és légyen át az oktatónak szemére czélozzon. Ha a' czélzó és mag, ugy mint az ujoncz' és oktató' jobb szemeik azon egy irányban vannak, jele, hogy az oktatásnak foganata lön.

Commandó vagy Vezérszó.	T a n i t á s .
	<p>Minthogy pedig az ujoncz az erre következő elsütés-fogás alkalmával leginkább abban szokott hibázni, hogy fegyverét eredeti irányából elbillenti; tehát süttesse el vele az oktató a' fegyvert a' fennirt helyzetből, hogy meggyőződjön, nyugott maradt-e a' célvételkor.</p> <p>Továbbá arról is értesíteni kell az ujonczot, hogy rend- és sorban közönségesen mindig fél ember magasra céllozzon; de ha gyakorlatkor semmi célpontot nem találna, fegyverét vizirányosan és arczvonala iránt függőleg igazítsa célvételkor, és ez állásban tüzet is adjon.</p> <p>Ha a' célvétel nem helyes, akkor „Igazodj!” (Herstellt euch!) commandiroztassék, mire a' fegyver előbbeni, t. i. „ké-szülj!” (Fertig) helyzetbe visszavéttetik. Egyébiránt e' parancsszó arra is szolgál, hogy a' katona figyelemre és pontos parancsfogadásra szoktattassék általa.</p> <p>A' második sorban levő legény hasonlón célloz, mint az elsőben álló.</p> <p>A' nélkül hogy a' fegyver helyzetéből elmozdítottatnék, vagy a' szemek pislognának, vagy a' fej billengetne, szóval a' legnagyobb nyugalommal és a' lélekzetet visszatartva süti el a' katona fegyverét, a' ravasznak kellő erővel történő meghúzása által; — elsütés után az első rendben álló legény jobb lábát balhoz, a' második rendbeli pedig bal lábát jobbhoz húzza, és a' fegyvert olyképen mint a' „Tölts!” (Ladet!) commandóra, mellébe leteszi. — A' jobb kéz a' kalapácson, mint a' „készülj” (Fertig) parancsra helyet foglal, és a' jobb könyök a' tusa élén felül emeltetik. — A' kalapács nyugületbe felhúztatik, és a' serpeny' főde a' mutatóujj közepi izével a' szerint mint a' töltésnél tanitatott, fölnyitatik. — Már most</p>

„Tűz!”
(Feuer!) (ke-
véset vonva
kimondandó.)

Commandó
vagy
Vezérszó.

T a n í t á s .

a' katona a' fölnyitott serpenyre tekintsen, hogy megtudja, fegyvere valóban elsült-e, ha különben arról visszarugás által még meg nem győződött, mit a' maglyukon (magüregben) kiomló füst tanusít. Ennekutána az elcsattant gyutacsot hüvelyk- és mutató-ujjal a' sodronynál megfogván, a' serpenyből kiveti; vagy ha így ki nem jönne, a' zárt lefelé fordítja, és jobb keze' öklével egyet kettőt a' kigyóvasra üt. Netalán hátra maradt gyutacs-szálkák, szurótüvel (barkácscsal) távolítatnak el.

Ha a' töltés el nem sült volna, a' régi gyutacsot, bár elcsattant, vagy sem, ki kell vetni és más új tartalék-gyutacs által kipótolni. Mindez esetekben, a' jobb kéz, ha t. i. a' töltésfogták előszámlálásra vitetnek véghez, ugyanazon állásba jön, melly a' föde felnyitás után elészabatott.

Mivel pedig gyakran a' töltés csak azért nem sült el, hogy a' golyót jól nem verte le, tehát ilyenkor mindig a' gyutacs váltás után újra töltéshez kanyarittatik, és a' töltényt a' töltővesszővel ismét le kell verni, melly alkalommal a' kiálló töltővesszőn megláthatni, ha nem helyesen történt volt a' töltés.

Ha tartós lödözésnél a' serpeny igen megmocskosodott, annak falait, valamint a' mag' kiálló részét is szájban nedvesített jobb hüvelykkel ki kell törölni. Tudni való, hogy kezdetén, midőn az ujoncz még csak gyutacs nélkül tüzel, a' fennirt gyutacs-eltávolítást tárgyazó tanítás egészen elmarad és az ujoncz a' serpeny felnyitás után csöndesen megáll, a' töltésnek további parancsára várva. Itt arról is említést kell tenni, hogy a' töltés' utolsó fogása (tempója) után az oktató ne többet „Vállhoz! Hét! (Schultert! Sieben!) hanem „készülj! Hét!“ (Fertig! Sieben!) commandi-

Commandó
vagy
Vezérszó.

T a n i t á s,

rozson, ugymint ha a' tempók csupán előszámlálásra végeztek, az ujoncz a' Hét (Sieben) szóra, fegyverét „készül“-re (Fertig) következő módra vegye:

A' fegyver bal kézzel annyira fölemeltek, míg az első karikán felül lévő kéz, kicsivel magasbra nem jön, mint a' váll, egyzersmind pedig a' kigyóvassal testfelé fordítatik. A' jobb kéz megmarkolja a' puska' nyakát; — mire a' fegyver és a' bal kéz a' mell elébe „készül“(Fertig) parancsi helyzetbe hozatnak. — Az első rendben álló katona jobb lábbal hátra, a' második rendbeli pedig bal lábbal előre lép — és a' kalapács felhuzatik.

Ekképen a' katona ugyanazon állásba jő, mint változott fegyverből „készül“(Fertig) parancsszóra, tehát a' tüzelés is minden akadály nélkül folytathatik.

Továbbá tanitassék rá az ujoncz, hogy később, ha a' töltésfogták már elé nem számíthatnak, fegyverét elsütés után tüstént, nem várva más parancsot, mindenkor megtöltse, nem különben ha nagyobb osztályokban tüzel, fegyverét „készül-be!“ (Fertig) vegye, 's addig várjon, míg a' „Czél!“ (an!) vezérszó nem hangzik. Ellenben hogy ha az osztályvezér (commandáns) „Tüzel!“ (Feuert!) szó által egyenkénti tüzelést rendelne, fegyverét szakadatlan megtöltse és elsüsse. Végtére jól eszébe kell önteni, hogy ha tüzelés közben a' dobos kihívót (Ruf-ot) ver, vagy az osztályparancsnok „Áll!“ (Halt!) kiált, (mit meghuzva kell kiejteni): nyomban megszűnjen löni.

Tüzelés- szüntetési dobjelre vagy parancsszóra, következő módon viselje magát a' katona:

Commandó
vagy
Vezérszó.

T a n í t á s.

1. Ha célvétélben van, fegyverét vegye függőleges (súlyirányos) állásba, a' kalapácsot ereszsze nyugületbe és vállozzon.

2 Ha fegyverével „készülj-re!” (Fertig) áll, azt hasonlólag vegye súlyirányos állásba, bocsássa a' kalapácsot nyugületbe és vállozzon.

3. Ha töltés közben van, végezze azt el és vállozzon.

4. Ha éppen elsütötte volna a' fegyvert, előbb töltson, aztán vállozzon. Ennélfogva tüzelés után egy fegyvernek sem szabad töltetlen maradni.

E' szabályok az első és második sorbeli legényre nézve minden körülményekben kötelezők, tüzeljen bár egyenként vagy osztályban.

A' harmadik sorbeli legény pedig, ki helyéből máskor nem, mint csak disz- és futótűz' (General-Decharge és Lauffeuer) alkalmával lö, a' tüzelést szüntető dobjel vagy parancsszóra a' fegyvert „Igazodj-ba” (Richt euch) vegye.

Minden osztálynál, melly egynél több sorba állott össze, tűz-szüntetés után és minnekutána kiki fegyverét megtöltötte és vállozott :

„Iga-zodj!”
(Richt-euch!)

commandiroztatik, mire a' második rendben álló legények hasonló módon, mint a' töltés utáni Igazodj! (Richt euch) parancsra annyira oldalt balra lépnek, a' mennyi előtteseik' fedezésére megkívántató, mire már az egyenkénti oktatásnál is a' második sorbeli legényeket meg kell tanítani.

§. 13. Dísz- és futó-tűz. (General-Decharge und Lauffeuer.)

A' dísz-tűz (General-Decharge) egy egész osztálynak, zászlóalj (Bataillon) nagyságáig, ama tüzelése, mellynél a' fegyverek elsütéskor nem rézsut, hanem torkolattal felfelé tartatnak, a' mi magasra vagy fölczelózásnak nevezetik; a' futótűz pedig már neve értelménél fogva olly tüzelés, melly egy szárnytól a' másikig fut, a' fegyverek szinte fölfelé irányozvák.

Mivel e' két tüzelés, tisztelkedésképen, csupán ünnepélyes alkalommal vitetik végbe, az okból szoktassék az újoncz már egyes oktatáskor is, az illető fogásokat gyorsan és serénységgel végezni.

Ha a' fegyverek még meg nem töltettek, szükséges a' töltést szokott módra, mikép tüzelés előtt, eszközölni, azután a' dísz-tűz parancsoltatik.

Commandó vagy Vezérszó.	Tanítás.
„Vigyázz! Közlőtüzre! Sor ké- szülj!” (Habt Acht! Zur General- Decharge! Fertig!) „Czél fél!” (Schlagt an hoch!)	Az első és második sorbeli katona fegyverét úgy, mint tüzelésnél magyaráztatott, készülj-be (Fertig) veszi; a' harmadik sorban álló pedig szinte úgy viseltetik, mint az első sorbeli, csak hogy elébb annyira oldalt jobbra lép, míg jobb lábával mellettesének bal lábát érinti.
„Tüzelj!” (Feuer!)	Mind a' három sor a' fegyvert torkolattal fölfelé ollyképen irányozza, hogy a' víz-irányosan képzelt földszinéhez 45 fokú szögben álljon; mi meg is történend, ha a' legény, fejét nem emelve, sem testével elmozdulva, fegyverét annyira emelinti, hogy még a' célzón és magon át elnézhessen; — már most: Commandiroztatik, mire a' legény a' ravaszt gyorsan meghúzza, az elsütés után pedig előre (hátra) tett lábát másikhoz vissza-

<p>Commandó vagy Vezérszó.</p>	<p>T a n í t á s.</p>
<p>„Váll-hoz!” (Schultert!)</p>	<p>húzza, fegyverét töltésnek való helyzetbe hozza, a' kalapácsot nyugületbe felhuzza, a' fegyvernyakát jobb kézzel megfogja és könyökét testhez szorítja. E' helyzetben figyelmez a' további:</p> <p>Parancsra, mire testével arcza visszafordul és a' fegyvert szabályos helyzetbe bal oldalra hozza.</p>
<p>„Iga-zodj!” (Richt euch!)</p>	<p>A' második és harmadik sorbeli legények, annyira oldalt balra lépnek, a' mennyi megkivántatik, hogy előtteseik után fedvék legyenek.</p> <p>A' dísztüz után rendszerint tisztelgés parancsoltatik. Ha a' fegyvert újból meg kellene tölteni, „Tölts!” (Ladet!) parancsra, a' serpenyőde-fölnyitás után elébb az elcsattant gyutacsot serpenyből el kell távolítani, azután pedig a' töltést szokott modorban elvégezni.</p> <p>A' futó tűz (Lauffeuer) következő parancsra történik:</p> <p>„Vi-gyázz! Futótűz-hez! Ké-szülj! Czélt-fel! Tű-zelj!” (Habt Acht! Zum Lauf-feuer! Fertig! Schlagt an hoch! Feuer!)</p> <p>(Parancs helyett, annak a' legénynek, melly szárnyon a' tűz kezdessék, jel adatik.)</p>
	<p>Ez esetben a' katonának magaviselete ugyanaz, mint a' dísztüznél, azon különbséggel pedig, hogy nem süttetnek el egyszerre mind a' fegyverek, hanem az osztálynak jobb vagy bal szárnyas legénye, vett intésre fegyverét elsütí, és utána sorban egyik legény a' másik után azt eszközlik.</p> <p>A' második és harmadik sorbeli legények, mindig az előttök álló emberekkel egyszerre löjjenek, és ahozképest, mint a' fegyverek elsüttettek, azok tüstént töltés-helyzetbe vétetnek, a' kalapács nyugületbe felhúztatik, a'</p>

Commandó vagy Vezérszó.	T a n í t á s.
„Váll-hoz !“ (Schultert !)	fegyvernyak jobb kézzel megfogatik , és e' helyzetben kiki várja a' parancsot :
„Iga-zodj !“ (Richt euch !)	Hasonló észrevétellel , mint a' dísztüznél (General-Decharge-nál.)

§. 14. C z é l z á s é s t a l á l á s r ó l.

Á l t a l á n o s é s z r e v é t e l e k.

Az ujoncz , tüzelésben oktattatván , megtanulta fegyverét megtölteni és elsütni ; azonban ez még nem elég ; neki a' szó valóságos értelmében löni , azaz távol tárgyakat golyóval biztosan találni , megtanulni kell.

Erre megkívántatik , hogy a' katona elme-tehetségéhez képest , a' löpor' erejéről , az ellőtt golyónak útjáról , a' czélozás irányvonaláról és lőtávrról fölvilágosíttassék.

Annálfogva az altisztek , de főkép a' főtisztek , — kiknek a' század' tiszteinek betanítása kötelességük , — mindarról alapos ismereteket birjanak , mi a' löfegyver alkotását , használatát és hatását illeti.

A' l ö p o r' e r e j é r ől.

Mindenki előtt ismeretes dolog , hogy egy test' mozgásba hozatalára erő kívántatik. Tűzfegyvereknél a' löpor ezen erő , (salétrom , kén és faszénből szorgalommal készített vegyíték) melly olly tulajdonnal bír , hogy a' legkisebb tűzszikra által meggyújtva , tetemes mennyiségben és majdnem egy pillanatban fellobban , és ha a' meggyújtás szabad helyen történt , gőz alakban elszéled. Ellenben , ha a' gyuladás más , minden oldalról zárt űrben történt , a' meggyuladott löpor , rugalmas erejénél fogva , mindenfelé kiterjeszkedni igyekszik , és a' záró testet mindig leggyöngébb , azaz : legkisebb ellentállással bíró helyen szétvetendi , vagy azon keresztül fog törni.

Töltött fegyvereknél a' löpor a' csőnek fenekén , tudniillik a' kamrába van fektetve , és rávert golyóval bezárva. Ha tehát a' löpor meggyulad , erejével -- a' fenn említett elv szerint --

kiváltkép a' leggyöngébb ellentállású helyre, itt tehát a' golyóra, fog hatni, és azt nagy sebességgel a' csőből kihajtani.

A' golyónak eredeti iránya.

Minden test, valamelly erő által megindítva, szükségkép azon irányban mozog, a' melybe azt az indító erő taszítja. Minthogy pedig a' golyó a' csőben, annak hosszában hajtatik, következik tehát, hogy kívül is eredeti irányában mind addig futand, míg más külön erő által irányában vagy fel nem tartóztatik, vagy abból el nem térítettik.

Csőnek tengelye, vagy ürvonal.

I. Táb. Ha gondolatban a' csőnek közepén a' löporüregtől torkolatig
1. kép. egyenest vonalt huzunk, **a, b.** az cső-tengely' vagy ürnek neveztetik, és tetszés szerinti hosszabítása ürvonalnak **b, c, c, c.** Az ellőtt golyó tehát a' csőben a' tengely irányában, rajta kívül pedig ürvonalban mozog. Mondhatni tehát, hogy:

A' golyó eleintén az ürvonal irányában mozog.

Golyópálya tapasztalás után.

Ha gondolatban egy vizirányos tér **x, y,** és azon felül ötödfél lábnyira (azaz középtermetű ember' szokás szerinti célvétel magassága) egy puskának tengelye szinte vizirányosan, **a, b,** téve, annál fogva az ürvonal **b, c, c, c,** földszínevel **x, y,** párvonalba képzeltek, továbbá ha ötven lépésről ötvenre **D, E,** és **F,** eljegyzett helyeken, papírral bevont rámak, tárcsa gyanánt kiállitatnak, ezeken pedig az egyen magasságú pontok **c,** hol tudniillik az ürvonal a' tárcsán keresztül megy, megjegyeztetnek, és azután a' fegyver elsüttetik; ki fog világlani, hogy az ellőtt golyó következő módra érte a' tárcsákat.

Első 50 lépés után, a' golyó csak keveset alább út-be az ürvonalnál, úgy hogy vehetni, mintha addig egészen eredeti irányában mozgott volna, 100 lépés után már alantabb, 150 lépésre még alantabb s. i. t. míg 300 lépés után már egészen földre hajol. Ha már most **k, l, m, n, o,** és **p,** pontok — hol az ellőtt golyó a' tárcsákba beütött — összekötöttek, az e' szerint nyert vonal mutatja a' golyópályát, vagy lövonal, mely, mint azt a' rajzból kiláthatni, görbe vonal, eleve rövid távolra az ürvonal irányában, azután folyvást alább hajolva, míg utoljára a' földet éri.

A' golyó' lejtésének oka.

Az ok, mellynél fogva a' golyó lassanként alá lejt, tulajdon nehézségében fekszik, e' miatt hasonlólag mint más bármelly test, mely támasz nélkül a' légben mozog, lefelé ereszkedni és

végre leesni kénytelen. Azonkül még a' levegő is, melyet a' golyó áthat, mozgásának ellentáll, 's az által sebességét annál inkább kisebbíti, mennél tovább távozik a' torkolattól.

A' golyópálya vagy lövonal e' szerint egy tulajdon — úrvonal alatti — görbe vonal, melly a' három erő, ugymint 1, a' löpor' hajtó ereje, 2. a' lég' ellentállása, és 3. a' golyó nehézsége által föltételeztetik; még pedig akképen, hogy az első a' golyót az úrvonal irányában előre hajtja; a' második a' mozgást késleti, a' harmadik pedig a' golyót eredeti irányából lassanként eltéríti, azt lefelé huzván.

Golyópálya emelkedő vagy lehajló úrvonalnál.

Ha a' cső fekirányos helyzetnél fenebb emeltetik, vagy az alá lejtetik, a' golyó-haladásnak törvénye semmi változást nem szenved, mivel a' reáható erők sem változnak; csakhogy amaz esetben — a' vizirányosnak képzelt földszint — később 's annál fogva távolabb levő ponton, emebben pedig előbb, tehát felemelt csővel, még pedig 45 fokú szögletig, a' lőtáv nagyobb; sülyesztett csővel pedig kisebb, mint midőn a' fegyver fekirányban tartatik.

Irányvonal és úrvonal.

Hogy a' fegyver foganattal a' találándó tárgyra irányoztatassék, szükséges, a' két végén alkalmazott előkészületeken át, mint a' tüzelésnél előadatott, elnézni; ezek közül a' hátulsó **d**, **c** **z** **é** **l** **z** **ó** **n** **a** **k**, az elől levő **e**, **l** **é** **g** **y**-nek, és azon vonal **KL**, melly a' lövész' szemétől, a' czélzó' bevágásán és a' légy' közepén át, a' megtalálándó tárgyra van irányozva, **i** **r** **á** **n** **y** **v** **o** **n** **a** **l** **n** **a** **k** (Vizirlíneának) neveztetik.

Minthogy pedig a' czélzó' bevágása, a' cső' alja vastagabb I. Táb. levén, a' légy' közepénél 4 lineával magasban áll az úrvonal- 2. kép. nál, következik: hogy az irány- és úrvonal párvonalban nincsenek, hanem mintegy 9 lábnyira a' torkolat előtt egymást keresztülvágják és ott egy hegyes szöget képeznek, **d**, **g**, **f**, **t** **ő** **s** **z** **e** **g** **n** **e** **k** nevezve, mellynek tetőpontjától **g**, kezdve, az ür- vagy lélekvonal az irányvonalon mindinkább felülemelkedik.

Irányvonal és golyópálya. Tő-lövés.

Ha tovább a' golyópálya az irányvonalhoz hasonlítatik, kifog tetszeni, hogy amaz — csakugy mint a' lélekvonal — a' mér- vagy irányvonalt a' torkolat előtt **g** pontban keresztülvágja, 's innen kezdve darab ideig a' mérvonalon felül marad, aztán lassadán leereszkedik, és a' mérvonalt másodszor **h** pontban keresztül szegi, azontul pedig alatta marad.

Ha tehát M. N. O. P. pontokon tárcsák állítatnak, vagy e' pontokon egyes katonák felállítva képzeltetnek, és mindenkor egy szintolly magasban levő pontra czéloztatik; p. o. egy ember' mellére, vagy a' tárcsára festett feketére, ki fog tetszeni, hogy M és O-ban a' golyó ott üt be, hova czéloztatott, ellenben N-ben főnebb, P-ben pedig alantabb.

A' h pont, mellyen a' golyópálya az irányvonalt másodszor keresztülvágja, mér- vagy tölővésnek mondatik, mivel abban oda találunk, hova czéloztunk, azaz: a' találandó és a' czélpont összeesnek.

Állandó és változékony czélpont.

Ha tehát különbféle távból ugyanegy magasságu czélpont vétetik, akkor tölővéstávban a' golyó ott találja a' tárgyat, hová czéloztatott; azon innen pedig (kivéve szorosan a' torkolat előtt) főnebb; ellenben azon túl alantabb. Annálfogva, ha valamelly tárgyat különbféle távról ugyanazon helyen találni szándékozunk, akkor szükséges, hogy a' tölővéstávon innen, alantabb — azontul pedig főnebb czéloztassék mint hova találni akarunk; mi a' 2. kép-ből igen jól kiviláglik, ha t. i. az ott leestett golyópálya a' mérvonallal összehasonlitatik.

E' változatlanul találandó pont, katonára nézve mindenkor az ellennek melle, mivel legnagyobb kiterjedésű, és az abban talált ellenség bizonynyal további harczra nem alkalmás.

Lőszabályok a' gyalogság' fegyvereinél.

A' gyalogsági fegyvereknél, 150 lépésre torkolatuk előtt van a' tölövés, miből célzás- és találásra nézve következő elvek keletkeznek;

Az ellenség' melle találása végett 100 lépésre a' hasra, — 150—200 lépésre a' mellre, —200 lépésre a' főre, —300 lépésre a' csákónak legmagasbb pontjára kell czélozni.

Utóbbi távolságban ugyan, az által is segíthet magán a' katoná, ha a' célzásnál tele legyet vesz, t. i. a' czélzó' bevágásán át az egész legyet láttatja, mi által a' lövonal aránylag fölemeltetik.

Ambár a' golyónak annyi ereje van, hogy vele a' csőt illőn fölfelé tartván, egész 800 lépésnyire és azon túl is az ellent találni és megsebesíteni lehet, mégis, hogy a' lövés ne csupán bizonytalanra süttessék, közönségesen a' gyalogságra legfelebb 300 lépés távolban szokás löni, mivel nagyobb távra a' czélpontot az ellenség' csákójánál főnebb— tehát a' tárgyon kívül— kellene keresni, mi igen bajos. Azonban a' jó lövész, lovas

ellenségre távolabbról is lőhet; mivel ez magasbbra nyulván, azonkül lova is, a' célzásra nagyobb czélt nyujt, 's e' szerint könnyebben található.

E' főszabályokon kívül célzás' és találásnál még a' következő is megemlítendő.

- 1) Hegyre fel (hágóra), t. i. magasan álló tárgyakra, aránylag kevésbé fönebb, hegyről lefelé (lejtőre) pedig alább kell czélozni, mint hasonló távban a' sikon; mivel az első esetben a' golyónak nehézsége mozgására nézve erősebben, a' második esetben pedig kevésbé hat.
- 2) Viz' színéni lödőzésnél rendszerint fönebb kell czélozni, mint a' száraz földön, mivel a' vitztükör' egyformasága miatt közönségesen a' távolság rövidebbnek tartatik, mint valóban létez.
- 3) Ha mozgékony tárgyakra czéloztatik, mozgásuk' gyorsaságához képest a' fegyvert kissé előre kell tartani és gyorsan elsűtni.
- 4) Midőn oldalról erős szél fú, a' fegyvert kevesded a' célponttól-el szélfelé kell tartani, mivel hatása a' golyót utjából odalt hajtja, eltéríti.

Ez értekezés elegendő, az aliszteket a' lövés' elveiről és az előtt golyó' különbféle hatályának okairól fölvilágositni; minek könnyébbítésére és oktatási segélyül foganatos leend, két képet egy folyosó' hosszú falán, vagy a' laktanya' udvarában, lehető nagyságban lefesteni, mivel egy illy rajz' hozzájárultával a' lövés elveit ugyszólva tettelegesen megmagyarázhatni és könnyebben megfoghatóvá lehet tenni.

A' közvitéz' oktatása.

A' közvitézekre nézve, kik annyi elmetehetiséggel nem bírnak, hogy a' célzás és lövésről értekezést egész terjedelmében felfoghatnák, és a' kiktől leginkább az kívántatik, hogy fegyvereik' hatását, de nem annak okait — ismerjék, az oktatást a' fennirt lövés elvekre határozni elegendő,

A' találási pont' választása a' találandó tárgy' távolságától függvén, melly szerint igazítatik, a' katonára nézve különös fontossága, hogy a' távolságokat, legalább 300 lépésnyire, lehető legnagyobb bizonyossággal megítélni tanulja, mit egyébként csak gyakorlat által érhetni el.

E' tanítás végett, egyes embereket, eleve 50, később 100, 150 és több lépésre, fel kell állítani, és mások által e' távolságot megbecsültetni és lejártni, hogy kiki ítélte' helyes

vagy helytelen voltáról meggyőződjenek. Ha a' katona 50 lépésnyi távot megítélni jól megtanult, meg kell neki magyarázni, miszerint ő azt nagyobb távolság' megítélésében mérték gyanánt használhatja, azaz: gondolatban kimérheti, az 50 lépés valjon hányszor foglaltatik benne, — csak figyelmeztessék arra, hogy a' második 50 lépés 's így a' többi-is a' szemnek mind inkább kisebb vagy rövidebbnek tetszik a' nagyobb távolság miatt.

Azonkül meg kell a' katonának mondani, hogy mindenkor jól eszébe tartsa, miféle részeit a' testnek és fegyverzetnek pillantja-meg, külön külön távolban, és mikép tűnnek azok szemébe? hogy később azok' megpillantása után távolságukról is itélni tudjon, — a' melly gyakorlatot 500 sőt 600 lépésre is kiterjeszteni czélszerű.

Más határozottabb szabályokat itt nem lehet elérni a' távolságok' bizonyos megítélésére; a' gyakorlat itt legtöbbet tehet, minél fogva, reá utasítva, különösen ajánljatik.

Értesítés a' tárcsa- v. czéllövésről.

Lőtér, vagy lövéspálya.

Hogy a' legény puskája' vagy tüzfegyvere' illő használatmódjával és annak hatásával megismerkedhessék, erre az évenként tartandó czélba-lövések szolgálnak.

A' lőtér sik, ha csak lehet, a' tárcsa mögött tetemes dombbal legyen határos, a' magasra ellőtt golyók' felfogására.

A' lö-irány földbe vésett vonallal kijelöltessék, mellybe 50 lépésről, ötvenre, czövekek veretnek.

A' tárcsa mögött egy földgátot (golyódát), körülbelöl 6 öl I. Táb. hosszut — 12 öl magast — és a' tetején négy láb vastagságut 3. kép. kell építeni.

Mintegy 30 lépésre oldalt a' gáttól, a' tárcsásnak védhelyet (védfalat) kell fölhányi szinte földből.

A' tárcsa.

A' t á r c s a deszkából négyszögletesen, 4 láb szélesre, és 6 láb magasra készitessék és fejérre bemázoltassék. Annak közép vonalában két fekete kerekded czélpontot kell festeni, az ellenség' feje' és melle' képezésére; mellyek' mindegyike átmérőben 6 hüvelyk és az elsőnek központja 4 lábnyira, a' másodiknak pedig 5 láb 3 hüvelyknyire esik távol a' tárcsa' aljától. Az alsó feketének középpontjától 5 karikák festetnek — egymástól egy-egy hüvelyk távolban, és kívülről befelé számokkal megjegyeztetnek

Hogy a' cél a' közlegényre (katonára) nézve megfoghatóbb legyen, reá egy ellenséget, vagy legalább annak fővonalait kell festeni, úgy hogy felső feketéje a' főt, alsója pedig a' mellet foglalja el.

A' cél' közepe tétessék épen a' lövonalra, még pedig függőlegesen sulyirányban.

Az állásczövek vagy támaszczölöp.

Az ujoncz eleinte föltett, azaz, ráfektetett fegyverrel löhet. E' végre a' löhelyen egy erős czövetket földbe kell ásní, vagy máskép fellitni, melly egy faszeg' számára három hüvelyknyire egymástól lyukkal van ellátva, hova a' fegyvert föl lehet tenni. E' czövek támaszczölöpnék, vagy állásczöveknek nevezetetik.

A' tárcsás.

A' lövések' megjegyzésére pedig a' tárcsásnak egy zsinorra felfűzött faszögek adatnak megkívántató számban, mellyek fűjükön számokkal bélyegezvék. A' tárcsás, minden lövés után, a' célhoz megy és a' lövést jelbotjával megmutatja, lyukába pedig szöget ver.

Minden lövést a' lőtáblába pontosan be kell írni, még pedig ugyanazon számmal mint a' tárcsás' szöge, hogy kitetszék mindenik katona mikép lőtt a' célba. A' lőtábla' helyes voltáról az őrmester felelős. Tárcsás ellenörködés-végett, időszakonként meg kell őt kérdezni, milly számú szöget vert be utoljára, mellynek természetesen a' lőtáblába beírt számmal őszhangzónak kell lenni.

A' lőtábla következő módra készitessék, mint a' tulsó lapon látható:

N. megyei 3-dik zászlóalj.

1-ső század.

Lőtáblázat

az 1848-ik évi gyakorlatokról.

Lépésnyi távolságra									
Puskaszám									
Lövész' neve									
A körök' egyikében									
A' tárczát találta									
Hibalövések									
Jegyzés.									
Készszer a' gyutacs magára pattant el.									
Egyszer a' gyutacs nem pattant el.									

Viselet a' cél- vagy tárcsa- lövéskor.

A' célba-lövés-gyakorlatra parancsolt sereg, mindenkor teljes fegyverzettel és czokmokostúl (Sack und Pack) kirukkol.

Azon osztály, melly legelőbb löni rendeltetett, a' löhelytől oldalt, a' tárcsával szemközt megáll, és miután fegyverei megvizsgáltattak, töltésre commandiroztatik.

Ha ujonczok is vannak jelen, azokkal egy altiszt' felvigyázata alatt egyenként kell a' fegyvereket megtölteni, őket egyszersmind a' gyutacs betetésre és golyó leverésre tettelesen, azaz, gyakorlatilag oktatni.

A' töltés elvégzése után egyik legény a' másik után a' löhelyre elészólitatik, és egy oldalt felálítandó dobos által — annak jeléül, hogy a' tárcsás semmi ürügy alatt rejhelyéből ki ne lépjen — hívó (Ruf) veretik, az illető legény pedig, következő tanítás után, czélba löni rendeltetik:

- 1) Hogy fegyverét nyugott kézzel és elhamarkodás nélkül czélba (Anschlag) vegye, a' tusát jól vállhoz nyomja, a' csőt se egyik se másik oldalra el ne fordítsa, és a' lélekzetet, mennyire lehet, visszatartóztassa.
- 2) Szemével ne pillogasson, hanem éles pillantással a' czélzó' bevágását, a' légy' közepét, és a' czélpontot egy vonalba felfogja.
- 3) Ennekutána a' puska-elsütésre, ingadozás nélkül, mutatóujját lassan a' fogáskanyarról levegye, 's a' ravasz' végére tegye, ezt pedig lassanként jobban meghúzván, a' mutatóujj' első ízével elsüti; miközben a' többi ujjak a' fegyver' nyakán helyzetőkben mozdulatlan megmaradnak, és a' mutató-ujj mozdulatát semmikép sem követik, mivel ez által a' fegyver irányzatából eltérítenék.
- 4) Ha a' legény czélvetés közben érezi, hogy fegyvere nem áll nyugton kezében, vagy ha gondolja, hogy a' czélzót és legyet igaz irányba még nem vehette, ne süssse el fegyverét, hanem azt nyugalommal vegye-le, pihenjen, és újra czélozzon.
- 5) Ha a' gyutacs elcsattant, a' nélkül, hogy a' töltés meggyúladott volna, nem kell a' fegyvert egyszeriben levenni, hanem még kis ideig czélzásban (Anschlag) megmaradni, és csak azután a' fegyvert tárcsa-irányban mell alá lehúzni, szükség esetére a' serpenyt a' barkácscsal (szurkálótüvel) kitisztítani, más gyutacsot betenni és a' golyót még egyszer a' töltőveszővel levetni. Ha a' gyutacs még egyszer magányosan elcsattan, akkor a' legény félrelép, és egy e' végre oldalt felállított altiszthez megy, kinek felvigyázata alatt a' lövés kihúzatik; vagy pedig egyéb, a' mi tán szükséges, elintéztetik.
- 6) Elsütés után a' legény változott fegyverrel még addig megálljon, míg a' tárcsás, lövését a' tárcsán megmutatta. Úgyes lövésznek azonban tudnia kell, hová ment golyója, még minekelőtte a' tárcsás megmutatta volna, mit a'

fegyver' irányzatából az elsütés' pillanatában következethetni.

E' módra a' legényeket egyenként elé kell venni és alaposan oktatni.

Jó lövésért a' katonát ki kell tüntetni, p. o. meghatározván, hogy ki a' képre talál, annak a' könnyűgyalog (Fusilir) mars; ki pedig karikát talál, annak gránátosmars veretik.

Miután az egész osztály, p. o. egy szakasz (Zug) célba már ellőtt, fegyverei megvizsgálatnak és újra megtöltetnek, vagy más osztály hivatik elő.

Minthogy pedig annál nehezebben találhatni, mennél nagyobb távból lövünk, tehát eleve minden legény csak közélről löjjön, és ha már abban elég jártas, mindinkább nagyobb nagyobb távolról.

Az ujonczok vagy járatlan lövészek eleinte 50 lépésről, és csak később löjjenek ama távról, mely a' lőtáblában kitűztett. Ellenben az ügyesebb lövészekkel nagyobb távra-is, azaz 200—250 lépésre, e' gyakorlatot elé kell venni.

Minekutána a' katona a' lövésben már elegendő bizonyosságot nyert, szoktattassék föltett szuronnyal és borjával hátán, szóval egészen fölfegyverkezve löni, minthogy ellenség előtt mindenkor ekkép fog tüzelni. Hasonlóul megengedhetni a' jó lövésznek, térdelve, fekve, vagy a' testnek bármilly helyzetben löni, de nem a' járatlannak, mivel ez az illy mesterségeskedés, vagy kényelmek által, a' szigorú fölvigyázatot és oktatást kikerülné, sőt utána kell nézni, hogy az illy emberek tökéletesen szabály szerint viseljék magukat.

Hogy a' tanítás ne akadályoztassék, és baleseteknek eleje véttessék, szükséges a' löhely' közelében rend és csöndet feltartani; ez okból a' legénység is a' löhelytől mindig oldalt vagy hátul tartózkodjék.

Végre minden tiszteknek, de főkép a' század-parancsnoknak hathatósan ajánltatik, katonáik' czéllövésbeni kiképzésökben különös szorgalommal lenni, — e' tárgy a' tetteges (gyakorlati) oktatásnak legfontosabb ága lévén, 's a' gyalogság' használása főkép tüzfegyverének hatályos alkalmazásától függvén.

E' miatt tehát gondosan el kell kerülni az elhamarkodást, és a' lövés-gyakorlatot, ha csak lehet, úgy elintézni, hogy a' legény minden töltényét ugyanaz nap el-ne löjje; — nem különben igyekezni kell a' legénységnél kedvet és vetélkedést ébresztetni, ez legalkalmasb eszköz lévén sikeres adatok elérésére.

15. §. Tisztelkedések fegyverrel.

Úton járó katona fegyverét közönségesen **vállra** (Kolben hoch) hordja. Ha egy előljáróval szembe találkozik, katonás illedelemmel megy el mellette, és három lépés közelre igazodik, fejét azon oldal felé fordítván, mellyen az előljáró áll. Szintúgy viseli magát ör mellett elmenvén. Ha az előljárón vagy örön három lépést túlhaladt, fegyverét ismét valózza.

Hasonló módon a' szentség előtt — három lépésre arczol, de azután fegyverét lábhoz veszi és imára letérdel.

Strázsán és poston (örtanyán) a' katona fegyverét tetszése szerint karra (In Arm) vagy vállra (Kolben hoch) hordja. Ha altiszt vagy elejtes (primaplanista) közeledik, azonnal karzott (In Arm) fegyverrel ugyanazon helyre megy, hol felvezettetett, ott három lépés közeledésre igazodik és fővel az előljárót kíséri. Ha ez három lépést túlment rajta, fegyverét ismét karra (In Arm) veszi és kénye szerint mozog.

Ha fő- vagy Stabalis-tiszt, Generalis, vagy a' kormányzó, vagy a' szentség közeledik, karzott fegyverrel azon helyen, mellyre felvezettetett, megáll, egyenest előre néz, és ha az előljáró három lépésre közel jön, igazodik, tiszteleg, fejét arra veti, honnan az előljáró jön, azt fővel kíséri, és midőn az három lépést rajta túlhaladt, fejét ismét előre veti, valóz, fegyverét karra veszi, és tetszése szerint fel's alá jár.

Fegyver-födött állásban, a' katona semmi tisztelkedést végbe nem visz, hanem azt így folyvást megtartja, csupán midőn az uton egyedül megy és a' szentséggel összetalálkozik, arczol és szabályszerint imához áll, azon megjegyzéssel, hogy bal kéz helyett ez alkalommal jobb kézzel nyul az ernyő felé.

Ha a' katona csupán szuronnyal áll őrt, azt jobb keze, hüvelyk- mutató- és középujjával, markolatjánál fogva akkép tartja, hogy éle előre, hügye pedig fölfelé álljon. Egy előkelő közeledésekor semmi tisztelkedést nem tesz, hanem ott, hova fölvezettetett, katonai illedelemmel megáll. Ha a' felváltást közeledni látja, fegyvert ragad, a' szuronyt fölteszi és valóz.

A' további oktatás, mikép viselje magát a' katona strázsán és poston (örtanyán), a' szolgálati szabályzatban foglaltatik.

MÁSODIK RÉSZ.

A' katonának sorbani oktatása.

Ha a' katonának egyenkénti oktatása, az eddig eléterjesztett elvek szerint, meglehetősen előmenetellel haladott, akkor további tanítás végett több legények állittatnak egymás mellé. Az illy módon egymás mellé állított katona-rend, sornak (glédának) neveztetik.

Sorbani oktatásra a' legénység egyelőre három szakaszra osztatik föl. Ez pedig azon alapszik, hogy számos ujoncz közt, mindenkor néhány ügyesek, mások kevesebbé ügyesek 's végre olyanok is találtnak, kik fölötté ügyetlenek és csak bajosan oktathatók. Ezek közül tehát az elsőket rendszerint kimélettél, a' második szakasszal pedig hathatólag kell bánni, és az utolsók' kiképzésében kettős szorgalommal és kimerithetlen türelemmel élni.

Az előjáró, kitől megkivántatik, kogy alattvalói' mindekének elmetehetségét és tulajdonait ismerje, e' mérték után fogja meghatározni, hogy a' nevezett három szakaszból kezdetén hány legény állittassék egy sorba, hogy az oktató mindenkít átláthasson, tanithasson és hibáit kijobbitani képes legyen, a' nélkül, hogy az ügyes embert más ügyetlen vagy vigyázatlan miatt oktatásban tartóztatná, vagy elkedvetlenitené.

Azonban e' szakaszokra felosztásnak — melly egyébiránt csupán egyes oktatásnál és a' sorgyakorlásnál szorosan meghatározott légyen — idővel a' tanítás folyamában, névszerint a' szakaszonkénti (Zag-) oktatásra átmenetelnél, mindinkább el kell tűnni.

Ennek mennél-előbbi elérhetésére, a' gyöngé és tunya ujonczok, ahozképest, a' mint szorgalmas utángyakorlás és szakadatlan buzditás által, a' kiképezésben eléhaladtak, lassan jelesebb szakaszba soroltatnak, míg végre mind a' három szakasz összeolvad, mivel később nagyobb osztályokba összeállván, semmi illetén felosztásnak helye nem lehet, hanem minden katona, sorozat utáni helyét okvetlen elfoglalni kénytelen.

Azon felül az oktatás' élémozditása végett a' leggyöngébb t. i. a' harmadik szakasz, mindenkor a' legjártsab és legbuzgóbb altisztekre bizassék.

A' soroktatás következő részekre oszlik :

- 1) Állás.
- 2) Fordulatok.
- 3) Párvonalos igazodás előre és hátra.
- 4) Félszög-vonalba igazodás előre és hátra.
- 5) Arczmenet.
- 6) Húzóadás arczmenetben.
- 7) Kanyarodás helyben.
- 8) Kanyarodás marsközben.
- 9) Irányváltoztatás menetközben.
- 10) Fegyverfogások.
- 11) Tüzelésfogások.
- 12) Disz- és futó-tüz.

16. §. Sor-állás.

Sor-felállításkor a' legnagyobb embereket jobb (bal) szárnyra, 's így a' többieket tovább apadó mértékben bal (jobb) szárnyig egymás mellé kell állítani. Ez s o r o z a t n a k (Rangirung) neveztetik.

Minden szárnyra egy altiszt, vagy annak szükében egy szolgált katona, helyettes gyanánt, állítatik fel.

A' katonának sorbani testállása ugyanaz, mellyet egyes oktatásnál tanult, hozzátéve: hogy könyökével mellékemберét (mellettesét) könnyen érintse, a' nélkül, hogy könyökét a' testtől elterjesztené vagy azzal mellékemберéhez szorulna.

Az egész sornak melle és vállai egyetlennegy vonalban legyenek, melly Igazodási vagy arcz vonalnak neveztetik.

Rendszerint a' felállított sorban jobbra kell nézni, és minden legény, a' nélkül, hogy testével előre hajolna, vagy fejét annál erősebben, mint a' 2. §-ben magyaráztatott, elfordítaná, az igazodást jobbról álló mellékemберének homloka és melle után keresse.

Ez alkalommal a' katona tettelegesen megtanítassék, hogy akkor helyesen igazodott, ha p. o. jobbra fordított főnél jobb szemével csupán mellékemберét, bal szemével pedig jobbra második mellékemберének 's utána az egész arcnak egyedül fényét látja, és ha testével keveset előrehajlik, az egész arczot (frontot) átnézheti.

Balra igazodásnál minden ellenkezőleg van.

Miután az oktató minden legénynek állását megvizsgálta és kiigazította, a' legénység motszanatlan áljon, az oktatóra figyelmezzon 's általában csönd és nyugalom uralkodjon.

Mi pedig a' legénységnek időszakonként megengedendő könnyebbitést a' fegyverhordásban, vagy teljes kipihenést illeti, arra csak azon észrevételek szolgálnak szabályul, mint a'

mellyek az egyes oktatásnál előadattak; és minden hasonló parancsra történik is meg.

17. §. Sorrali fordulatok.

A' fővel való fordulásokat jobbra vagy balra, az egész sor egyszerre hasonló módon és ugyanazon vezérszóra teszi, mint a' 2. §-ben magyaráztatott.

Az oktató itt is leginkább azt vegye szemügyre, hogy fejét senki erősebben ne fordítsa, mint elé van írva, mivel a' főnek egyik vagy másik oldalra fölösleges elfordítása a' katonát — ha különben helyes is a' testállása — folyvást akadályozná igazodásában bizonyos szemmértéket nyerni, 's azonkül később a' marsban hajlandóvá tenné, a' helyett hogy egyenest előre menne, azon oldal felé tartani, hova fejét igen erősen elfordította.

A' testtel való fordulatok szinte hasonló módra, és a' fél jobbra és fél bal ugyanazon vezérszóra végeztetnek, mint a' 3-dik §-ben az egyes oktatásnál tanítatott.

Egy egész fordulat' végbevitelére pedig, a' sornál szintugy, mint általában minden nagyobb osztálynál, az illető fordulati parancsot egy értesítésnek kell megelőzni, még pedig: „**Arctot fordíts!**“ (Die Front verkehren!) vagy mikor az arc fordítva van 's azt eredeti irányba kellene visszaállítani „**Arctot vissza!**“ (Die Front herstellen!) és csak azután parancsolatik a' jobbra-át (rechtsum).

„**Balra-át**“ (linksum) fordulat' gyakorlására eleve a' legénységet a' §. 3-ben felállított elv szerint balra kell nézetni, még pedig arcmegfordítás vagy helyre-állítási értesítés előtt. Egyébiránt a' jobbra-át fordulat balra fordított fővel is gyakoroltassék, mivel nagyobb osztályok' gyakorlásánál, mint ez p. o. a' kettőzött csapatnál elékerül, hogy a' sereg' egyik fele balra, a' másika jobbra néz, és illy esetben mindig „jobbra-át“ (rechtsum) commandiroztatik; azoknak is, kik balra néznek, jobbra kell megfordulni.

Fordulat után a' fők azon oldalra vettetnek, mellyen fordulat előtt valának; azaz „rechtsum“ után jobbra, „linksum“ után balra. E' szabálytól kivételek vannak, hátra rézsutigazodásnál és nagyobb hadtestek' némelly mozgalmánál, miről az illető cikkekben világosabban szó leszen.

Az oktató minden fordulásnál utána nézzen, hogy a' könyökök a' test mellett maradjanak, a' fordulás bal sarkon és tökéletesen végrehajtassék, és a' lábak valódi helyzetbe állítsanak.

18. §. Párvonalos igazodás előre és hátra.

A' 16-ik cikkben foglalt tanításból, miszerint az egyes katona igazodni 's ez által az egész sor' igazodásához a' magát

alkalmazni tartozik, következik: hogy csak akkor mondhatni a' sort jól igazodottnak, ha valamennyi legényei helyes állásban pontosan azon egyenes vonalon állanak, mely mindkét szárnyát, vagyis a' sornak végpontjait összeköti. Ha tehát egy rend katoná, állásából más, néhány lépést előre vagy hátra fekvő vonalba átszállítatnék, azon szándékkal, hogy ott újra kiigazítassék, az arra megkívántató mozgalom, **Igazodás-** (Richtung-)nak, még pedig előre vagy hátra-igazodásnak neveztetik, ahhoz képest valamint az újjodan választott állás vagy igazodás-vonal az eredetin elől vagy hátul fekszik.

Az illetén igazodások az által történnek, hogy a' legénység egyenként, egyik a' másik után, a' sorból kiindul és az új vonalba berukkol. Ahhoz képest, a' mint az elindulás jobb vagy bal szárnyán veszi kezdetét, j o b b r a- vagy b a l r a-igazodásnak neveztetik.

Az újjodan választott állás vagy igazodás-vonal, mindenkor már előre ki legyen tűzve. E' végre az oktató a' két szárnyán álló altiszteket, és ama szárnyának, melyen az igazodásnak kezdődnie kell, szárnyas legényét négy lépésre egyenest előre lépteti „Altisztek és jobb bal szárnyas legény „In-dulj!“ (Unteroffiziere und rechter vagy linker Flügelmann! Marsch!) parancsszó által.

Az előlépett altisztek közül egyik, ki azon szárnyon áll, mellynél az igazodás kezdetét veszi, az új vonalnak támaszpontul és egyszersmind a' legénységre nézve igazodáspontul szolgál, mivel utána kell igazodni és feléje érintést venni; míg a' vonalnak más végén álló altiszt csupán igazodástárgy gyanánt tekintendő.

Az altisztek' előlépése után az oktató meggyőződjön, hogy egyenesen előre mentek-e? és szükség esetében azoknak álláshelyét jobbitsa ki. Ez meglevén, az oktató mintegy négy lépésre a' támaszpontul szolgáló altiszttól oldalt megáll, arcczal feléje fordul és onnan mind a' két elemet altisztet és a' szárnyas legényt egymásra igazítja.

Most már tulajdonkép az igazodás' végbevitelére, azaz: a' sorlegénységnek igazodása elévételére. A' katonák, már mint kezdetben érintetett, főül főre állásukból kiindulnak, t. i. kiki egy lépéssel később lép ki, mint az igazodás' pontjához közelebb álló mellékembere, és e' szerint az új igazodási vonalba be is rukkolnak. Annál fogva j o b b r a-igazodásnál p. o. a' második legény akkor indul, mikor a' jobb mellékembere már a' második lépést csinálja, és e' módon a' harmadik követi a' másodikat, a' negyedik a' harmadikat, 'stb. mi által a' legénység régi állásából az újba lépcsőnként átmegy.

Azonban első oktatásnál e' lépcsőnkénti átmenet még nem alkalmazható; hanem minden legény egyenként hivatik az új igazodás-vonalba, ez pedig az igazodásra szigorubb felvigyáztatásért és szükség esetében kijobbitás okáért történik.

Erre az oktató, azon legénnyel, a' kin van a' sor az új vonalba átmenni, szemközt megáll, 's őt megtanítja, hogy jobbra-igazodásnál e' vezérszóra: „**Jobbra igazodj!**“ (Rechts richt euch!) lassu lépésben egyenest előre menjen és hasonlókép nézzen is, negyedik vagy utolsó lépését három egymást sebesen követő aprókra feloszsa, e' mellett fejét jobbra vesse, igazodás-vonalban megállapodott jobb mellékembere után igazodjon, és azt könyökével könnyen érintse.

Ha az újoncz helyesen beigazodott, léptetessék kissé előre vagy hátra, hogy meggyőződjön, mikép első esetben az egész arcot áttekintheti, utóbbiban pedig az arcz-szint elveszti, 's e' szerint tehát még hátrább vagy elébb menvén, végre az arcot mindkét szemével előlről vagy hátulról fogja látni.

Miután az újoncznak egy hibás igazodás' ismertetőjelei illy modorban megmutattak, parancsoltassék új izben a' valódi igazodás' vonalát felkeresni, miből kitetszend, hogy előbbi igazodása történetes vagy helyes szemmértéknek eredménye volt-e?

Ezután az oktató a' következő legény előtt, t. i. a' kin van a' sor az új igazodásba kelni, megáll; azt szintugy oktatja, mint az előtte-valót, 's így a' tanítást tovább folytatja, míg a' sornak valamennyi legényei az új igazodás-vonalba egyenként be nem keltek.

Ha már a' legénység az igazodás-felkeresésben éles pillanatot és némi bizonyosságot nyert, akkor az oktató, miután a' kiállított altisztekkel az új igazodás-vonalat egyelőre kitűzte volna, az egészet „**Jobbra igazodj!**“ (Rechts richt euch!) vezérszóra, az egész sor által végezteti, mire minden legény nem többé külön, hanem mint elein mondatott, az egész sor lépcsőnként az új vonalba átszáll; t. i. minden katona akkor lép ki, midőn az igazodásponthoz közelebb álló mellékembere egy lépést eléhaladott; egyébiránt pedig itt is mindenben az egyes igazodási oktatás szerint kell bánni.

Az oktató e' mozgalom' vezénylésére, az új arczvonala' közepe előtt olly távolban áll meg, hogy az egész sort lépcsőnkénti előmenetjében átnézhesse. Szemügye pedig főkép arra legyen függesztve, hogy kiki egyenes irányban és hasonlóan előre nézve, marsoljon, lábait helyesen rakja, könyökét marsközben és beigazodás után szabályos helyzetben megtartsa, fejét az új arczolatban fölötte el ne fordítsa, az utolsó lépést három aprókra feloszsa, és ezek' utolsójával már az új igazodási vonalban legyen.

Közönségesen a' legény az által szokta igazodását elhibázní, hogy megállván lábait rosszul helyezi, mire tehát mindenek előtt vigyázni kell. Jobbra igazodásnál például hajlandó bal lábhegyét szükségesnél többet kifelé fordítani, vagy bal sarkával a' jobb mögött elmaradni; mi a' bal váll' és bal csipő' hátramaradását okozza, és nemcsak azt, hanem az utána való legényeket is az igazodás-felkeresésben akadályoztatja, következésképp hátramaradást okoz. Ellenben midőn a' sornak egy része az igazodásvonalon túlnyomult, ez majdnem mindenkor onnan származik, hogy valamelly legény, vagy fejét vagy jobb lábhegyét fölötte jobbra fordította, az által bal vállát és csipőjét elétolta, minek következtében nemcsak ő, hanem a' többi legények is az új igazodás-vonalon fölötte túlhaladnak.

Végtére ha az említett hibák' egyike se okozta volna a' hiányos igazodást, akkor azon legénynek helytelen szemmértékében kell a' hibát keresni, kinél a' hiba kezdetét vette, mit tehát ismételt tanítás által megjobbítani kell igyekezni.

Az igazodás megítélésre az oktató azon szárnyra megy, hol az igazodás kezdődött, — jelenleg a' jobbikra — és a' támaszpontul felállított altiszt mellett négy lépésre oldalt megáll és onnan megnézi, vajjon az egész sor egyenes vonalban áll-e, az igazodás' tárgyaul szolgáló altiszttel? Ha nem így volna, ne az által jobbitsa ki a' hibákat, hogy egyes embereket előre vagy hátramenetre felszólít, hanem ahoz menjen, ki a' hiányos igazodást okozta, állását megvizsgálja és helyre-igazítja, de nem testét érintgetve, hanem megparancsolván, hogy lábaira lenézzen, azokat helyesen állítsa és annakutána tulajdon ítélese szerint az igazodást újból felkeresse.

Ha később a' legénység nagyobb jártassággal bír, szoktatassék igazodását az oktató' intése szerint kijobbítani; emez t. i. a' támaszponton oldalt négy lépésre a' mondott módra megáll, fegyverét bal kézbe veszi, és megmagyarázza sorának, hogy ha fekiránylag kinyújtott jobb karral előre vagy hátra int, ez a' legközelebb álló legényeknek szól; ha pedig karját önfeje' magasságaig emeli, a' sor' közepét; és ha karját egészen fölemeli, intése az ellenkező szárny' legényeit illeti.

Azonban az intés által elő- vagy hátra-lépésre utasított legény, ne igazodjon elő- vagy hátrahajlás által, hanem az intéshez képest, lábával annyira lépjen előre vagy hátra, mint a' mennyi a' helyes igazodás elérésére megkívántatik.

Az igazodást mindig meghuzott fegyverrel kell végbevenni. De hogy a' legénység fölötte el ne fáradjon, az oktató, midőn az altiszteket új igazodási vonalba előlépteti, sorával a' fegyvert k a r r a (In Arm!) vagy vállra! (Kolben hoch!) vétetheti.

Ha aztán az igazodás ekkép körül főre tétetik, az illető előlépendő embernek meg kell magyarázni, hogy a' „jobbra iga-

zodj!“ (Rechts richt euch!) commandóra azonnal kilépjen és egyszersmind fegyverét is meghuzza; ellenben, midőn nem egyenként vitetik végbe az igazodás, hanem lépcsőnként az egész sorral, akkor a’ „Jobbra iga-**zodj!**“ (Rechts richt euch!) commandóra az egész sor fegyverét tüstént meghuzza, de mint tudva van, csak az első legény lép ki, a’ többiek egyik a’ másik után követik.

A’ balra igazodás előre, hasonlókép történik mint jobbra.

Ennél is az oktató a’ két szárnyán álló altisztet a’ bal szárnyas legénynyel együtt négy lépésre előlépteti, ’s azután „Balra iga-**zodj!**“ (Links richt euch!) parancscsal az egész sort ember ember után az új vonalba berukkoltatja. Ha az igazodás egyenként — mint az első oktatásnál elő van írva — történik, az illető ember a’ „Balra iga-**zodj!**“ (Links richt euch!) szóra, fejét egyenest előre veti, az utolsó, három apróra felosztandó lépés után pedig balra. Ellenben ha az egész sor egyszerre, azaz lépcsőnként igazodik, a’ „Balra iga-**zodj!**“ (Links richt euch!) parancsra, az egész sor a’ főt balra veti, és ahozképest, a’ mint kire-kire a’ sor jön előlépni, fejét egyenest, utolsó lépés után pedig ismét balra fordítja.

Miután az egész sor beigazodott „Jobbra-nézz!” (Rechts-schaut!) parancsoltatik, mire a’ fők ismét szabályszerint jobbra vettetnek.

Mivel valamennyi igazodás előre sebes lépésben történik, az okból azokat lassu lépésben csak az első oktatásnál, később pedig mindenkor sebes lépésben kell gyakorolni.

A’ sornak hátra-igazodása ugyanazon elvek szerint megy véghez, mint előre. E’ mellett is az altisztek és a’ támaszponthoz legközelebb álló ember, e’ vezérszóra: „Altisztek és jobb szárnyas legény! hátrafelé in-**dulj!**“ (Unteroffiziere und rechter Flügelmann! Rückwaerts Marsch!)“ az új vonal kitűzésre nyolcz lépést hátra lépnek, és azok beigazodása után, kezdetén minden legény egyenként, később pedig az egész sor lépcsőnként a’ „Jobbra hátra felé iga-**zodj!**“ (Rechts rückwaerts! richt euch!) parancscsal az új arcvonalba átszállítatik. E’ dolognál arra ügyeljen az oktató, hogy a’ legények előre nézzenek, ne pedig a’ földre, továbbá hogy kiki egy lépéssel később lépjen ki, mint a’ mellékembere, és az utolsó lépést — mivel már tudva van, hogy a’ lépés hátra csak felényi mint előre — apróbbakra fel ne osztsa, sőt a’ nyolczadikkal már igazodva is legyen. A’ legény állását, valamint az igazodáshoz tartozó segélyeket ’stb. illetőleg, hasonló szabályok szolgálnak alapul, mint az előre-igazodásnál, és az oktató vezérlésre az arcvonal közepe előtt álljon meg, mivel csak onnan lehet észrevennie a’ legények’ egyenes és lépcsőnkénti hátrálását.

Utoljára azt is meg kell említeni, hogy valamint az előre-úgy a' hátra-igazodást is időszakonként, könyöket könyökhöz szorítva helyett, egy lépés-közzel (távval) kell gyakorolni; e' mód az újonczok' igazodási tehetségökre nézve igen alkalmas képző lévén. E' végre az oktató: „Balra nyi-tódj!” (Links öffnet — euch!) parancsol; mire a' jobb szárnyas legény és a' mellette álló altiszt helyt maradnak, a' többi legények pedig a' sorban — a' nélkül, hogy vállait elfordítsák — mind addig balra oldalt lépnek, míg kiki, jobb mellék-emberétől egy-egy lépés távban leend; azonban bal szárnyon az altiszt mellékem-beréhez zárkozva marad.

Hasonló módon nyithatni ki jobbra-is a' sort „Jobbra nyi-tódj!” (Rechts öffnet — euch!) parancsra, csak-hogy ekkor a' fők balra fordítassanak.

Mikor a' sort valamelly közbelső legényre szándékoltatik kinyitni, szükséges a' legényt eleve értesíteni, hogy a' „Jobbra és balra nyi-tódj!” (Rechts und links öffnet — euch!) parancsra mozdulatlan megálljon, míg a' többiek a' fennirt módra jobb és balra nyitódnak.

Sor kinyitása után a' fők, ha még jobbra nem volnának, a' „Jobbra-nézz!” (Rechts — schaut!) vezérszóra arra fordítanak, és annakutána az igazodás ismért módra végbe vitetik.

Csatlakozás végett, e' parancsra „Jobbra és balra, vagy balra és jobbra csatla-kozz!” (Rechts und links vagy Links und rechts schliesst — euch!) az illető legények féljobbra vagy félbalra fordulnak, azonnal kilépnek, és magokat, könyök könyök mellé, helyre álltják.

19. §. Rézsút igazodás előre és hátra.

A' rézsút igazodás abban különbözik a' párvonalostól, hogy általa a' sor nem párvonalos, hanem rézsút arczvonalba szállítatik át.

Az altisztek' előléptetése új vonal' kitűzésére 's. a. t. hasonló módon történik mint az egyenes igazodásnál, csakhogy az oktató a' támaszpontúl felállított altisztet, negyed (fertály) testfordulással rézsút vonalba helyezi, azután pedig a' mellette álló szárnyas legényt, valamint az igazodási tárgyul szolgáló altisztet, szigoruan utána igazítja, mire az előre történő rézsút igazodásnál a' szárnyas legénynek parányit, a' vonal' végén álló altisztnek pedig néhány lépést előre és befelé, azaz: a' támaszpont felé kell tenni.

Az új rézsút arczvonalba bekelés, az oktátónak „Rézsút igazodás jobbra, balra!” (Schraege Richtung — rechts, links!) előértesítése után a' rá következő „Iga-zodj!” (Richt — euch!) vezérszóra azon módra történik, mint az egyenes igazodás, t. i.

eleinte körül före, később pedig egyszerre lépcsőnként az egész sor által.

Az oktató minden legényt külön megtanítson, hogy ahozképest, mint az új arczvonalhoz közeledik, a' támaszponthoz közelebbi vállát megszegje, hogy az által vállalai az új részsút arczczal hasonló helyzetbe jöjjenek. Továbbá mondja-meg neki, hogy a' lépések' számát a' régi vonalból újba átmenetelre, nem lehet előre meghatározni, mint a' párvonalos igazodásnál, hanem az attól függ, micsoda szögletet képez az új vonal az elhagyottal; annál fogva minden legény mindaddig teljes lépéssel előre halad, míg egész egy lépésnyire nem közeledett az új vonalhoz, az utolsót pedig három apróra felosztja és beigazodni igyekszik.

A' lábak' helyes állására, valamint általában az egész test' tartására nézve, részsút-igazodásnál kétszeres figyelemmel kell lenni, mert rendszerint minden legény hajlandó, a' részsút-vonalbani állás helyett az elhagyott arcz- avagy fronttal párvonalost elfoglalni.

Részsút igazodásnál hátra, az altisztek' felállítására új vonal kitűzéséért, hasonló módra történik, mint egyenes igazodás-nál hátlag, csak hogy itt az altisztek a' hátra lépni helyett, jobbraát testfordulat után mennek hátra, arczfordulnak és aztán új vonalba felállítatnak. Az oktató t. i. commandiroz: „Altisztek és jobb (bal) szárnyas ember! **jobbra! át! indulj!**“ (Unteroffiziers und rechter, linker Flügelmann! rechts! um! Marsch!); negyedik lépésre az altisztek és a' szárnyas ember megállásra és előbbi frontba visszafordulásra rendeltetnek; még pedig jobbra vagy balra-át, ahozképest amint az igazodás jobbra vagy balra-hátra történik; annakutána egyszeribe részsút vonalba beigazíttatnak. Ez meglevén az oktató a' sor közepe elé megy és értesít: „Részsút igazodás jobbra hátra! **jobbra-át!**“ (Schraege Richtung rechts rückwaerts! Rechts-um!); erre az egész sor a' parancsolt fordulatot megteszi. E' testfordulat részsút igazodás-nál hátra, azért szükséges, mivel a' katonák nem egyformán érkeznek negyedik lépés után az új arczvonalba, mint a' párvonalos igazodásnál hátra, hanem aránylag az új vonal által képzett szöglethez, általában több lépést kényszernek hátra tenni, mi aztán e' lépés nemében fellállított elv ellen volna, 's azon felül test-fordulat nélkül a' legénység nem is tudná az új félszögvonalt megítélni.

Az erre következő „Iga-zodj!“ (Richt — euch!) vezérszóra, eleve minden legény egyenként, később az egész sor egyszerre lépcső formán az új részsút vonalba hasonló észrevételek mellett berukkol, mint részsút igazodásnál előre, kiki állakodó mellékemberének válla és nyaka után igazodik, jobb kézzel a' patrontást megfogja, jobbra-át vagy balra-át tal — mikép tudniillik az igazodás jobbra vagy balra hátra volt — megfordul 's azután kivételkép fejét az ellenkező oldalra veti, mint mellyre

megfordult, azaz: jobbraát után balra, balraát után jobbra. Azonkül tanitassék meg a' legény, ki a' jobbra hátra-igazodásnál a' sor' jobb szárnyán áll, hogy az új vonalba érkezvén, a' támaszpontúl álló szárnyaslegénytől félemler távolra megálljon, különben a' fordulást bal sarkon, úgy a' mint illik, meg nem tehetné.

Alapelvül kitűzetik, mindennemű rézsut-igazodásnál, hogy soha nagyobb, mint 45 fokú, szögletben végbe ne vitessék, és hogy az új arczvonala a' szerint választassék, hogy a' támaszpont az elhagyandó vonalhoz közelebb essen mint az ellenkező szárnyhoz. Tudniillik elé- és hátra-jobbra igazodásnál a' rézsut vonalnak jobb szárnya közelebb legyen az elhagyandó egyenes arczvonala, mint a' bal szárnya, melly tehát az első esetben elétoztatik, utóbbiban pedig hátra vonatik. Éppen így van a' dollog a' balszárnynyal, balra igazodásnál.

Rézsut-igazodást sohasem kell nyílt renddel gyakorolni, végbe-vitele igen bajos levén.

Végre különösen ajánltatik, az igazodás' minden nemeit, főkép pedig rézsut arcza, sokszor gyakorolni; minthogy az ebben járatlanság miatt a' katona sor- és rendben sohasem olly használható, mint megkívántatik.

20. §. Arczmenet (Frontmarsch) előre és hátra.

Ha egy rend, állásából elindulva, akkép mozog egyenest előre, hogy igazodási- vagy arczvonala marsközben szüntelen párvonalban marad az eredeti elhagyott állással, akkor e' mozgalom a r c z m e n e t n e k (Frontmarsznak) neveztetik.

A' marsirányt mindenkor súlyirányosan kell az arczvonala venni, és ahozképest, valamint a' sor a' zászlóalj' (Bataillon) közepétől jobb vagy balra álló századhoz tartozik, a' bal vagy jobb szárnyon álló altiszt által vezetettessék.

E' meghatározás azon körülményen alapul, hogy egy zászlóalj (Bataillon) arczmenetekor az irány mindenkor közepén, azaz a' zászlónál igazgattatik, 's annálfogva a' legénységet korán, már sor-oktatásnál szoktatni kell, azon oldal felé irányt venni.

Az igazodást és érintést arczmenetben a' marsirányt igazgató tiszt felé kell megtartani, az okból a' legénység is szakadatlan arra nézzen, és oda csatlakozzon.

Hogy pedig az altiszt, kin a' marsirányt áll, a' rendet teljes bizonyossággal súlyirányban vezethesse, szükséges hogy valamely előtte fekvő tárgyat, p. o. egy előfát, tornyot, kéményt 'stb. iránypontul, 's e' közt és álláspontja közt több, egyenes vonalban egymáshoz közel találtató apróbb tárgyakat, mint: köveket, bokrokat, göröngyöket 's t. e. közpon-

tok gyanánt válaszszon, mellyek arra szolgálnak, hogy a' legkissebb eltérést is az egyenes vonaltól, azonnal észre-venni és helyre-igazítani lehessen.

Iránypontúl távol fekvő, a' földszinén felnyuló tárgyak választassanak, központokul pedig a' földnek bármilly csekély bélyegei is alkalmazhatók.

Továbbá tanitassék rá az altiszt, hogy az iránypont' súlyirányos voltát, ne csupán vállai ideiglenes helyzete után ítélje, melly tudtán kívül is ferde lehet, hanem azt mindig az egész sor' arczvonala után tegye.

Minekeltötte az arczmenet kezdődne, vizsgálja még az oktató az illető altiszt által választott iránypontot, ugymint a' központokat is, mellyek 30 — 40 lépésnél távolabb ne legyenek egymástól, és ha szükségesnek látja, azokat ki is jobbitsa; e' célra mintegy 5 lépésre az altiszt háta mögött megáll, és rajta átnézvén meggyőződik, hogy az iránypont a' sor' arczvonala igazán súlyirányosan választatott-e? a' központok helyesek, és megfelelő számban választvák-e?

Egy külön észrevétel a' marsirányt vezető altisztre nézve még az, hogy szakadatlan egyforma toppban marsoljon és lépését mindig egyforma szabályos hosszúságban csinálja; ellenkező esetben a' sorban ingadozás kezdődik, és az arczvonalt' igazodása is egészen elvész.

Arczmenet' végbevitelére az oktató értesít: „Arczmenet in-dulj!” (Mit der Front — marschiren!).

Ez értesítésre minden legény, testének súlyát jobb lábra átereszti, hogy az utána legott következő „in-dulj!” (Marsch!) vezérszóra, bal lábát csipejéből szabadon kiemelhesse, és a' lépés' rövidítése nélkül kiléphessen.

Ha a' marsirányt a' bal szárnyon levő altiszt vezeti, tanitassék meg a' legénység, hogy az „in-dulj!” (Marsch!) parancsra a' főket balra vesse, és arra fordítva meg is tartsa, míg csak „Allj!” (Halt!) nem commandiroztatik, mire a' fők azonnal ismét jobbra jönnek.

A' mars (menet) szabad legyen és fesztelen, a' felső test mindenkor a' kilépő lábbal elő hozassék, az igazodás ne aggodalmasan kerestessék, annál fogva a' fők is csak keveset fordítassanak az igazodáspont felé, mire az oktatónak szigoruan kell vigyázni.

Midőn valamelly legény észrevenné, hogy vagy az igazodási vonalon túlnyomult, vagy annál hátrább maradott, akkor az elvesztett igazodást ne egyszerre, hanem lassan-lassan, lépést rövidítve vagy hosszszabbitva igyekezzen visszanyerni. Mellékemberét a' vezető, azaz: a' marsirányt igazgató altiszt felé, könyökével folyvást érezze, azt soha el nem hagyja, és ha

tőle elválna, ismét iparkodjék hozzá kapcsolódni, még pedig inkább előre, mint oldalt tartván.

A' vezető-oldal-felől eredő nyomásnak engedni kell, az ellenkező oldalon származottnak pedig ellentállani, hogy a' vezető altiszt a' súlyirányos marsirányból ki ne tolassék.

Ha arczmenetben szakadozások támadnak, melyek főről főre terjednek 's mindegyre megújulnak, az annak a' jele, hogy a' vezető altiszt nem marsol súlyirányosan, hanem kifelé, azaz: egy az alapvonalra tompa szögletben; ha ellenben az igazodási szárnyról jönnek a' nyomulások, annak a' jele, hogy a' marsirány igen befelé, azaz: hegyes szögben választatott. Ilyenkor az oktató a' rendet megállítja, a' marsirányt megvizsgálja és kijöbbitja, a' legénységnek pedig megparancsolja, hogy a' következő i n d u l j-ra (Marsch-ra) az elvesztett érzést és igazodást lassan-lassan megnyerni igyekezzon.

Hogy a' rend marsközben szüntelen egyenlő toppban megmaradjon, az oktató néha-néha „egy, kettő,“ (Eins, Zwei,) 's i. t. parancsol; de ha a' lépés egészen elveszett volna, akkor „Állj!“ (Halt!) 's egybe utána „i n d u l j!“ (Marsch!) vezénnyel, vagy szükség esetében elébb a' sort kiigazítja, mi mindenkor „Jobbra (balra) iga-zodj!“ (Rechts (links) richt euch!) parancssal történik, azon oldalfelé, hol a' marsirány van.

A' topp' egyenlősége és a' lépés' egyformasága, valamint a' könnyű érintkezés-is, az arczmenetnek főeszközei, általuk a' sor nagyobb bizonyossággal a' helyes igazodásban megtartatván, mintha azt minden legény szemmel keresné, a' mi a' fej- és váll-elfordításnak 's annál fogva ingadozás- és nyomulásnak indító oka.

Ha valamelly legény marsközben lépést téveszt, annak visszanyerésére mindenkor a' szerint tartsa magát, mint a' mikép az igazodáspont felőli mellékembere kilép.

Az arczmenet' megítélésére az oktató, hol a' sor' közepe előtt, hol az igazodás' szárnyán tartózkodjon. Ama helyről kinek-kinek testtartását és marsolás' modorát, emeből pedig a' sor' igazodását és a' fegyverek' helyzetét átnézheti.

Az arczmenet gyors- és sebeslépésben hasonló elvek után, és ha helyből kell meg-esnie, következő parancsra történik:

„Arczmenet gyors-san in-dulj!“ (Mit der Front im Mä-növrirschrift — Marschiren! Marsch!) vagy:

„Arczmenet sebe-sen in-dulj!“ (Mit der Front im Du-blirschritt — Marschiren! (Marsch!))

Átmenésre egy lépésnemből másba, valamint a' lépés' rövidítésére, vagy pillanatnyi „Állj!“ (Halt!) után a' mars' továbbí folytatására, ugyanazon vezérszók szolgálnak, melyek az egyes oktatásnál a' 4-dik §-ben elíráttak.

Vége itt meghatározatik, hogy kezdetén ez arczmenet (frontmars) nyílt sorral akkép, mint a' 15-dik §-ben az igazodásnál magyaráztatott, gyakoroltassék; ez alkalmasabb eszköz lévén, minden legénynek egyenes marsolását szemügyrevenni, 's azon felül elejét-venni annak, hogy az újonczok egymásra támaszkodjanak, a' helyett hogy szabadon és egyensúlyban kilépnének.

Továbbá időről időre arczmenetben, a' fejfordulatokat, a' fegyver' vállra, karba, sulyba hordását, a' szurony-feltevést, levevést és szögzést is kell gyakorolni, 's arra vigyázni, hogy e' fogások' véghezvitelénél a' lépés meg ne rövidítessek, és a' marsban semmi megakadás ne támadjon.

Az arczmenet hátlag, t. i. arczfordítás nélkül, a' 4-ik §-ben egyes embernek adott szabályok szerint „Sor hátra in-dulj!” (Gliederückwaerts — Marsch!) parancsra történik.

Mivel pedig a' mars hátra csak rövid távra, legfenebb 8 lépésre alkalmazható, azért a' főkét nem is kell a' zászlóalj közepe felé fordítani. Ha pedig 8 lépésnél többet kellene hátramenni, akkor a' sornak frontját a' 17. §. szerint, előbb meg kell fordítani, azután arczmenettel a' szükségést haladni, megállani és az arczot helyre-állítani. E' hátramenés alkalommal az irány 's annál fogva az igazodás, érintés és fejfordítás is, az előmars' ellenkező oldalára jönnek.

21. §. Húzódás arczmenetközben.

A' húzódás arra szolgál: egy rendet, eredeti állásával párvonalos arczban, előre — 's egyszersmind oldalt mozdtítani.

E' szerint itt tehát a' marsirány, nem úgy mint egyenes arczmenetnél, súlyirányos az alapvonalra; hanem ennek meghosszabbításával 45 fokú szöget képez.

Helyből húzódásra indulni, az oktató parancsol:

„Jobbra (balra) hu-zódj!” (Zieht euch — rechts! links!) mire minden legény az 5. §-beni magyarázás szerint, negyedfordulattal arra fordul, hová húzódni rendeltetett, balra húzódásra még azonkül fejét is arra vetvén.

Most az oktató meggyőződik, hogy kiki e' negyed fordulatot bal sarkon és helyesen megcsinálta-e? 's egyszersmind gondoskodik, hogy a' húzódó szárnyon álló altiszt, magának egy megfelelő iránypontot és több központokat válasszon, azért, hogy a' sor' vonulása épen 45 fokú szögben történhessen.

A' legénységet meg kell tanítani, hogy a' következő „in-dulj!” (Marsch!) vezérszóra, kiki testével folyvást ugyanazon helyzetben megmaradjon, mellyet a' negyed fordulat által nyert; e' szerint tehát könyök könyököt nem érinthet, mint

az egyenes marsnál, sőt inkább a' mellékemberétől illő távban elálljon, és váll váll-után megmaradjon, egyébiránt szabadon és fesztelen kilépjen. E' szabályt követvén a' legény, második mellékembere nyakát sohase fogja látni.

Arczmenetben pedig húzódásra átmenni, az oktató értesít: „Hu-zódj!” (Zieht euch!), és a' pillanatban, midőn a' legénység jobbra húzódásnál bal lábát, balra húzódásnál pedig jobb lábát földre teszi: „jobb-ra!” vagy „bal-ra!” vezérel, mire minden legény azon testfordulatot, mellyre helyből húzódásnál tanítatott, és a' körülmények szerint fejmozdulatot is tesz, és az új félszög marsirányban feltartóztatlanul halad.

Ha húzódás közben „Állj!” (Halt!) parancsoltatik, az egész rend mozdulatlan megáll — e' szerint se testet se főt nem fordítva, és vagy az „indulj!”-t (Marsch!) a' húzódás folytatására, vagy az „Arczot” (Front) annak szüntetésére várja; melly utóbbi esetben minden legény eredeti állásával párvonalos helyzetbe visszafordul, 's annál fogva könyökével mellékembereit ismét érinti — és balra húzódásból, megállítás nélkül, egyenes marsirányba átmenetre, az oktató „Egye-” (Grad) —, és azon pillanatban, midőn a' legénység jobbra húzódásnál a' jobb- és balra vonulásnál bal-lábát földre tenné — „nest” (aus) mond, mire minden ember, testtel és fővel, a' húzódás előtti helyzetbe visszafordul, könyökével mellékemberét érinti és a' marsot egyenes irányban folytatja.

Mint már e' czikk' elején mondatott, a' húzódás mindig 45 fokú szögletben történik. Olly pontokra, mellyek még oldal-tabb fekszenek, t. i. 45 fokú szögen belől, húzódás által többé nem mehetni; ellenben inkább előrefekvő pontokat az által érhetni el, hogy a' húzódás csak addig folytatatik, míg a' húzódó szárny az elérendő ponttal sulyirányos helyzetbe jön, annak-utána „Egye-nest!” (Grad — aus!) parancsolva, egyenes vonalba oda marsoltatik.

22. §. Kanyarodás helyben, álló sarkkal.

(II. Tábla. 3. Kép.)

A' kanyarodás az arcznak — kapcsolt rendben eszközlött — áttétele vagy egyik oldalára, vagy a' hátamegé.

Minden kanyarodó arczban következő három rész különösen megjegyzendő: 1. a' kanyarodó szárny, 2. a' közepe, és 3. az álló szárny vagy a' sarkpont (pívót), mellyek közül mindenik külön módra viseltetik 's annál fogva oktatás' alkalmával is e' három részt mindenkor meg kell nevezni. Továbbá tanítassék jól be a' legénységnek, hogy kanyarodás közben mindenkor e'

kanyaradó szárny felé kell igazodni, és a' főt is arra vetni, az érzést pedig az állószárny vagy sarkpont felé, e' szerint ama mellékemberrel kell megtartani, a' kit nem lát.

Ez általános elv után következik a' tanítás, mikép kelljen egy kanyarodó arcz' mindenik részének viseltetni.

Miután a' kanyarodó szárny mindig egy kerekvonalat formál, mellynek középpontja a' sarkpontnak legszélsőbb embere — ki t ő - vagy s a r k - e m b e r - n e k hivatik, következik tehát, hogy azalatt, miközben a' kanyarodó szárny lépéseit teljes hosszában teszi, a' közepe azokat csak félannyira, tehát annyira, mint a' megrövidített lépésre elé van írva — és a' töember felé lévők még kissébbre csinálják; emez pedig csak lassanként helyben, azaz: bal sarkán fordul, és ugyszólva csak a' lépés toppját jegyezgeti.

A' további észrevételek kanyarodásnál ezek: A' kanyarodó szárnyas legény, elindultakor egyenest előre lépjen ki, és ahoz képest, a' mint a' sor több, vagy kevesebb emberből áll, csak néhány lépés után menjen át a' kanyarodó mozgalomba; mivel járandó utja kerekded, és így tehát ha már kezdetben befelé tartana és a' kerekvonal helyett az átmérőn járna, a' sor' közepe szükségkép összeszorítatnék, vagy netalán ki is tolatnék.

Továbbá könyökével szüntelen érintse mellékemberét, ne-hogy ellenkező hibának, t. i. elválásnak okúl szolgáljon, 's végre inkább előre nézzen a' járandó kerekvonalra, mint a' töember felé, erre pedig csak annyi mértékben, a' mennyi válnak e' pont után igazodására szükséges.

Ellenben a' töember, mellyen a' kanyarodás megtörténik, bal sarkával — a' mint mondatott — helyből el ne mozduljon és arányszerűleg, a' mint a' kanyarodó szárny és a' közepe haladnak, rajta úgy megfordul, hogy vállai szüntelen a' kanyarodó arczczal egy irányban maradjanak, és csupán bal lábhögy emelintés 's letevéssel, és a' jobb láb' utánhuzása által jeleli a' lépés' toppját.

Az altisztnek, ki a' kanyarodó szárnyat vezeti, a' kerekvonalat jól lejárni tudnia kell, és azon lenni, hogy a' mellette álló két vagy három legény folyvást a' töemberre igazodva maradjon; a' töember mellett álló altiszt pedig gondoskodjon, hogy a' töember és két vagy három mellette állók, a' kanyarodó szárny után igazodjanak, valamint arról is, hogy ezek az onnan eredő nyomulásnak ellentálljanak, mivel különben a' töember állásából kitolatnék.

E' szabályokat szorosan megtartván, a' sor' közepe valódi igazodásban könnyen megmaradhat, mivel minden ember könyökével mellékemberét, kit nem lát, azaz: sarkpont felé érintvén, és fejével a' kanyarodó szárny felé fordulván, jó

segélyeszközt nyer, vállait folyvást a' töember és kanyarodó szárny közt egyenes vonalban megtartani.

A' sarkponton álló altiszt pedig, valamelly reá súlyirányos tárgyat szemügyre-vegyen, hogy a' kanyarodó rendet azon pillanatban, midőn e' pont' irányába érkezett, s annál fogva egy negyed kerek vonalt lejárót volna „állj“-ra (Halt) parancsolhassa.

Ez előleges magyarázat után következik a' kanyarodás' végbevitel. Erre az oktató „Jobbra (balra) kanya-rodj!“ (Rechts (links) schwenkt — euch!) értesít: e' mellett a' „rodj!“ (euch!) szótag, csak akkor hangoztassék élesen, mikor a' legénység' fejei nincsenek a' kanyarodó szárny felé fordítva, aztán így a' hangosan ejtett parancsszóra oda vettetnek. Közvetlen ez értesítés után „In dulj!“ (Marsch!) vezényeltetik; mire az egész rend — a' töember melletti altisztet kivéve, ki mozdulatlan helyt marad — a' főnebbi figyeltetés után kanyarodni kezd, még pedig az első oktatásnál lassu-, később mindenkor sebeslépésben.

Mihelyt a' kanyarodó szárny egy lépésnyire érkezett ahoz a' ponthoz, melyet a' sarkponton álló altiszt választja, ez nyomban „Allj!“ (Halt!) vezényel; mire az egész rend, lépést végezvén, mozdulatlan megáll; a' fők a' kanyarodó szárny felé fordítva maradnak, és az altiszt balsarkán megfordulva az arczvonalba visszaáll.

Ha a' kanyarodás helyesen végeztetett, azaz: a' kanyarodó szárny, a' közép és a' töember folyton egymásra igazodtak, és kiki az érintést a' töember felé helyesen megtartá, akkor a' kanyarodás' végbevitelét után az egész rend tökéletesen igazodott leend. Ha a' dolog nem úgy volna, az oktató „Jobbra iga-zodj!“ (Rechts richt — euch!) parancs által, az igazodást egyenlítse ki, minek mindenkor a' töember felé kell történni, mivel annak nem szabad helyből mozdulni. E' szerint jobbra kanyarodás után mindig jobbra, és balra kanyarodás után balra kell kiigazodni.

Ha kanyarodás által a' rendet, nem az arczvonal' egyik vagy más oldalába, hanem oda szándék áttenni, a' hol most a' háta van: ez folytatott, azaz: kétszeres jobbra vagy balra kanyarodás által e' vezérszóra történik: „Jobbra (balra)-át kanya-rodj! In-dulj!“ (Rechtsumkehr schwenkt — euch! Marsch).

E' kanyarodás csak úgy, mint más mindenik helyből, mindenkor sebeslépésben és ugyanazon elvek szerint történik, melyek az egyszerű jobb- vagy balra kanyarodásra adattak; mivel, mint már említők, nem is egyéb egy folytatott egyszerű kanyarodásnál. Azonban a' töember melletti altisztre nézve meg kell jegyezni, hogy midőn a' rend a' félkanyarodást elvégezte, féljobb (félbal)-ra forduljon, egy lépést oldalt hátra lépjen, és onnan újból egy függőlegesen fekvő tárgyat válaszszon, mellynek irányában a' rendet „Allj!“ (Halt!)-ra parancsolja.

Oktató szabályzat.

A' töember melletti altiszt, kiváltkép nagyobb osztályoknál, igen könnyen hibázhatik azon pont' választásában, melyben „állj!“-t (Halt) kell parancsolnia, minek következtében az osztály vagy nem kanyarodik eléggé, vagy túlkanyarodik. Ennek az által lehet elejét-venni, ha az altiszt felvilágosítatik, hogy egyszerű kanyarodásnál a' kanyarodó szárny mindig épen annyi lépést csinál, a' hány ember áll a' rendben; kétszeres vagy forduló kanyarodásnál pedig kétszer annyit. A' lépések' megszámlálása tehát a' pontválasztásnak ellenőrrül szolgálhat.

Ha p. o. valamely sor 12, és a' kanyarodó szárnyon álló altiszttel együtt 13 emberből áll; akkor azt, elvhez képest, egyszerű kanyarodásnál a' 13-dik, és forduló kanyarodásnál a' 26-dik lépésre kellene „Állj!“ (Halt!) commandirozni; de mint-hogy az „Állj! (Halt!) parancsra, mint már tudva van, a' megkezdett lépés mindenkor megtétetik, tehát azt már, a' 12-dik és illetőkép 25-dik lépésre kell kimondani.

23. §. Kanyarodás marsközben.

A' helyből való kanyarodásnak alapos megtanulása után, következik annak marsközbeni oktatása.

Ez abban különbözik amattól, hogy nem álló, hanem mozgó sarkponttal — e' szerint a' mozgalmat folytatva — és mindig ugyanazon lépés-nemben történik, melyben a' sor éppen marsol; míg ellenben a' helyből való kanyarodás, mint az előrebocsátott cikkben említett, mindenkor sebeslépésben megy véghez.

A' mozgó sarkponttali kanyarodás' gyakorlata a' rend eleve marsra rendeltessék. Aztán a' kanyarodás' végbevitelére az oktató, a' töember melletti altisztet értesíti, hogy a' sort kanyarodásra vezényelje, mire ez: „Jobbra (balra) kanyarodj!“ (Rechts (links) schwenkt — euch!) parancsol; az utolsó szót a' közben élesen csak akkor hangoztatván, mikor a' legénység' fejei nincsenek még a' kanyarodó szárny felé fordítva.

E' parancs' utolsó szavára a' fők rögtön a' kanyarodó szárny felé vettetnek, ha még arra nem volnának, és a' kanyarodás hasonló szabályok után végeztetik, mint helyből; csak azon megjegyzéssel, hogy a' töember, a' helyett hogy bal sarkán lassanként fordulna, rézsút-vonalban előre és oldalt mozog, melly vonal egy, két lépés oldala négyszögnek átmérője, és három lépés hosszúságú.

Ha p. o. a' kanyarodás a ponton kezdődött, akkor a' töembernek, a, b, c, e, négyszögnek a, c, átmérőjén kell mozogni, és lépéseit olyképen rövidíteni, hogy az utolsóval akkor ér-

kezzen **c**-be, midőn az egész sor **a'** kanyarodást tökéletesen elvégezte. Ennélfogva **e'** három lépés hosszáságu átmérőt annyi aprókra osztsa föl, **a'** hány lépés **a'** kanyarodó szárnyánál **e'** mozgalom kivételére kívántatik.

Az álló sarkponttali kanyarodás' alkalmával, végtére az mondatott, hogy **a'** kanyarodó szárny éppen annyi lépéssel végzi el **a'** kanyarodást, **a'** hány legény áll **a'** rendben. **E'** szabály **a'** marsbani kanyarodásnál is alkalmazható, azon különbséggel, hogy mivel **a'** töember itt meg nem áll, hanem kanyarodás közben egy, három lépésnyi hosszú vonalon jár, tehát ama számhoz még hármat kell hozzáadni.

Annálfogva **a'** töemberre nézve **e'** szabály következik, hogy t. i. kanyarodáskor az eljárando **a**, **c**, átmérőt mindig annyi apró lépésre osztsa fel, mint **a'** hány ember áll **a'** rendben, hármat hozzá adván; ha p. o. **a'** sor 12 emberből és **a'** kanyarodó altiszttel 13-ból állana, **a'** töember 16 apró lépéssel járja el az átmérőt **c**, **a'** sor' kanyarodása csak 16 lépés után tökéletesen végződven.

E' körülményből továbbá, hogy **a'** töember kanyarodáskor előre és oldalt mozog, az is következik, hogy **a'** sor' kanyarodása nem **a'** valódi kanyarodó ponton, t. i. **b**-ben, hanem már két lépéssel előbb **a**-ban kezdődik, és **e'** szerint **a'** sarkpontnál levő altiszt **a'** parancsnak utolsó szavát mindenkor azon pillanatban ejtse ki, midőn **a'** töember két lépésre **a'** tulajdonképi kanyarodó ponthoz közeledett.

A' legénységre nézve, marsbani kanyarodáskor ugyan **e'** szabályok' megtartása elészabatik, mint annak helybeni végbevételére, tudniillik **a'** kanyarodó szárny, **a'** közepe és **a'** töember egymásra szüntelen igazodvák legyenek, **a'** fők kanyarodó szárny felé forditassanak, és az érzés **a'** sarkpont felé megtartassék, **a'** lépés azonban szint' azon toppban folytattassék, mint **a'** melyben **a'** sor előbb marsolt.

Mihelyt **a'** kanyarodás elvégződött, tehát **a'** kanyarodó szárny **a'** megkívántató szám lépést megtette, azonnal **a'** töember melletti altiszt „Egye-nest!” (Grad—aus!) vezérszó által **a'** rendet **a'** mars' egyenes irányban folytatására parancsolja; mire egyszerűen csakugy **a'** töember, mint **a'** sor' valamennyi legényei, teljes lépéssel egyenes irányban haladnak. **A'** fők vagy megmaradnak, vagy oda vettetnek, **a'** hol kanyarodás előtt voltak.

Hogy pedig **a'** sarkpontnál álló altiszt az „Egye-nest!” (Grad aus!) szót rendes időpontban, azaz: **a'** kanyarodás' helyes elvégzése után, parancsolhassa: utasitassék, addig míg **a'** dolog' szemmértékkeli megítélésében elegendő jártassággal nem bír, **a'** kanyarodó szárny által teendő lépéseket megszámlálni, és az időpontot egyenes irányba átmenetre, következőkép meghatározni. Ha p. o. **a'** sor 12. és az ellenszárny' altisztével 13 ember-

ből állana, akkor a' kanyarodás 16 lépésre végzett lészen, és egyúttal a' mars egyenes irányban folytatható. De minekutána a' kanyarodó szárny, a' parancsszó' kiejtésére megkivántató idő alatt, mintegy három lépést halad, azért a' sarkpontnál levő altiszt az „Egye-nest“ (Grad aus!) vezérszót nem a' 16-dik, hanem már a' 13-ik, 's e' szerint hasonló számú, lépésnél kezdje el, a' hány emberek állanak a' rendben.

A' hangnyomást illetőleg, itt is szabályul szolgál, hogy az utolsó szó csak akkor mondassék élesen ki, mikor a' főket a' kanyarodó szárny felé kell vetni.

Hogy a' tömber' mozgalmára, kanyarodás közben felvigyázhatni, és azt szükség' esetében kijavítani lehessen; igen czélszerű, első oktatásnál, az eljárando átmérőt kijelölni.

Igy p. o. egy jobbra kanyarodás' gyakorlása végett, súly-irányban a' jobb szárnyas altiszt elé, tetsző távban, egy legény álltatik. Közvetlen ennek elébe egy másik áll, két lépést előre-tesz, féljobbra fordul, ismét két lépést tesz és megáll. Már most ama pont, mellyen a' legény áll, annak jelölül szolgál, hogy a' kanyarodás nála vegye kezdetét, e' szerint az illető parancs' utolsó szava ott mondassék ki; ellenben a' második katona által kijelölt pont e' kanyarodás ottani végeztének, és tehát az „egye-nest“ (Grad aus) parancs' utolsó kiejtésének helye; a' vonal pedig, melly egyik pontot a' másikkal összeköti, a' tömber által eljárando, és annyi apró lépésre felosztandó út, a' hány legény áll a' sorban, hármat hozzátevé.

Az oktató, figyelmét különösen arra fordítsa, hogy a' mozgó sarkponttali kanyarodás' elvei pontosan követtessenek, mivel a' később előkerülendő csapatmenetek (colonne- marsok) rajtok alapúlnak, 's annál fogva az egyformaság azok' véghezvitelében igen fontos.

Forduló kanyarodás sohase csináltassék mozgó sarkponttal, hanem eleve a' sort megállásra kell parancsolni.

§. 24. Irányváltoztatás marsközben.

Az irányváltoztatás mars közben, csak annyiba különbözik a' mozgó sarkpont-tali kanyarodástól, hogy a' mars' egyenes-irányban folytatását nem épen a' kerek'-negyede lejárása után, hanem tetszés szerint előbb is megparancsolhatni 's továbbá hogy annak kivitele „Bal, jobb szárny elé!“ (Linker, rechter Flügel — vor!) parancsra történik! mire a' parancsban megnevezett szárny a' kanyarodást azonnal elkezd, és addig folytatja, míg az „Egye-nest!“ (Grad-aus!) vezérszó be nem következik.

Minden az előre bocsátott §-ben mozgó sarkpont-tali kanyarodásra adott szabályok, az irányra, fejfördítésre kanyarodó szárny felé, a' töember' mozgására 'sa't. nézve, az irányváltásnál hasonlólag alkalmazhatók; mi okbul itten, az ott tanítottakra lehet hivatkozni.

§. 25. Fegyverfogások.

Mikép kell a' fegyverfogásokat végbe-vinni, az egyes oktatásnál magyaráztatott. Itt még az tétetik hozzá, hogy azok' sorbani gyakorlásuknál minden fogások egyformán és rögtön végeztessenek, és azok' kivitele után tökéletes rend és nyugalom uralkodjék.

Azon fogásoknál, mellyek tisztelkedésül szolgálnak, vagy ünnepélyes alkalommal végeztetnek, mint p. o. a' tisztelgés, az ima-fogások, és a' diszlövés (General-Decharge), arra kell különösen figyelni, hogy helyes testtartás, nyugalom és a' fogások' rögtön kivitelök által, a' sereg' kiképzettsége bebizonyíttassék.

A' fegyverfogások' vezényletére, az oktató illő távban a' sor' közepe előtt megáll, és ez értesítést „Fegyverfogás-gyakorlásra“ (Die Handgriffe exerzieren) előre bocsátván, azokat következő rendben, az ismert vezérszavakra végezteti:

1) A' fegyverhordását vállra (Kolben hoch) és karra (In Arm!)

2) A' fegyver' belső és külső vizsgálatát.

3) A' szurony helyben feltevését és levevését.

4) A' tisztelgést.

5) E' fogásokat „Suly-ba!“ (In die Balance!) „Váll-hoz!“ (Schultert!) „Láb-hoz!“ (Beim Fuss!) „Suly-ba!“ (In die Balance!) „Láb-hoz!“ (Beim Fuss!).

6) Az imára állást és letérdelést.

7) Az esküre állást.

8) A' szurony-szőgözést.

A' fegyvert földve hordás-gyakorlatra, előbb a' posztó dugacsot a' csöből ki kell venni, különben onnan kisikamlana.

Fegyvert sorompra elől vagy hátul letenni, csak őrhelyeken, — és a' fegyvergúllák' (pyramisok) formálását szakaszban (Zug) gyakorolhatni.

Betanitott osztálynál pedig a' vizsgafogások, ugymint a' szurony' feltevése és levétele, mellyek a' nélkül is minden kiés bekelésnél gyakoroltatnak, egészen elhagyhatók.

Minden előkerülő hibát az oktató azonnal megfeddjen, és ha kívántatik, az illető legény elébe menjen, és azt megtanítsa. A' fegyverek' egyenlő állása megítélésére pedig néha néha egy vagy más szárnyra menjen, a' honnan a' rend' igazodá-

sát is, kivált olly fogták után, mellyek lábmozdulattal összekötvék, megvizsgálhatja.

A' szárnyakon álló altisztek, a' fegyverfogás-gyakorlás-értésítésre a' fegyvert azonnal lábhoz (Beim Fuss) veszik, és csak az imához és esküre való fogásokat teszik a' legénységgel együtt.

26. §. Tűzfogások.

A' tűzfogások előkészületek a' valóságos tüzelésre. Rendben hasonló módon vitetnek véghez, mint az egyes oktatásnál, t. i. eleve parancsszó után és előszámlálással, később csupán előszámlálás után — melly alkalommal a' fogás 7, az első töltésnél „vállhoz“ (Schultert), tüzelés után pedig, mindenkor „készülj!“ (Fertig!) tesz, — végre az előszámlálás is egészen elmarad.

Hol a' tér mineműsége megengedi, vagy a' sorral szemközt illő távban egy más osztály áll, adarsék a' legénységnek, a' távot tekintetbe véve, egy célpont; hol pedig ez nem alkalmazható, az oktató legalább arra nézzen, hogy a' fegyverek célvételnél fekirányosan tartassanak.

Tüzelésre az oktató parancsol:

Commandó vagy Vezérszó.	Tanítás.
„Vi-gyázz!“ (Habt Acht!) „Töl-tsél!“ (Ladet!) stb. „Vigyázz!“ Sorral tüzelünk!“ (Habt Acht! Mit dem Glied chargiren!) (dobjel vagy tüzelj!)	Mire a' töltés az egyes oktatásnál eléirt szabályok szerint történik, azután Mint egyes oktatásnál, azon megjegyzéssel, hogy a' sort sorozatához képest, mint első vagy második sort kell gyakorolni.
Sor! készülj! Czél! (Glied! Fertig! An!)	Itt az oktató szigoruan arra nézzen, hogy a' fegyverek félemlerre, célpont szükültében pedig vizirányosan, és az arcvonalra egyenes sulyirányban célba vétessenek.
Tüz! (Feuer!)	Tüzelés (elsütés) után a' legénység a' fegyvert levegye, a' kalapácsot nyugületbe felhúzza, a' serpenyt kitisztítsa, és nyugton

<p>Commandó vagy Vezérszó.</p>	<p>Tanítás.</p>
<p>Dobjel vagy „Alj! (Halt!) „Iga-zodj! (Richt euch!)</p>	<p>várjon, míg az oktató „Tölts“ (Ladet) értesítő szó által a' fegyverek' töltését commandó vagy előszámlálás nélkül nem rendelte legyen. E' tüzzsüntetésre szolgáló parancsot az oktató hol töltés közben, hol midőn a' legénység fegyverrel készen (Fertig) áll „vezényelje, hogy meggyőződjön, valjon a' legénység első esetben elvégezte-e a' töltést, és másodikban a' kalapácsot lebocsátotta-e nyugületbe. Valamint egyes oktatásnál, a' sorok' állási különbségöket tekintetbe véve. A' szárnyon álló altisztek hasonló módon viseltetnek, mint a' szakaszszali tüzelésnél az első sorban álló altiszteknek elé van írva.</p>
<p>„Vi-gyázz! Töl-tsél!“ (Habt Acht! Ladet!) „Iga-zodj!“ (Richt euch!) Vigyázz! (Habt Acht!) Disztüzhöz (Zur General- Decharge!) Sor! készülj! Czélt fel! (Glied! Fer- tig! Schlagt an hoch!) „Tüz!“ (Feuer!) „Váll-hoz!“ (Schultert!) „Iga-zodj!“ (Richt euch!)</p>	<p>27. §. Disz és futó-tüz. Hasonlólag mint az egyes oktatásnál, tekintetbe vevén, első — második — vagy harmadik sorban állnak-e közönségesen a' rend' legényei. Szintügy, miként az egyes oktatásnál.</p>

<p>Commandó vagy Vezérszó.</p>	<p>T a n í t á s.</p>
<p>Vigyázz ! (Habt Acht !) Futótüzhöz ! Sor készülj ! (Zum Lauf- feuer ! Glied ! Fertig !) Czélt fel ! (Schlagt an hoch !)</p>	<p>Disztüz után a' tisztelgés, vállozás, és ujra a' töltés vezényeltetik, ha tudniillik a' disztüzet ismételni kell.</p> <p>A' szerint, mint az egyes oktatásnál, ama megjegyzéssel, hogy „Czélt fel“ (Schlagt an hoch) után, az oktató ama szárnyat, melyen a' tűznek kezdődnie kell, vagy intés által ki- jelölje, vagy pedig szóval megnevezzé; mire az illető szárnyas- legény, 's utána a' többi főről főre fegyvereiket sebesen elsütik, le- hozzák, a' kalapácsot nyugalomba felhúzzák és addig ez állásban megmaradnak, míg nem a' commandó :</p>
<p>,Váll-hoz !“ (Schultert !) ,Iga-zodj !“ (Richt euch !)</p>	<p>vezérszó következik :</p> <p>Hasonló módon, mint az egyes oktatás- nál, a' sorok' különbségét tekintetve véve.</p>

HARMADIK RÉSZ.

A' katonának szakaszban oktatása.

Miután a' katona egyes, és sorban való oktatás által annyira kiképeztetett, a' mennyire az egész osztálybani használhatóságra szükséges, azonnal egy tized vagy s z a k a s z (Zug), mint a' századnak (Compániának) legelső osztályzata összeállítatik, és vele nemcsak a' már betanultak — az egész testre alkalmazott észrevételekkel — ismételtetnek, hanem mindazon mozgalmak is tanítatnak, melyeket egy szakaszban, században, vagy nagyobb osztálybani gyakorlatnál, végbe kell vinnie.

Feltétetik pedig, hogy az oktató szintegy mint az ujonczok a' fennirt főrészekben foglalt szabályokat jól felfogták, hogy akadatlan és idővesztő ismétlések nélkül a' tanításban előre haladni, 's annál fogva a' századnak mentül előbbi összeállításán munkálódni, lehessen.

A' kapitány vagy százados, (a' század' vagy Compánia' vezérője), jónak ítélese szerint, a' főhadnagyot és az őrmestert, vagy valamelyiknek jelen nem létében a' legügyesebb altisztet egy-egy szakasz' oktatásával megbizza.

A' szakasz' vezérője vagy oktatója legnagyobb szorgalommal azon legyen, hogy a' reá bizott osztályt a' kikézésnek ama fokára hozza, melly a' legénység minden alkalomnáli haszonvehetőségéről biztosít. Azonfelül arra nézzen, hogy az oktatók szigoruan a' fenálló szabályok szerint tanítsák a' legényeket, és a' katonát amaz elvekre, melyek az egyes és sor-oktatásnál felállítattak, mindig visszaemlékeztessék; hogy továbbá a' tanítás módját alattvalóik' elmetehetségökhöz képest alkalmazzák; végre a' kapitány az oktatókat minden hibákra figyelmesekké tegye, melyeket ezek észre nem vettek.

A' commandó (vezér) szavakban semmi különbségnek nem szabad létezni. A' hang, kiejtés, és nyomatékolás módja az egész

seregben ugyanaz legyen, minélfogva erre nézve, az egyenkénti oktatásnál és a' sor' kiképezésénél adott tanítás itt emlékeztethozatnak, — hozzá tevén még azt, hogy a' vezérszavak' hangsabb vagy halkabb kimondása arányszerű legyen az osztály' nagyságával és kiterjedésével; mivel szintolly illetlen, ha egy szakasz-vezérő (Zug - Commandant), osztálya előtt fölöttébb kiáltoz, valamint czéltévesztő, ha parancsait csupán a' legközelebbi emberek hallanák.

A' szakaszban-oktatás következő részekre osztatik :

- 1) A' sorok' nyitódása és zárkózása ;
- 2) Fordulatok ;
- 3) Igazodások ;
- 4) Előre , oldalt , és hátra menet ;
- 5) Kanyarodások és irányváltoztatás ;
- 6) Az egyes és kettős rendcsapat (Colonne) formálása ;
- 7) Átmenet egyes rendcsapatból kettőzöttbe és kettőzöttből egyesbe ;
- 8) Egyes és kettős rendcsapatból arczba fejlődés ;
- 9) Arczváltoztatás sorokkal ;
- 10) Egyenként és soronkénti elléptetés (defilírozás) ;
- 11) Fegyver- és tűzfogások ;
- 12) Szuronyyal megtámadás és gyülekezés ;
- 13) Fegyver-gúlák (pyramisok) formálása ;
- 14) Dísz- és futótűz.

§. 28. A' s z a k a s z (Zug) állásáról.

A' szakasz felállítására vagy sorozására, azon legényeket, kik kiképzésök által, mint a' szakaszban oktatásra eléggé alkalmasok, kiválasztattak, eleve magasságok szerint egy sorba kell állítani, még pedig a' jobb vagy bal szárnyon kezdve, a' mint tudniillik a' szakasz jobb vagy balra sorozott századhoz tartozik.

Ez meglevén, a' legénység azon szárnyról kezdve, mellyen a' sorozás kezdődött, megszámláltatik, és e' szám 3-mal felosztatván, első harmada az első sorba, 2-dika a' harmadik, és 3-dik harmada a' második sorba kijelöltetik.

Ha e' 3-mal való felosztásnál két legény fenmarad, azok egyike az első, másika a' második harmadhoz, t. i. első és harmadik sorhoz kapcsolassék. Ha p. o. a' sornak 23 legénye volna, akkor az első és harmadik sorba nyolcz-nyolcz, a' másodikba pedig hét ember állitassék. Ha pedig a' 3-mal felosztásnál csak egy legény marad hátra, mint p. o. 22-tes számnál, akkor azt mindig az első sorhoz kell hozzá adni; ez esetben tehát az első sorba nyolcz, a' második és harmadikba pedig hét legény állitassék.

Minekutánna a' legénység ekkép sorokra osztatott, vezényeltetik :

„Szakaszba! Második és harmadik sor! fél-jobb- (vagy félbal)-ra in-dulj! (Den Zug formiren! Zweites und drittes Glied! halb — rechts (links) Marsch!“)

Mire az első sorban álló legények egy lépést előre lépnek, a' többiek pedig a' fordulást elvégezvén, sebes lépésben a' szerint kiindulnak, hogy a' harmadik sorba tartozó legények előmenet közben egy lépést oldalt huzódjanak, a' másodikban levők pedig egyenest menjenek, és magukat úgy helyezhessék, hogy a' második sor' szárnyas legénye éppen az első sorbeli után essen, a' harmadik sorbeli pedig ennek háta mögé helyezkedjen, és a' sorok közt egy $2\frac{1}{2}$ lábnyi távköz maradjon, azaz : az első sorbeli ember sarkától a' második sorbelinek sarkáig, valamint ettől a' harmadikig mérve.

A' sorközök' megvizsgálására és kiigazítására a' fegyvert segélyeszközüül használhatni, — annak hossza a' torkolattól az első karikáig épen két és fél láb levén.

Az altisztek azon helyeket foglalják el, melyeken van a' században, szakasz-sorozat (Zug-rangirozás) szerinti állások, azon megjegyzéssel, hogy szakaszban oktatásnál egy altiszt se áll arcz mögött, hanem valamennyi tiszt a' sorokhoz kapcsolva maradnak. Altiszt hiányában annak helyét egy ügyes felvezető (Gefreiter) vagy helyettes (Stellvertreter) foglalja-el, kit e' végre, még minekelőtte a' szakasz egy sorba soroztatott, ki kell választani.

Már most meg kell a' legényeknek magyarázni, hogy három egymásután álló legények egytagnak (rottának) nevezetnek; hogyha pedig később a' sorok egyformátlansága következéséből, a' második sorban egy legény hiányozna, az illy tag vagy izeg fél üres vagy félcsorbának, ha pedig nemcsak a' második, hanem a' harmadik sorbeli legény is hibázna, az, e g é s z ü r e s vagy egész-csorba tagnak mondatik.

Az illyetén csorba vagy félcsorba tagok sohase hagyassanak a' szakasz' szárnyán; annálfogva ha a' sorok' hasonlatlansága miatt a' szárnyon egy csorba vagy félcsorba tag lenne, azt az oktató, a' másod és harmadik sorbeli legközelebbi ember' oldalt léptetése által egészítse ki; melly eljárás következtében a' csorba tagok mindenkor a' sorozat-átelleni szárnyastag' tözsomszédságában fognak esni, t. i. egy jobbra sorozott század' szakaszánál a' bal szárnyastag mellett, ellenben olly szakasznál, melly balra sorozott századhoz tartozik, mindenkor a' jobb szárnyastag mellett.

A' tagok elrendezése után arra nézzen az oktató, hogy ki ki egyenest álljon, az első sor legényei pontosan igazodvák legyenek, és mellékembereiket az igazodási pont felé könnyen

érintsek; a' második és harmadik sor' legényei pedig, érintésre nem tekintve, épen előemberek után, azaz sulyirányosan az első sorbeliek' háta mögött álljanak és azonfelül az elészabott 2 $\frac{1}{2}$ lábnyi sorközt tartsák; mivel ha kisebb távba állnának meg, úgy marsra ki nem léphetnének, nagyobb közt hagyva pedig löni nem tudnának.

A' hátulsó sorok az igazodást ne szemmel keressék, mert annak egy helyes sorköztartás' eredményének kell lenni. E' szerint ha az első sor jól igazodott, a' második és harmadik is igazodva leszen; ha pedig az első sor nincs igazodva, a' második és harmadik se lesz, de nem is lehet, mivel kötelességek' legelsőbbike a' sorközt megtartani és az előemberre fődve maradni; egyébiránt csak ezáltal elérhető a' sorok' szabályszerű's föltötte szükséges p á r v o n a l o s helyzete.

A' szakasz illykép sorozva levén, kettőzött rendmenet' végbevételére, páratlan és páros tagokra (rottákra) osztatik, valamint jobb szárnyról balra, ugy balról a' jobb szárny felé. A' szakaszvezérő e' dolgot mindenkor egyik szárnyon, azaz, első páratlan tagnál kezdje és elosztás végén: „Jobbra v. balra menet“ („Zum Abmarsch rechts, vagy links“) hozzátegye, ahózképest a' mint az elosztást jobb vagy bal szárnyon kezdette. Minden tag jól eszébe tartsa, melly szárnytól kezdve páros vagy páratlan, hogy az elmarsolási parancsra illőleg viseltethessen. Továbbá azt is tudnia kell, hányadik a' jobb vagy bal szárnytól számítva? nem különben mindenkinek elő-mellék-és hát-emberét ismerni, és az altisztek által elfoglalt helyekről is tudomást kell venni.

Az első sor' fejei, mihelyt a' szakasz' alakítása megtörtént, a' sorozatot nem tekintvén, j o b b r a fordítanak, a' második és harmadik sorbeli emberek pedig, ha egyéb nem parancsoltatik, n é z z e n e k folyvást egyenest előre.

29. §. A' sorok' nyitódása és záródásáról.

A' sorok' nyitódása, a' már alakult szakasz' megvizsgálására és közelebbről megsejmlésére, valamint a' fegyverfogás' gyakorlatára szolgál.

A' szakaszvezérő a' szakasz' közepe előtt illő távban megáll és „Hátulsó két sor nyi-tódj!“ (Letzte zwei Glieder öffnet euch!) parancsol.

E' vezérszóra a' második és harmadik sor közvetlen hátra indul, és kiki arra intézi figyelmét, hogy visszamenet közben előemberére fődve maradjon. A' negyedik lépést elvégezvén a' második és harmadik sor azonnal megáll, szintugy a' nyolczadik lépés után a' harmadik sor is; és mindkettő jobbra igazodik.

A' sorok nyitva levén, a' szakaszvezérő minden egyes katonának állása' és fegyverhordása' kémleléseért a' sorok közt eljár. Addig, míg az egyik sor' legénységét vizsgálja és hibáit feddvén igazítja, a' más két sorral a' fegyvert k a r r a (In Arm) vagy v á l l r a (Kolben hoch) vétetheti, nehogy a' legénység meghuzott fegyverrel sokáig állván fölötte elfáradjon.

Hogyha a' legénység a' fegyverzetre nézve a' szakasz' összeállítására előtt még meg nem vizsgáltatott volna, annak most — a' fegyverfogásoknál a' 11-dik cikkben adott oktatás szerint, meg kell történni.

A' sorok' záródására parancsoltatik: „Hátulsó két sor zárkozz!” (Letzte zwei Glieder schliesst — euch) mire a' nevezett sorok' legénysége fejét azonnal előre veti, sebeslépésben kilép és a' második sor két lépés után, a' harmadik pedig negyediket elvégezve megáll.

A' szakaszvezérő most utána lát, hogy kiki előemberére fődve legyen és az illő sorközt tartsa.

30. §. Szakaszszali fordulatok.

A' fejvetést vagy fordítást jobbra és balra, az első sor a' „Balra nézz!” (links schaut!) vagy a' „jobbra nézz!” (rechts schaut!) vezérszóra megteszi; azonban a' második és harmadik sor' legényei — §. 28-ban közlött elvekhez képest — fejikkel mozdulatlan előemberekre irányozva maradnak. Ha pedig egy előjáró általi szemlénél, vagy kapcsolt osztályban elléptetésnél, szükségessé válna, hogy a' második és harmadik sor is fejfordítást tegyen, akkor azt „Szakasz jobbra (balra) nézz!” (Zug rechts (links) schaut!) értesítéssel különösen meg kell parancsolni. De mihelyt a' szemléttartott előjáró túlhaladott, vagy az osztály előtte ellépett, a' hátulsó sorok' legényei is fejüket azonnal előembereik felé egyenest előre vetik.

A' „féljobb, félbal, jobbraát, balraát” fordulatokat, szakaszban kiki az egyenkénti oktatásnál előírt módra végbe vigye; azon megjegyzéssel pedig, hogy a' „féljobb vagy félbal” (halbrechts vagy halblink) fordulás után az egymás mellett álló, egy tagnak három legénye r e n d n e k neveztetik.

Ennélfogva félfordulásra értesíteni kell: „Rendenként jobbra! (bal-ra)!” (In Reihen — rechts! (links), 's utánna „Féljobb! (fél-bal)!” (Halb rechts! (links!)).

A' félfordulást elvégezvén, az első sor' legényei egyenest előre néznek, a' második és harmadik sorbeliek pedig, fejüket az első sor felé fordítják.

Az eredeti arcba visszaállításra „Arcz!” (Front!) parancsoltatik.

A' „Jobbra-át“ fordulát végbevitelére „Arczot for-dits!“ (Die Front verkehren!) és reá „Jobbra-át!“ (Rechts um!) vezényeltetik.

A' valóságos harmadik, mostan első sor' legényei jobbra néznek, a' más két sor pedig egyenest előre.

A' melly szakban csorba tag volna, annak kiegészítésére az illető első sor' legénye fordulás után tüstént a' harmadikba, azaz mostanlag elsőbe előlép.

Visszaállásra az „Arczra vissza-kozz!“ (Die Front herstellen!) és utána a' „Jobb-ra! át!“ (Rechts! um!) vezéreltetik.

A' jobbra-át fordulás' gyakorlása, a' §. 17-ben közlött észrevételek mellett történik-meg.

Azon esetekben, midőn a' testfordulatok egy végbeviendő mozgalom' előkészületeül parancsoltatnak, az értesítések „Rendeként jobb-ra!“ (In Reihen rechts!) vagy „Arczot for-dits!“ (Die Front verkehren!) s a' t. elmaradnak, és helyettök más különös értesítő parancsok használtatnak, akkor tehát csupán „fél-jobb! fél-bal!“ (halb rechts (links) vagy „jobbra (balra) át!“ (Rechts (links) um!) parancsoltatik.

31. §. Igazodások előre és hátra.

Hasonló elvek szerint, miként a' rendigazodás lépcsőnként körül főre, történik a' szakasz-igazodás is tagonként.

Az oktató jobbra-igazodásra parancsol „Jobb szárnyas három tag, in-dulj!“ (Drei Rotten des rechten Flügels! — Marsch!)

E' vezérszóra a' megnevezett három tag, hozzájuk kapcsolt altisztekkel együtt, nem különben az ellenszárny' első soru altisztje — kinek helyét valamint minden esetben, midőn egy első soru tiszt igazodáspont kijelölésére előre megy, egyben a' harmadik sorban álló altiszt előlépvén ideiglenesen kitölti — sebeslépésben egyenesen kiindulnak. Hetedik vagy legfenebb nyolczadik lépésre az oktató „Alj!“ (Halt!) parancsol, és meggyőződik arról, valjon a' tagok egyenesen előléptek-e az arczból? mi végre a' harmadik tag előtt megáll, és utána néz, valjon ez sulyirányosan áll-e az elhagyott vonalra? Minek-utána ez megtörtént, és a' netalán észrevett hiány oldalt léptetés által kiigazítatott, az oktató a' jobb szárnyra megy, onnan az előlépett altiszteket és tagokat pontosan egymásra igazítja és utána lát, hogy a' második és harmadik sor' legényei előembereikre fedvék legyenek, és a' helyes sor-távközt megtartsák.

Azután az oktató ismét a' szakasz' arcza elébe lép és onnan eleinte minden tagot egyenként: „Jobbra iga-zódj!“ (Rechts richt euch!) parancscsal — valamint a' sor-oktatásnál körül

főre történt — az új vonalba előléptet. Az illető tag tehát sebeslépésben egyenesen kiindul, és ha az első sor' embere már csak egy lépésre érkezett közel az új vonalhoz, utolsó lépését ismert módra három apróra feloszszá és sebesen az új arcban álló mellékembere után igazodik; a' második és harmadik sor' legényei pedig, kik mennyire lehet mindenkor az első sorbelivel egy-szerre kilépjenek, az utolsó lépést szinte három apróra felosztják 's általa teljes fődést és sorközt nyerni igyekeznek.

E' formán minden tag külön külön az új arczvonalba elő-hivatik, és minden egyes állása ugymint az egész tagé (rottáé) megvizsgáltatik és kijobbitatik.

Ha ez néhányszor és sikerrel gyakoroltatott, az oktató, a tiszték és három szárnyas tag felállítását után, az igazodást nem többé mint fenebb, minden taggal külön külön, hanem az egész szakasszal egyszerre, a' tagok' lépcsőnkénti kiindulása által végezteti; mire „Jobbra iga-zodj !“ Rechts richt euch !) parancsra az igazodási szárnyhoz legközelebbi tag azonnal sebeslépésben kilép és a' többi első sorban álló legények azt úgy követik, hogy kiki egy lépéssel később indul mint jobb mellékembere. Mi pedig a' második és harmadik sor embereit illeti, azok mint mondatott, mindenkor előembereikkel egyszerre kilépnek.

Az oktató arra figyelmeztet, hogy a' tagok egyenesen előre menjenek, és az utolsó rövidített lépés után megálljanak; mert ha valamely tag vagy nem menne egyenesen előre, vagy pedig, főképen az első sorbeli ember, tüstént nem igazodnék, hanem elébb érintést és igazodást keresgélne, e' hiba a' többi tagokra is átszállana és ez által az egész szakasz' igazodása el-késtetnék, vagy éppen nem is sikerülne.

Mihelyt a' tagok az új arczvonalba mind bekeltek, az oktató a' jobb szárnyra megy, az első sor' igazodását és hátulsó sorok' között megvizsgálja, és a' hol szükség kijavítja, azon tag-hoz lépven, mellynél a' hiba történt.

Ha a' legénység igazodásban némi jártasságot nyert, szok-tassék igazodását az oktatónak intésére kijavítani, a' szerint mint az a' sor oktatásnál tanítatott; hozzá téven itt még azt, hogy ha az oktató egy főtiszt, intése kardjával hasonló módon történik és azon jelentőségű, mint altisztre nézve kézzel elő-íratott.

A' hátulsó sor' embereit pedig meg kell tanítani, vala-hányszor előembereik igazodás-kijobbitásáért előre vagy hátra lépnek, ők is hasonló tegyenek, mivel különben a' sortáv-köz elveszne.

Ha az e' nemű igazodások tökéletesen jól végeztetnek, oktattassék a' legénység, mikép kell, tagok felállítása nélkül is csupán altisztek után igazodnia, mivel ez nagyobb osztályok-nál közönségesen elékerül.

Erre „Szárnyastiszt in-dulj!“ (Flügel-Chargen! — Marsch!) vezényeltetik, mire az első sorbeli két szárnyas altiszt sebes lépésben kiindul, és hatodik vagy nyolczadik lépés után „Állj!“ (Halt) — ra parancsoltatik.

Most már az oktató, a' harmadik sor' jobb-szárnyán levő altisztet — feltéve hogy jobbra történik az igazodás — előlépteti, és mintegy öt vagy hat lépést oldalt az első sorbeli altisztekkal egy vonalban felállítja.

Ez tehát, egyetemben a' jobb szárny első sorbeli altiszttel, a' legénységre nézve az igazodási pont, ellenben a' balra-álló altiszt az új arczvonalt igazodási tárgya, és az oktátónak kötelessége, e' három pontot egymásra szigorúan kiigazítani.

Ez meglévén, Jobbra iga-zodj! (Rechts richt euch!) parancsoltatik: mire a' jobb szárnyas legény azonnal kilép, a' többiek utánna lépcsőnként; és az első sor' emberei tüstént az igazodási pontul felállított altisztek után igazodnak. E' mellett az első sor' katonáit, de főkép a' jobb szárnyas legényt, föl kell világosítani, hogy ne csak a' mellette álló altiszt' vállalai után keresse igazodását, hanem ez után és egyszersmind az oldalt felállított altiszt után, 's annál fogva ez utóbbit nem szabad jobb szemével látnia.

Az igazodás' megvizsgálására, az oktató az oldalt álló altiszthez megy, 's onnan tekintgetvén meggyőződik, vajjon az arcz épen a' kitűzött vonalban áll-e?

Ez igazodás' neme, ha később nagyobb osztályokban vitétik végbe „Tisztek után igazodásnak“ (Charge-Richtung)-nak neveztetik, mivel altisztek a' vagy tisztek által van az arczvonalt előre kijelölve.

Ha azon vonal, melyre igazodás által a' szakaszt áttenni szándék, nyolcz lépésnél távolabb esik, ekkor a' szakaszt elébb arczmenettel egész hat lépésre hozzá kell közelíttetni, és csak azután történhetik-meg az altisztek' előléptetése.

Balra-igazodások hasonló elvek szerint történnek, csak-hogy az új vonalt kitűzésére előlépő három tag' emberei „In-dulj!“ (Marsch!) parancsra, a' többi tagok pedig „Balra iga-zodj!“ (Links richt euch!) commandóra, fejüket balra vetik.

Igazodás' végbevétele után, az oktátónak „Jobbra nézz!“ (Rechts schaut!“) parancsára, a' fők ismét jobbra fordítatnak.

A' fegyver meghuzását illetőleg, ha a' legénység azt karrá (In Arm) vagy vállra (Kolben hoch) tartja, úgy kell viseltetni, mint a' sor-oktatásnál érintetett.

Rézsut-igazodás szakasszal, valamint általában minden három rendbe sorozott osztálylyal — kivéve egyik vagy másik szárny' csekély elé- vagy hátra- vételét — különben sohasem eszközölhető tagonként, hanem csak egész osztályokkal. Mi-

vel pedig ez igazodás-módhoz egy nagyobb osztály' felállítása kívántatik az új vonal' kitűzésére, az okból annak magyarázata is a' század-oktatásnál fordul elő. Azonban nem kell elmulasztani, vagy netalán egészen elhanyagolni, a' soroktatásnál előírt tagonkénti, tulajdonképp egyenkénti részsüt-igazodást, mivel az legfoganatosabb eszköz a' katonák' igazodási tehetségök' ki-mivelésére.

Midőn a' szakaszt igazodás által egy h á t u l fekvő arczvonalba átszállítani szükséges, akkor előbb vele arczot kell változtatni, és aztán arczmenettel annyira hátra-menni, míg csak valóságos első sora az új vonalon néhány lépéssel túl nem haladt, itt aztán az arcz helyreállítatik, és az igazodás ismert módon megeshetik. Azonban ha a' szakasz' hátra-igazodása csupán egy pár lépésre kívántatnék, akkor előbb az altiszteket és három tagot fel kell állítani, 's utána „Jobbra hátrafelé igazodj” (Rechts rückwaerts! richt — euch!) parancsolni; mire egybe tag tag-után az új vonalba hátraigazodik, mint a' §. 18-ben a' sor-oktatásnál mondatott.

32. §. Arczmenet előre és hátra.

Az arczmenet szakasszal azon elvek és észrevételek szerint vitetik végbe, mellyek a' sor-oktatásnál §. 20-ben előadvák. Itt is hasonlólag in-dulj! (Marsch!) parancsra az első rend' fejei a' zászlóalj' közepe felé vettetnek; t. i. a' zászlótúl jobbra álló századoknál balra, a' balra állóknál pedig jobbra; e' mellett az oktató szigorral ügyeljen arra, hogy a' legénység ne erősen fordítsa fejeit — az egyenes menet' biztosítása végett — de vállait se fordítsa el és az igazodás-szárny felőli mellékemберét könnyen érintse.

A' második és harmadik sor' legényei előre néznek, és folyvást előembereik után földve lenni és az illő sorközt megtartani igyekeznek.

Minekeltötte az oktató az arczmenetet parancsolná, eleve az igazodás' szárnyán álló altisztnek a' marsirányt, a' 20-ik §. utasítása szerint, ki kell jelölni, és azután marsközben időszakonként meggyőződjk, valjon egyenesen a' választott iránypontra marsol-e?

Az értesítés arczmenetre szakassznál ugyan-az, melly a' sor vagy glédánál, t. i. „Arczmenet, in-dulj!” (Mit der Front — marschiren! Marsch!)

Mikor nem lassu, hanem más lépésben kell helyből elindulni, akkor ismert módra, az értesítő parancsban a' lépés' nemét is meg kell nevezni, és azt közvetlen az „in-dulj!” (marschiren) szó előtt kell kiejteni. Azonkül sebeslépésre az egy-

szerü „In-dulj!” (Marsch!) helyett „Sebe-sen in-dulj!” (Marsch — Marsch) vezényeltetik.

Az átmenet egyik lépésnemből a' másikba és a' lépés' rövidítése hasonló elveken alapszik mint a' sor-oktatásnál, és magától értetik, hogy az átmenetet sokszor kell gyakorolni.

Ha arcmenetben a' szakasz olyan helyre akad, mellyen egész szélességében át nem mehet, akkor az első sorbeli altiszt, ama szárnyról, melly akadályra bukkant,

„H á r o m v a g y n é g y t a g á l l j !” (Drei vagy vier Roten — Halt!) parancsol: és miután az ezalatt marsoló szakasznak harmadik sora, az elszakadott tagokon túlhaladt, és az elszakadás jobb szárnyon történt „Balra hu-zódj! in-dulj!” (Zieht euch — links! Marsch!) 's végre ha oldalt húzódva a' szakasznak el nem szakadott tagja irányába jött „Egye-nest” (Grad — aus!)

E' viszonyban, tudniillik a' szakasz' harmadik sorához kapcsolva, az altiszt elszakadozott tagjaival addig megmarad, a' meddig a' földtér a' marsnak egész szakasz szélességgel folytatását nem engedi, mire „Jobbra hu-zódj!” (Zieht euch — rechts!) 's minekutána részsút marssal arczba - kelésre elegendő helyet nyert „Egye-nest!” (Grad — aus-t) parancsol, és sebes lép-tekkel a' szakasz' arczvonalaiba bekel, hol megérkezvén, az elszakadozott tagok, érintést, toppot és igazodást a' többi tagok után vesznek.

A' tag-elszakítás b a l szárnyon, evvel ellenkező eljárás alatt történik. Ha felmarsolás után „Egye-nest!” (Grad aus!) parancsra az elszakadozott tagok' fejei nem lennének a' szakasz irányzata felé fordítva, olly esetben az altiszt tökéletes arczvonalba érkezés után, azt „J o b b r a v a g y b a l r a n é z z” (Links vagy rechts — schaut!) vezérszóval eszközöltesse.

Ez elszakadozás módját sokszor, hol jobb hol bal szárnyon kell gyakorolni, és ha a' földtér — mint többnyire a' gyakorlati téreken lenni szokott — illy elszakadozást nem is tétélezne föl, az oktató intés által tudtokra adja a' szárnyas altiszteknek, hogy néhány tagot elszakítsanak.

Ha a' szakasz arcmenetközben árokhoz vagy meredek pARTHoz érkezik, mellyen át kell haladnia, illyenkor annak közelében a' szakaszvezérő a' fegyvert sulyba (in die Balance) véteti és az akadályt a' sorokkal külön külön áthágatja, mire a' szakasz a' tulsó parton mintegy hat lépésnyire változott fegyverrel alakul és marsát folytatja.

H á t r a f e l é kétféleképen eszközölhető az arczmenet, tudniillik vagy hátlag lépve, vagy az arczot elébb megfordítván. Amaz esetben „Szakasz hát-rálj!” (Zugrückwaerts! — Marsch!) parancsoltatik, emebben pedig „Arczot for-dits! jobbra át! (Die Front — verkehren! Rechts! um!) 's azután „Arczmenet, in-dulj!” (Mit der Front marschiren — Marsch!)

Ha pedig az arczmenet megfordított arczczal rendeltetik, akkor a' harmadik, jelenleg első sornak azon szabályokat meg kell tartani, mellyek előremenetnél az első sorra nézve adatnak és a' hátulsó sorok is ugyanazon módon viseltessenek. A' fejfördítésre nézve itt is azt kell megtartani hogy „indulj”, szóra az első sor' fejei a' zászlóalj közepe felé jönnék, annál fogva fordított arczczali menetnél a' zászlótól jobbra álló századok fejeket jobbra, a' balra állók pedig balra vetik.

33. §. Húzóadás arczmenetben.

A' húzóadás, valamint helyből, úgy marsközben is, mindenkor az elhagyott alapvonallal párhuzamosan és a' 21. §-ben közlött elvek szerint történik.

A' parancsszavak ugyanazok, mellyek a' 21. §-ben a' soroktatásra előirattak. „Jobbra hú-zódj!” (Zieht euch rechts!) vezérszóra mind a' három sor' legénysége, mint a' sorhúzóadásnál magyaráztatott, negyed fordulatot tesz, és kiki marsközben e' fordulat által nyert távban és viszonyban mellékemberére nézve megmarad. Ebből következik, hogy a' hátulsó sorok' emberei nem állanak súlyirányosan előembereik után, hanem ezektől oldalt és hátra lépőleg. Mozgalom közben a' sorközt és minden tagban a' rézsut állást szüntelen meg kell tartani, hogy az „Egye-nest!” (Grad aus!) parancsra a' fődés és sorköz egyszerre meglegyen.

Hogy a' húzóadásnak mindenkor 45 fokú (Grad) szögletben kell megესnie, az már a' soroktatási alkalommal mondatott; s itt még az tétetik hozzá, hogy rendszerint csak rövid távokra alkalmaztassék, mivel távolabb fekvő pontokat más módon könnyebben elérhetni.

34. §. Kanyarodás helyből és menetközben.

A' kanyarodásokról szóló tanítás, helyből mint marsközben már a' sor-oktatás' 22-dik és 23-dik §-ében kimerítetett: és végbevitelre, az első sor' mozgását illetőleg, a' szerint is történik. Itt tehát még az marad hátra: felvilágosítani, mit kell a' második és harmadik sornak elkövetni. E' két sor' legénysége figyelmét főképp a' sorköz-megtartásra és a' fedésre fordítsa, mi okból folyvást egy e n e s t előre nézzen. Kanyarodás alatt az első sorral egyetemes előre mozgalmán kívül, még annyira oldalt lépjen, mennyi a' sorköz' és fedés megtartásra kívántatik. E' végre jobbra kanyarodásnál a' tömber után álló második és harmadik sorbeli emberek, hasonlólag a' legközelebbi

három vagy négy tagoké, a' kanyarodás' kezdetétől fogva végeztéig, jobb lábbal akkép lépjenek hátra, hogy a' lábhögy a' bal láb sarka mögé jöjjön, ellenben bal lábbal annyira oldalt, hogy előembereik után folyvást fedvék maradhassanak. Az oktató pedig arra vigyázzon, hogy ezek a' szóban álló legények vállait ne fordítsák el, hanem azokat szüntelen az első sor iránt párvonalba tartsák.

Balra kanyarodásnál hasonló módon, a' jobb lábbal oldalt, és a' ballal hátra kell lépni.

Marsközbeni kanyarodásnál a' második és harmadik sor' legényei szintugy folyvást előembereikre fedvék maradjanak, és az illő sor-távközt megtartsák. Mivel azonban a' töember nem áll helyt, hanem előre és oldalt mozog, az okból nem szükséges, hogy a' hátulsó sor' legényei egyik lábbal, valamint helyből kanyarodván, hátra lépjenek, hanem csak lépéseiket kevésbé rövidítsék.

A' vezérszavak szakasz-kanyarodásra, csak azok, melyek a' sornál adattak, t. i.

„Jobbra kanya-rodj! in-dulj!“ (Rechts schwenkt euch! Marsch!) és azt elvégezve „Állj!“ (Halt!).

Marsközbeni kanyarodásra pedig: „Jobbra kanya-rodj! Egye-nest!“ (Rechts schwenkt euch! Grad aus!)

Hasonlókép a' fők is, az első soré, „Állj!“ (Halt!) parancsra, ha a' kanyarodás helyből történt, a' kanyarodó szárny felé megmaradnak; marsközben pedig „Egye-nest!“ (Grad aus!) szóra, vagy ott maradnak, vagy arra fordítatnak, hol kanyarodás előtt voltak, valamint ez a' §. 23-ben megalapított.

Mi a' töember melletti altisztet illeti, neki a' kanyarodás időszerű parancsolásra „Állj!“ (Halt!) és a' mars egyenes irányban folytatására Egye-nest! (Grad aus!) nézve; valamint a' töembernek is illetőleg viseletére, a' fenközlött §-ekben a' soroktatásnál foglalt tanítás hozatik emlékezetbe.

Hogy a' legénység, már a' szakasz-oktatásnál is, a' csapat' mozgalmaira előkészitessék, meg kell neki magyarázni, hogy ha helyből kanyarodás után közvetlen „Csapat, in-dulj!“ (Colonne-Marsch!) vezényeltetik, az első sor ne fordítsa fejeit a' zászlóalj' közepe felé, valamint arczmenetben, hanem azt a' kanyarodó szárny felé tartsa. E' szerint, helyben elkövetett balra kanyarodás után, a' zászlótól jobbra álló század' szakasza „Csapat in-dulj!“ (Colonne-Marsch!) vezérszóra fejet nem veti balra, hanem jobbra megtartja. Ellenben ha kanyarodás után:

„Arczmenet, in-dulj!“ (Mit der Front marschiren! Marsch!) parancsoltatnék, akkor az „Indulj!“ (Marsch!) szóra, csakugyan balra kellene vetni a' főt.

§. 35. Irányváltoztatás menet, vagy marsközben.

Főnebb, a' 24-ik §-ben az tanítatott, hogy az irányváltoztatás marsközben, csak annyiban különbözik a' mozgó sarkponti kanyarodástól, hogy nem épen szükséges a' kanyarodást egész egy negyed-kör' lejártáig folytatni, hanem azt tetszés szerint meg lehet szüntetni, és a' marsot e' nem-teljesen végzett kanyarodás-irányban folytathatni.

Annálfogva amaz elvek is, mellyek a' kanyarodásnál alapul tétettek, az irányváltoztatásnál is teljes értékűek, azon megjegyzéssel, hogy annak végbevitele „Balszárnny elő-re!” (Linker Flügel vor!) parancsszóval rendeltetik, az „Egye-nest!” (Grad aus!) vezényltre pedig a' mars egyenes irányban tetszés szerint intézhető.

§. 36. A' rend-csapat' alakulása és rendmenet.

Hogy mi legyen a' rend, az már a' 30-dik §-ben mondatott.

Ha tehát a' szakasz — fennemlített czikk' magyarázata szerint — a' „Rendenkint jobb-ra! bal-ra!” (In Reihen rechts (links!) vezérszóra, rendekre szakad, akkor az rendcsapatnak neveztetik, még pedig jobbra vagy balra alakultnak, ahozképest, a' mint a' fordulat jobbra vagy balra történt.

Az első rend a' csapat' elejének (fejének), az utolsó pedig a' csapat' végének (fark) neveztetik.

Egy rendcsapat' indulására vezényeltetik:

„Csapat, in-dulj!” (Colonne-Marsch!)

Mire az egész szakasz' legénysége egyszerre kilép. Az első sor egyenesen néz, és akkép marsol is; a' második és harmadik sor' emberei pedig, fejeiket az első sor felé fordítják, arra igazodnak, és akként vonulnak oldalt, hogy második lépésre a' második sor az elsőhöz, harmadikra pedig a' harmadik a' másodikhoz, könyök-könyök mellett kapcsolva legyen. Valahányszor itt vagy később a' rendcsapatoknál, első, második és harmadik sorról szó leszen, azt mindig arczban való eredeti állására nézve kell érteni.

A' csapat' elején levő első sorbeli altiszt igazgatja a' mars' irányát, mi végre magának egy iránypontot és több központokat választ, melyekre egyenesen marsol; az első sor' emberei az altisztre fedvék maradjanak, váll-váll után, hogy senki másod előembere' nyakát ne láthassa. — Ez, az első sorbeli emberek által eszközölt fődés, csapat-irányzat (Colonne-alignement)-nak nevezetik, melly mindenkor egy jobbra-alakitott rendcsapatnál balfelé, a' balra alakultnál pedig jobbfelé esik.

A' csapat' eleje „In-dulj!” (Marsch!) parancsra azonnal egész lépéssel kiindul; a' többi rendeknél azonban, az igen csekély köz miatt, ez nem mindjárt eszközölhető: annakokáért eleintén kiki lábát csak oda teszi, honnan azt előembere épen fölemelé, 's így tovább marsol, míg nem lassan-lassan, az első rend' szakadatlan teljes léptei által, a' többi rendek is szabad kilépésre elegendő helyet nyertének; a' mi az első, közvetlen altiszt után menő rendnél, már második lépésre, másodiknál pedig harmadikra be fog állani, 's t. i. úgy hogy p. o. egy tiz rendből álló csapatnál az utolsó rend tizenegyedik lépésre érendi el az egész hosszaságu lépésben marsolhatásra megkívántató közt. E' lépést távolmarsközben egyik rendtől a' másikig szorgalommal meg kell tartani; ellenkező esetben, nagyobb közök-nél a' csapat fölötte megnyulna 's ennek következtében az arczba kifejlés is elkövetnék.

Ha a' rendcsapat marsírányt változtat, ezt a' sorok, egymás után jobbra vagy balra kanyarodva, ugyanazon helyen teszik, hol az első sor az eredeti menetírányt változtatta.

Ennek kivitelére az oktató a' csapat elején marsoló altisztet t. i. azon oldalon, hova kanyarodni kell, jobb vagy balra kanyarodásra szólítja, mire ez nyomban a' kanyarodást mozgó sarkponttal, egy lépés hosszu, és négy apró léptekre felosztandó átmérőben, elvégzi; a' kanyarodó szárnyon levő altiszt pedig követi e' mozgalmat, és folyvást a' sarkpontra igazodva marad. Hasonló módra, és ugyanazon a' ponton, a' többi rendek is egyik a' másik után kanyarodnak, azon megjegyzéssel, hogy bár a' kanyarodás jobbra vagy balra történjen is, a' fők mindenkor az első sor felé fordítvák maradnak, a' csapat' irányzata és a' marsírány is arra levén.

Ha a' rendcsapatnak huzódnia kellene, akkor ezt:

„Balra (jobbra) hu-zódj!” (Zieht euch links (rechts!) parancsra megtehetni, mellyhez, ha a' csapat helyt állana, még az „In-dulj!” (Marsch!) parancsszó hozzá tetetik.

Valamennyi legény mind egyszerre kezdi el a' huzódást, még pedig az 5. és 21-dik cikk' magyarázata szerint. A' huzódás oldalán való sor' legényei, egymásra folyvást fedvék legyenek, azaz: külső falat tartsanak, és minden tagnak három-három

legénye a' fordulat által támadott térközben szakadatlanul megmaradjon, olly megjegyzéssel, hogy ha a' rendcsapat alakulása után, meg nem mozdult volna helyből, az „**In-dulj!**“ (Marsch) parancsra a' huzódás' arányáig kell a' huzódó rend' oldala felé kapcsolódní.

A' huzódás' szüntetésére „**Alj!**“ (Halt!) és a' huzódásból egyenes marsba átmenetre „**Egye-nest!**“ (Grad aus!) vezényeltetik, melly utóbbi esetben minden ember tüstént eredeti állásába helyre áll, a' csapat-irányzat ismét az első sorra átszáll — feltéve, hogy a' huzódás harmadik sor felé történt — és a' mars szakadatlan egyenest irányban folytatattik.

Midőn egy marsoló csapatnak ellenkező irányba, tudniillik a' csapat vége felé kellene menni, olyankor eleve „**Alj!**“ (Halt!) 's aztán „Csapatot fordíts! Jobbra-át!“ (Die Colonne verkehren! Links um!) parancsoltatik; az által a' jobbra alakított csapat balra alakulttá válik, az irányzat balról jobbra jön, a' csapat végéből lesz az eleje, elejéből pedig a' vége, és kilépéskor a' második és harmadik sor a' főt jobbra veti, azaz: első sor felé.

Fölötte szükséges, hogy minden altiszt jól megtanulja, mi legyen a' csapatnak eleje, vége, az irányzat, és ez hova essék a' csapat jobbra vagy balra alakulásához képest? mivel nemcsak hogy azok' ismerete a' rendcsapat' arczba fejlődésénél szükséges, hanem e' nevezetek és szabályok később minden csapatnál elékerülnek 's így mintegy alapját képezik a' nagyobb csapat alakítás és fejlődésnek.

Egyébiránt, a' mi a' rendcsapat alkalmazását illeti, az a' helybeli arczváltozásnak előkészületül, a' katonaság' keskeny utakon mozgalmira, 's rendszerint kisebb osztályoknak egyik helyről másikig marsolására használható.

37. §. Kettős rendcsapat' alakítása és avvali járás vagy marsolás.

Kettőzött rendcsapat' j o b b r a alakítására, az oktató parancsol:

„Kettős rendekben **jobbra!** — féljobb-ra!“ (In doppelten Reihen! rechts! — Halb rechts!)

Fordulás után a' pá r a t l a n tagok' első sorbeli emberei állva maradnak, a' második sorbeliek mintegy 8 hüvelyknyire, a' harmadik sorbeliek pedig 16 hüvelyknyire oldalt jobbra lépnek; egyuttal a' pá r o s tagok' legényei mind a' három sorban fordulás után azonnal páratlan előembereik mellé akképen balra lépnek, hogy a' közöket kitöltsék.

E' szerint a' páros tagok' első sorbeli emberei a' kettős csapat' külső falát és a' hat egymás mellett álló legények a' kettős rendet képezik.

Fordulás után a' csapat' elején álló altisztek egy lépést balra 's oldalt előrelépnek, hogy a' szakasz' első sora is a' teljes kilépésre megkívántató helyet megnyerhesse. A' csapat végén állók pedig, fordulat után mozdulatlan megmaradnak; kivéve, midőn a' szakasz páratlan számú tagokból áll, akkor fordulat után egy lépést jobbra és oldalt tesznek, különben nem lenne elegendő helyök teljes kiindulásra.

A' kettőzött rendcsapat' balra alakításánál, minden a' mi a' páratlan tagok' fordulás utáni, a' második és harmadik sor által eszközölt helyengedést — a' párosok' belépését — és az altisztek' viseletmódját illeti, hasonló módon történik, csak-hogy az ellenkező oldal felé.

E' parancsra :

„Csapat! in-dulj!“ (Colonne — Marsch!) minden ember teljes lépéssel kiinduljon, mire az oktatónak különösen kell vigyázni, mivel a' legénység általában első lépését rövidíteni hajlandó. A' csapat' elején álló első sorbeli altiszt igazgatja a' marsirányt, mivégre magának egy irány- és több központokat választ. A' páros tagok' első sorbeli emberei a' külső falat 's annál fogva az irányzatot is képezvén, marsközben egyenesen előrenézzenek, az előmarsoló altiszt után folyvást fedve maradjanak, úgy, hogy senkise láthassa másod előembere' nyakát, és arról gondoskodjanak, hogy ama távköz, melly fordulat és a' páros tagok' előlépte által támadott, köztök és az előmarsoló sor közt változatlan megmaradjon. A' többi legények pedig minden sorban fejöket a' külső fal felé vetik, t. i. jobbra alakult csapatnál balra, balra alakultnál pedig jobbra, 's onnan vesznek igazodást és érintést.

A' kanyarodás és irány-változtatás kettőzött rendcsapatnál szintugy vitetik végbe sorról sorra, miként az egyes rendcsapatnál körülményesen magyaráztatott; csak-hogy a' sornak nagyobb szélessége miatt, a' tömbér által eljárando átmérő két teljes — nyolcz aprókra felosztandó — lépésre határozatik.

A' huzódás itt is hasonló módra és parancsra történik, mint az egyes rendcsapatnál. Minden katona az előirt test- és fejfordulást a' huzódás' pontja felé teszi, a' külső huzódófal' emberei folyvást egymásra fedezve és illő távban maradnak előembereik után; egy-egy rend' hat emberei egymás közt azon

viszonyban állanak, mint az arczmenetbe húzódásnál; röviden mondva, a' mozgalomnak ugy kell megtörténni, hogy az „Egyenest!” (Grad aus!) parancsra, minden katona ugyanazon állásban és az egész csapat hasonló alakulásban legyen, mint a' húzódás kezdete előtt.

A' csapat' megfordítása kettős rendekkel nem eszközölhető. Ha tehát szükséges volna a' csapat-vég irányában marsolni, eleve az arczot kell helyreállítani, azután pedig a' marsot új irányban parancsolni.

Használhatóságra nézve a' kettős rendcsapat az egyes előtt amaz elsőséggel bír, hogy valamennyi sorai egyszerre kiindulhatnak, következöleg a' csapat marsközben meg nem hoszabodik, hanem folyvást az eredeti arczhoz hasonló marad, miszerint az arcz is minden pillanatban helyreállitható; ellenben keskeny útakon nem mindig alkalmazható, mivel mindenik sora hat legényből állván, legalább is négy lépés szélességű utat megkíván.

38. §. Kettős rendekből egyesekre szakadozás.

Ha menetközben valamelly kettős rendcsapatot egyes rendekbe szakadoztatni kellene, akkor parancsoltatik: „Egyszerű rendekbe szaka-**dozz!** in-**dulj!**” (In einfache Reihen abfallen — Marsch!)

E' vezérszóra a' páratlan tagbeli emberek egyenest előre marsolnak, a' párosak pedig lépést röviditnek, és előbbi mellék embereik mögé húzódnak; a' második és harmadik rend egyuttal az elsőhez kapcsolódik, és az altisztek egyes sorban illő helyöket elfoglalják.

A' mars folytában mind azokat meg kell tartani, mellyek a' 36-dik §-ben egyszerű rendcsapat' elindultakor érintettek.

Ha az elszakadozásnak helyben kellene megtörténni, akkor „Egyszerű rendekbe szaka-**dozz!**” (In einfache Reihen ab — fallen!) parancsoltatik; mire a' páros tagok' legényei egy lépéssel hátra és oldalt mellékembereik mögé lépnek. Azonban a' második és harmadik rend nem kapcsolódik mindjárt az elsőhez, hanem addig helyt marad, a' meddig az egyes rendcsapat marsra nem inditatik.

Ha a' körülmények még további elszakadozást kívánnának, t. i. egyszerű rendcsapatból két emberként, vagy épen egyenként, mint például pallón átmenetkor, akkor ez ne soronkint történjen, hanem ha páronkint kellene menni: „Páronkint szaka-**dozz!** in-**dulj!**” (Zu Zweien abfallen — Marsch!) parancsoltassék; mire két-két rend együtt a' tag-állásba átmegy, t. i.

elébb a' két első sorbeli, azután a' második 's végre a' harmadik sorbeli két legény sebeslépésbe élmennek.

Egyenkinti marsra, az „Egyenkint szaka-dozz! in-dulj!” (Einzeln abfallen — Marsch!) parancsra, mindenik rend magára a' tagos állásba átmegy, t. i. az első rend' első sorbeli legénye előre megy, utánna a' második, és azután a' harmadik sorbeli; most pedig ismét a' második rend' első sorbeli legénye, 's így tovább, míg csak nem az egész rendcsapat egyenkint elszakadozott.

Felmarsolásra vagy fejlődéshez „Hármankint fej-lődj! in-dulj!” (Zu Dreien aufmarschieren — Marsch!) parancsoltatik, mire a' tagos állásból rendállásba át kell menni; mi végre a' csapat' eleje lépését addig rövidíti, a' meddig valamennyi rend az illő távot még nem nyerte.

39. §. Egyes rendekből kettősökbe fejlődés.

Midőn valamelly marsoló egyes rendcsapatot kettőzöttbe fejleszteni kívántatik, akkor „Kettős rendbe fejlődj!” (In doppelten Reihen aufmarschieren!) értesítetik; mire a' páratlan tagok' második és harmadik sorbeli legényei, mellékembereiktől egy ember szélességnyire az első — illetőleg második — sortól elvonulnak. Ennekutánna a' közvetlen parancsolandó „in-dulj!” (Marsch!) szóra, a' páros tagok' második és harmadik sora, az eddigi előembereik által képzett közökbe belép, az első sor pedig a' páratlan tagok' külső oldalára; az altisztek szabályszerinti illő helyöket foglalják el.

De mivelhogy a' páros tagok' belépte után a' kettőzött rendek nagyobb távban lesznek egymástól, mint előíratott, azért a' csapat' elejének, 's így tovább a' többi rendeknek is mindaddig rövidíteni kell lépéseiket, míg nem mindnyájan illően szorultak; annakutána az oktató „Teljesen lépj!” (Im vollen — Schritt!) parancsral, az egész csapatot a' rövidített lépésből egyszerre teljes lépésbe megindítja.

E' fejlődés' helyben-végbevitelére, minekelőtte a' második és harmadik sor az elsőhez zárazott: „Kettős rendbe fejlődj!” (In doppelte Reihen auf — marschirt!) parancsoltatik; mire a' páratlan tagok' második és harmadik sorbeli legényei rögtön annyira jobbra lépnek, a' mennyi arra megkívántatik, hogy a' páros tagok' emberei beléphessenek, mire ezek egy előre oldalt-lépéssel, a' közöket elfoglalják, és kettős rendben állást vesznek.

40. §. Az egyszerű rendcsapat' arczba fejlődése.

A' szakasznak rendcsapatból arczba fejlődése négy különböző irányban eszközölhető, t. i.

I. Arczczal a' rendcsapat' irányzatának oldalára.

II. Arczczal a' marsirány felé, a' csapat' elejére eszközölve.

III. Arczczal a' rend' vége felé, a' csapat' elejére eszközölve.

IV. Arczczal a' csapatnak ellenkező oldala felé.

E' fejlődések mindenike helyből szintugy végbevihető, mint a' rendcsapat' menete közben, és az első oktatáson kívül, mindenkor sebeslépésben történjen.

Végbevitelök' módja a' következő magyarázatból kitetszik, mire példagyanánt általában egy jobb r a l a k i t o t t rendcsapat választatott, minthogy belőle a' balra alakított csapatnak arczba fejlődése magára kiviláglik.

I. Az arcz' helyre-állítása, vagy fejlődés a' csapat-irányzat' (colonne-alignement) oldalára.

Ha a' rendcsapat, alakulása után, helyéből még meg nem mozdult, az „Arcz!” (Front!) vezérszóra, kiki bal sarkán „félbalra” (halblinks) fordul, mi által az arcz is az irányzat oldalára helyre-állítatik. Ha pedig a' csapat marsközben van, vagy pedig alakítása után marsolt volna, akkor az „Arczra vissza-kozz!” (Die Front — herstellen!) vezérszóra a' csapat' elején marsoló altisztek megállanak, és az első renddel egyszerre balra arczot csinálnak. Az első sor' embere az altiszt után igazodik, a' második és harmadik sorbeli emberek pedig, a' mennyi a' sorköz' elérésére szükséges, hátra lépnek, és magukat az első sorbeli előemberre fedezik. A' többi marsban levő rendek is hasonló módon egyik a' másik után magokat helyre-állítják, még pedig minden ember akkor, midőn előemberéhez olly közel jött, hogy balra fordulás után azt egyszersmind könnyökével érinthesse, nehogy még fordulat után érintést keresni kényszerítve legyen. Az első sor' emberei helyreállítás után tús-

tént a' mellettök állók után igazodnak, a' második és harmadik sorbeliek pedig sorközt és földözést vesznek.

Ha egy rendcsapat fegyverrel, vállra' (Kolben hoch) marsol, minden ember midőn arczba helyre áll, egyszersmind fegyverét is igazodj- (Richt euch)-ba veszi.

II. Arczba fejlődés a' marsirány felé; a csapat' elejére eszközölve.

Erre a' „Balra bonta-kozz! in-dulj!” (Links deploirt — Marsch!) vezényeltetik.

Az „in-dulj” (Marsch) parancsra az első rend' harmadik sorbeli embere megáll; a' második sorbeli mintegy két lépést előre 's jobbra oldalt tesz, és sorközre a' harmadik sor' legénye előtt megáll; az első sorbeli ember pedig három lépést előre 's jobbra oldalt tevén, sorközre a' második sorbeli ember előtt megáll, mi által a' szakasz' szárnyas tagja az új arczvonalba fel van állítva.

A' rendcsapat' elején marsoló altisztek közül a' harmadik sorbeli egy lépéssel hátra jobbra oldalt a' harmadik sor' embere mellé áll és ott felvigyáz, hogy a' hátulsó legények az elsőre, kinek többé nem szabad helyből mozdulni, magukat fedezzék és a' szabályszerű sor (gléda)-közt vegyék, azalatt az első sorbeli altiszt három lépést előre és jobbra oldalt téve, a' szárnyas legény mellé áll, és gondját arra fordítja, hogy valamint ez, úgy a' többi utána fejlődő első sor' legényei is az újonnan választott arczvonalba helyesen igazodjanak.

Azalatt, míg a' szárnyas tag fennírt módra az új arczvonalba állakodik, az egész rendcsapat sebeslépésben a' 36-dik § szerint balra kezd vonulni, azon észrevétellel, hogy ha alakítása után még nem mozdult volna helyből, tehát a' második és harmadik sor az elsőhöz még nem kapcsolódtak, ennek húzódás közben, a' szabályos helyzet' eléréséig, váll-váll után kell megtörténni. A' második rend harmadik sorbeli legénye egy előre-'s balra-oldalt lépéssel a' szárnyas tag' mellékemberéhez kapcsolódik, míg a' második és első sorbeliek még előre 's jobbra oldalt lépnek, hogy a' szárnyas tagbeli mellékembereiket elérjék.

Mihelyt a' harmadik tag húzódás által az új arcz' harmadik sor-vonalába érkezett, azonnal a' harmadik sorbeli legény a' második tag mellé áll, a' második és első sorbeliek pedig még előre és oldalt lépnek, hogy második tagbeli mellékembereikhez kapcsolódjanak. E' módra a' negyedik, és utána valamennyi többi tagok, egyik a' másik után, az új arczvonalba fejlődnek, és ahozképest, a' mint kiki állásába érkezett, sebesen, még pedig az első sorbeliek jobbról álló melletteik után, érintést és igazodást vesznek,

a' második vagy harmadik sorba tartozó pedig magát előttese vagy előemberére fedezni, és sorközt szerezni iparkodik.

Ha az arczba bontakozás (deploirozás) a' rendcsapat' marsa közben parancsoltatik, úgy az „**Indulj!**“ (Marsch!) vezérszóra, az első rend' harmadik sorbeli legénye megáll, és a' többi legénység sebes lépésben, a' fennirt magyarázat szerint, az új arczvonalba elékel.

Húzódás közben arra figyelmezzzen az oktató, hogy az első sor' legényei egymásra fedvék legyenek, azaz: külső falat tartanak, a' második és harmadik sorbeliek pedig az előirt húzódási arányban megmaradjanak.

Oktatás könnyebbítésül eleintén az első tag (rotta) mindjárt a' bontakozás' (deploirozás) értesítésére, tehát még minekelőtte az „**Indulj!**“ (Marsch) parancsszó kiejtődött légyen, az új arczvonalba felállitassék. Aztán az első sorbeli altiszt mintegy két lépésre a' szárnyas legénytől oldalt, feléje fordultan megáll, és onnan, valamint a' szárnyas embernek, úgy a' többieknek az „**In-dulj!**“ (Marsch!) parancsra az új arczvonalba fejlődőknek igazodását elintézi, mely végre az oktató neki valamely pontot igazodás tárgyául kijelöl. A' fölfejlés eleve hasonlóképen minden sorral külön és csak lassu lépésben gyakoroltassék, hogy az oktató minden embert magaviseletéről illően felvilágosíthasson.

Ha a' legénység a' fegyvert vállra (Kolben hoch) hordja, úgy azt mindenki, azon pillanatban, midőn az új arczvonalba bekel, meghúzza.

Ha a' fejlődésnek a' rendcsapat' elejére közvetlen egy szoros ságon áthaladás után, és marsfolytatva kell megtörténnie: azon pillanatban, midőn a' csapat' eleje a' szorosságból kitört „Szakaszba fejlődve, **in-dulj!**“ (In den Zug aufmarschieren — Marsch!) parancsoltatik.

Erre a' csapat' elején levő első sorbeli altiszt, a' lépéstopp' megtartásával, azonnal jobbra kezd húzódni, a' harmadik sorbeli altiszt pedig kevéssé hátra marad és az első kettős sorközt követi. Az első rend' első sorbeli legénye azonnal jobbra az altiszthez kapcsolódik 's vele együtt húzódásnak indul; a' második és harmadik sorbeli legények pedig addig rövidítik a' lépést, mig nem az első sor' embere eleikbe érkezett, mire rendállásból tagállásba átmennek 's abban meg is maradnak. Mihelyt a' második rend a' szorosságból kiért, annak első sorbeli legénye mindjárt jobbra kezd húzódni és az első taghoz kapcsolódni, míg a' hátulsó sorok' emberei, hasonló módon, mint az első rendnél magyaráztatott, hátrább maradnak és tagállásba átmennek.

E' módra egyik rend a' másik után felfejlődik 's ha egyszer az egész szakasz megalakult, az első sor' felfejlésébeni utol-

só altiszt „Egye-nest!” (Grad aus!) vezényel, mire az egész szakasz azonnal egyenes irányba indul, és az első sorbeli legénység fejét a' csapat' irányzata felé—itt tehát balra fordítja.

Ha e' fejlődést szakasznál nagyobb rendcsapat végezné, szükséges, hogy az elején marsoló első sorbeli altiszt lépéseit húzódás közben rövidítse, 's csak „Egyenest!” (Grad aus!) vezérszóra induljon egész léptekkel.

* Midőn a' körülmények megkívánják, az elébb felhozott mindkét fejlődést a' rendcsapat' elején a' harmadik sorra is végbe-vihetni; még pedig e' parancsra: „A' harmadik sorra jobbra bontakozz!” (Auf das dritte Glied rechts deplouirt) vagy „A' harmadik sorra szakaszba fejlődj!” (Auf das dritte Glied in den Zug aufmarschieren) melly esetben a' harmadik sorbeli altisznak mind azokat meg kell tartani, a' mi az első sorbelinek elíratott; és a' harmadik sor' embereinek, az elsőre nézve adott szabályhoz, ennek pedig úgy, mint amott a' harmadiknak, kell magát alkalmaznia.

Az illyféle, harmadik sorra eszközölt fejlődés, visszavonuláskor ott válhat szükségessé, a' hol egy szorosságon átmenvén, nagyobb osztályokba fejleni 's a' marsot harmadik sorra alakított osztályos csapattal folytatni szándékozik a' parancsnok.

III. Fejlődés a' rendcsapat' elejére, arczczal annak vége felé.

Erre: „Jobbra bontakozz, és arczba visszakozz! — indulj!” (Rechts deplouiren und die Front herstellen — Marsch!) vezéreltetik.

Az „In-dulj!” (Marsch) parancsra az első rend' első sorbeli legénye balra át fordul, a' második sorbeli pedig mintegy két lépést, és a' harmadik sorbeli három lépést, előre 's balra oldalt tesznek, mindketten b a l r a á t fordulnak, fedés és sorköze nézve magukat az első sorbeli ember után igazítják. Ez által a' szárnyas tag az uj arczvonalon fel van állítva.

A' csapat' elején álló első sorbeli altiszt, a' szárnyas legénynyel egyszerre b a l r a á t fordul, azután egy előre 's jobbra oldalt lépés által, melléje áll és onnan a' szárnyas legények valamint a' többi, az uj arczba egymás után bekelőknek igazodásukra felügyel. Ellenben a' harmadik sorbeli altiszt e' sor' emberével együtt három lépést előre- 's balra-oldalt tesz, melléje áll és felvigyáz, hogy a' hátulsó sorbeliek magukat helyesen fedjék és sorközt tartsanak.

Mig a' szárnyas-tag ekkép sebesen az uj arczvonalba helyezkedik, az alatt az egész rendcsapat §. 36. szerint sebes lépésben jobbra kezd húzódni, azon megjegyzéssel, hogy ha alakulása után még helyből nem mozdult volna, tehát a' sorok se

lennének kapcsolva, e' kapcsolódásnak huzódás közben, még pedig a' harmadik sor felé meg kell történni.

Mihelyt a' második tag huzódás által, az álló szárnyas tagnak első sor vonalába érkezett, első sorbeli embere a' szárnyas legény mellett jobb oldalon félemler szélnyire megáll, sebesen mellékembere' nyaka és válla után igazodik, balra át megfordul 's egybe érintését 's igazodását kijobbitja, a' második és harmadik sor' emberei pedig még előre és balra oldalt lépnek, magokat az első tag' emberei mellé állítják, hanem fél ember távban, különben nem volna elegendő helyök a' fordulásra, azután balra át fordulnak és sebesen fedést és sorközt keresnek. Hasonló módra fejlődnek a' harmadik és a' többi sorok.

Ha a' bontakozás (deploirozás) és arczhelyreállítás a' rendcsapat' me n e t e k ö z b e n parancsoltatnék, akkor „In-dulj!” (Marsch!) vezérszóra a' szárnyas legény és az első sorbeli altiszt azonnal megállanak és balra át fordulnak, a' többi emberek pedig sebeslépésben a' fenebbi magyarázat szerint az új arczvonalba kelnek.

Az oktató figyelmét különösen arra fordítsa, hogy a' harmadik sor' emberei huzódás közben egymásra irányozva maradjanak, t. i. a' külső-falat tartsák, és hogy senki, de legkevésbé az első sorbeliek elébb balra át ne forduljanak, minek-előtte az új vonalba jól nem igazodtak volna.

Mi az első oktatásnál eleve felállítandó tagot (rottát) 'stb. illeti, ugyanazt kell megtartani, miről kifejlődés alkalommal arcz-helyreállítás nélkül tanítás adatott.

Balra bontakozás és arcz-helyreállítás ellenkező módra történik, megjegyezvén, hogy mivel az arczba egyenként érkező legények itt nem balra át, hanem jobbra át fordulnak, nem is szükséges, hogy a' második sor' emberei a' szárnyas tagtól fél ember távra megálljanak, sőt inkább jól hozzájok szoruljanak. Ha a' legénység a' fegyvert vállra (Kolben hoch) tartja, mindenki az arczvonalba belépte után fegyverét meghuzza és fordulás után is a' szerint tartsa meg.

IV. Fejlés a' csapat-irányzat ellenkező oldalára.

Erre parancsoltatik: „Első rend mögött jobbra fejlődj! in-dulj!” (Hinter der ersten Reihe rechts aufmarschieren-Marsch!)

Az „in-dulj!” (Marsch!) parancsra az egész rendcsapat tüstént sebeslépésben megindul. A' harmadik sor' legényei egyenest néznek 's akkép marsolnak is, a' második és első sorbeliek pedig fejöket jobbra fordítják és a' harmadik sorhoz kapcsolódnak, ha ez még annaelőtte meg nem történt volna. Az első rend, a' csapat elején lévő altisztekkel együtt, mindjárt mozgó sarkponttal jobbra kanyarodik, és aztán hat lépést előre meg-

E' távol elérve az első sor' altisztje **Állj!** (Halt)-ot parancsol, mire a' harmadik sor' embere helyt megáll, a' második sorbeli pedig sorközre előtte, és szintugy az első sorbeli ez előtt sorközre megáll, mi által a' szárnyas tag az új fejlődés-vonalon fel van állítva. A' harmadik sor' altisztje e' sor' szárny-embere mellett megáll 's arról gondoskodik, hogy a' hátulsó sorok magukat az elsőre fedjék és sorközt vegyenek; az alatt az első sorbeli altiszt, a' szárnyas ember mellé állva, nemcsak ennek, hanem a' többi egymás után arcba kelő legényeknek is igazodásukra felvigyáz. A' második rend egy lépéssel később kanyarodik mint az első, úgy hogy a' kanyarodás elvégzése után a' harmadik sor' legénye, az épen előtte marsoló rend' második sorbelije után álljon. Hasonlag a' harmadik rend is a' másodiknál egy lépéssel később kanyarodik 's azt ugyanazon viszonyban követi, mint a' második az első. Ekképen cselekesznek a' negyedik és valamennyi többi rendek is. Azon mértékben, amint a' rendek az álló új arcznak harmadik sorvonalába érkeznek, azonnal tag-állásba átmennek, még pedig akkép mint az első rendnél magyaráztatott.

Az oktató szemügyét arra vesse, hogy a' rendcsapat, tehát mindenik rend, egész a' kanyarodás-pontig egyenesen marsoljon, és ne húzódjék az új arczvonala felé; továbbá hogy mindenik rend a' kanyarodás' pontját elérvén, nyomban jobbra is kanyarodjon, különben az utánmenőket marsban feltartóztatná.

Első oktatásnál itt is eleve a' szárnyas tag felállítassék, és annakutána mindenik rend külön külön fejlődtessek. Végre arról is említést kell tenni, hogy nem épen feltétlenül szükséges, hogy az első rend kanyarodás után, a' hat lépést mindenkor megtegye, hanem e' táv a' körülményekhez képest nagyobbítható, melly esetre a' vezető altisztet a' felől értesíteni kell.

Némelly alkalommal, ha p. o. a' hely' mineműsége az előírt fejlődést j o b b r a nem engedi, azt csakugyan b a l r a is eszközölhetni, e' következő mód és parancsra:

„Az első rend mögött b a l r a fejlődj, 's arcba visszakozz!
— in-dulj! (Hinter der ersten Reihe links aufmarschieren und die Front herstellen! Marsch!)

E' commandó utolsó szavára az egész rendcsapat sebes lépésben kiindul, a' második és harmadik sor, ha ez már annakelőtte meg nem történt, az elsőhez kapcsolódik, és az első rend a' sor' elején a' marsoló altisztekkel együtt, mindjárt b a l r a kanyarodik. Közvetlen kanyarodás után az első rend' első sorbeli legénye helyt megáll és b a l r a á t megfordul; a' második sorbeli mintegy két lépést, a' harmadik sorbeli pedig három lépést előre- 's balra oldalt tesznek, szinte b a l r a á t megfordulnak és fődést valamint sorközt is az első sorbeli legény után vesznek. Az első sor' altisztje a' szárny-ember mellé áll és az

igazodásra felvigyáz, a' harmadik pedig e' sor' legénye mellett arról gondoskodik, hogy a' hátulso sorok' emberei helyesen földvék legyenek, és illő sorközt tartsanak.

A' második rend egy lépéssel később kanyarodik az elsőnél és annak első sorbeli legénye félemler széllyire az arczyonalban álló szárnylegény mellett jobbra oldalt megáll, ennek válla és nyaka után gyorsan igazodik, balra át megfordul, és azután érintését és igazodását kijavítja; az alatt e' rend' második és harmadik sorbeli emberei előre 's balra oldalt lépnek, kiki fél ember széllyire a' szárny-ember mellé jobbra áll, balra át fordul és földés meg sorköz szerzésről gondoskodik. A' harmadik rend egy lépéssel később kanyarodik mint a' második, a' negyedik egy lépéssel később mint a' harmadik, és minden rend' emberei ugyanazon módra cselekesznek, mint a' második rendre nézve oktatás adatott.

Itt-is az oktató arra vigyázzon, hogy senki elébb balra át ne forduljon, minekelölte az új vonalba pontosan be nem igazodott volna; hasonlólag a' fejlődés' gyakorlása-is első oktatásnál rendről rendre különösen történjen.

Egy balra alakított rendcsapat' fejlődése ellenkező módon történik; hozzá téve, hogy ha az jobbra parancsoltatnék, nem szükség hogy a' legények mellékembereiktől félemler távra álljanak, sőt inkább mindjárt jól oda szoruljanak, mivel az arczba-visszakozás ez alkalommal jobbra át fordulat által eszközöltetik.

Ha a' legénység a' fegyvert vállra (Kolben hoch) tartja, mindenki hasonló módon viseltessék, mint a' bontakozás és arczra visszakozásnál eléíratott.

41. §. Kettős rendcsapatból arczba-fejlődés.

Ámbár kettős rendcsapatból minden irányba, csak úgy mint az egyes rendcsapatból, arczba fejlődhetni; mindazonáltal annak kivitele, az oktatás' könnyebbitése végett, a' sorgyalog-ságnál e' kettőre szorítatik; t. i. az arcz' visszakozása a' csapatirányzat' oldalára, és kifejlődés a' csapat' elejére a' mars irányában.

Az arcz' helyreállítására, v. visszakozásra, minekutána a' rendcsapat, ha menetközben van, eleve „**Alj!**“ (Halt!) parancsral megállítatott: „**Arcz!**“ (Front!) vezényeltetik. E' vezérszóra mindenki, feltéve hogy a' csapat jobbra képezetett, egyszerre fél balra fordul, a' páros tagok' emberei állva megmaradnak, a' páratlanok pedig egy előre- 's jobbra-oldalt lépéssel, páros mellékembereikhez állanak; végre az egész második rend 8 hüvelyknyire, a' harmadik 16 hüvelyknyire előre lép, hogy a' szabályszerinti sorközt megnyerhessék.

Az altisztek fordulása után illő helyöket foglalják-el.

Egy balra alakult kettős rendcsapatnál minden ellenkező módra történik.

A' fennirt arczhelyreállítás' (visszakozás) által, az új arczvonal fél ember szélességgel előbbre jön, mint elmarsolás előtti eredeti állása volt, mivel a' helyreállítás az oldalt kilépő páros tagokra történt. Ha azonban okvetlen megkivátnatnék, hogy a' visszakozás ugyanazon vonalon történjen, mellyen az elmars előtt a' szakasz' első sora állott; ez azáltal elérhető, hogy elébb a' csapat „Állj”-ra, aztán a' 38-dik §. szerint helyben egyes sorokba elszakadozásra rendeltetik, és közvetlen utána „Arcz!” (Front!) parancsoltatik.

Ha a' legénység kettős rendekkel való menete közben a' fegyvert „v áll r a” (Kolben hoch) hordja, azokat az „Arcz!” (Front!) vezérszóra meg kell húzni.

A' rendcsapat' elejére eszközlendő fejlődés ugyanazon vezérszóra és hasonló észrevételek mellett vitetik-végbe, mint a' kifejlődés egyes rendcsapatból; t. i. minden sornak két két egymás mellett álló emberei egyesülten hasonló módra viseltetnek, mint egyes csapatoknál minden legénynek külön külön elíratott.

42. §. Szakasznak arczváltoztatása, rendekkel eszközölve.

A' szakasznak arczváltoztatása, a' 30-dik czíktől fogva 40-dikig a' rendcsapat' alakítására és annak arczba kifejlődésére adott szabályok szerint történik. Arra t. i. a' szakaszt elébb rendekbe kell tördelni, és aztán a' rendcsapatot fejlődtetni.

Jgy például az arcz' jobb-ra változtatásra az oktató parancsol: „Rendenkint jobb-ra! Fél-jobb!” (In Reihen rechts! — halb rechts!) 's utána „Bonta-kozz! in-dulj!” (Links deplouir — Marsch!)

Arcz' bal-ra változtatásra: „Rendenkint balra! Félbal!” (In Reihen links! — halb links!) 's erre „Jobbra bonta-kozz! in-dulj!” (Rechts deplouir — Marsch!)

Az arcz' jobb-ra hátra változtatásra, tudniillik hogy a' bal szárny megáll, a' jobb pedig hátra vétetik: „Rendenkint balra! Félbalra! (In Reihen links! — halb links!) 's aztán „Balra bonta-kozz, és arczba vissza-kozz!” (Links deplouiren und die Front herstellen — Marsch!)

Arczváltoztatásra balra és hátra, hol a' jobb szárny helytmarad és a' bal hátra vevődik: „Rendenkint jobb-ra! Fél-jobb!” (In Reihen rechts! — halb rechts!) arra „Jobbra bontakozz és arczba visszakozz! — In-dulj!” (Rechts deplouiren und die Front herstellen — Marsch!)

Végre a' szakasz' arczának oda áttétele, hol jelenleg a' háta van, e' vezérszavakra történik:

„Rendenként jobb-ra! (bal-ra!) Fél-jobb! (bal!)“ (In Reihen rechts (links) — halb rechts (links) és aztán:

„Az első rend mögött jobbra (balra) fejlődj!“ (Hinter der ersten Reihe rechts (links) aufmarschieren!) vagy:

„Az első rend mögött balra (jobbra) fejlődj! — In-dulj!“ (Hinter der ersten Reihe links (rechts) aufmarschieren und die Front herstellen — Marsch!)

Mind-ezen arcz-változtatásokat lehet ugyan a' szakasznak kanyarodása vagy forduló kanyarodása által is végbe-vinni, de a' helynek szűk volta gyakran nem engedi a' kanyarodást, mely esetben tehát az arczváltogatásnak rendmozdulatok által kell megtörténni. Azonfelül azok' megtanulása az altiszteket, a' csapat' mozgalmira; kifejlődésökre és arczváltogatásukra előkészíti, minthogy ezek is ugyanazon elveken alapulnak. Tudniillik az arcznak rendekbe szakadoztatása hasonlít az osztályokbani szakadáshoz; a' rendcsapat' elejére való fejlődés oly' orma, mint az osztály' elejére eszközölt fejlődés; az első rend mögött való fejlődés pedig nem különbözik, az osztályos csapatnak, első osztály utáni fejlődésénél s. i. t. úgy hogy ha az altisztek e' rendmozgalmakat jól felfogták és megtanulták, a' nagyobb csapatok' el- 's felmarsolásukat is csak oly' könnyen meg fogják érteni.

43. §. Egyenként és rendenként elléptetés (defilírozás).

Az egyes elléptetés minden katonának közelebbi szemlélgetésére, és annak test-tartása, mars és fegyver-hordása' megvizsgálására szolgál.

Ehez:

„Egyenként jobbra négy lépés távban lépj!“ (Einzel rechts auf vier Schritt Distanz — defilieren!) 's utána „Féljobb!“ (Halb rechts!) vezényeltetik, mely parancsra az egész szakasz, kivéve, a' jobb szárny' altiszteit, kik közül az első sorbeli tüstént egy előtte sulyirányban fekvő iránypontot választ, és a' parancsolt fordulatot végre-hajtja.

Az erre következő „In-dulj!“ (Marsch!)-ra, az első sor' altisztje egyenes irányban megindul. Mihelyt ez, az ötödik lépés' csinálására bal lábát eléhozza, az első sorbeli szárnyas legény is kilép, egyuttal sebesen balra megfordul és az altisztet az előirt négy lépésnyi távban követi. Azon pillanatban, midőn a' szárnyas ember az ötödik lépésre készül, az első sor' második embere kilép, és ott, hol a' kiindulás (defilírozás) kezdődött, t. i. az első sor' altisztje által elhagyott helyen, balra fordul, és a' szárnyas embert négy lépésnyi távban követi. Hasonló mó-

don következik a' harmadik ember a' második, és a' negyedik a' harmadik után, míg az egész első sor az elléptetés vonalába érkezett, mire a' harmadik rend 's ez után a' második hasonló módra kilépnek.

Az első sor' bal szárnyas altisztje arra ügyel, hogy minden legény helyes időben kiinduljon és rendes helyen a' fordulást megtegye, mi végre legott az elléptetésre adott értesítés után oda áll, hol a' legényeknek balra fordulás által az elléptetéshez választott vonalba át kell menniök, és minekutána a' második sor' utolsó embere, tehát az egész szakasz egyenként elmarsolt, ő is azt négy lépés távban követi.

Minden egyes katonát meg kell tanítani, hogy mars közben egyenesen előre nézzon, és folyvást az előtte marsoló emberre fődve maradjon, ha pedig három lépésre közeledett azon ponthoz, hol az előjáró áll, ki előtt az elléptetés történik, fejét azon oldalra vesse, illedékes katonai tartással menjen el mellette, és ha három lépést túlhaladott az előjárón, ismét egyenesen nézzon.

Elindulás előtt az előmarsoló altisztnek meg kell ama helyet jegyezni, hol elléptetés után a' szakasz formálódjék; hogy ahoz képest a' marsirányzatot, nem különben az első tagnak arcza helyreállítását, és a' többi egymás után bekelők' fejlődését igazgathassa.

Ha az oktató, vagy szakaszvezérő, szakaszát nem önmaga előtt lépteti el, hanem más magasbb előjáró előtt, akkor féljebb fordulat vezényles után, négy lépésre az első sor' altisztje előtt megáll, ott „In-dulj!” (Marsch)-ot! parancsol 's egyszersmind kilép. Ha a' szakaszvezérő egy fő t i s z t, elmenetkor az előjáró előtt, az illő tiszteletet megadja, és három lépést túlhaladván, hozzá megy, mintegy két lépésre balra oldalt mögötte megáll és további parancsait elvárja. Ha ellenben altiszt a' szakaszvezérő, elléptetés alkalmával ép úgy viselkedik, mint a' közlegény, annakutána pedig a' fő tiszttel illető szabályok szerint.

Ha d o b o s van jelen, az körülbelöl tíz lépésre foglal helyet, azon személy áttellenében, ki előtt az elléptetés történik, és ott marsot ver.

Ezenkül a' szakaszt rendenkénti elléptetésre-is rendelhetni, a' mi meggyőződésül szolgál, valljon a' három egy rendhez tartozó legények, rendesen egymásra igazodtak-e, az érintést és egyforma lépést tartják-e? és a' kanyarodást mozgó sarkponttal helyesen elvégzik-e? stb.

Erre parancsoltatik :

„Rendenként jobbra négy lépés távban lépdelj! Fél-jobb!“ (Reihenweise rechts auf vier Schritt Distanz defiliren! Halb rechts!) mire az egész szakasz a' parancsolat szerint fordul. Erre következő „In-dulj!“ (Marsch!) vezérszóra, a' jobb szárnyon levő altisztek mozgó sarkponttal legótt balra kanyarodnak, kik közül az első sorbeli a' mars-irányt igazgatja, a' harmadik sorbeli pedig utána igazodik, 's ember szélességre hozzá kapcsolódik. Valamennyi többi rendek mind, egyik a' másik után, állásukból a' szerint kiindulnak, miként egyes elléptetésnél az első sor' embereire nézve tanítatott; azon hozzátétellel, hogy a' második és harmadik sor azonnal az elsőhez kapcsolódik. Minden rendnek ott kell a' kanyarodást megtenni, hol az altisztek kanyarodtak; az első sorbeli emberek egyenesen előre néznek, ellenben a' második és harmadik sorbeliek folyvást az elsőre igazodnak és fejüket is arra tartásák.

Égyébiránt az egyes elléptetésnél előirt szabályok itt is teljesen követendők.

Azon esetben, mikor az előjáró, ki előtt az elléptetés történik, a' harmadik sor' oldalára állana, a' h a r m a d i k sorbeli altiszt igazgatja a' marsirányt, és e' sor' emberei egyenesen előre néznek, a' második és első sorbeliek pedig utánok igazodnak.

A' balra elléptetés egyenként vagy rendekkel, hasonló eljárások mellett vitetik végbe, csakhogy az ellenkező oldalra.

44. §. Fegyverfogások.

A' fegyverfogások' gyakorlása végett, egyelőre a' 29. §. szerint a' sorokat kell megnyitni. Ez meglevén, „Fogásokat gyako-rolj!“ (Die Handgriffe exerzieren!) értesítetik: mire azok szint azon rendben és hasonló szabályok szerint vitetnek végbe, mint a' mellyek a' sorban beoktatásra előíratlak.

A' gyakorlás végzete után a' sorok újra záródnak.

Tökéletesen kiképzett hadosztálynál azonban, a' fegyverfogásokat a' sorok' zárt állásában is gyakorolhatni.

45. §. Tűz fogások.

A' tűzfogások mindenkor zárt sorokkal gyakoroltatnak, és mivel föltehetni, hogy a' katona egyenként, valamint sorban is a' tűzfogásokat illendőképen megtanulta, az okbul szakaszban a' töltés-fogások parancsszó nélkül, és csak eleinte vitetnek végbe előszámolásra.

A' tüzelés' gyakorlatához a' beoktató előlegesen vezényli.

<p>Commandó vagy Vezérszó.</p>	<p>T a n í t á s.</p>
<p>„Vi-gyázz !“ „Töl-tsél !“ (Habt Acht ! La-det !) 'sth.</p>	<p>Mire a' töltés azon módra, mint a' 12-dik §-ban mind a' három sorbeli legénységre nézve magyaráztatott, végbevitetik; aztán következik tulajdonkép a' tüzelés.</p>
<p>„Vi-gyázz ! „Szakaszszal tü-zelj !“ (Habt Acht ! Mit dem Zug chargiren!) (dobjel, vagy tüzelj! (char- girt !)</p>	<p>I. Tüzelés szakaszból.</p> <p>A' harmadik sor a' „Tüzelj !“ (chargirt ! vezérszóra, vagy a' dobjel' utolsó ütésére a' fegyvert karra (In Arm) veszi; az első sorban álló tisztek jobbra-át fordulnak, a' harmadik sorba lépnek, ott megállnak és jobbra-át ismét visszafordulnak; a' harmadik sorbeliek pedig két lépést hátra lépnek, azután a' tisztek is hasonlóan a' fegyvert karra (In Arm) veszik.</p> <p>A' vezérlő az első rendtől oldalt megállván és feléje fordulván — parancsol:</p>
<p>„Szakasz! ké- szülj! Czélt! Tüz !“ (Zug! Fertig! An! Feuer!)</p>	<p>Azon módra, mint a' 12-dik §-ban mind a' két sorra nézve magyaráztatott, azon megjegyzéssel, hogy a' „Czélt !“ (An!) és „Tüz !“ (Feuer!) parancs közt keveset ki kell tartani, hogy a' legénység időt nyerjen helyesen céllozni, vagy bizonyos célpont hiányában a' fegyvert tökéletesen fekirányosan célba vetni.</p>
	<p>Elsütés után a' fegyverek céllozási helyzetből, fekiránylag a' mellre levonatnak, és vagy előszámlálás után, vagy a' nélkül, megtöltetnek, az utolsó fogásnál pedig újra „készülj !“ (Fertig!) helyzetbe vétetnek, mire a' tüzelést a' „Czélt !“ (An!) és „Tüz !“ (Feuer!) vezérszóval tetszés szerint folytathatni.</p> <p>A' tisztek lássanak utána, hogy a' legénység a' töltést illőképen és elhamarkodás nélkül végezze; minden katona — habár töltény nélkül tüzeltetik is — a' töltér- vagy patron-tásba rendesen bele nyuljon, fegyverét célvételkor fekiránylag tartsa, szóval a' tüzelést szigoruan szabályszerint végbevigye.</p>

Commandó vagy Vezérszó.	T a n i t á s.
<p>„Állj!” (Halt!) vagy hívó dobjel (Ruf!)</p>	<p>A' tüzelés-szüntetésnek vezérszavára vagy dobjelére, még pedig ez utóbbi esetben az utolsó ütésre, a' harmadik sor' emberei, valamint a' tisztek a' fegyvert egyszerre „Iga-zodj!” (Richt euch!)-ba veszik, és ez utóbbiak sebesen helyökre az első és harmadik sorba előlépnek. Az első és második sor' legénysége akkép cselekszik, mint a' 12-dik §-ben a' tűz-szüntetés alkalommal tanitatott.*)</p>
<p>„Iga-zodj!” (Richt euch!)</p>	<p>A' szakaszvezérlő által akkor parancsoltatik, mihelyt valamennyi fegyverek valóztatnak; mire az első sor érintést és igazodást vesz, a' második balra oldalt lép, és úgy mint a' harmadik is, sorközét és fedezését az első sor után kiigazítja.</p>
<p>„Vi-gyázz!” (Habt Acht!) Soronként szakaszból tüzelünk. (Mit Gliedern aus dem Zug chargiren!) (Dobjel, vagy tüzelj!) „Szakasz! készülj!” (Zug! Fertig!)</p>	<p>II. Tüzelés sorral, szakaszban és egyenként.</p> <p>Hasonló módra történik, mint egész szakasszal tüzeléskor.</p>

*) Minekutána a' 28-dik §-ben meghatározott, hogy egyes szakasznál arcz mögött egy tiszt se álljon, hanem mindnyájan a' sorokhoz kapcsolvák legyenek; tehát itt is, valamint a' következő tüzeléseknél, csak az első és harmadik rendbe sorozott tisztekről leszen szó, mi azonban az arcz mögött állók' viseletét illeti, az a' gyakorlati szabályzatból (Exercier-Reglement) kivehető.

Commandó vagy Vezérszó.	T a n í t á s.
<p>„Második sor!” „Czélt!” „Tüz!” (Zweites Glied!) (An!) (Feuer!)</p>	<p>Ezután parancsoltatik:</p>
<p>„Első sor!” „Czélt!” „Tüz!” (Erstes Glied!) (An!) (Feuer!)</p>	<p>E' mellett azt kell megjegyezni, hogy az első sor akkor rendeltessék célvetésre, midőn a' második sor' legénysége a' töltést csöbbe rázza.</p> <p>Egyes tüzelésre átmenetre a' szakaszvezérlő (Zug-commandáns) parancsol:</p>
<p>„Tüzelj!” (Feuert!)</p>	<p>Mire mindenik első és második sorban álló katona, további parancs nélkül, annyiszor és olly sebesen lö egymás után, mint csak azt kártékony elhamarkodás nélkül megteheti,</p>
	<p>Mivel pedig a' legények nem mindnyájan egyszerre végzik el a' töltést, 's annál fogva nem is lehetnek ugyanazon egy időben, abból következik, hogy a' töltés és tüzelés szakadatlan leend, azaz, egy pillanatra sem fog megszűnni. De hogy az egyes tüzelés' kezdetén is a' lövésre készen álló sor' emberei, fegyvereiket a' „Tüzelj!” (Feuert!) vezérszóra ne egyszerre süssék el, azért őket meg kell tanítani, hogy eleinte a' tűznek, minden szakasz' két szárnyáról a' közepe felé kell kiterjedni; később azonban, tüzelés folytában, minden első és második sorbeli katona, a' sorozást nem tekintve, se mellék-, hát- vagy elő-emberére legkevésbbé nem ügyelve, annyiszor lőjön, a' mennyiszor csak teheti.</p> <p>A' tűzszüntetési jelre minden katona és altiszt akkép viseli magát, mint a' szakaszban</p>

<p>Commandó vagy Vezérszó.</p>	<p>Tanítás.</p>
<p>„Igazodj !“ (Richt euch !)</p>	<p>tüzeléskor tanitatott ; hasonló az ezt követő parancsra is.</p>
	<p>Egyes tüzelésnél különösen és teljes szigorral arra kell ügyelni, hogy a' tűzszüntető dobjel kezdetén, senki többet fegyverét el ne süssen, különben ellenség előtt lehetetlen volna a' hadserget tüzből rögtön visszahuzni 's másképp használni. Hogy pedig ez pontosan meg is történjen, a' tisztek' főkötelessége.</p>
	<p>III. Tüzelés előnyomulás- és hátravonulásnál.</p>
<p>„Arczmenet, in-dulj !“ (Mit der Front marschieren ! Marsch !)</p>	<p>Előnyomuláskori tüzelésre a' szakaszvezér előbb parancsol : Kiindulás, fejvetés, és a' többi akképtörténnék, mint az arczmenetnél.</p>
<p>„Előnyomulva tüzelj ! in- dulj !“ (Im Avanciren chargiren ! Marsch !)</p>	<p>Ennekutána előmenetközben parancsoltatik : és illő tér' meghaladása után</p>
<p>„Állj !“ (Halt !) (dobjel, vagy tüzelj !)</p>	<p>mire az altisztek és harmadik sor a' már ismert módra viseltetnek.</p>
<p>„Szakasz ! ké- szülj ! Czelt ! Tüz !“ (Zug ! Fertig ! An ! Feuer !)</p>	<p>Mihelyt a' szakasz a' fegyvert töltésre kanyarította, a' tűzszüntetősi jel adatik és a' töltés elvégzése után ;</p>

Commandó vagy Vezérszó.	T a n i t á s.
„Iga-zodj !“ (Richt euch !)	következik , 's erre azonnal
„Gyorsan in- dulj !“ (Marsch ! — Marsch !)	Illy módra a' tüzelés előmenetközben tet- szés szerint folytathatik.
„Visszavonul- va tü-zelj ! (Im Retiriren chargiren !) (dobjel , vagy tüzelj !) Szakasz ké- 'szülj ! Czélt ! Tüz ! (Zug ! Fertig ! An ! Feuer !)	Visszavonuláskori tüzelésre pedig parau- csoltatik : ugy mint a' szakaszban tüzelésnél. Aztán a' töltés végeztével.
„Iga-zodj !“ (Richt euch !)	és ezután
„Jobbra-át !“ (Rechts um !)	és mintegy ötven lépés után , a' hátravonulás' folyamában pedig minden száz lépésről ,
„Gyorsan in- dulj ! (Marsch ! — Marsch !)	parancsoltatik :
„Állj !“ (Halt !) „Jobbra-át !“ (Rechts-um !)	Dobjel adatik és a' tüzelés megújítatik.
<p>IV. Tüzelés hátra , a' harmadik sorral.</p> <p>Ámbár rendszerint a' harmadik sor nem szokott tüzelni , mégis azt a' tüzelés' minden nemében gyakorolni kell , hogy ha szükséges, azt habozás nélkül , az ellenség ellen arcba állítani lehessen.</p>	

<p>Commandó vagy Vezérszó.</p>	<p>T a n i t á s.</p>
<p>„Szakaszban hátra tüzelj! Jobbra-át!“ (Mit dem Zug rückwaerts chargiren! Rechts um!) 'stb.</p>	<p>Erre parancsoltatik:</p> <p>Minden a' mi az első sorra alakított arcz- czal tüzelésre nézve előíratott, itt is, a' sorok' változtatott állásukat tekintetbe véve, tökéle- tesen követendő.</p> <p>Mi pedig a' tisztek' viselet-módját sza- kasználi nagyobb osztály-tüzeléskor illeti, e' fölött a' gyakorlati szabályzatban bővebb ér- tesítés foglaltatik.</p> <p>Tüzelés után az arcz viszont helyreállí- tatik.</p>

V. Előkészület a' lovasság elleni négy- szög- és tömegbeni védelemre.

Hogy a' legénységet a' négyszög-és tömegbeni védelem kö-
telességeire oktatni lehessen, eleve a' szakaszt négy sorba
kell sorozni.

Ez meglevén, az oktató parancsol:

„Négyszöggel tü-zelj!“ (Mit dem Quarré chargiren).

Dobjel vagy a' „Tüzelj!“ (chargirt) vezérszó, és erre:

„Négyszög ké-szűlj!“ (Quarré! Fertig).

Mind a' négy sor a' fegyvert „készülj!“ (Fertig)-be veszi,
azon megjegyzéssel, hogy az első, harmadik és negyedik sor-
ban álló legények, a' jobb kéz' mutató-ujját a' fogás-kanyarra
(ravasztakaróra) fel nem teszik, hanem a' fegyver' nyakát tel-
jes kézzel megmarkolják, a' második sorbeliek keveset jobbra
oldalt lépnek, a' harmadik és negyedik sorbeliek pedig, kik a'
nélkül sem tüzelnek, lábaikkal nem mozdulnak.

Most már parancsoltatik:

„Első sor, szuronyt szegezze!“ (Erstes Glied! faellt das Ba-
jonet!) mire az első sorbeli legénység a' fegyvert vizirányos

helyzetbe veszi, és annak jobb támasztékaul, tusáját a' jobb kar' hajlásába nyomja. A' bal kéz a' fegyvert első karikáján erősen átmarkolva tartja és a' bal könyök a' test' oldalához szorítatik. A' test' sulya bal lábon fekszik, mellyet erőteljesb állás' elérése végett mintegy 6 hüvelyknyire, vagyis féllábnyira, előre kell tenni.

Illy állásban a' katona rendeltetésének, tudniillik a' nyargalva jelenő lovasságnak szurony-högyét ellenszegezni és egyuttal lövészkészületben maradni, teljesen megfelelő.

A' „Második sor! Czélt! Tüz!” (Zweites Glied! — An! — Feuer!) vezérszóra, ezen sor lö, és közvetlen utána fegyverét a' harmadik sorral fölcseréli, melly hasonló az átvett elsütött fegyvereket a' negyedik sornak átadja és ettől a' töltötteket átveszi, a' mi következő módra történik:

A' második sorbeli legény, ki elsütés után, mint már tudva van, bal lábát a' jobbhoz meghuzza, fegyverét azonnal, a' nélkül, hogy a' kalapácsot nyugületbe tenné, vagy más töltésfogást végbe vinnie, függőleges helyzetbe hozza, egyszersmind felső testével, lábait helyből nem mozdítva, kevéssé jobbra hátra harmadik sorbeli utóembere felé fordul, s fegyverét annak átengedi, azt mindkét kézzel majdnem sulyirányos helyzetben akkép tartva, hogy a' tusa' éle, az ingadozás elhárításáért átadás alkalommal, a' jobb csipőhez szorítva legyen, és a' jobb marok épen a' jobb csipő' csontjára felfeküdjön. Ez állásban a' harmadik sor által neki odanyújtott fegyvert balkezüvel az első karikán fogva átveszi, s aztán készülj (Fertig)-állásba hozza, bal lábát előre tevén.

A' harmadik sor' legénye fegyverét a' másodiknak átadja, azt tudniillik a' tusa' nyakán levő jobb kezével előembere felé tolva, mi által torkolatja fölfelé jön. Ugyanez időben a' második sor' embere fegyverét, első karikán fogva, bal kézzel átveszi, azt, ezalatt megszabadult jobb kezével a' tusa' nyakán megfogja és fenirt módra a' negyedik sorban álló utóemberével fölcseréli.

Már most újra „Második sor! Czélt! Tüz!” (Zweites Glied! — An! Feuer!) parancsoltatik, mire a' második sor fegyverét ismét a' harmadikkal cseréli, a' harmadik sor' legénye pedig azt „készülj!” (Fertig!) helyzetben kezében megtartja. Most már a' „Második sor! Czélt! Tüz!” (Zweites Glied! — An! — Feuer!) harmad izben parancsoltatik; lövés után e' sor' legénye is a' fegyvert hasonló módon tartja, mint az első sorra nézve magyaráztatott, csak hogy a' szurony' högyével kissé főnebb mintegy vállmagasságban. Végre ha a' támadó lovasság a' szurony' högyéhez közeledett: „Első sor! Czélt! Tüz!” (Erstes Glied! — An! Feuer!) parancsra e' sor is jelenlegi állásban lö, mivégre természetesen a' mutató-ujját a' ravaszra kell tennie.

A' fegyverek' megtöltése a' „Vigyázz! Töltsél!“ (Habt Acht! Ladet!) parancsra történik.

A' töltés' elvégzése után minden katona fegyverét ugyanazon helyzetbe hozza, mely tüzelés' kezdetén a' „Négyszög! készülj!“ (Quarré! Fertig!) commandóra eléíratott, azon különbséggel, hogy az első sorbeli ember a' „készülj!“ (Fertig) állásba vevéskor jobb lábát egyuttal 16 hüvelyknyire hátra teszi, hogy a' rá következő „Első sor szuronyt sze-gezz!“ (Erstes Glied — faellt das Bajonet!) parancsra többé lábmozdulást ne kelljen tennie.

Ha például a' második sor csak kétszer, az első pedig egyszer commandiroztatott volna tüzelésre, akkor a' töltési parancsra csak azon legények töltének, kiknek kezeikben töltetlen fegyverek vannak, a' többi emberek pedig állásukban megmaradnak.

Ha a' tüzelést egészen megszüntetni kívántatnék, dobjel adatik vagy pedig „**Alj!**“ (Halt!) parancsoltatik, mire minden katona a' kezében lévő fegyvert, ha még töltetlen, megtölti, és azt szükség esetében addig cserélgeti, míg a' magáéhoz nem jutott, annakutána pedig változ.

Ha a' tűzszüntetési jel közvetlen a' második sornak harmadik tüze után következik, az első és harmadik sorbeliek tulajdon fegyvereik birtokában vannak, a' második és negyedik sorbeliek pedig egymással fegyvert cseréljenek. Segélyeszközüll itt a' harmadik sorbeli változott fegyverrel álló legény szolgál. Ez t. i. a' második sor' emberétől fegyverét jobb kézzel az első karikán felül átvesszi, 's a' felső testtel kissé hátra jobbra fordulván a' negyediknek átadja 's viszont hasonló módra ennek fegyverét a' másodiknak átszolgálja. Ellenben ha a' második sor a' háromszori tüzelésre kétszer parancsoltatott volna, kiki fegyvere' birtokában van, tehát az esetben nem szükséges a' cserélgetés.

Tűzszüntetés után, mintán a' töltés és fegyvercsere elvégzettet, az „**Iga-zódj!**“ (Richt euch!) commandóra, a' második sor oldalt balra lép, a' többiek fedést, sor-közt és érintést kijobbitnak; az első sor' emberei pedig 6 hüvelyknyire hátra lépnek.

Hogy a' legénység a' négyszög' (Quarré) mind a' négy oldalú tüzelésére előkészitessék, a' szakaszt hol jobbraát, hol féljobb vagy félbal fordulásra kell rendelni, aztán pedig a' tüzelést olly formán gyakorolni, mint annakelőtte az első sorbeli arczra; e' mellett meg kell jegyezni, hogy a' fél-**jobb** vagy fél-**bal** fordulat után csak az első négy sor' fegyverei vétetnek lökészületbe, az ötödik sorban vagy még hátrább álló emberek pedig a' tüzelési jelre változott fegyverrel megmaradnak.

Továbbá rá kell a' legényt tanítani, hogy ha később a' „**Második sor**“ (Zweites Glied) parancshoz még az „első, hátulsó, jobb vagy bal oldalról“ (der vorderen, hinteren, rechten vagy

linken Seite) hozzá-tétetnék, ilyenkor mindig csupán a' parancsban megnevezett oldal' második sorának kell tüzelni; ellenben midőn egy oldal sem neveztetik külön, akkor mind a' négy oldal' második sorának löni kell.

Midőn a' katona, lovasság elleni védelmezésre oktattatik, jól felvilágosíttassék és fejébe kell venni, hogy a' bátor, rendtartásba bizó és fegyvere használatában jártas gyalogság a' lovasság' megtámadásától semmit se tartson, sőt ellenben azt mindenkor győztesen visszautasíthatja. Továbbá, hogy ha már általában a' katonának minden alkalommal fő törvénye marad, előjárói' parancsira legfeszültebb figyelemmel lenni; ez a' négyszögbeni védelmezéskor még nagyobb mértékben szükséges, és hogy azon legény, ki fegyverét parancs nélkül elsütni merészelné, legnagyobb büntetés alá esik.

Mi azon távolságot illeti, mellyben a' támadó lovasokra tüzet kell adni, általánosan csak akkor parancsoltassék a' tüzelés, midőn a' támadók foganatos lőtávra érkeztek; de akkor a' „Második sor! Czélt! Tűz!” (Zweites Glied! — An! Feuer!) vezérszó amazok nagy gyorsaságuk miatt, szünet nélkül folytatassék, mi által a' második sor' utolsó tüze, mintegy 40 — 50 lépésre, az első soré pedig még közelebb fog'adatni.

Célvetésnél mindenkor a' lónak szügye (melle) vétessék célpontul, nem pedig a' lovas, mit a' legénységnek különösen ajánlani kell.

46. §. Szuronynyi megtámadás.

Ha az ellenséget rögtön és elszánt támadás által kellene állásából kivetni, akkor a' hadoszály a' körülményekhez képest, csapatban vagy arcban, neki szegzett szuronynyal vezettetik az ellenségre.

Még megindulás előtt a' dobos roham-vagy ostrom-jelt ver, mire, ha t. i. az előnyomulás arcvonalban történik, arcmenet parancsoltatik.

Hogy a' katonának ereje az elhatározó pillanatig kiméltessek, egész 150 lépésre az ellenhez csak gyorslépésben kell közeledni, aztán pedig sebeslépésben eléhaladni. Legfenebb 60 lépésre „Szuronyt sze-gezz!” (Faellt das Bajonet!) parancsoltatik, mire a' dobos másodszor rohamjelt ver, a' fegyverek jobb oldalra lerántatnak és minden katona gyorsan és bátorsággal az ellenre rohan, és vele szúrnyra megviv. A' gyűlö (Vergatterung) dobjelre, vagy „Állj!” (Halt!) vezérszóra az előnyomulást azonnal el kell hagyni, és a' legénység változott fegyverrel sebesen szakaszba alakul.

Azon esetben, ha az ellenség' megtámadását állásunkban akarnánk bevárni, mintegy 50 lépéstávra alantabb czélozva, utólszor tüzeltek, 's közvetlen reá „Gyorsan indulj! — Szuronyt sze-gezz!” (Marsch — Marsch! — Faellt das Bajonet!) parancsoltatik, a' dobos rohamjelt ver, a' sereg pedig bátran neki rohan az ellennek.

47. §. Gyülekezés.

A' legénységet már szakaszban szoktatni kell, hogy felbomlott, vagy nyílt rendből gyorsan kapcsolt rendbe összeálljon vagy magát rendezze.

Erre mindenek előtt szükséges, hogy kiki sorozatát, azaz mellék- elő- és utó-embereit, a' harmadik és második sorra nézve, pontosan ismerje.

Gyülekezés' vagy rendbegyülés' gyakorlására az oktató „Szerte-szét!” (Auseinander) parancsol. Ha már a' szakasznak viszont össze kell állani, a' dobos rendezőjelt ver, vagy ha dobos nem volna jelen, az oktató „Szakaszba ala-kulj!” (Den Zug formirt!) parancsol, mire a' legénység sulyban tartott fegyverrel mennél sebesebben futva oda siet, hol a' szakaszvezér áll, és ott zaj nélkül szakaszba alakul.

A' katonát rá kell tanítani, hogy zászlóaljban mindenkor a' zászló körül történik a' gyülekezés, és ha arczállásba kell történnie, azon oldal, merre a' zászló hajlik, mindig a' jobb szárny helyét bélyegzi; annál fogva a' zászlóaljban jobbra álló századok' legénysége mindjárt oda siessen, a' balra állóké pedig az ellenkező oldalra, és ott keresse sorozása' helyét.

48. §. Fegyvergulák' (piramisok) alakítása.

A' fegyvergulák lá b h o z! (Beim Fuss!) állásból formáltatnak, még pedig a' „Gulá-ba!” (In Piramiden setzt — an!) vezérszóra.

Az első sor' legénye fegyverét test-közepe elé hozza, 's azt bal kezébe a' közép karikán felül átv teszi, és annakutána maga elébe rézsut olykép földre teszi, hogy tusája a' balra álló mellékembere' jobb lába mellé jöjjön és a' cső kifelé legyen fordítva. Egyszersmind a' második sor' legénye fegyverét az első sorbeli előemberének átadja, ki azt jobb kezével mintegy két hüvelknyire a' közép karikán felül megfogja, és egyenesen

jobb válla elébe akkép veti, hogy a' tusa két és fél lábnyira előtte a' földön álljon, torkolatja pedig feléje hajoljon; ezután mindkét fegyvernek szurony-nyakát úgy teszi össze, hogy egymással keresztbe essenek.

A' harmadik sorban álló legény fegyverét a' második sorbeli előemberének átnyújtja, ki azt jobb kezével az első karikán felül megfogja, előre hajlitja és azután szuronyát, a' jobb kéz' segélyével, a' más két puskaszurony' nyaka alá 's közé dugja, mire az első sor' legénye, ez utóbbi fegyvert a' közép karikán alól megfogja, a' sor elébe hozza és balkezevel a' más két fegyver' torkolatát kevésbé fölemelvén, emezt balra akkép tolja, hogy tusája a' jobbról álló mellékemberének lába közé jöjjön.

Fegyvergulák' alakítása után a' legénység mindaddig sorozatában marad, míg „Szasaszét“ (Auseinander) nem parancsoltatik, mire a' legénység eloszolhat, az altisztek pedig fegyvereiket, a' mellék tag' gulájához, hasonlóan ha csorba vagy félcsorba tag létezik, ennek emberei is fegyvereiket a' szárnytaghoz legközelebbi gulához támaszszák, mire ők is széteszolhatnak.

Azonfelül rá kell tanítani a' század' szárny-szakaszait, hogy ha a' fegyvergulák' alakítása nagyobb hadosztályok által történik, akkor a' külső szárnyas tag' guláját, a' körülményekhez képest, a' második tag' gulája mögé hátra lehet húzni. Ezt t. i. a' századok közt szabad keresztül járás eszközlése végett.

A' fegyverek' viszont felfogására a' szakasz a' gyűlö-jelre, akkép alakul a' fegyvergulák' mögött, hogy mindenik tag közvetlen illető gulája után álljon, mire „Fegyvert ragadj!“ (Ergreift das — Gewehr!) parancsoltatik. E' parancsra az első sorbeli ember balkezevel tulajdon fegyverét, jobb kezével pedig a' második sorbeliét a' közép karikán felül megragadja; a' második sorbeli ember jobb lábával egészen előembere' jobb sarkáig előlép, eléhajlik, és jobb kezével a' harmadik sorbeli ember' fegyverét a' közép karikán felül megfogja; mi meglevén, az első sor' legényével egyetemben a' gulát fölemelik, és a' fegyvereket egymástól szétválasztják. Már most a' második sor' embere átadja a' fegyvert a' harmadik sorbelinek, 's a' magáét átveszi az első sorbelitől. Ha ez megtörtént, minden katona fegyverrel lábhozi (Beim Fuss) állásban marad, és a' további parancsra vár.

Ellenben, midőn a' dobos, a' katonák' szerteszét-létükkor, rí a d a l t (Allarm) dobol, minden ember mennél sebesebben fegyveréhez fusson, és azt további parancs nélkül valózza.

A' fegyver-guláknak az arcz' háta mögött alakítására, az arczot eleve meg kell fordítani; mi meglevén a' harmadik sorbeli emberek az elsőöt illető szabályok szerint, emezek pedig ugy cselekesznek, mint a' harmadik sorbeliek.

49. §. Dísz- és futó-tűz.

A' dísz- és futó-tűz szakaszban, az egyenkénti oktatás' 13-dik, és a' sorbeoktatás' 27-dik §§-ben foglalt magyarázatok szerint vitetnek végbe.

Commandó vagy Vezérszó.	T a n í t á s.
„Vigyázz !“ (Habt Acht !) „Disztűzhöz ! v. Futótűzhöz !“ (Zur General- Decharge ! od. zum Lauffeuer ! „Szakasz ! készülj !“ (Zug ! Fertig !)	Az első és második sor a' már tudva levő módon viseltetnek, a' harmadik sor' emberei, mint a' töltésnél magyaráztatott, jobbra-oldalt lépnek, és a' fegyvert az első sor' módjára „k é s z ü l j b e“ (Fertig) veszik, azaz : jobblábaikat tíz hüvelyknyire hátra teszik. Az altisztek helyökön megmaradnak, a' harmadik sorbeliek a' legénységgel együtt oldalt jobbra lépnek.
„Felczélt ! Tűz ! “ (Schlagt an hoch ! Feuer !)	Mind a' három sor' emberei által az egyes oktatásnál tanított módra vitetik végbe. Közvetlen elsütés után, minden katona fegyverét töltés-helyzetbe hozza, a' kalapácsot nyugületbe felhuzza, a' tusa' nyakát körülfogja, és ezen állásban a'
„Váll-hoz !“ (Schul-tert !)	vezérszóra vár.

<p>Commandó vagy Vezérszó.</p>	<p>T a n i t á s.</p>
<p>„Iga-zodj!“ (Richt euch!)</p>	<p>Minekutána a' fegyverek változtattak.</p> <p>parancsoltatik, mire a' második és harmadik sor annyira oldalt balra lép, a' mennyi fedezésökre első sorbeli előembereik után megkívántatik.</p>

A' futó-tüznél a' „Tűzelj“ (Feuer) vezérszó helyett, ki kell jelölni azon szárnyat, melyen a' tűz kezdetét vegye; mire ottan kezdve egyik tag a' másik után fegyverét elsüti, egyéb-iránt pedig minden úgy történik mint a' dísz-tüznél.

NEGYEDIK FÖRÉS Z.

Az őrmesteren alóli tisztek' oktatása.

Első Szakasz.

A' századbeli tisztek' oktatása.

Föl kell tenni, hogy a' tisztek nemcsak azon tehetséggel bírnak, hogy alattvalóiknak e' jelen oktató szabályzatban foglalt tárgyak' elveit és rendeleteit megmagyarázni 's azokat velök megtanultatni, hanem hogy önmagok is mindazt a' legtökéletesben gyakorlatilag el tudják végezni. Hogy pedig erre nézve folyvásti gyakorlásuk legyen, igen sikeres, ha a' fegyverrel ellátott századbeli tisztek gyakorta, névszerint azon időszak' beállása előtt, midőn a' legénység' egyes és sorbeli oktatása kezdődik, egy vagy két sorba összeállítatnak és a' sor-oktatásnál elékerülő minden tárgyak' kivitelében gyakoroltatnak. Ha a' szállásozás' viszonyai megengedik, időszakonként az egész zászlóalj' (Bataillon) tisztjeiből egy század összeállítatik, hol a' főtisztek és őrmesterek altiszti helyeket foglalnak el, a' káplárok pedig közlegények gyanánt soroltatnak be. E' századdal főképp a' fegyver- és tüzelési fogásokat kell gyakorolni, mivel ez a' legfogyanatosabb eszköz, a' fogások' kivitelében netalán előkerülő különbözőzéseket kiűrtani, 's azokat a' fennálló szabályokhoz képest elintézni.

Továbbá, minthogy az altisztek némelly alkalommal a' fegyvert másképp hordják, mint a' közkatonák; ezenfelül hasonvehetőségekre nézve még más külön tanításra is szükségök van; mindezen tárgyak tehát a' következő czikkeken előfordulnak, a' mi egyúttal az altisztek' felekezete' oktatási szabályaul tétetik.

50. §. Némely vonalak' megnevezése és megfejtése.

Szükséges hogy az altisztek , és főleg azok közülök , kiknek kitűnő elmetehetségök miatt az oktatás különös hivatásuk , némely vonalakat , az állás — fordulás — igazodás és egyéb gyakorlásnál előkerülő tárgyaknak megítélhetése végett, ismerjék és azokat meg is tudják nevezni ; ez okból jelen czikkben a' legszükségesebbek' megfejtése foglaltatik.

1) E g y e n e s vonal az, mely eredeti irányában, se jobbra III.Táb.se balra el nem térve , szakadatlan folytatik. Ez egyszersmind 1.kép. végpontjai közt a' legrövidebb összekötés. Itt például a, b, vonal.

Mindenféle igazodások egyenes vonalban történnek.

2. kép. 2) Ha egy vonal c, d, egy másikhoz a, b, akkép állítatott, hogy se egyik se másik oldalra többet hajolva ne legyen , akkor az mondatik , hogy e' két vonal egymásra f ü g g ő l e g e s e n vagy s ú l y i r á n y b a n á l l.

Például egy arczmenetnél az irányzatot függőlegesen vagyis súlyiránt kell venni az arcz' vonalára. Minden jobb- vagy balra kanyarodásnál az új arcz , súlyiránt legyen az elhagyott állás' vonalára. Töltés' első fogásában és célvetéskor a' fegyvernek súlyiránt kell lenni az arcznak vonalára 's a' t.

Ha tovább egy tökéletesen egyenes tér — hasonló egy tónak víztükréhez — gondolatban képzeltek , és erre egy más vonal a' szerint állítatik , hogy egyik oldalra se hajoljon többet mint a' másikra , akkor az mondatik , hogy e' vonal súlyirányosan (függőlegesen) áll a' földszíne. Egy illyféle vonalt legkönnyebben lehet valamely szabadon csüggő és alsó végén ónnal terhelt zsinorral ábrázolni.

A' katona p. o. fegyverét , mennyire lehet , súlyirányosan tartsa. Minden legénynek állása , előlről tekintve , középvonalába , azaz : homloktúl a' sarkok' összeéréseig, súlyirányosnak látszék.

3) P á r v o n a l o k -nak azok neveztetnek , melyek , mint 3.kép. a, b, és c, d, akkép futnák egymás mellett , hogy valamennyi súlyirányos vonalak , melyek bármely pontokon egyik vonaltól a' másikig huzatnak , tökéletesen egyforma nagyságuk. Itt például a, c; f. e, és b, d, súlyirányosak. Ez értelemben az mondatik , hogy a' párvonaloknál minden pontok egyforma távolban vannak egymástól ; azért nem is jöhetnek soha össze , és magokat soha által sem szeghetik.

Egy osztálynak három sorai p. o. párvonalúan állnak, mivel a' második és harmadik sor' minden embere egyformán, azaz: két és fél lábnyira áll távol előemberétől.

4) Fél szög vagy részsut vonalak azok, melyek kezdetüktől fogva végökig egyenetlenül elállnak egymástól. Itt p. o. 4. kép. a, b, és c, d, mivel közőknek súlyirányos mértéki a, c, f, e, és b, d, nem egyformák.

Egy részsut balra igazodásnál például a' bal szárny az eredeti állásban közelebb leend az új arczvonahoz mint a' jobb szárny. Ellenben párvonalú igazodásnál az új arcznak mind a' két szárnya egyformán távol lesz az elhagyott vonaltól.

Hogy ha két fél szög vagy részsut vonalak meghosszabítanak, azok egyik végen mindinkább eltávoloznak egymástól, más végen pedig egymáshoz közelednek, míg végre egészen összeérkeznek. Ott a' hol két részsut vonal összetalálkozik, szöglet támad. Az összeérkezés' helye g, szöglet' hegyének, g, b, és g, d, vonalak pedig szöglet' ágainak vagy oldalainak nevezetnek.

5) Olly szögletek, mint a, b, c, melyek két súlyirányos vonal' összeérkezése helyén erednek, igaz szögletnek, 5. 6. 7. ellenben olyanok, mint d, e, f, vagy g, h, i, melyek két kép. részsut vonal' egyesülése által lesznek, ahoképest, a' mint egy igaz szögletnél kisebbek, mint d, e, f, vagy annál nagyobbak, mint g, h, i, az első esetben hegyes, a' másodikban pedig tompa szögletnek nevezetnek.

Egy jobb vagy balra kanyarodásnál, például az új arczvonálnak az elhagyottal igaz szögletben kell lenni; ellenben irányváltoztatásnál hegyes szögletben.

Húzódnál l, m, menet- vagy marsvonal, l, k, arczvonallal, k, l, m, tompa szögletben van; ellenben ha az arczvonallal, l, n, irányba meghosszabítatik, hegyes szögletben m, l, n.

6) Midőn egy szöglet egy más harmadik vonallal bészáratik, abból három szöglet a, b, c, támad, azaz: olly ábra, 9. kép. mellynek három oldala egyforma, mint a, b; b, c és a, c, akkor egyen oldalú háromszögnek — ha pedig két oldala 10. súlyirányosan egymásra áll, mint e, d, és d, f, igaz szöglet kép. háromszögletnek nevezetetik.

Mivelhogy a' katonának állásában lábhögyei ugyancsak ön-lábhossznyira elállnak egymástól, az okbul alapja egy egyen-oldalu három szöglet képez; ellenben, töltés alkalommal, egyik láb a' másik iránt súlyirányosan lévén állítva, lábainak állása igaz háromszögben van.

7) Négy szögnek (Quadrat) egy mind a' négy oldalon 11. bezárt tér nevezetetik. kép.

Ha ennek mind a' négy oldalai egyenlők és szögletei is igazak, akkor igaz négy szögnek (négylet) mondatik.

Ha egyik szöglettől az átellenében részut levőhez, egy vonal **c, b**, vagy **a, d**, húzzatik, ez átmetszőnek hivatik, és a' négyszöget két egymáshoz tökéletesen hasonló igazszögű háromszögre osztja.

Például, mozgó sarkpont-tali kanyarodáskor a' tőmber három lépéses átmetszőn lépdel.

12. kép. 8) A' kerek vagy kör-vonal egy görbe önmagába visszatérő vonal, melynek minden pontjai, közép pontjától egyforma távol vannak.

A' görbe's önmagába visszatérő vonal **a, e, f, b, d**, körkerület-jének, közép pontja **c** pedig középpont-nak hivatik. Kerületjének részei, mint **a, e**; **a, f**, körívek-nek — és azon vonalak, melyek a' középponttól a' kerületig bárhol húzzatnak, mint **c, a**; **c, e, f**; **e, b**, és **c, d**; fél mérőknek neveztetnek; azok pedig, melyek a' kerület egyik pontjától, a' középponton keresztül, a' kerület' más pontjáig húzzatnak, mint **a, b**; **d, f**; átmérők-nek.

Valamennyi fél mérők, úgy mint az átmérők is, egymás közt egyenlők.

Minden körkerület, bár kicsiny vagy nagy légyen az, 360 egyenlő, fok-nak nevezett, részekre osztatik.

Ha a' kerekbe két egymásra függőleges átmérő húzzatik, mint **a, b**, és **d, f**, akkor kerületje négy negyedre van osztva, és minden negyed 90 fokú. Ha tovább egy illy negyed kétfelé vágatik, miként itt **c, e**, vonal által, akkor egy 45 fokú nyolczadkőra, **c**, nyeretik.

Két-két fél mérő, mint például **a, c**; és **c, e**; **e, c**; és **f, c**; **a, c**; és **f, c**, a' közép pontnál szögletet képez, melynek bizonyos körívei ellenállnak. Így p. o. **a, c, f**, igaz szög ellenében egy 90 fokú körív — hegyes szög **e, c, f**, ellenében egy 45 fokú körív, és a' tompaszög **e, c, d**, ellenében 135 fokú körív áll. Ez értelemben az mondatik, hogy egy szöglet annyi fokú a' hány fokú annak oldalai közt a' körív, vagyis inkább e' körívek szögletmértékül szolgálnak.

A' kerület ős köríveknek ismerete az egyes katona' fordulása oktatásnál, és nagyobb osztályok' kanyarodásánál alapul szolgál.

Ha t. i. a' katona **c** ponton, arczával **a** felé fordulva áll, és fél jobbra megfordul, fordulás után képével **f** felé fog nézni, annál fogva ő egy negyed körívet tőn. Ha jobbra átfordul, képével **b** felé fordítva lészen, 's e' szerint egy fél körívet végzett. Ellenben, ha csak annyira fordul, hogy arcza **e** felé jöjjön — mint például húzódásba indultakor — akkor csupán egy nyolczad körívet végzett, azaz: egy 45 fokú ívet.

Egész osztályok' kanyarodásánál a' tőmber a' közép pontban **c**, állva képeltetik. Ha most egy osztály **c, f**, akkép kanyarodik, hogy **c, a**, helyre jő, akkor az egy negyed körívet

vagy is egy tökéletes balra kanyarodást végezett. Hogyha még tovább-is mindaddig kanyarodik, míg nem c, d, vonalba érkezett, akkor aztán egy fél körivet vagy pedig egy tökéletes balra kanyarodást végezett. Ellenben, ha csupán c, e, vonalig kanyarodott volna, akkor ez osztály csak egy nyolczad körivet, azaz 45 fokot, járt volna meg 's annál fogva egy irány-változtatást balra vitt végbe.

Lényegesen itt tehát minden kimerítetett, a' mit az altisztnek hivatása' kötelességeinek tökéletes elvégzésére, a' vonalok felől tudni szükséges, és csak arról kell még említést tenni, hogy az ebbéli oktatás mindenkor a' tisztek' fogalmainak tekintetbe vételével történjen; tudniillik, hogy némelyeknek elegendő, ha a' legegyszerűbb jelentéseket, mint p. o. a' súlyirányos vonal, párvonalok 'stb. felől megértik, míg ellenben mások, a' jobb elmetehetőségekkel bírók, ez értekezést egész terjedelmében megtanulni tartoznak.

51. §. Oktatás az egyenes menet- vagy marsolásban.

Minekutána a' marsirány' igazgatása ugy az arczmenetnél, mint csapatban is, a' tisztek' kötelessége; az okbul igen érdekes, hogy azok ehez megkívántató tehetséggel bírjanak, és távolabb fekvő helyekre is tökéletesen egyenes irányba marsolni tudjanak, a' mihez különös gyakorlás szükséges. Mindennek előtt meg kell a' tiszteknek magyarázni, hogy minden mars, valamelly előre kitűzött tárgy felé — melyet iránypontnak nevezünk — történik; továbbá, hogy azon vonal, melly a' saját állásponttól egyenesen az irányponthoz vezet, marsirány-vonalának hivatik; végre hogy valamennyi ez egyenes vonalban fekvő pontok központoknak mondatnak.

Iránypontul, a' 20-dik czikk' értelme szerint, távol fekvő, a' földszínen felnyúló tárgyakat, mint tornyokat, magas élőfákat, hegy' kúpjaikat 'stb. kell választani. Az iránypont kiszemelése után azonnal gondoskodjék az altiszt az e' vonalban fekvő központokat felkeresni és meghatározni; erre pedig a' legcsekélyebb földbélyegek, mint egyes göröngyök, bokrok, kövek 'stb. alkalmasak. E' központok 30—40 lépésnél távolabb ne legyenek egymástól; és miután egy hosszú marsvonalon lehetetlen egyszerre a' központokat mind felfogni, tehát kezdetén csak a' legközelebbi kettő választassék, és azután ahozképest, a' mint a' marsban eléhaladunk, a' választásban is tovább mehetünk. A' marsnak egyik ponttul a' másikig egyenes irányban kell megtörténni, a' mi akkor fog bekövetkezni, ha a' tiszt ugy marsol,

hogy a' központok egyik a' másakra és minnyájan az iránypontra fedve maradnak.

A' központok' választása , nem különben a' mars' helyes végbevitel' kémléléséért az oktató az altiszt' háta mögé akként áll fel, hogy reája és az iránypontra fedett légyen; mi által a' legkisebb eltérést az irányvonaltól azonnal észreveheti és megigazíthatja.

Egy kis gyakorlás után a' tisztek rövid idő alatt megszerzendik a' megkívántató jártasságot , álláshelyökből tökéletesen egyenes vonalban az iránypont felé marsolni. A' mi pedig illeti, azok' kiképzését egy megfelelő iránypont választásában, ez egyes oktatásnál meg nem eshetik , minthogy az iránypont egész arcznak állásához képest , nem pedig egyes ember' vállalai után, szokott választatni.

52. §. Előkészítés a' tisztek után igazodáshoz.

A' gyakorlati szabályzatban (Exercier-Reglement) előkerülő , tisztek utáni igazodás' előkészítéseül , azok egy rendbe állitassanak hat vagy nyolcz lépés- közőkkel. Ez megtörténvén , az oktató , ahozképest a' mint jobb- vagy balra-igazodást gyakoroltatni szándékozik , a' két jobb vagy balra álló tisztet és az ellenkező szárnyon levőt az új vonal' kitűzésére mintegy hat lépésre előlépteti , és azokat egymásra pontosan beigazítja. Ezután „Jobbra (balra) igazodj! (Rechts (links) richt euch!) parancsol, melly vezérszóra a' tisztek hasonló módra , miként a' sor (gléda) oktatásnál a' legénységre nézve előíratott , egyik a' másik után előlépnek; azon megjegyzéssel , hogy itt az igazodás, a' mellékember-érintés nélkül, távol szabadon álló pontok után , történik , a' mi sokkal bajosabb dolog 's ez okbul gyakorlást kíván. Az oktató arra figyelmezzzen , hogy mindegyik tiszt egyenesen előmenjen , a' mellette valóhoz a' távot pontosan megtartsa , kiki egy lépéssel később lépjen ki , mint a' támaszponthoz közelebbik , és az utolsó lépést három apróra (kicsire) feloszszá , mellyek' utolsójára már is az új irányvonalba igazodott légyen.

Hogyha egyik vagy másik tiszt hibásan igazodott volna , akkor az utánna következő magát általa eltévesztetni ne engedje , sőt inkább az által igyekezzen a' hibán segíteni , hogy önszemélyére nézve a' távolabb levő tisztek után igazodik.

Első oktatásnál a' tiszteket egyenként , t. i. egyiket a' másik után , kell az új igazodási (Richtung) vonalba előléptetni , később ha már egyszer némi jártasságot szereztek benne , azt , a' mint mondatott , lépcsőnként kell végbevitetni.

Ez igazodás' nemében, melly egyébiránt közepe felé is gyakoroltassék, a' tiszteket jól ki kell képezni, különben nagyobb testekbeni gyakorlásnál, annak alkalmazásánál igen sok idő elveszne, és szüntelen utánigazgatás volna szükséges.

53. §. Az altiszt' állása és fegyvergyakorlása. — Tisztelkedések.

Mind azon szabályok, mellyek a' test-tartásra nézve a' közlegénynek előirattak, az altisztre nézve is teljesen érvényesek, és általa minden alkalommal, annál inkább megtartassanak, mivel neki, alattvalóinak példányul kell szolgálnia.

Az altiszt fegyverét nem a' bal vállán, hanem a' következő módra jobb karjában hordja:

A' tusanyak a' mutató és közép ujj' villája közt akkép fogatik át, hogy a' mutató-ujj épen a' fogás-kanyaron alól, a' hüvelyk azon felül, a' többi három ujjak pedig kapcsolva a' kalapács alá, melly a' kis ujra felfekszik, jöjjenek. A' jobb kéz' tenyere fedi a' zárt, a' zárcsavarok a' jobb csipő felé fordítvák, a' kar feszesség nélkül természetesen kinyújtatik; a' fegyver' csőjének, melly a' jobb hónalhoz támaszkodik, súlyirányosan kell állani, annálfogva rend és sorban állásnál sem a' tusának sem a' szurony-högynek az arczból nem szabad kilátszani.

A' jobbra vagy balra-át fordulásnál az altiszt bal kézzel a' tokmányát (cartusát), hasonló módra mint a' közember jobb kézzel a' patrontást, megfogja. Azonban ha vállozott fegyverrel van, forduláskor szintazonképen, miként a' közembernek, kell magát viselnie.

A' különbféle fegyverfogásokat, mellyeket az altiszt a' legénységgel egyszerre visz végbe, következő módra csinálja:

Commandó vagy Vezérszó.	T a n i t á s.
„Váll-ra!“ (Kolben — hoch!)	A' fegyver jobb kézzel keveset befelé fordítatik, annyira, hogy a' fegyverszij oldalt balra nézzen, a' test' közepe elé hozatik, és bal kézzel az első karikájánál megfogatik; — bal kézzel a' fegyver, eleintén jobb kéz' segélyével, a' bal vállra ugyanazon helyzetbe

Commandó
vagy
Vezérszó.

T a n i t á s.

„Iga-zodj!“
(Richt euch!)

feltéttetik, mint a' vállra (Kolben hoch) fogásnál a' közembernek eléíratott, melly mozdulatkor a' jobb kéz gyorsan megfogja a' fegyver' nyakát, mi meglevén a' bal kéz azonnal a' tusa kikerekedéséhez lejö, és azt ollyformán, mint a' közlegény, megfogja; mire a' jobb kéz gyorsan a' test' oldalára visszatér.

Jobb kézzel a' fegyver' nyaka megfogatik, ugyanazon pillanatban a' fegyver súlyirányos helyzetbe lehozatik, mig az előkar fekirányban áll, 's e' mellett a' fegyver akkép fordítatik befelé, hogy a' cső jobbra oldalt nézzen; — már most mind a' két kézzel a' fegyver jobb oldalra hozatik és szíjjával kifelé fordítatik, melly mozdulásnál a' bal kéz a' tusától el és az első karikára jő, a' jobb kéz pedig a' mutató- és közép uj' villája közt a' fegyver'nyakát gyorsan megfogja 's azt jobb oldalra rendes helyzetébe hozza — a' bal kéz a' test' oldalára visszatér.

Minthogy a' „Váll-ra“ (Kolben hoch) és „Iga-zodj!“ (Richt euch!) fogások az altisztek által három egymást sebesen követő — a' közemberek által pedig csak egy — fogásban vitetnek végbe; e' miatt amazok által igen gyorsan végbe-vitessenek, ne hogy a' rendes sorban ebbéli különbséget észre lehessen venni.

„Kar-ba!“
(In Arm!)

A' fegyver jobb kézzel keveset befelé fordítatik, annyira, hogy a' fegyverszìj oldalt-balra nézzen, a' test' közepe elébe hozatik és bal kézzel első karikáján megfogatik; — erre a' bal oldalra felemeltetik, és akkép megfordítatik, hogy a' cső kifelé lágsson, melly fogásnál a' jobb kéz a' tusa' nyakát megmarkolja, a' bal kéz pedig elvétetvén az első karikától, azon helyzetbe tétetik, melly a' közlegénynek eléíratott.

<p>Commandó vagy Vezérszó.</p>	<p>T a n i t á s.</p>
<p>„Iga-zodj!“ (Richt euch!)</p>	<p>A' fegyver, a' tusa' nyakán levő jobb kézzel befelé fordítatik, és halkán leeresztve a' jobb oldalra hozatik. E' mozdulásnál a' bal kéz az első karikát gyorsan megragadja, mire a' jobb kéz a' tusa' nyakát hüvelyk és mutatóujjal körülfogja 's a' fegyvert a' test' oldalára jobbra lehozza. — Ezekután kiereszti a' bal kéz az első karikát, és a' test' oldalához visszahuzatik.</p>
<p>„Suly-ba!“ (In die Balance!)</p>	<p>Bal kézzel a' fegyver az első és második karika közt a' közepében megfogatik; erre a' jobb kéz a' tusa' nyakát eleresztvén megfogja a' fegyvert az első karikán, és azt a' közembernél tanított helyzetbe hozza; mire a' bal kéz azonnal a' test' oldalára visszatér.</p>
<p>„Váll-hoz!“ (Schultert!)</p>	<p>A' fegyver jobb kézzel függőleg sulyirányba hozatik 's kissé fölemeltetik, azalatt pedig bal kézzel az első karikán felül gyorsan megfogatik. Mihelyt a' fegyver illyformán jobb kézről a' balba átment, a' jobb kéz azonnal rögtön lenyul, a' fegyvert tusanyakán szabályszerűleg megfogja, és azt az előirt helyzetbe hozza — a' bal kéz az oldalra visszatér.</p>
<p>„Láb-hoz!“ (Beim Fuss!)</p>	<p>Eleve a' fegyver sulyba (In die Balance) hozatik, — aztán pedig hasonló módra a' jobb lábhozgy mögé a' földre letétetik, mint ez a' közemberre nézve elé van szabva.</p>
<p>„Váll-hoz!“ (Schultert!)</p>	<p>A' fegyver jobb oldalon fölemeltetik, bal kézzel első karikáján megfogatik, 's aztán hasonlóképen az előirt helyzetbe hozatik, a' mint a' sulyba (In die Balance) állásból vállozásra magyaráztatott.</p>
<p>„Szuronyt tűzz! vagy rejtsd!“ (Pflanzt oder versorgt das Bajonet!)</p>	<p>A' fegyver jobb kézzel fölemelés nélkül a' test' közepe elé hozatik, és akkép megfordítatik, hogy csője jobbra-oldalt lásson, egyúttal bal kézzel az első karikán felül megfoga-</p>

<p>Commandó vagy Vezérszó.</p>	<p>T a n i t á s .</p>
<p>„Imá-hoz!“ (Stellt euch zum Gebet!)</p> <p>„Vissza- kozz!“ (Her- stellt euch vom Gebet!)</p> <p>„Imához tér- delj!“ (Kniel nieder zum — Gebet!)</p> <p>„Csákót vagy föveget le!“ (Csákó vagy Grenadier- mütze ab!)</p> <p>„Csákót vagy föveget fel!“ (Csákó vagy Grenadier- mütze auf!)</p> <p>„Imá-rol!“ (Auf vom — Gebet!)</p> <p>„Eskü-höz!“ (Zum Schwör'n!)</p> <p>„Csákót vagy föveget le!“ (Csákó vagy Grenadier- mütze ab!)</p> <p>„Váll-hoz!“ (Schultert!)</p>	<p>tik és ugyanazon helyzetbe hozatik, melly a' szurony feltevéshez a' közembernek előíratott; azután pedig a' szurony ismert módra feltéte- tik és a' fegyver viszont jobb oldalra hozatik.</p> <p>Mikép kelljen a' szuronyt eltenni, a' fő- lebbi magyarázathól könnyen következtet- hető.</p> <p>E' fegyverfogásokat az altiszt, „Lábhoz“ (Beim Fuss) állásban, hasonló módra, mint a' közember, viszi végbe; azon megjegy- zéssel: hogy, ha mint parancsnok áll egy osztály előtt, csak azután áll vagy térdel az imára, miután a' legénység azt már elkövette légyen; továbbá, hogy az eskünél jobb kéz keztüjét le kell huznia, mi a' csákó levétele után tétessék.</p> <p>A' fegyver bal kézzel fölemeltetik, jobb oldalra hozatik, ott jobb kézzel szabálysze- rint megfogatik, a' bal pedig visszatér a' test' oldalára.</p>

<p>Commandó vagy Vezérszó.</p>	<p>T a n i t á s.</p>
<p>„Szuronyt tűzz!” (Faellt das Bajonet!)</p>	<p>A' bal kéz az első karikára jő, a' fegyver a' szerint fordítatik meg, hogy a' zár lefelé, a' szurony' hügye pedig, a' közembernél adott tanítás szerint, felfelé és előre jöjjön, és a' jobb kéz megfogja a' fegyver' nyakát.</p>
<p>„Váll-hoz!” (Schultert!)</p>	<p>A' fegyver és a' kezek, szabályszerű helyzetbe visszatételnek.</p>
<p>„Fő-dezz!” (Verdeckt!)</p>	<p>A' fegyver jobb kézzel fölemelés nélkül a' test' közepe elébe hozatik és a' szerint fordítatik meg, hogy csője jobbra-oldalt nézzen; egyszersmind bal kézzel első karikáján megfogatik, aztán jobb kézzel, a' közembernél tanított helyzetbe hátra tolatik.</p>
<p>„Váll-hoz!” (Schultert!)</p>	<p>A' fegyver bal kézzel jobb oldalra hozatik, 's ott jobb kézzel szabály szerint megfogatik.</p>
<p>„Négyszög ké-szülj!” (Quarré Fer- tig!)</p>	<p>Az altiszt fegyverét csupán négyszögben (Quarréban) tüzeléskor, még pedig következő módra veszi lökészületbe.</p>
	<p>A' fegyvertusa hátra-nyomatik, a' bal kéz az első karikára, a' jobb kéz pedig a' tusa' nyakára jön. Egyébiránt pedig a' közembernek elért szabályok szerint viseli magát.</p> <p>Tüzelés-szüntetéskor, miután a' töltés elvégeztetett, vagy a' kalapács nyugületbe leeresztetett, a' fegyver ismét szabályos helyzetbe a' jobb oldalra hozatik.</p>

I. Tisztelkedések.

Az altiszt, tisztelkedés végett, fegyverével semmi különös fogásokat nem végez, hanem azt arcban és arcon kívül, mint parancsnok, felvezető, vagy jelentő, valamint általában minden alkalommal, midőn a' legénység tűzfegyver nélkül ugyan, de mégis oldalfegyverrel kelt (rukkolt) ki, mindenkor jobb karjában hordja.

E' szabály a' felvezetőt (fajtert) és közlegényt is illeti, ha ezek egy altisztnek, örvezető, felvezetőnek vagy bejelentőnek szolgálatját végzik.

A' s z e n t s é g g e l találkozáván az altiszt akképen viseli magát, mint a' közembernél tanitatott.

A' fenséges Urasággal szembe jövén, jobb kézben tartott fegyverrel három lépés távra arcot fordít; fegyver nélkül pedig akkép tiszteleg mint a' közkatona.

Minden más előljáró előtt, fegyverét jobb kézben és illedelmes katonai tartással, halad el mellette, fegyver nélkül pedig közlegény módjára viseltetik; mikor táborsipka van fején és egy előljáróval összetalálkozik, hasonlóul tiszteleg mint a' közkatona.

54. §. A' dobosnak állása, marsolása, és dob-bal-való gyakorlása.

Dob nélkül a' dobos' állása ugyanaz, melly a' közkatonáé fegyver nélkül.

Valahányszor a' katonaság, bár fegyverrel vagy fegyver nélkül rendbe áll; a' dobosoknak mindenkor, kivéve ha egy különös parancs azt máskép rendelte volna, dobbal kell megjelenniök.

A' dob, felső abroncsán az első és második rekesz közt levő karikával, a' vállszijj horogjába akkép akasztatik, hogy állása ferde, azaz: jobb oldal felé hajlott, legyen.

A' dobverők (dopálczák), dobolásra kész állásban, az üt-fenéken felül tartatnak.

„Pi-henj!” (Rúht) parancsra a' dobokat a' horogról le szabad venni és láb elé a' földre tenni, még pedig olly módon, hogy az ütfenék előre, a' hűrfenék hátra, és a' hangolócsavar fölfelé legyen. Egyszersmind a' dopálczák is a' vállszijon levő hüvelyekbe dugatnak.

„**Vigyázz!** (Habt Acht!) vezérszóra, a' dobót újra be kell akasztani, a' pálczát megfogni, és magát az előirt állásba helyeztetni.

Hadmenet (mars) közben, vagy általában minden alkalommal, midőn nem épen szükséges, hogy a' dobos minden pillanatban dobolásra kész legyen, el lehet a' pálczákat tenni, a' dobót a' horogból kiakasztani 's azt — a' bal kart a' dobszija átdugván — akkép a' bal vállra felvetni, hogy a' hűrfenek a' válllapoczkára jöjjön.

Mindezen fogásokat és mozdulatokat, kiki magára, parancszo nélkül végbe viszi, azonban oktatásnál következő vezérszavakra történnek:

Commandó vagy Vezérszó.	T a n í t á s.
„Dobot horog- ra!“ (Trom- mel an Ha- cken!)	A' dob vállról leeresztetik, a' horogra felakasztatik, a' dobverő pálczák megfogatnak, és a' dobos állásba helyezkedik.
„Tedd le!“ (Niederlegt!)	A' dob kiakasztatik, és a' „Pihenj“ (Ruht-) nél tanított módra letéttetik.
„Dobot horog- ra!“ (Trommel an Hacken!)	A' dob beakasztatik, a' pálczák megfogatnak, és állás vétetik.
„Dobot váll- ra!“ (Überschwenkt!)	Akkép, mint fenebb a' dobót menetközben hordani tanítatott.
	„Tedd le!“ (Niederlegt!) után lehet azonnal „Vállra vedd“ (Überschwenkt), és ezután nyomba „Tedd le“ (Niederlegt) vezényelni.
II. K é z f o g á s o k.	
„Imá-hoz!“ (Stellt euch zum Gebet!)	A' dobos következő fogásokat, vezérszóra, a' sereggel együtt viszi végbe.
	A' pálcza jobb kézről, párjához a' bal kézbe áttéttetik, ezután a' jobb kéz szabályszerint a' szemernyőhöz nyúl, és a' jobb láb,

Commandó
vagy
Vezérszó.

T a n í t á s.

mint a' közembernél mondatott, hátra huzatik. Ama dobos, a' ki imára dobol, mind a' két kézben megtartja a' pálczákat és a' bal kezét pálczástul együtt a' szemernyőhez emeli.

„Vissza-
kozz!”
(Herstellt euch
vom Gebet!)

A' jobb kéz elhagyja a' szemernyőt, dobverő pálczát fog, és a' jobb láb állásba visszahuzatik. — Ama dobos, a' ki imára dobolt, harmadik ütés után, visszakozik, hogy azonnal szünetet dobolhasson.

„Imához tér-
delj!” (Kni-
et nieder zum —
Gebet!)

A' pálczák hurokba tétetnek, és a' dobos azon módra, mint a' közkatona, letérdel. A' dob a' bal czombon keresztben fekszik és bal kézzel a' kötélperecznél fogva tartatik.

„Csákót vagy
főveget le!”
(Csákó vagy
Grenadier-
mütze — ab!)

A' csákó vagy granátos-süveg jobb kézzel levétetik, és a' jobb czomb mellett természetesen kinyújtott karral lefelé tartatik.

„Csákót vagy
főveget fel!”
(Csákó vagy
Grenadier-
mütze — auf!)

A' csákó vagy granátos süveg ismét fel-tétetik, és a' jobb kéz az ütfenék-abroncsra letétetik.

„Imáról fel!”
(Auf vom —
Gebet!)

A' dobos felkél, pálczát fog, és az előirt állásba helyezkedik.

„Eskü-hőz!”
(Zum
Schwör'n!)

A' pálczák a' hurokba tétetnek, a' jobb kéz pedig a' jobb oldalra hozatik.

„Csákót vagy
főveget le!”
(Csákó vagy
Grenadier-
mütze — ab!)

A' csákó vagy granátos-süveg jobb kézzel levétetik és akkép tétetik az ütfenékre, hogy belső részével befelé a' testhez, az ernyővel pedig jobbra oldalt fordítva legyen; e' helyzetben a' csákó bal kézzel a' felső karimáján hüvelyk, mutató és közép ujjal tartatik, a' jobb kéz pedig, a' közembernél előirt módra, föl-emeltetik.

Commandó vagy Vezérszó.	T a n i t á s .
„Csákót vagy füveget fel!“ (Csákó vagy Grenadier- mütze — auf!)	A' csákó vagy granátos-süveg jobb kéz- zel ismét feltétezik, melly aztán a' test' olda- lára visszatér.
„Váll-hoz!“ (Schultert!)	A' dobverő pálczák megfogatnak és a' do- bos szabályszerű állásba helyezkedik.

III. Marsolásról.

Minden dobos igyekezzen magát állandó szilárd és egy-
forma lépésre szoktatni, mivel ez a' jó dobolásnak lényeges
feltétele. Eziránt, meg arról, mikép kell a' r á k e z d é s t (Auf-
schlag-ot) adni, hogy a' sereggel folyvást egyenlő lépésben és
toppban maradhassanak, mindnyája dobosok a' dobos-tizedes
és fődobostól kapnak oktatást.

A' dobost jól rá kell tanítani, hogy figyelmét folyvást a' ve-
zérlő' parancsára, vagy annak kardja-intésére fordítsa, hogy
ahozképest rendes időben doboljon, vagy dobolni megszünjen.
A' dobosnak továbbá minden a' csatározásnál elérkező dob-
jeleknek jelentését érteni, 's azokat kellően dobolni tudnia kell.

55. §. Az ács' állása fejszével, és avvali gyakorlása.

Az ács állása ugyanaz, melly a' közlegényé.

Fejszójét egy börtökben eltakarva bal vállán akként hordja,
hogy az éle hátra felé legyen, alsó széle pedig a' váll-lapocza-
kára feküdjön; a' nyelét pedig egy irányban a' csipővel 's ettől
egy arasznyi távolban tartja.

Az imához állást és visszakoazást úgy végzi el mint a' köz-
katona, csak hogy ő bal kéz helyett j o b b kézzel nyul a' csákó'
szem- vagy napernyőéhez.

Az imához letérdelést 's onnan felkelést hasonlóul úgy
viszi véghez mint a' közlegény; a' csákó- vagy süveg-levevést
és feltevést pedig mint a' dobos.

Az **e s k ü h e z** fejszójét vállról leveszi, és úgy állítja a' bal lábhoz elé, hogy elé előfelé jöjjon, a' nyelét pedig bal kézzel lehessen tartani.

A' „Csákót vagy főveget **le!**“ (Csáko vagy Grenadiermütze ab!) parancsra, a' csákót vagy granátos-süveget leveszi, és aztán jobb kezét úgy, mint a' közlegény fölemeli.

A' „Csákót vagy főveget **fel!**“ (Csáko vagy Grenadiermütze auf!) a' csákót vagy granátos-süveget jobb kézzel felteszi, ezt pedig a' test' oldalára visszahuzza, és az erre következő „Vállhoz!“ (Schultert!) parancsra, fejszójét ismét szabályos helyzetbe a' bal vállra felteszi.

Második Szakasz.

A' törzs- vagy kartisztek' oktatása.

56. §. A' fődobos' állása és gyakorlata.

A' fődobos a' seregnek bármely kifejlődésénél, jobb vállon a' bal oldal felé rézsut csüggő válszíjjal és a' nagy gombosbottal jelenik meg.

Testállása egyenlő a' közkaptonáéval, azon megjegyzéssel, hogy a' jobb láb akkép tétetik a' bal láb elé, hogy sarka a' bal láb fejéhez jöjjön. A' jobb kar elé és oldalt kinyújtatik, és a' bot a' gomb alatt jobb kézzel olly formán tartatik, hogy annak alsó vége a' jobb láb' hegye mellett álljon. A' bal kéz a' bal csipőhöz akkép támasztatik, hogy a' hüvelyk hátra, és az ujjak előre a' testhez kapcsolva legyenek.

A' vallásos fogásokat a' fődobos olly módon viszi végbe, mint a' közlegény, azon megjegyzéssel, hogy letérdeléskor a' bot rézsut állásából függőleges vagyis sulyirányos helyzetbe hozzatik.

E s k ü h ö z a' bot függőlegesen a' bal láb' hegye elébe tétvén, bal kézzel a' csipő irányában megmarkoltatik, a' csáko v. főveg a' közembernek eléirt szabály szerint levétetik, 's a' test és a' bot közt bal kézzel akkép tartatik, mint ez a' közember által a' test és fegyver közt végbevitetik, — erre a' jobb kézről a' keztyü lehuzatik és eskühöz felemeltetik.

A' „Csákót fel!“ (Csáko auf!) vezérszóra, a' csáko vagy főveg szabályszerint föltétetik, és a' „Váll-hoz!“ (Schultert!) vezérszóra a' bot ismét a' jobb láb' hegye elé hozatik 's a' keztyű felhuzatik.

Marsközben botját a' földobos, jobb kezével a' nád' közepén alul, rézsut akkép tartja teste elé, hogy a' marok a' gyomor' gödrével egyen magasságba jöjjön, és a' bot' gombja a' jobb oldal felé hajoljon. Ezen állásból, jobb karjának oldalt kinyújtása által ad jelt a' zene' megkezdésére, vagy annak megszüntetésére.

57. §. A' zászlósnak zászlóvali állása, tisztekedései, és gyakorlata.

A' zászlósnak testállása olyan mint a' közemberé. A' zászlót két kezével, kissé előre hajolva, a' bal csipő előtt olyképen hordja, hogy a' zászló' nyelének vége a' hasüreggel egyen magasságban, és hozzája támasztva legyen. A' jobb kéz a' zászló' nyelét, alsó vége fölött, egy tenyérnyire megmarkolja, és a' bal kéz olyképen jő a' zászló' nyelére, hogy a' hüvelyk-ujj feltámasztva egyen magasságban legyen a' bal szemmel.

Szép és csöndes időben a' zászló lobogni hagyatik, nagy szélkor pedig vagy a' tafota' alsó vége bal kézzel megfogatik, vagy a' zászló félig nyelére rágöngyöltetik.

Mars v. gyakorlatok' alkalmával a' viaszkos vászonbóli tokot a' zászlóra ráhuzhatni; diszolgéseknél pedig, az időre való tekintet nélkül, mindig lobogni hagyatik.

A' fenséges uraság, az udvari hadi tanács' elnöke, és a' hadmegyei vezér előtt, helyben a' zászlós következő üdvözlést visz végbe, — mars közben pedig senkinek nem tiszteleg.

I. A' felség előtti üdvözlés.

Ha a' fenséges uraság a' zászlótartónak álláspontjához 9 lépésnyire közeledett, a' zászló a' test' közepe elé hozatik, 's a' két kéz' marka közt annyira lefelé csusztatik, hogy a' zászló' nyelének vége a' térdekkel egy irányba jöjjön, egyszersmind pedig a' zászló' tafotája megmarkolva a' zászló' nyeléhez szorítatik. — Most már a' zászló, a' nélkül, hogy a' test elfordítanék, a' jobb váll' hónalja alá hozatik, a' felső kar által a' testhez kapcsolatik, egyszersmind pedig lákképen tartatik, hogy hegye a' földtől csak egy arasznyira álljon el; — mire a' jobb kéz, kissé elécsusztatva, a' zászló' tafotájának egy részét nyelével együtt ismét átmarkolja, végre a' bal kéz az üdvözlés' betanítása szerint, a' főveg' nap- vagy szemernyőjéhez fölemeltetik.

V i s s z a k o z á s.

Mihelyt a' fenséges uraság 9 lépésre túlhaladt, a' bal kéz a' szemernyőtől eltávolítva, a' zászló' nyelére, még pedig a' jobb elé jő, mire a' zászló függőleg vagy sulyiránosan fölemeltetik, kissé fölfelé löketik. és tökéletes szabályszerű állásába a' bal csipő elébe hozzatik.

II. Az udvari haditanács' elnöke és a' had- megyeivezér' üdvözlése.

Az üdvözlés ugyanazon módon történik, mint a' fenséges uraság előtt, csak azon különbséggel, hogy ez itt csak 5 lépés távra kezdetik meg, és hogy a' bal kéz nem emeltetik föl a' szemernyőhöz, hanem oldalvást lehozzatik.

III. Azon fogások, mellyeket a' zászlós a' sereggel együtt visz végbe.

Commandó vagy Vezérszó.	Tanítás.
„Láb-hoz!” (Beim Fuss!)	A' zászló mindkét kézzel a' test közepe elé hozzatik, mire a' jobb kéz a' zászló tafotáját a' bal kéz felett megmarkolja, és azt a' jobb láb' hegye mellé a' földre akképen állítja, hogy a' zászló függőlegesen vagy sulyirányban álljon, és a' jobb kéz a' kabát' legalsó gombjával egyen magasságba jöjjön; mire a' bal kéz a' zászlótól a' bal oldalra visszatér.
„Váll-hoz!” (Schultert!)	A' zászló jobb kézzel fölemeltetik, a' bal csipő' elébe hozzatik, és ott mindkét kézzel szabályszerint megfogatik.

Commandó
vagy
Vezérszó.

Tanítás.

„Imá-hoz!“
(Stellt euch
zum Gebet!)

„Visszakozz!“
(Herstellt euch
vom Gebet!)

„Imához tér-
delj!“ (Kniel
nieder zum
Gebet!)

„Csákót vagy
főveget le!“
(Csako vagy
Grenadiermü-
tze ab!)

„Csákót vagy
főveget fel!“
(Csako vagy
Grenadiermü-
tze auf!)

„Visszakozz!“
(Auf vom —
Gebet!)

„Eskü-höz!“
(Zum Schwö-
ren!)

„Csákót vagy
főveget le!“
(Csako v. Gre-
nadiermütze
ab!)

„Csákót vagy
főveget fel!“
(Csako v. Gre-
nadiermütze
auf!)

A' „l á b h o z i“ (Beim Fuss) állásból, úgy,
mint ez a' közvitéznek előíratott.

A' zászló a' „l á b h o z i“ (Beim Fuss) ál-
lásból, jobb kézzel bal oldalon a' bal láb' he-
gye mellé állítatik, és ott bal kézzel — melly-
nek hüvelyke föltámasztatik — a' legutolsó
kabátgombbal egyen magasságban megmar-
koltatik.

Miként az altisztnek előíratott, mellynél
a' zászló azon helyzetbe jő, mint a' tegyverre
nézve meghatározottatott.

Commandó vagy Vezérszó.	T a n í t á s.
„Váll-hoz!” (Schultert!)	A' zászló két kézzel fölemeltetik, jobb kézzel egy tenyérnyi szélességre az alsó vége fölött megmarkoltatik, és szabályszerű állásba hozatik.

Mars vagy menetközben a' zászló tetszés szerint hordatik.

Arczba gyülekezésnél a' zászlós a' seregnek gyülekezésére kiszemelt helyben a' zászlót olyképen tartja fel, hogy annak högye a' j o b b oldal felé hajoljék, hogy ezáltal már messzéről kitéssék, hova kelljen a' „zászlóalj” minden szárnyain a' legénységnek huzódnia.

58. §. A' főzenész' állása és gyakorlata.

A' főzenész' állása az, mint a' közemberé.

A' főzenész hangszerét jobb kezében hordja, — a' fagótók, vagy a' kik illetén hosszú hangszerekkel vannak ellátva, azokat jobb oldalon, még pedig a' jobb láb' hegyén „l á b h o z” (Beim Fuss) tartják. A' vallásos fogásokat a' főzenész ugyanazon módra viszi végbe, mint a' közember.

E s k ü h ö z a' rövid hangszerek a' bal hónalj alá tétetnek, a' hosszabbak pedig a' bal láb' hegyére állítva bal kézzel tartatnak, mire a' kellő fogások a' közembernek eléirt módra vitetnek véghez.

MÁSODIK OSZTÁLY.

A' katonának (honvéd v. nemzetőrnek) oszlott csata-rendbeni alkalmazása, vagy csatárharczrai kiképezése.

ELSŐ RÉSZ.

A' katonának (honvéd vagy nemzetőrnek) oktatása csatározásban.

Csatározni mondatik az, midőn egy vagy több, kapcsolt rendben álló, osztály vagy osztag eloszladoztatik, és ekként szerte oszolva, az ellenségnek egyes csatárai, vagy ha a' földtér' minéműsége és más körülmények megengedik, sorban álló katonái ellen-is harczbá indítatik; légyen bár, hogy az által támadásunkat elősegítsük, vagy az ellenségét nehezítsük.

Minden illy szándékkal felosztott és egy tágon nyílt rendbe alakított osztály, csatárlán cznak hivatik, ebben pedig három három ugyanazon egy taghoz (rotta) tartozó legények egy lán cz szem et képeznek.

Jelen Oktató-Szabályzat' első osztályában foglalt rendeletek, a' katona kiképezését rend és sorban való használására tárgyazzák. És az oktatás abban elvégezve levén, nem is kívántatik egyéb a' figyelemnél és engedelmességnél a' parancsoltak' végbevételében, hogy a' katona kapcsolt rendben mindenfélekép használható legyen. Azonban csatározásnál a' katona nem áll mindenkor közvetlen előjárói' igazgatása alatt. Sokszor ön magára van hagyatva, annál fogva e' harc' nemében a' személyes bátorságon kívül, mellyet a' nélkül is minden katonánál fel kell tenni, különös jártassággal kell birnia fegyverei' használásában, testi ügyességgel, rettenthetlenséggel, merészséggel, állhatatossággal és önbizalommal; a' földterület' minden kedvező jellemét önteste' fedezésére használni értse; ellenét minden fortélyától ravaszul megfosztani törekedjék, mindig lélek-ében maradjon, tüzelését sikeresen alkalmazza, azaz: csak akkor lö-

jön, ha némi bizonyossággal számolhat, hogy golyója talál; egy szóval csatározásnál, minden egyes katonától, gondolkodó és ítélő-tehetség követeltetik.

A' katonának csatározásban való oktatása-e' szerint különös szorgalmat kíván, és annál nagyobb alapossággal és buzgalommal üzessék, minthogy a' földterület napról napra mivelődik, 's az által e' harezem alkalmazása mindenféle gyalogságnál jövőben feltételeztetik.

Az oktatás fokenként következő rendben történjen.

- 1) Katonának (honvéd v. nemzetőrnek) egyes oktatása, csatározásra használás végett.
- 2) Egyes láncz-szemek' kiképezése.
- 3) Egész osztályok egy csatárlánczba osztatása, 's avval való mozgalmak,

A' katona' vagy nemzetőr' egyes oktatásának kezdete előtt, meg kell neki mondani, hogy csatározásnál, minden a' rend- és sorban előírt feszes állást, a' test-tartására, fegyverfogások' egyenlőségére vagy hasonlóságára 'stb. nézve a' szabatosságot mellőzze és magát a' harcz' viszonyaihoz fesztelen alkalmazza; miről a' következő §§-ben foglaltatik a' megkivántató értekezés.

Első Szakasz.

Egyes oktatás a' csatározásra.

59. §. Czélszerű test-gyakorlások.

A' sorgyalogságnál, test-gyakorlásra nézve, csupán az elkerülhetlen szükségesekre, ugymint: uszásra, ugrásra, futásra, sővény' vagy köfalak' áthágására, 's t. b. kell szoritkozni.

Az úszásban való oktatás, minden Garnisonban (helyőrségnél) a' hol ahoz alkalmatosság van, módszeresen üzetik; annál fogva itten nem is adatik bővebb tanítás róla.

A' futás és ugrás 's t. e. gyakorlathoz, a' katona mennél kényelmesebb öltözetben, és pedig kezdetben fegyver és töltény (patrontás) nélkül áll ki.

Az ugrás elosztatik:

- 1) Magasra — és messzire-ugrásra helyből, azaz; neki-futamodás nélkül.
- 2) Ugyanezekre nekifutamodva.
- 3) Mély ugrásra, t. i. magasról le.
- 4) Hátra-ugrásra, mely a' szuronyvivásnál szükséges.

Minden ugrásnak felszökés a' kezdete, és leszökés a' vége, melyek' mindegyikének lábujjhegyen, meghajlott térdel, görbült hátgerinczczel, — ellenben sohasem kell talpra, feszült térdekkel vagy behúzott hátgerinczczel — történni.

Az ugrás-gyakorláshoz választott téren, magasra ugrás okáért, két czöveket kell, néhány rovással ellátva, három lépésnyire egymástól, függőleg vagy sulyirányosan a' földbe dugni, azután egy vékony vesszőt keresztbe a' rovásokba akképtenni, hogy az a' legkisebb érintésre leessék.

Eleinte a' keresztvesszőt csak néhány hüvelyknyi magasra, időjártával a' mint a' tanulók mindig ügyesebbek lesznek, azt feljebb-feljebb kell tenni.

Magasra-ugrásra helyben, az oktató ujonczát az ugróczövekhez állítva, következőleg tanítja:

A' lábak és térdek, csak egy hüvelyknyi közzel kapcsolvák legyenek; a' térd és felső testtel előre kell hajolni, a' sarkokat fölemelni, és a' test' sulyát a' talpakra, lábujjhúsrá eresztetni. A' testnek ez állásában némelly inak' rugékonysága pillanatsnyira hatás nélkülivé váland; ellenben mások erőt nyernek a' testet, közvetlen következő felemelkedéskor, ugrásban elősegíteni. — A' kezek, eleinte, a' csipő-csontra, hüvelykkel hátra, a' többi négy testhez szorult ujjal pedig előre tétetnek. Ez által az ujoncz testét hatalmában megtarthatja, és kéz-kapkodás által rendetlen, szabálytalan mozdulatra nem vétetik. — Már most a' test, a' fennirt állásba nem sokáig maradva, a' mellfelé összehúzott térdel, és lefelé irányzott lábhögygyel a' vesszőn átszökell.

A' leszökés, összeszorított lábbal az ujjakra, ne pedig sarkokra történjen, különben a' test igen megrázódna és a' legény könnyen sérülést kaphatna. E' mellett, nem szabad a' testnek sulyirányosan lenni. hanem sulya' erejét, a' lábak, térdek, csipő-csukló' és a' hátgerincznek meghajtása, úgy szinte a' felső testnek aránylagos előhajlása által meg kell törni.

Messze-ugrásra helyből, ugyanazon szabályok szolgálnak, melyek a' magasra ugrá-nál említettek, csakhogy itt a' felszökés inkább messzire mint magasra irányoztatik. E' gyakorlásra közel levő árkok választatnak, vagy ezek' nemlétében illyek a' gyakorló téren, ha tudniillik meg van engedve, ásatnak.

Mentül magasbbra, vagy mennél távolabbra, akár a' legény ugrani helyből, testét és térdét felszökéskor annál obban össze kell huznia. Ehez a' test' lóditása vagy szökdesés, sarkokkal a' farhoz éréig, valamint a' lábujjhegyen járás meghajolt térdekkel, szükséges előkészület.

Az ugráshoz nekifutamodással, mintegy 12—15 lépésre az átszökendő tárgy előtt meg kell állni. A' futamodásnak eleinte lassún, aztán mindinkább sebesebben kell történni. Célja csu-

pán a' lábak' rugékonyságát fölgerjeszteni és a' testnek erősebb hajintást vagy lóditást szerezni.

A' futamodás' végén egyik láb a' felszökés' helyére dobattik, a' másik pedig e pillanatban rögtön előre lóditatik, mire ama láb emehez akkép kapcsolódik, hogy mind a' két láb még ugrásfélben egymáshoz szorulva legyen. — Leszökéskor nem szabad a' testnek hátra esni, hanem a' térdek és a' hátgerincz illőn meghajoljanak, mint a' magasra-ugrásnál magaráztatott.

Továbbá arra is kell ügyelni, hogy a' szökő (ugró) ember száját befogja és ki ne nyissa, tehát se ne beszéljen, se ne nevéssen, és a' neki futamodást könnyen, jó tartással és lábujjhegyen vigye végbe.

A' mélybe ugrás, tudniillik magasról le, mindenkor helyben történik. Itt egy helyes leszökés a' földolog. Ennek egészen talpakra (lábujjhústra) és utánengedő vagy hajló térdekkel kell megesni; azonban nem szabad ezeknek egészen meghajlani, különben ha netalán a' felső test előre esne, az állhoz üthetnének. A' kezeket ez ugrásnál, mindig előre kell tartani, hogy szükség esetében a' testet támaszthassák. A' mélybe ugrást lágy téren, például homokföldön legjobb gyakorolni.

A' hátra-ugrás csak helyből eszközölhető, és arra szolgál hogy egyes vívásnál az ellen' szurása elől sebesen kitérhessünk. A' felszökés, térdek' meghajlása 's a' t. azok maradnak, melyek a' messze-ugrásnál, csak hogy a' felső test nem épen anyyira hajlatatik előre.

Miután a' katona (honvéd vagy nemzetőr) a' szökést jól megtanulta, oktattassék a' szaladásra is.

A' szaladás, előre-vigyázattal eszközölve, igen üditő gyakorlat a' mell és tüdőre nézve. Elosztatik. ez:

- 1) Sebesfutásra;
- 2) Messzefutásra, és
- 2) Hátlagfutásra, mely a' szuronyvívásnál fordul elő.

A' tér, melyen a' szaladás tanítatik, se agyagos, se sovány homokos, hanem kemény és egyenlő legyen. Az álláshely és a' cél, valamelly állandó, látható tárgyak által megjegyeztetnek. Szaladás-gyakorlásnál következőket kell megtartani.

- 1) A' mellett ki, a' felső testet előre kell adni, még pedig a' sebes futásnál inkább, mint a' lassú szaladásnál. Mennél erősebben hajlik elé a' felső test, annál inkább sietnek a' lábak a' test-súlya' támasztására. A' vállak hátra húzatnak, a' karok fesztelen a' test mellett tartatnak, a' könyökök hátra vétetnek, és csak az előkaroknak szabad mozogni, a' testnek egyen-súlyban tartásáért. A' térdek felváltva hol meghajoltatnak hol kifeszítetnek, hogy az inak el ne fáradjanak. A' lábak, fel nem hányva,

sem a' térdet magasra húzogatva, jól előre vettessenek, aztán könnyen lábujjhúsrá, de nem egész talpra, földre rakassanak.

- 2) A' száj zárva marad, a' lélekzetet inkább az orron mint a' szájon kell venni. A' levegőt egy két perczig a' mellben meg kell tartóztatni, a' végett, hogy a' vér felette föl ne hevüljen, és a' tüdő-felé ne toluljon. Rövided lehelletek a' tüdő' mozgását szaporítanak, és annak meggyuladását, kivált rögtön meghülés után, okoznak.
- 3) Nem mindjárt eleinte, hanem csak lassanként idővel nyerhetni a' futásban hosszú kitartást. E' miatt a' szaladás eleinte csak rövid távra, és azután mind inkább hosszabbra, de szél ellen sobase gyakoroltassék. A' huzamosan tartó futás, midőn nem a' cél' mennél hamarabb elérése forog fenn, inkább az ügető mozgalomhoz hasonlít.
- 4) Hátlag-futásnál, mely kivált kicsiny körben gyakoroltassék és sebes tipogáshoz hasonló, a' katona néha néha elővigyázattal hátra pillantson, a' hátra lépő láb hegyével érintse a' földet, nem pedig a' sarokkal.
- 5) Nem kell engedni a' katonának szaladás után mindjárt inni, vagy pedig állva maradás, földre lefekvés s. t. e. által magát rögtön meghűteni. Sőt inkább futás után fel's alá kell járnia, és ha az idő hűves 's kabátját levette volna, azt mindjárt felhuzza.

Miután a' katona ugrani és szaladni teher nélkül jól megtanult, ezeket fölvelt patrontással és borjúval kell vele próbáltatni. Végre ha így terhelve is, jól tud szökni és szaladni, adassék e' gyakorlatra fegyver a' kezébe, melyet aztán sulyba (In die Balance) hordja.

Hogyha a' fennirt gyakorlások által a' katona' testi ügyessége kifejtetett és gyarapítatott, könnyen fog esni neki sövényeket, kőfalakat s. t. e. áthágni, vagy keskeny pallókon járni, mivel testét egyensulyban tartani és magasról félelem nélkül leszökni megtanult, annál fogva ön ügyességébe és teste' erejébe bizodalmat nyert.

Azonban e' gyakorlásokat csak illő mértékben, folytonos felvigyázat alatt, és a' legény' lehető kimélésével, kell elővenni. E' mellett nem kell semmit túlozni, és mindenkinek természetes hajlamát és testi tulajdonait fontolóra venni, 's ahozképest a' gyakorlás kisebb vagy nagyobb mértékben alkalmazását meghatározni; valamint általában, az ebbéli oktatással főkép csak az i f j a b b legénységre szorítkozni.

60. §. A' lőfegyver' czélszerű használásáról.

Feltétetik hogy a' katona, fegyvere' alkotásáról és annak fentartásáról szóló rendeleteket, ugymint e' jelen oktató szabályzat' második osztályában foglalt tanítást jól felfogta, és ezek' megtartását csatározásnál annál inkább fogja követni, mivel itt magára van hagyatva, és fegyverét parancsszó, vagy különös felvigyázat nélkül, saját belátása szerint használni kéntelen.

Annálfogva itt csak arról leszen szó: mikép kelljen a' katonának csatározásnál fegyverét legczélszerűbben, azaz: lökészünten hordani, és azt a' testnek mindenféle állásában — a' földtér' minémisége által fődöztetve — leghamarább és legkönnyebb módon megtölteni és lökészületbe venni.

Azon pillanatban, midőn egy osztály csatározáshoz oszladozik, a' katona fegyverét sulyba (In die Balance) vegye és ekkép vele a' csatárlánczba előmenjen; oda érkezte után pedig következő módra hordja:

A' fegyver sulyba (In die Balance)- helyzetből akkép hozatik részut a' test' közepe elé, 's helyzetetik a' kissé meghajlott bal előkarba, hogy a' cső a' testhez feküdjön, a' torkolat balra, oldalt 's felfelé, a' tusa pedig lefelé a' jobb térd' irányába jöjjön. — A' bal kéz, ujjaival lefelé akkép fogja a' fegyvert szíj-jának alsó végén, hogy a' hüvelykujj épen a' föderugó meghajtásán felül, a' többi ujjak pedig a' kigyóvason felfeküdjenek. A' jobb kéz' hüvelyke, kalapács- felhuzásra készen, rá tétetik, a' mutató ujj a' fogáskanyaron felül, a' többi ujjak pedig azon alól jönnek. A' fegyver' sulya a' bal előkaron és bal kézben fekszik.

A' fegyvernek e' hordásmódja nemcsak hogy könnyű, hanem sok esetekben a' csatára nézve legalkalmasabb is, mivel nemcsak minden perczben kalapács-felhuzásra és célvét' lre készen áll, hanem cserje és erdőn át haladásban mellekemberét sem veszélyezteti, 's végre a' cső a' testfelé levén fordítva, a' vas részek' villogása által ellenének már messzire el nem árul-tatik.

Egyébiránt magában érthető, hogy olyankor, midőn a' csatár valamelly földtárgyhoz fődve akar csúszni, fegyverét annak megfelelő módon vagy sülyesztve, vagy pedig jobb karja alatt fööve kell vinnie. A' fegyvertöltés állva a' 12 §-ben tanítatott; minthogy pedig a' csatár, a' földtér-tárgyak' testfödésre használásánál sokszor lefeküdni, letérdelni vagy leülni s. t. a. kénytelen: abból következik, hogy őt, a' testnek különbiéle állásiban is fegyverét megtölteni 's azt elsűtni tanítani szükséges.

M e n e t k ö z b e n . A' katona egy töltényt (patront) kivesz, a' sörpeny' földét felnyitja, egy perczig állva marad, gyutacsot betesz, továbbmegy és a' töltést elvégzi; tőle függ, hogy, midőn a' löport csőbe kirázza, akar-e pillanatig megállni, vagy pedig azt indulóban végezni.

Hátrálásnál a' legény, fegyvere' elsütése után, sebesen hátra valamelly fedező tárgy mögé fusson, 's ott megállva töltjön; mivel menés vagy futás közben, csak lassan végezhetné a' töltést, és annak következtében, testét szükségtelenül sok ideig kitenné az ellen' tűzésnek.

T é r d e l v e . A' katona jobb térdre leereszkedik, és fegyverét fölfelé fordított csővel vizirányosan a' bal térdre fekteti, azt az első karikán tartva, töltést vesz 's a' gyutacsot bedugja. Aztán jobb kézzel a' fegyver' nyaka megfogatik, a' fegyver zárjával fölfelé megfordítatik, a' bal kézbe annyira előtolatik, hogy a' föderugó a' kis ujjat érje; 's erre a' tusa akkép hozatik a' bal csipőhez, hogy a' fegyver, bal kéz' segítségével — melly az alatt ismét az első karikához felnyul — egészen bal oldalra, még pedig tusával a' földre, zárjával fölfelé és a' töltővesszővel a' testfelé fordítva letétethessék. Már most a' töltés a' csőbe eresztetik, a' tusával halkan földhez dobatik, hogy a' löpor a' kamrába hulljon, a' töltővessző megfogatik és a' töltés egészen elvégeztetik.

Fegyvert, lövéshez készült állásba (Fertig) venni, a' bal kéz egészen a' föderugóig lecsúszik, és hasonló módra mint főnebb magyaráztatott, a' fegyvert a' test elibe hozza, mire a' jobb kéz azt ismét megmarkolja a' tusa' nyakán.

Czélozás- vagy célvételkor föl lehet a' könyöket a' bal térdre tenni, vagy pedig a' fegyvert egy más tárgyhöz támasztani.

Ü l v e . A' fegyvernek ülve töltéséhez, a' katona, bal oldalát az ellennek fordítva, leül, és bal lábát akkép hajtja meg, hogy a' sarok a' földhez támasztva, a' térd fölemelve legyen, a' jobb lábát pedig egészen kinyújtja. A' bal kéz a' bal csonbon hever, és a' egyvert első karikájánál fogva fekirányban tartja; a' jobb kéz pedig töltényt fog és gyutacsot betesz. A' töltésnek csőbe tévése végett, a' katona bal kezét egész a' föderugóig csúsztatja, mire azután a' töltés — 's annak elvégezte után — a' fegyver' előhozása is hasonló módra történik, mint a' térdelve töltésnél tanítatott.

F e k v e . Hol a' földnek minéműsége által a' csatár semmikép földve nincs, ott töltés és lövéskor, bal csipőjére a' földre lefekszik. Töltésnél a' fegyvert, torkolattal az ellen felé fordítva, akkép tartja, hogy a' cső felfelé legyen, és a' tusa jobb hónaljához érjen. E' mellett a' bal kéz, a' fegyvert első karikáján tartja, és a' bal könyök előkarostul együtt a' földhez tá-

masztatik. E' helyzetben a' töltény megfogatik , a' gyutacs betétetik , azután a' fegyver a' kézben úgy fordítatik meg , hogy a' zár lölfelé álljon ; a' tusát amaz ürbe kell bedugni , mely a' könyök' feltámasztása által a' hónalj alatt ered , és bal oldalon annyira hátra tolni , míg a' fegyver' szája egy irányba jött a' szemmel. Most a' jobb kéz , töltényt tesz a' csőbe , a' tusa földhez dobátik , a' töltővessző megfogatik , és a' töltés egészen elvégeztetik. Töltés elvégezve a' fegyvert ismét előre kell tolni , jobb kézzel a' nyakát megfogni 's azt lökészületbe a' jobb oldalra hozni.

Czelvetésnél a' földre tett könyök támaszúl szolgálhat. Azonban a' czélozás sokkal könnyebb , ha a' katona fegyverét valamely tárgyra , vagy illyennek hiányában ön-csákója' fedelére fekteti.

Végre még azt kell megjegyezni , hogy e' fennirt töltés fogások' végbevitelére , ne követeltessék a' katonától ama pontossággal , mint például a' tüzelés-fogások' rend és sorban elvégzése ; mert e' tanításnak csak az a' czélja , a' közlegényt megtanítani , mikép töltheti és sütheti el fegyverét legalkalmasabban , ha a' földtérnek valamely tárgy mögött fedve van , a' nélkül hogy e' miatt mindannyiszor felkelni 's magát az ellenség' tüzeinek kitenni kénytelen volna.

61. §. Fedező föld-tárgyak' használása oltalmúl az ellenség' tüze ellen.

Az oktatás , mikép kell a' csatározó katonának a' földterület tárgyait fedezésére használni , legsikeresebben úgy történik-meg , ha oktatója őt az efféle tárgyakhoz vezeti , megmutatván neki , miféle testállásban védheti magát azok mögött az ellenség' tűz ellen.

Sík és nyílt földtérén való előmenetelkor , a' csatár' állása tetszés szerinti , csak hogy töltés közben szüntelen előre 's oldalt mozduljon , azért hogy az ellenség ne foghassa fel czélba.

Helyben lödözéskor , fedező tárgyak' teljes hiányában , legjobb ha a' csatár földre fekszik , még pedig mentül közelebb az ellenséghez , annál nagyobb bizonyossággal számolhat , hogy az felül rajta fog ellőni , 's így golyói nem találják.

Szántóföldeken tanitassék , egyes fákat , oszlopokat , ganajrakásokat , domborodásokat és barázdákat fedezésére használni ; ha ez utóbbiak rézsut vannak az ellen' állása felé , még azon segílyt is nyújtják , hogy köztök némileg fedve , az ellenséghez lehet közeledni ; ellenben ha irányok az ellen' állásával párvonalú , szükséges hogy a' csatár egyikből a' másikba átugráljon , nehogy sokáig legyen az ellen' tüzeinek kitéve. Helyben lödözés-

kor pedig, ahozképest, a' mint a' barázdák nagyobb vagy csekélyebb mélységűek, azokba letérdeljen, bele üljön vagy befeküdjön.

Árkok fedezésre hasonló módon használtatnak, mint a' mély barázdák. Ezek is csak akkor használhatók, ha helyzetök az ellenség felé rézsut, — de még inkább ha az ellen' állásával párvonalún van. Hogyha mélységük négy és fél lábnyinál nagyobb, annál fogva olly tetemes, hogy abban álló katona fegyverével többé nem lőhet, szükséges hogy az árok' oldalán a' csatár magának illő magasságba lyukakat ásson, mellyekbe lábaival bele állhat 's az által az árok' partjain felül czélozhasson és lőhessen. Azonban töltésre mindenkor leszáll a' mélybe és helyét azalatt egy más csatár foglalja el.

Ha a' partok nem igen meredek, nem épen szükséges e' lábnyom-kivájás, hanem a' csatár ollyformán fedezkedik, mint az árkokban. De mikor ezek vagy sulyiránt vagy rézsut a' csatárlánczot keresztülszegik, ilyenkor az ellenségnek segínyt nyújtanak, állásunkhoz fedezetten közeledésre. Illy esetben tehát, a' hegynyilas vagy mélyúthoz legközelebb álló csatárok, magokat épen a' szélén földve állítsák fel, 's onnan a' toroklat' mélyébe vagy a' mélyútba irányzott lövéseikkel az ellenséget előnyomulásában lehetőségig tartóztassák fel. Hasonlókép keskeny völgyek' védelmezésekor a' csatár ne álljon a' mélységbe, hanem mennyire lehet, magának mindenkor magasbb álláspontot válasszon mint az ellené; mivel felülről lefelé, tovább és nagyobb bizonyossággal lőhet, mint alulról felfelé; azonkül a' földtért, meg az ellenség' mozgalmait is onnan jobban átnézheti.

Dombok vagy ormokon a' tetőre soha fel ne lépjen, hanem alantabb annyira álljon, a' mennyi kívántatik, ellenét czélba foghatni, a' nélkül hogy ez őt látná.

Egyes fák, tőkék' kisebb vagy nagyobb terjedelme szerint, különös jó, vagy csekélyebb értékű fedezési eszközül szolgálnak. A' csatár a' fedezésére választott fatőke mögött, bal könyökével a' fához szorulva, megáll. Lövéskor a' fegyvert a' fának jobb oldalára kell hozni, és támaszul a' bal előkart a' fatőkéhez szorítani, a' főt pedig csak annyira, mennyi a' czélozáshoz okvetlen szükséges, előadni, és a' testet, mennyire lehet, elrejtteni. Töltésre a' legény ismét a' fa mögé egészen elbúvik.

Ha a' fatőke olly vastag, hogy egynél több csatárt is fedezhet, akkor az, a' ki lő, azt a' fennirt állásban teszi, és fegyvere' elsütése után helyét azonnal másnak engedi, azalatt pedig önnön puskáját megtölti.

Erdőben a' csatár, előmenet vagy visszavonulás alkalmával, sebesen egyik fától a' másikig fusson, hogy szünetlen

födve legyen. Ha az ellenség, kivel szemközt áll, egy fa mögött jól van takarva; akkor egy mást, oldalt állót, ki nincs olly jól fedezve, vegyen célpontul. Ha portyázás közben az erdőben kicsiny gyér helyekre akad, azokat kikerülje vagy pedig szélők hosszában elhúzódjon.

Cserje, bokrok, élősvények, kéve és magasan álló gabona nem oltalmaznak ugyan az embert az ellenség' golyója ellen; mindazonáltal jó eszközül szolgálnak, magát az ellenség' szemei elől 's e' szerint célvetésétől is elvonni. Az illy tárgyak' fedezésre használatok jó, ha a' csatár lövés után azonnal helyet változtat, és a' töltést más ponton végzi; mivel föltehetni, hogy ellene, a' ki őt nem láthatja, lövését oda fogja irányozni, a' hol füstöt felszálni lát.

Gátok és földhányatok, ha az ellenség' állásával párvonalún vannak, különösen jó fedő vagy takaró eszközök. A' csatár azoknak innenső lejtésökre akkép fekszik, ül vagy térdel, hogy még a' felső szélén ellölessen; azonban töltésre mindenkor annyira leszáll, a' mennyi tökéletes földözésére megkívántatik.

Kőfalak, erős palánkok vagy deszkázatok s. t. e. szinte jól takarnak. Hogyha nem magasabbak négy és fél lábnál, a' legény állva is ellöhet rajtuk; ellen esetben szükséges azok mögött lábpadot felhányni vagy pedig azokba löréseket csinálni. Ez utóbbi esetben, minden löréshez, két vagy három csatár oldalt balra áll, és felváltva hol egyik, hol a' másik, fegyvere' száját lövés okáért a' résbe teszi. Ha az ellenség már igen közelre érkezett, és a' rések nincsenek $4\frac{1}{2}$ lábnál magasabban, vigyázzon a' csatár, ne hogy valamikép az ellenség fegyverét megfogja, 's ennél fogva csupán a' torkolatot dugja a' résbe.

Házakban, azok' védelmezésére rendelt katonák, ketten vagy hármanként az ablakok' bal oszlopaihoz állnak, és onnan akképen tüzelnek, a' mint ez a' vastag élőfa mögötti felállításnál magyaráztatott.

Helységekben, melyekbe az ellenség letelepedett, benyomuláskor, a' csatárok ne az utca' közepén járjanak, hanem a' házsorok' mind két oldalán kell előmennöök, és fedezésökre a' kiálló szögleteket vagy kapuoszlopokat használni. Ha az ellenség az ablakokbul lö, akkor a' házsorok mellett előnyomuló csatárok az utcán keresztül lévő házak' ablakaira tüzeljenek.— Ha előmenet' következtében egy kereszt-utra jönnek, elébb a' két utca' szögletén összegyűljenek 's ott takarva az ellenségre addig löjjenek, míg az előnyomulás' megújítására nem rendeltettek.

Az itt érintettek elegendők az oktatónak figyelmét a' földtér' azon tárgyaira vezetni, mellyeket a' csatárnak, teste' fedezésére az ellenség' tüze ellen, használni kell; azonban a' legénységre nézve az ebbéli oktatás, mint elején mondatott, gyakorlatilag mindig olyan földtéren történjék, hol ahhoz elegendő alkalom vagyon.

Végre arról is kell említést tenni, hogy az oktató különösen arra figyeljen, ne hogy a' csatár, lövés alkalommal magát fedezze, és töltéskor azt tenni elmúlaszsza, mint ezt roszul kiképezett katonák, részint ügyetlenségből, részint kényelmesebb állásért tenni szokták: hanem addig, míg tölt, takarja magát tökéletesen, 's aztán ha lő, ne akadályoztassa önmagát félénk fedeztetés által a' célvetésben.

52. §. Dobjelek, mellyek a' csatárláncz' mozgalmínál parancsszavak gyanánt szolgálnak.

A' csatárláncznak némelly esetekben nagy kiterjedése mellett a' vezérszavak' hangoztatása annak mozgalmái' rendezésére elegendő nem lévén, ez okból következő dobjelek, parancsszavak gyanánt használandók, határozottak:

1) A' lassu induló (közmars)előmenetnek a' jele; erre tehát minden csatár egyenes irányban lassanként előre menjen.

2) A' pihenő (Rast) az előmenet' szüntetését jelenti; azért minden csatár ezt hallván, azonnal megálljon, és a' legközelebbi földtárgy mögött fedezkedjen. Ha a' pihenő kettős láncz-czali visszavonuláskor veretik, ez akkor azt teszi, hogy az elől lévő láncz helyben megálljon, a' hátul lévő pedig segélycsapatnak rendezkedjen.

3) A' takarodó (Retraite) hátrálás' vagy visszavonulás' kezdetének a' jele, Midőn csatárlánczczal lödözésközben veretik a' takarodó, annak legényei egyik a' másik után húsz-husz lépést hátra mennek 's ott helyre-álnak, miről a' 64-dik §-ben bővebb értekezés foglaltatik. Azonban mikor a' láncz nincs tüzelésben, e' dobjelre mindenki jobbraát fordul, és addig az egész láncz hátramegy, míg a' dobos pihenőt nem ver, erre aztán helyben meg kell állni és az ellenség felé arczolni.

4) Az ébresztő (Tagwache) azt teszi, hogy minden csatár az egész lánczban féljobbra forduljon, és e' fordulás irányában marsoljon.

5) A' dolgozó (Schanzstreich) kiki félbalra fordul, 's annak irányába megy.

6) A' hívó (Ruf) azt teszi, hogy az ellenséges lovasság támadásra közeledik. E' dobjelre a' szuronyt rögtön fel kell tenni, ha ez előtt még nem történt volna, és a' legények két vagy három lánczszemként, sebes futással, szabálytalan csoport vagy tömegekbe összegyűlnek, hathatósabb védelmezés okáért. E' csoportok' viszont lánczba felosztatására a' lassu induló (ordinaere Marsch) veretik.

7) A' siettető (Dublir-Marsch) akkor veretik, midőn szükséges, hogy a' csatárok állásukat elhagyják, és a' mögöttük kapcsolt rendbe felállított seregnek tüzelésre, vagy szurony-nal való támadásra szabad helyt csináljanak. E' dobjelre tehát a' csatárok sebesen szaladva, sulyba vett fegyverrel a' felmarsolt seregnek mind a' két szárnyára futamodnak, ott összegyűlekeznek és a' körülményekhez képest használtatnak.

8) A' gyűjtőre (Vergatterung) a' csatárok kapcsolt rendbe összeállnak, és a' főserceghez, a' mellytől kiküldettek, berukkolnak. E' dobjelre minden ember hátra siet, és annál a' szakasznál, melly illő távban segély-csapatul vala felállítva, szinte szakaszba rendezkedik.

9) Egy kolomp (Rucker) és négy egyes ütés (Streich) a' segély-csapatnak jelül szolgálnak, hogy helyben csatár-lánczba feloszoljon.

11) Egy hívó és három kettős ütés, azaz: az őrmesterek' előhívására használt jel, azt teszi, hogy a' csatárláncz megerősítessék. Erre nézve a' hátul álló segélyszakasz csatárokba feloszlik és a' lánczvonalba elékel (berukkol).

11) Egy hívó, és két kettős ütés — káplár jel — azt jelöli, hogy a' csatárláncz viszont gyéritessék; még pedig nem azok, a' kik megerősítésre előmentek, hanem kik már régebben a' tűzbe álltak, jobbra át fordulnak, és hátul valamely alkalmas ponton segély-osztályul összeállnak.

12) A' rohamjel (Sturmstreich) akkor adatik, midőn csatárokkal az ellent valamely előnyös állásból, például árok-ból vagy sövény mögül, szándék kikergetni. E' jelre tehát a' szuronyok feltétetnek, ha még nem volnának, és a' csatárok két vagy három lánczszemenként rendetlen csoportokba összegyűlnek, és ujdoni rohamjelre az ellenségnek hevesen neki rohannak.

Gyakorlat-téren a' tüzelés' kezdete időszakát egy kettős ütéssel, a' tűz szüntetést pedig a' szüntető' (Abschlag) második részével, tudniillik kettős kolompokkal (Rucker) kell hirül adni. Ellenség előtt vagy hadi gyakorlatoknál rendszerint az ellenség' felállításából következtető, mivel minden csatár csak akkor és addig lödöz, míg ellenét némi hihetőséggel találhatja.

E' fennirt dobjelek' jelentőségét minden katonának tudnia kell, és miután azok parancsszó gyanánt szolgálnak, tehát értesíresre kell adni, hogy azokat kemény büntetés alatt, serényen és pontosan teljesíteni kötelek.

Második Szakasz.

Egyes lánczszemek' oktatása.

63. §. Általános határozások a' lánczszemek' állásaira nézve.

Jelen főrész' kezdetén már mondatott, hogy csatározásnál három három, ugyanazon egy taghoz tartozó emberek lánczszemek nevezetnek.

Mindegyik lánczszemben az első sorbeli ember a' közepébe áll, jobbra tőle három lépésre áll a' második sorbeli, és balra szinte három lépésre a' harmadik sorbeli katona.

Közönségesen egyik lánczszem a' másiktól 12 lépés távolra álljon. Annálfogva az egyik lánczszemnek első sorbeli embere, a' mellette lévő szemnek szinte első sorbeli emberétől 18 lépés távolban fog állani.

E' megszabott táv' megtartásáról és a' mellette lévő lánczszemmel összeköttetésben maradásáról, mindenik lánczszemben az első sorbeli ember felelős, ő tehát a' lánczszem' vezetőjének tekinthető. Ellenben a' második és harmadik sorbeli embereket csak oda kell útasítani, hogy erre igazodjanak és mindig közelében maradjanak. A' melly lánczszemben felvezető (freiter) van, úgy ő feltétlen a' lánczszem' vezetője, és ezért állása is a' közepén legyen.

Azonban az itt meghatározott távot egyik lánczszemtől a' másikig, mint nem különben a' közöket a' lánczszem' legényei közt, nem kell épen változatlanoknak tekinteni, sőt inkább azok a' föld' bélyegeihez képest sok módosításnak vannak alávetve. Ha például az egy lánczszemhez tartozó három legények magokat, szorosan egymás mellett állva, valamelly tárgy után takarozhatják, akkor ezt el ne mulasztásák tenni, csupán ez okból, hogy rendszerint egymástól 3 lépést távol kell lenniök. Hasonlóképen a' lánczszemek sem tartoznak a' mellettök állóktul

rendelt közt pontosan tartani, ha néhány lépésre elől oldalt vagy hátul alkalmuk akad fedezésre.

E' szerint tehát a' csatárlánczra nézve szabályzott távok, csak annyiban kötelezők, hogy nálok nélkül a' csatárláncz' összefüggése hiányoznék, és ennek következtetésül lehetlen volna azt rendesen és bizonyos irányba fordítani.

Némely esetekben, mikor p. o. csak az forog fen, hogy egy tágas földtér átszáguldoztassék, a' csatárok és lánczszemek már feloszlatáskor nagyobb távköz vevésre parancsoltatnak, még pedig a' lánczszem' emberei egymásközt 6 lépésre, egyik lánczszem a' másiktól pedig 24 lépésre; az által a' láncznak kétszer annyi kiterjedése van, mint közönséges alakuláskor, annál fogva hasonló számú csatárral nagyobb tért átszáguldozhatni.

A' láncznak illetően kiterjedett alakítása előtt a' legénységet előre értesíteni kell arról, hogy az első sorbeli ember egyúttal 36 lépésre, a' második és harmadik sorbeliek pedig egymástól 6 lépésre távol álljanak fel. Másfelől pedig némellykor szükségessé válhat, a' csatárok' sűrűbb fellátítása, mint p. o. egy köfal vagy sövény' védelmezésére; illy esetben a' tagok' (rották)emberei egymáshoz egy vagy két lépésre, a' lánczszemek pedig egyik a' másiktól két vagy három lépésre megállhatnak, mi által az első sor' emberei 4—7 lépésre közelitnek egymáshoz.

64. §. A' csatárok' kölcsön segélyezésök, 's különösen az egy lánczszembetartozóké.

Általában minden csatárok, de különösen azok, a' kik ugyanazon egy lánczszemhez tartoznak, kötelesek minden alkalomnál egymást kölcsönösen segíteni; azaz: fedezésökre a' található földtárgyakat közösen használni, egymást veszélyben elszántsággal segíteni, soha egymástól annyira el nem távozni, hogy valamelyik közülök magára hagyatva legyen és bajtársai segélyköréből kiessen.

Ha a' lánczszem' egyik embere megsebesitetik és így további küzdelemre képtelenné válik, két ép legények egymást hasonló módra segítsék, mint azelőtt hármaslág: ha pedig két ember hiányozna, ekkor a' hátramaradott a' mellette való lánczszemhez csatlakozik.

Tüzelésnél alapelvül szolgáljon, hogy a' három, egy lánczszemhez tartozó legények, soha egyszerre fegyvereiket el ne süssék hanem mindenkor, legalább egy legény, lökészültén megmaradjon, hogy a' töltéssel foglalatoskodó bajtársait ótalmazhassa. Az, hogy a' csatár csak akkor löjjön, ha találásra

számolhat, már fenebb mondatott. Egyébiránt czélzásnál főleg az ellen' tisztjeit, nem különben a' legmerészebb csatárait és a' lőtávban álló osztályit válassza czélpontul. Ellenséges álgukhoz közeledéskor, azokra, ahoképest a' mint mozdulóban vannak vagy helytt állnak, első esetben a' lovakra, második esetben pedig a' tűzerek vagy pattantyusokra alkalmazza lövéseit.

Mikor a' láncz helyben tüzel, minden lánczszem' legényei a' fedezésökre választott helyökön, felváltva lönek. Rendszerint az első sorbeli ember kezdi meg a' tüzelést, utána lö a' második, 's ezután a' harmadik sorbeli.

Tüzelésnél, előmenet közben, az első sorbeli legény lökés (Fertig) fegyverrel mintegy 10—12 lépést előre siet, valamely tárgy mögött fedezkedik, és lövését sikeresen alkalmazni igyekszik. A' más két legény lassan követi, és ha az első sorbeli emberrel egy irányba érkeztek, elébb a' második — 's ezután a' harmadik sorbeli ember ujdonna valami 10 vagy 12 lépést előre siet; 's előmenet közben ez folyvást így történik.

Ha az előmenet megállítatik, akkor mindenik lánczszem azon pontra igyekszik helyezkedni, mellyen az ellenséghez legközelebbi ember áll.

Visszavonuláskor tüzelésnél az első sorbeli ember lö, 's aztán sebesen mintegy 20 lépésre a' láncz után siet, ott valamely tárgy mögött takarva megáll, fegyverét megtölti, és elől lévő pajtásait várja. Miután eme legény, felállítása' helyét elérte, azonnal a' második sorbeli ember lö, és szinte a' hátramenethez visszafut, 's végre miután ez is megállakodott, a' harmadik sorbeli ember tüzel, és a' más kettőhez siet, mi által mind a' három egy-egy lánczszembe tartozó emberek ismét egyesülve vannak.

Ezen váltva tüzelés, hátramenés, és vízonti egyesülés mindegyik lánczszemben, a' visszavonulás' folyamatjában mindig ismételtetik.

Ha a' hátrálás (retirálás) megszüntetik, akkor mindegyik lánczszemből az ellenséghez legközelebbi ember álláspontján mozdulatlan marad, és a' hátul levők ezzel egy irányba előre mennek.

Tüzelésnél oldalmenet közben, mindenik lánczszemnél előbb az első — azután a' második — 's végre a' harmadik sorbeli ember, egy pár lépést előre 's oldalt kilép, fegyverét elsüti és helyére visszatér.

A' lánczszemek' oktatása, mindenféle földtérén alkalmazásuk és tüzelés közbeni kölcsönös segítségükre, igen érdekes, tehát a' katonának lehetőségig eszére adassék; annál fogva minden lánczszemmel külön-külön, vagy legfeljebb kettővel vagy hárommal együtt történjék; mert később nagyobb osztályok' csatárlánczba feloszlásánál, nem lehet többé a' részletes oktatással yesződni.

Utoljára arról is kell említést tenni, hogy a' csatárok' viseletmódja egyes lovasok elleni védelmezéskor, e' szabályzat' harmadik főrészében, t. i. szuronyvivásnál fog tanítatni, azért erre nézve oda hivatkozunk.

Harmadik Szakasz.

Egy kapcsolt osztálynak csatár-lánczba feloszlata, és avvali mozgalmakról.

Nem előbb, csak miután a' katona a' csatározásnál használhatás végett, egyenként és egyes lánczszemekbeni oktatásban is elegendőn előhaladt, következik az egész osztályok' feloszlata egy csatár-lánczba.

Ennek pedig vagy helyben vagy előfelé lehet megtörténni, ahoz képest, a' mint a' feloszlátandó osztály már azon a' vonalon áll, mellyen a' csatárláncznak alakulnia kell, vagy pedig egy hátulsó állásból kell még arra előmennie. A' feloszlás mind a' két esetben jobbra, balra, vagy bármely középső tagra történhetik.

Az időpont' választása a' csatárláncz-feloszlata a' körülményektől függ; de rendszerint az ellenséges tűznek golyóvitelén (lőhatásán) kívül eszközöltessék. Egy osztályt igen korán csatárlánczba, kivált nyílt téren, és mielőtt az ellen' állása ismeretes, feloszlátni, hasztalan és czélszerűtlen. Illy esetben az előforduló csatározásra rendelt osztály, kapcsolt rendben előmegy, és az ellenség' felkeresésére 's állása' kikémlelésére egyes emberek, 100 — 150 lépésnyire, előre és oldalt kiküldetnek. Mihelyt ezek az ellenre akadnak, azonnal jelentést tesznek, és az osztály-parancsnok a' csatárláncz' alakítását a' földtér' minőségének és az ellen' állásának megfelelő módra rendeli. Szövevényes tájon, erdőben, magas vetésben 'stb. a' csatárlánczba feloszlata megtörténhetik, még minekelőtte az ellenség' állása

kivizsgáltatott volna ; azonban illy esetekben nem harcz-alakulásnak , hanem csupán eszköznek tekinthető az elegy földtér kivizsgálására.

Ellenben egy osztálynak csatárokba feloszlataásával elkésni, azért igen káros, mivel a' feloszlátás illy esetben alkalmasint az ellenség' tüzeben 's annál fogva nagy veszteséggel és a' láncz' lehető leggyorsabb elhirtelenkedésével történik , mi által a' rend veszélyeztetik , 's a' legénység , felhevülés miatt , nyugott és helyes célvetésre alkalmatlan.

A' csatározásra kirendelt parancsnokot illeti tehát a' gond , helyes időpontot választani a' feloszlátásra , t. i. cél és körülményeket tekintetbe véve.

65. §. A' láncznak helyben alakítása és tüzelése.

A' láncznak helyben alakítása , mint fenebb mondatott , azon esetben történik , midőn a' feloszlátandó szakasz már is azon vonalon áll , mellyen a' csatárokat felállítani szándékba vagon , p. o. ároknál , sövény mögött , erdőszélen 'stb. vagy pedig egy visszavonuló láncz' felvételére és felváltására.

A' lánczot helyben jobbra alakítani a' parancsnok értesít :

„Lánczot **jobbra** ! “ (Die Kette rechts formirt !)

Ez értesítésre , még pedig az utolsó , élesen kiejtendő „**jobbra**!“ (formirt!) szóra a' legénység most és később minden lánczba feloszlátásnál , fegyverét sulyba veszi. A' következő vezérszóra „**fél-jobb** ! sebesen in-dulj ! “ (Halb rechts ! Marsch — Marsch !) a' szárnyas tagot és mellette levő első sorbeli altisztet kivéve , az egész szakasz féljobbra fordul , sebes lépésbe kiindul és következő módra lánczba eloszlik.

A' bal szárnyi második tagnak első sorbeli legénye kiindul-takor lépéseit számlálni kezdi , ezek' tizenhatszadikára bal kezével az előtte való embernek töltére vagy borjujára egyet üt , annak jeléül , hogy már ő megszerezte magának a' megkívántató távot , 's egyuttal félbalra fordulással az eredeti arcza visszafordul.

Mihelyt a' harmadik tagnak embere a' töltérén avvagy borjuján való csapást megérezte , ő is 18 lépést számlál 's azok lejárta után előemberének ugyanazon jelt adja 's balra arczol. Ezt követik egymás után valamennyi az első sorban álló legények , mi által egymástól 18 lépés közökre jönnek. A' második és harmadik sor' emberei oldalmars közben az első sorbelihez kapcsolódnak. Mihelyt azonban ez megáll és arcza

fordul, ők is azt teszik 's nyomban utána a' tagállásból a' lánczszemféle állásba helyezkednek; tudniillik a' második sor' legénye az első sorbeli mellé 3 lépést balra lép, és mind hárman a' fegyvert, csatározásra előirt helyzetbe veszik.

A' bal szárnyas tag, melly meg sem mozdult, mindjárt mihelyt a' mellette lévő tag eléggé eltávozott lánczszemféle állásba átmegy.

A' szakasznak jobb szárnyán az első sorba sorozott altiszt igazgatja az utána menő oszlo félben lévő rendcsapatot, még pedig vagy az eredeti arczvonala hosszában, vagy pedig valamely földtárgy szerint, melly a' láncz' fellállítására választatott, p. o. egy árok, erdőszél 'stb. után.

A' harmadik sorba beosztott altisztek a' sorsmars kezdeténél helyökből azonnal jobbra oldalt huzódnak és felvigyáznak, hogy a' lánczszemek mikép állnak meg egyik a' másik után, és hogy megtartják-e az előirt távközöket?

A' láncz' alakítása után az első sorbeli altisztek néhány lépésre a' szárnyas lánczszemek mögött megállnak, a' harmadik sorbeliek pedig a' láncz megett akkép foglalnak állást, hogy azt jól átláthassák 's következőleg annak minden szemét szemügyre vehessék, és továbbá arról is gondoskodnak, hogy minden katona a' mellette lévő földtárgyakat fődözésére használja.

A' szakaszvezérő álláshelyét, jónak látása szerint, ott választja, honnan az egész láncz' mozgalmait legjobban átnézheti és igazgathatja.

A' láncznak balra alakítása e' vezérszóra:

„Lánczot b a l r a ! fél-bal ! sebesen in-dulj !“ (Die Kette links formirt ! Halb-links ! Marsch-Marsch !) ellenkező oldalra történik meg.

A' láncznak egy középső tagra alakítása, tudniillik jobb és balra, akkor rendeltetik, mikor a' lánczot a' szakasz' állásának mind a' két oldalára kiterjeszteni kívánatik. Ahozképest a' mint e' kiterjesztésnek mind a' két oldalra egyenlőn, vagy pedig az egyikre többé, másokra kevesebbé kell történni, a' felosztásnak kezdpontjául is vagy a' középső, vagy egy más tag határozatik. Ha például a' szakasz 11 vagy 12 tagból álló és a' láncz' kiterjedése mind a' két oldalra egyenlőn megkívánatik, akkor felosztásnak kezdpontjául első számnál feltétlenül a' hatodik tagot, második számnál pedig tetszés szerint a' hatodikot vagy a' hetediket kell megjelölni. Ellenben a' láncznak inkább jobb mint balra kiterjesztésére, felosztás' kezdpontjául a' bal szárny' harmadik vagy negyedik tagja választassék; mellyet azonban még elosztás előtt a' szakaszvezérő jelölje meg. Ez megléven parancsoltatik:

„Lánczot a' közép-ről! fél-jobb, fél-bal!“ (Die Kette rechts und links formirt! Halb rechts! Halb links!) Erre a' szakaszvezérő által kijelölt tag mozdulatlan állva marad, a' jobbra állók féljobbra, a' balra állók félbalra fordulnak, és az ezt közvetlen követő „Sebesen in-dulj!“ (Marsch—Marsch!) vezérszóra lánczba oszladoznak.

Az altisztek' álláshelyök itt is szinte az, melly a' láncznak jobbra vagy balra alakításánál.

Mihelyt a' csatárláncz — bár jobbra, balra vagy akármmelly középső tagra — tökéletesen alakult, mindjárt egy középső lánczszem irányul választassék, melly után a' többiek előkerülő mozgalmaknál igazodást és irányzatot vesznek. Ezen irány-lánczszem' felügyelésére és czélszerű vezetgetésére mindenkor egy harmadik sorbeli altiszt rendeltetik, a' ki e' mögött néhány lépésre megáll 's mozgalmait onnan igazgatja; azalatt a' többi altisztek fáradhatlan szorgalommal mindig oda sietnek, a' hol jelenlétök szükséges. Kötelességök, a' mint mondatott, minden egyes katonának a' legalkalmasabb álláspontokat megmutatni, az ellen' mozgalmait és szándékait folyvást szemben tartani, azokra nézve gyors intézkedéseket tenni 'stb. Hasonlóul a' dobjelekre, mellyeket a' vezérő parancsok gyanánt adat, szüntelen figyelmeznü és azoknak tüstént végbe-vitelére ügyelni 's végre azokkal szigoruan bánni, a' kik a' lánczból ki akarnának lépni.

Ha a' láncz tüzel, akkor a' három, egy lánczszemhez tartozó legények hasonlóképen cselekesznek, mint a' 64-dik §-ben tanitatott, mellékembereik' tüzelésére tekintet nélkül. Az altisztek nem tüzelnek, kivéve, ha alkalmok akad egy ellenséges főtiszt' lelövésére, vagy pedig saját védelmezésökre; sőt inkább arra vigyázzanak, hogy a' csatárok fegyvereiket nyugalommal hozzák czélvetésbe, ne hamarkodjanak, és távol tárgyakra ne lőjenek, tehát a' löszert lehetőképen kimélhessék.

Azon esetekben, midőn megkivántatnék, hogy a' csatárok vagy lánczszemek, a' szokottnál nagyobb vagy kisebb távban lánczba alakuljanak, azt mindenkor különösen meg kell a' legénységnek parancsolni. Tudniillik, a' szakaszvezérő, mielőtt „Sebesen in-dulj!“ (Marsch—Marsch!) vezényelne, ez értesítést előre bocsátja:

„Első sorbeli legénység 36, a' lánczszembeli pedig 6 lépésnyire nyitódj!“ (Maenner des ersten Gliedes auf 36, Maenner der Kettenglieder auf 6 Schritt öffnet euch!) vagy: „Első sorbeli legénység 6, a' lánczszembeli pedig 2 lépésnyire nyitódj!“ (Maenner des ersten Gliedes auf 6, Maenner der Kettenglieder auf 2 Schritt öffnet euch!) 'stb.

66. §. A' láncz' előre alakítása, és vele lödőzés.

A' láncz' előre alakítása leggyakrabban kerül elő, mivel a' feloszlandó osztagok vagy osztályok már is felosztatás' helyén állnak és rendszerint egy hátulsó állásból küldetnek oda.

A' felosztásra rendelt szakasz, kapcsolva és sebes lépésben egész mintegy 16 lépésre azon vonalhoz marsol, a' mellyen a' csatárláncznak meg kell ülededni; mire a' felosztatás a' körülményekhez képest jobbra, balra, vagy jobbra és balra, tudniillik egy középső tagra történik.

A' láncznak előre-jobbra alakítására parancsoltatik :

„Lánczot jobbra elé! sebesen in-dulj!“ (Die Kette rechts vorwaerts formirt! Marsch-Marsch!) Erre a' bal szárnyastag és az első rend' altisztje egyenesen előre mennek. Valamennyi többi tagok pedig marsközben annyira jobbra húzódnak, hogy az első sor' emberei egymástól 18 lépést távol legyenek, melly távolság itt nem mérhetvén meg lépéssel, mint helyből felosztatáskor, az első sor' emberei szemmértékére van bízva. Mihelyt a' tagok elegendőkép eloszoltak és a' felállításokra választott, a hol lehet földtárgyak által kitűzött vonalt elérték, mindjárt pihenő (Rast) veretik, vagy pedig „Allj!“ (Halt!) parancsoltatik, mire a' szárnyastag nyomban, a' többiek pedig ahoz képest, a' mint avval egy vonalba jönnek, vagy pedig fedezésökre egy alkalmas földtárgyhoz érkeztek, megállnak, és késedelem nélkül lánczszemléle állásba helyezkednek.

Az altisztek azon helyeket foglalják el, mellyekre a' csatárláncz' helyből alakításánál utasítottak.

A' lánczot előre-balra alakítani vezéreltetik :

„Lánczot balra elé! sebesen in-dulj!“ (Die Kette links vorwaerts formirt! Marsch — Marsch!) mire minden az ellenkező oldalra történik :

Végre ha a' lánczot a' szakasznak valamely középső tagjára alakítani kívántatik : a' parancsnok az illető tagot eleve kijelölje, aztán a' parancsra :

„Lánczot a' középről elé! sebesen in-dulj!“ (Die Kette links und rechts formirt! Marsch! Marsch!) a' kijelölt tag egyenesen előre megy, az ettől jobbra állók pedig ismert módon jobbra, a' balra állók balra lánczba eloszolnak.

A' feloszlás' könnyebbitésül sikeres leend, ha a' szakaszvezérlő a' szárnyakon lévő altiszteknek azon pontokat megjelölyezi, a' mellyekre a' láncz' szárnyainak jönni kell, hogy mindjárt abba az irányba húzódhassanak.

A' mi pedig az altisztek' álláshelyöket és kötelességöket, ugymint a' láncz' kifejtése után egy irány-lánczszem' választását, mint nem különben a' tüzelésnél való viseletöket illeti: ugyanazon szabályok vagy rendeleteket, mellyek a' láncznak helyből alakításánál alapítottak, teljesen megtartandók.

A' feloszlás rendszerint sebesebben ne történjék, mint sebeslépésben. E' lépés neme, ha különben a' láncz' alakítása idejében rendeltetett. meg fog felelni, és azonkül azon haszonnal bír, hogy a' legény el nem fárad 's meg sem hevül erősen, annálfogva a' csatározásra alkalmazáshoz teljes ereje' birtokában megmarad, és a' helyes célzáshoz megkívántató nyugodalmat megtartja.

67. §. A' lánczczaal előre-hátra és oldalti mozgás 's lödözés.

Midőn egy csatárláncz egyenesen előre, vagy egyenesen hátra marsol, menete közt mindig a' közép, azaz: irány-lánczszem után igazodik.

A' láncz' közepének, tehát az irányszemnek is, kissé elé kell nyomulni, a' szárnyaknak pedig hátra szegülni, hogy az ellenség ezeket, mint leggyöngébb pontokat, ne olly könnyen vehesse körül és támadhassa meg.

Előre indulás' jelöl a' lassu induló veretik, vagy dobos hiányában a' szakaszvezérlő által „in-dulj!” (Marsch!) parancsoltatik. Erre az egész láncz egyideüleg lassu lépésben előre megy, és minden lánczszem az irányszem után igazodik, nem különben a' távolságot is azon oldal felé, mennyire lehet, megtartani igyekszik.

Hogy a' csatárláncz valamelly az arcz előtt levő, fedezésre alkalmas, és az ellenségtől még el nem foglalt földtárgyat mennél gyorsabban elérje: az irányszemet és ahoz legközelebbi lánczszemeket utasítani kell, hogy az illy takaró tárgy felé sebesen előmenjenek, mire a' többi lánczszemek is, kiknek kötelességök folyvást az irányszem után igazodni, hasonlót tenni kénytelenek.

Vegyes, szabad kilátást gátoló téren, a' lánczszem-vezetőknek fő gondjuk legyen, az irányszemmel szakadatlan összeköttetésben maradni, nehogy elválások támadjanak a' láncz-

ban. Ha egyes lánczszemek előmenet közben olly földtárgyakra bukkannak, melyeken keresztül nem mehetnek, akkor azokat körül kell járni, és ezután az irányszemmel való összeköttetést legott helyre állítani igyekezzenek. Hasonló módra erdőkben az előkerülő gyérhelyeket körüljárják, nehogy ok nélkül magokat az ellen' tüzésnek kitegyék.

A' lödöző láncz, előnyomuláskor, általában szinte így viseltetik, csakhogy ezen felül minden lánczszem' emberei a' 64-ik §-ben foglalt rendelkezéseket, a' kölcsönös védelemre nézve, megtartani kötelesek.

Az előnyomulás' szüntetésére pihenő (Rast) veretik, vagy pedig dobos hiányában a' szakaszvezérő által „**Alj!**“ (Halt!) parancsoltatik, mire a' láncz azonnal megáll és a' csatárok lehetőkép fedezkedni igyekeznek.

Viszszavonulás' jeléül **t a k a r o d ó** (Retraite) doboltatik, vagy „**Jobbra-át!**“ (Rechts—um!) parancsoltatik. Ha a' láncz nem tüzel, vagy a' lödőzés dobjel által épen megszüntetett, ugy a' takarodó jelre az egész láncz egyszerre jobbra-át fordul és hátramenet közben az irányszem után igazodásra 'stb. nézve, hasonló módon viseltetik, miként az előre menetnél. Annál fogva olly esetekben, ha a' visszavonuló lánczczal, p. o. egy hátul levő, takarás- vagy fődésre alkalmas, földtárgyat sebesen elérteni van szándékban, nem kell egyéb, csak az irányszemnek 's ahoz legközelebbi lánczszemeknek értésökre adni, hogy sebesen oda fussanak; mivel a' többi lánczszemek is az igazodás - megtartási köteleességöknél fogva hasonlót tenni kénytelenek.

A' láncznak illy sebes, egykorú hátra sietése akkor válhat szükségessé, midőn elegytérben visszavonulás alkalommal, a' láncz rögtön egészen nyílt, semmi fődözést sem nyújtó helyekre akad. Illyenkor jó lesz a' lödözést, ha lehet, egészen megszüntetni, és az egész lánczczal mennél hamarább egy hátrább talaltató, védelem nyújtó állásba futni; mivel czélszerűtlen volna, nyílt téren ok nélkül sokáig állani, és a' fődött állásban levő ellennel löfegyverrel viaskodni.

Ha a' visszavonulás tüzelés közben rendeltetik, annak **takarodó** (Zapfenstreich) jelére, nem az egész láncz fordul egyszerre jobbra-át, hanem a' lánczszem' emberei, egyik a' másik után, a' 46-dik §-ben foglalt tanítás szerint, egyenként mintegy 20 lépésre hátra mennek, ott lánczszembe egyesülnek, és azután a' hátra vonulást viszont elkezdik. Azon pontok' megjegyzésére, melyeken a' lánczszemek vonalba egyesülnek — azaz ujra felállnak — mindenkor az irányszem mögötti altiszt és a' szárny után állók elébb hátra siessenek és a' felállítással egyalakú, a' láncztól körülbelöl 20 lépésre eső pontot választásznak.

Ha a' láncz körívben van felállítva, akkor a' visszavonulás ne központosulva eszközöltessék, hanem a' csatárok egyenesen hátra menjenek, azaz: a' körszeletre függőlegesen eső irányba.

Mikor visszavonulás közben p i h e n ő veretik, vagy „**Állj!**“ parancsoltatik, az egész láncz a' legelől lévő, t. i. az ellenséghez legközelebbi csatárvonalon alakul, és kiki mennél hamarább fedezkedni igyekszik.

A' visszavonulásnak e' fennirt módja csak olyankor alkalmasztassék, midőn az ellenség nem hevesen nyomul elő; ellenesetben a' visszavonulás kettős lánczczal, miről a' 76-dik cikkben bővebb értekezés foglaltatik, sokkal foganatosabb, annál fogva különösen ajánlandó.

Jobbra oldalmenethez az é b r e s z t ő (Tagwache), balra oldalmenethez pedig a' d o l g o z ó (Schanzstreich) doboltatik, vagy dobos hiányában első esetben „féljobb!“, másodikban „félbal!“ parancsoltatik. Erre a' csatárláncz' minden legénye „féljobbra“ (halbrechts) vagy „félbalra“ (halblinks) fordul, e' fordulat irányában tovább marsol, és az előtte menő embertől távolság megtartásra figyelmeztet.

Valamint az oldalmars' irányzata, ugy annak sebesebb vagy lassúbb eszközlése is, a' fején (elején) menő láncz-szemtől vétetik, a' mellyet ismét az ott lévő altiszt, a' földtér' és körülmények' minemőségéhez képest vezetget.

Oldalmenet közbeni lödözéskor, minden lánczszem' legényei a' 64-dik §-nek utasítása szerint cselekszenek.

P i h e n ő (Rast) dobjelre, vagy „**Állj!**“ parancsra az egész láncz megáll, és kiki az eredeti arczba fordul vissz a.

68. §. A' láncz' szárnyainak előre-vagy hátra-vétele.

Oly esetekben, midőn az egész lánczczal, vagy annak egy részével, rézsut vonalba kell letelepedni, m. nt például valamelly — az arcz előtt vagy utána rézsut irányban lévő — kedvező földtárgyat elérni, az ellenség' oldalait fenyegetni, állását túlszárnyalni s. t. e., a' vezérlő az illető szárny' előre- vagy hátra vevését parancsolja. Minthogy pedig e' mozgalom, a' dobjelek' sokszorozásának elkerülése végett, a' vezérlő szóbeli értesítésére történik, abból következik, hogy annak kivitele is főleg a' láncz után helyezett tisztek' ügyes vezetésétől függ; ezek tehát e' mellett különös munkássággal eljárjanak, és a' lánczszemeket a' czélnak megfelelő módon igazgassák.

Ha például az egész láncznak arczirányát b a l r a változtatni kívántatnék, azaz: a' jobb szárny' előreszegülése volna szükséges, akkor a' jobb szárny' előre-szegülni rendeltetik, és arra o'

szárny' lánczsze me , valamint a' többi is egyik a' másik után , — a' bal szárnyéit kivéve , melly e' kanyarodásnak mintegy tömberül szolgál — addig előre és kissé balra mozdulnak , míg az egész láncz az ujd on választott részut állásvonal t el nem érte , mire p i h e n ő (Rast) veretik , annak jeléül , hogy a' jobb szárny előmenetelét tovább ne folytassa ; ha pedig e' vonal valamelly földtárgy szerint meg van határozva , ahoz érkezésekor , ott minden láncz szem letelepedik.

Szükséges , hogy a' láncz szemek már mozgalom közben részut (félszeg) állást vegyenek , a' távolságot a' sarkpont felé megtartsák és a' kanyarodó szárny felé folyvást igazodva maradjanak ; mire főkép a' láncz után lévő tisztek , kiken (mint mondatott) az egésznek igazgatása áll , szakadatlan ügyeljenek.

A' láncz' jobb szárnyának hátra vételére , ahoz való értesítés után e' szárny' láncz szemei 's utána lassan lassan a' többiek is — a' bal szárnyéit kivéve , melly e' hátra kanyarodásnak sarkpontját képezi — addig hátra és befelé húzódnak , míg az egész láncz a' szándéklott félszeg (részut) állásba nem érkezett ; mire ha az új állásvonal valamelly földtárgy által kitűzve nincs , p i h e n ő (Rast) veretik.

Hasonló módon történhetik az egész láncznak az irányszemen vagy akár melly más közepsőn kanyarodása , melly esetben aztán az egyik rész a' fennirt magyarázat szerint előre , más része pedig hátra megy.

Végre ha a' láncznak csupán egy részét kellene előre vagy hátra venni , akkor előbb egyik láncz szemet kanyarodás' sarkpontjául kell jegyezni , 's azután a' láncznak illető része e' mozgalmat ollyformán végzi , mint az egész láncz' irányváltozásánál tanitatott.

Meg kell még jegyezni , hogy ha a' szárny' előre vagy hátra kanyarodása lödőzés közben rendeltetik , az illető szárny' legényei , tüzelés végett előbbre , lövés után pedig hátrább menjenek , ahoz képest , a' mint a' láncz szem közelebb vagy távolabb áll a' sarkponthoz.

69. §. Szorosságon átkelés haladva és hátrálva.

Midőn egy csatár-láncznak , valamelly arcz előtt levő és az ellenségtől elhagyatott szorosságon , mint egy hidon , keskeny gáton 's t. e. kell áthaladni , és azon tul ismét kifejlődni : akkor az irány szem a' szorosság felé igazítatik , melly oda érkezvén a'

szorosságon gyorsan keresztül halad és azután lassan egyenesen előre megy. Az irányszem után következnek a' hozzá jobb és bal felől legközelebbiek, 's e' szerint egyik a' másik után valamennyi láncszemek. Túl érkezhén, sugárként jobbra és balra terjeszkednek, és az irányszem után azonnal igazodást és távközt vesznek.

Ha egy csatárláncz, hátráláskor valami szorosságra akad, ahoz közeledvén a' láncznak mind a' két szárnyait hátra kell szegni úgy, hogy a' hátul lévő, átjárhatlan akadályra támaszkodjanak, annál fogva az egész láncz a' szorosság előtt egy félkört képezzen. E' félkör állásból a' visszavonulás az említett módon folytatattatik, és arányszerűleg, a' mint ez által a' félkör kisebbedik, mind a' két oldalról a' szárnylánczszemek elszakadnak, a' szorosságon átsietnek, és azon túl vagy újjonnan mind a' két oldalra fejlődnek, vagy pedig kapcsolt rendbe összeállnak. Hogy ez elszakadást és hátrasietést a' szárny-lánczszemek rendesen végezzék, arra a' szárnyakon levő altisztek vigyáznak, 's e' hátrálás neme addig folytatattatik, míg az egész láncz a' szorosságon túl nem ment.

Az előhaladás közbeni átmenet tehát egy szoroson, abban különbözik a' hátrálás közbenitől, hogy első esetben a' közepe előlmegy és a' szárnyak követik, utóbbiban pedig a' szárnyak kezdik és a' közepe következik.

Efféle szorosságon átkelést sokszor kell gyakorolni, mivel gyakran előkerül, és ha a' legények járatlanok benne, igen könnyen rendetlenség támadhat.

Országos Szóchényi Könyvtár

70. §. Szuronynyi megtámadás.

Midőn ellenséges csatárokat, valamelly kedvező állásokból, például árok, erdőszél, sövény mögöl 's t. e. kellene kikergetni, az rendszerint tűzgyverek által nem eszközölhető, mivel a' lövés, egy fedező tárgyak mögött álló ellennek, keveset árt. Illy esetben tehát az ellent szuronynyal kell megtámadni.

Ehez legelőbb az ellenség' állásának azon pontjait kell kikeresni, és megjegyezni, mellyeken a' megtámadás legkönnyebben sikerülhet. E' pontok' mindegyikére néhány láncszem irányoztatik, mellyek az első rohamjelre (Sturmstreich) szabálytalan csoportokba összehúzódnak és szuronyt tűznek, ha már azelőtt meg nem történt volna. A' körülményektől függ, hogy a' megtámadás az ellenség' állásának csak egyik pontjára irányoztassék-e, vagy pedig többre; de minden esetre a' roha-

mot úgy kell elintézni, hogy a' csatárok ott, hol előnyomulnak, az ellenségiénél nagyobb számmal legyenek. Az előnyomulás sebeslépésben tüzelés nélkül történik; az altisztek, vagy ha az egész láncznak egy ponton kell berohanni, a' szakaszvezérő maga a' láncszemeknek gyűlpontul szolgál, és azokat a' kijelölt támadási pontokra vezeti. Ötven vagy hatvan lépésnyire az ellen' állásához a' rohamjel másodszor veretik, vagy „Sebesen in-dulj!” (Marsch — Marsch!) parancsoltatik, mire a' szuronyt neki szögezni és zordon elszántsággal az ellenségre kell rohanni.

E' mondottakból kiviláglik, hogy minden szuronynyali támadást egy czélszerű intézkedésnek kell megelőzni, és hogy a' pusztá nekifutás és rohamjelverés semmikép nem elegendő. Egyébiránt mindegyik, támadásra előmenő csatárlánczot, az utána menő kapcsolt osztályokkal kell védeni, miről a' gyakorlati szabályzatban bővebb értekezés van.

Miután a' csatárok az ellentől elhagyott földtárgy' birtokába jutottak, és azok' lánczba elosztatása újra szükséges: pihenő doboltatik, vagy az elosztatás szóval parancsoltatik. Ha a' támadás nem sikerült, a' csatárok annyira hátra vonuljanak; a' mennyi szükséges arra, hogy az ellenséges golyó' hatásától mentek legyenek; és azután a' körülményekhez képest újra rendezkednek.

Ellenben, ha az ellenség valamelly csatárláncz által védelmezett árkot, vagy egyéb tárgyat, meg akar támadni; akkor a' láncszemek sűrűbb állásba azon pontokon gyülekeznek, melyeken az ellenség berohan, hogy neki ott annál erőteljesben ellentállhassanak.

71. §. Csoportokba gyülekezés a' lovaság elleni védelmezésre.

Lovasság elleni védelmezésre a' csatárok, ha valamelly árok, sövény 's t. e. által, annak támadásai ellen fődözve nincsenek, csomókba öszszegyűlnek; azaz: szabálytalan kerekded csoportokba gyülekeznek.

Az illy csomók' alakítása egész erőfutva a' hívó (Ruf) dobjelre vagy „Csoportokba!” (Klumpen formirt) parancsra történik. Ha az ellenségi lovaság még olly mesze van, hogy az egész csatárláncz egy csomóba gyülekezhetik, akkor rendszerint azon a' ponton, a' hol az irány szem áll, szokott megtörténni.

A' szakaszvezérő (Zugcommandant) és a' jelenlevő dobos a' legénység közepében megállnak; ezek pedig kerekben, min-

den tolongást mellőzve, körültek több tagokba (glédákba) sereglének, arczczal kifelé fordulnak és fegyveröket, a' 46. §. V. szerint, a' lovasság elleni védelmezésre lökészültén tartják.

A' mi pedig e' csoportnak a' lovasság elleni valóságos védelmezését illeti, arról semmi kötelező rendeleteket nem adhatni, mivel ez csupán a' környüállásoktól függ 's annálfogva az illető parancsnok' itéletére hagyatik. Azonban alapelvül szolgáljon, hogy a' legénység csak a' vezérő' parancsára löjjon, és hogy a' lövéseket egész utolsó pillanatig, miután a' lovasok 40 vagy 50 lépésre közeledtek, kimélalni kell, ez leg-sikeresebb eszköze lévén az ellen' zabolázásának, és ha valóban benyomulni akarna, tetemes veszteséggel visszautasításának.

Ha a' csoporthoz csupán egyes lovasok olly szándékkal közelednek, hogy azt lövése csalogassák, akkor a' vezérő egy két jó lövést, 10 vagy 12 lépésre a' csoportbul kiléptet és amazok' lovait célpontul véve, rájuk lödöztet.

Ha a' csoportnak előre oldalt vagy hátra kell mozdulnia, hogy valamelly védelmezésre alkalmas helyet vagy más álláspontot nyerjen, akkor ez a' vezérő (commandáns) rendeletére, még pedig ez értesítésre: „Csoportokban indulj!” (Klumpen Marsch!) vagy „Csoportokban jobbra (balra) indulj!” (Klumpen rechts (links) Marsch!) vagy „Csoportokban jobbraát indulj!” (Klumpen rechtsum, Marsch!) történik; mire a' legénység e' mozzalom' kivitelére megkívántató fordulást tesz, és kapcsolt rendben kiindul.

Azonban nem kell e' mellett a' legénységtől követelni, hogy menetközben összeszoruljanak, mivel a' nélkül is a' csoportok csak akkor mozdulhatnak, mikor az ellenséges lovasok nipse-nek közelében 's annálfogva még elég idejök van az „Állj!” Arcz!” (Halt! Front!) commandóra, védelmi állást venni; míg ellenben a' félénk haladás a' marsot csak késedelmezteti, és az ellenség' bátorságát buzdítja.

Midőn az ellenséges lovasság olly rögtön jelen meg, hogy az egész láncz egy csoportba össze nem gyülekezhethet, akkor hol két, hol három, vagy négy lánczsemi az altisztek körül együvé áll, a' ki k a' csoportok, közepében megállnak.

E' kissebb csoportok' védelmezés- és mozzulás-módja ugyan az, melly a' nagyobaké, és nem marad egyéb emlékeztetni való annál, hogy e' csoportok, a' mikor csak lehet, mindig a' mellettök valókkal egyesülni, vagy pedig földtárgyak után fedezkedni igyekezzenek.

Az ellenséges lovasság' távozta után, a' láncz' ujra alakítására lassu induló veretik, vagy „Láncz-ba!” (Die Kette formirt!) parancsoltatik, mire a' csatárok ismét előbbeni állás-helyökre visszatérnek.

Hogy ha valamely kapcsolt rendben álló szakasz az ellenséges lovasságtól megtámadatik: az szinte csomóba alakul a szakaszvezérő ebbéli parancsára; de előbb a tagok, ha nyitva volnának, zárkoztatnak. Ekkor „Harmadik sor jobbra -át! csoport-ba! „ (Drittes Glied Rechtsum! Den Klumpen formirt!) parancsoltatik, mire az első és harmadik sor középeben álló legények kissé előjönnek, a szárny-tagok pedig, kevésbé hátra lépnek akkép, hogy az első és harmadik sor katonái egy kört képezzenek. A második sor legényei — kik közül a páros tagok jobbraát fordulnak — az altisztekkel együtt egy benső második kört képeznek, mellynek középeben a szakaszvezérő és a dobos megállapodnak.

A csoport alakítása után a szakaszvezérő „Csoport! készülj!“ (Klumpen! Fertig!) stb. parancsol, mire a védelmezés a 45 §-ben foglalt utasítás szerint történik.

A szakasz viszont alakítására „Szakaszt ala-kits!“ (Den Zug formirt) parancsoltatik, mire minden ember, előbbeni kapcsolt renubei állásába helyezkedik.

72. §. Rendezkedés, vagy a csatárok' összegyülekezése kapcsolt rendbe.

Egy csatárláncz' kapcsolt rendbe alakítására gyűjtő (Vergatterung) veretik, vagy dobos nemlétében „Szakaszt ala-kits!“ (Den Zug formirt) parancsoltatik. Erre minden csatár azonnal jobbraát fordul, fegyverét sulyba veszi, és ahoz a ponthoz fut, melly szakaszba-alakulásnak választatott. E' pont rendszerint 150—200 lépésre a láncz után, még pedig vagy egy felálitott segélycsapat vagy a szakaszvezérő saját helyfoglalása által tüzetik ki. A csatárok azon arányban, mellyben a gyűlhelyre érkeznek, kiki kapcsolt rendben illető helyét elfoglalja, mi végett a második és harmadik sorbeli emberek, a szárnyakat kerülve, hátulról helyeikbe lépnek. Rendezkedés alkalommal sem zaj sem kiáltásnak nem szabad lenni, hanem minden katona, helyét az altisztek' segítsége nélkül is, megtalálni tartozik.

73. §. Arcz előtti térnyitás a' sebes induló dobjelre.

Midőn a csatárláncz valamely kapcsolt rendben felálitott sereg előtt áll, és a sereg' arcza előtt tért kell nyitni, hogy az előnyomuló ellenségre tartóztatás nélkül lőhessen, vagy azt

szuronynyal megtámadhassa: akkor sebes induló (Doublir-marsch) veretik, mely jelre a' csatárok tüstént arcz-fordulnak, a' fegyvert sulyba veszik, és a' hátul álló arcz' mind két szárnyai felé résirányt sietnek, még pedig úgy, hogy az irány-szemtől balra álló valamennyi csatárok a' bal szárny körül, a' jobbra állók pedig vele együtt a' jobb szárny körül, a' legsebesebb futásban húzódnak.

A' kapcsolt osztály' szárnyain megérkezett csatárok gyülekeznek, rendezkednek, és harcra a' körülményekhez képest használtatnak.

74. §. A' csatárláncz' felváltása.

Sokáig tartó csatárlödözéskor szükséges a' lánczot felváltani, hogy a' legénység megpihenhessen, fegyverét megtisztíthassa és az ellőtt lőszer' helyébe mást vehessen.

A' felváltás-gyakorlásra, úgy mint a' következő két §-ben foglalt láncz'- megerősítés' tanítására, nem különben a' kettős lánczczal való visszavonulásra, mindenkor két szakasz használtassék, mellyek egyike — váltogatva — csatár-lánczba feloszlatik, másodika pedig mintegy 150—200 lépésre a' láncz' közepe után segély-csapatként felállítatik. Békes idei gyakorlatokban e' távolságot a' körülményekhez képest kisebbíthetni, de nem felette nagyon, különben a' katonák hibás távközökhöz szoktatnának.

A' segély-csapatként felállított szakasznál a' tagokat mindig a' 18-dik §-ben adatott parancscsal kell megnyitni, azaz: egyik tagot a' másiktól egy lépés távolba állítani; mivel ez által a' szakasznak minden irányba és mindenféle tájékba mozgathatása, ugymint: erdőkbe, cserjébe, árkok és kerítéseken haladásnál, partokra felmászásnál 's. t. e. felettébb elősegítetik, azonkül lánczba feloszlatása is gyorsabban és nagyobb könnyűséggel eszbözlölhető, mint kapcsolt rendből.

Miután az egyik szakasz láncznak, a' másik pedig segélyként felállítatott, következő módra tanítatik a' felváltás:

A' segély szakasz-vezérő megmondja a' középső tagnak, hogy e' vezérszóra:

„Váltáshoz lánczot a' középről elé! Sebesen indulj!“
(Zur Ablösung die Kette rechts und links vorwaerts — formirt! — Marsch — Marsch!) egyenesen az előttes láncznak irányszemétől jobbra levő ürbe helyezkedjék: a' többi tagok

sugárként kiterjeszkednek, és az illető lánczszemek' csatárai mellé, — kik az irányszemtől annyira vannak mint ők, — jobbra felállnak.

Mihelyt az ujdön alakult láncz a' csatárvonalba érkezett, az elébbi láncz — melly ha előmenetközben van, rendszerint elébb megállásra rendeltetik — tüzelni megszűnik, mindegyik embere jobbraát fordul, és hátra oda siet, hol a' segélycsapat fel volt állítva, ottan pedig, egyegy lépés közzel a' tagok közt, szakaszba rendezkedik.

Nagyobb számú szakaszoknál a' felváltás részletesen, azaz: elébb egyik, azután másik felével eszközöltethetik, a' mi főleg vegyes tájékban a' felvigyázatot elősegíti 's annál fogva a' rendfentartás könnyebbítésére válik.

Szakasznak lánczból felváltása után, a' vezérlő vagy parancsnok azon legyen, hogy fegyverét minden legény megtisztítsa, megtöltse, és hogy az ellőtt lőszer kipótolassék.

75. §. A' láncz' megerősítése.

A' csatárláncz' megerősítése akkor válhat szükségessé, mikor az ellent, nagyobb tűz-kifejlődés által, visszahúzásra indítani, vagy előnyomulásában feltartóztatni van szándékban.

Illy esetben rendszerint a' lödőző csatárlánczot eleve meg kell állítani, azután a' dobos által annak megerősítésére jelt adatni; t. i. egy hívót és három kettősütést (örmester-jel) doboltatni.

A' szakaszvezérlő szinte azon módra, mint lánczfelváltáskor, a' középső tagnak utasítást ad; ezután pedig:

„Erősítéshez lánczot a' középről elé! Sebesen in-dulj!“(Zur Verstaerkung die Kette rechts und links vorwaerts — formirt! — Marsch — Marsch!) parancsol, melly vezérszóra a' szakasz hasonló módra a' csatárlánczba elékel, mint a' fentebbi §-ben tanítatott, ama különbséggel, hogy a' régi láncz nem megy hátra, hanem az ujjal egyesülve állásában megmarad.

Minekutána a' láncz-erősítés többé nem szükséges, a' vezérlő a' dobos által egy hívót és két kettős ütést (káp-lárjelt) doboltat, mire a' régi láncz' legényei — azaz, a' kik már több ideig tüzeltek — jobbraát fordulnak, hátra sietnek és ugyanazon helyre gyülekeznek, hol az előment erősítő csapat felállítva volt.

76. §. Kettős csatárlánczczali hátrálás, és e' közbeni felváltás.

Mikép kelljen magokat viselni egy lödöző csatárláncz' katonáinak visszavonuláskor — a' midőn tudniillik minden lánczszem' legényei felváltva lönek, hátrálnak és 20 lépés után ismét lánczszembe egyesülnek — az a' 67-dik §-ben megfajtetett. Azonban e' mód csak akkor alkalmazható, ha az ellenség se hevesen se nagyobb erővel nem követ. Ellenkező esetben a' visszavonulás kettős lánczczal eszközöltessék.

Ehez a' vezérlő a' dobos által egy kolompot (Rucker) és négy egyszerű ütést doboltat, mi a' segélycsapatként álló szakasznak értesítésül szolgál, a' lánczot azonnal helyben jobbra és balra alakítani.

Az ekképen csatárlánczba felosztott segély-szakasz, állásában elvárja a' fentebbi 67-dik §. szerint lödözve hátráló lánczot. Mihelyt emez, lassankénti hátramenete következtében mintegy 40 lépésre a' második lánczhoz érkezett, tüzelése szüntettetik, mire az egész láncz jobbraát fordul, a' felvételére alakult hátulsó csatárvonalon sietve áttör, aztán körülbelől 100 lépésre gyorsan hátramenve, a' jelenleg előlévő láncznak felveszésére helyezi magát. Ez pedig nyomban tüzelni kezd, mihelyt az előtte álló csatárláncz' állodása vonalán keresztül tört; aztán, ha lehet, még addig helyben marad, míg ama láncz a' hátulsó felállítás-pontot elérte, mire ő is szinte a' t a k a r o d ó (Retraite) dobjelre visszavonul, és 40 lépésre közeledvén a' másik lánczhoz, akkép cselekszik, mint fenebb a' csatárvonal hátrálásánál magyaráztatott.

Illy módon a' hátrálás kettős lánczczal mind addig folytatatik, míg a' körülmények kívánják; csak még az jegyeztetik meg, hogy a' hátramenő láncz mindenkor fedező földtárgyak mögött iparkodjék felállni, 's annálfogva nem köteleztetik e' csak példakép adatott 100 lépés távolság' megtartására. Hasonlóul a' segélyszakasz' első felosztása is, ha lehetséges, egy védelemre alkalmas földtárgy' hosszában történjen meg.

A' kettős lánczczal hátrálás' szüntetésére a' dobos pihenőt (Rast-ot) dobol, mire az ekkor előlévő láncz helyben állva marad, a' hátul-lévő pedig csapatnak rendezkedik.

Ha tehát a' pihenő épen azon pillanatban doboltatik, midőn a' kezdetben elől állt a' láncz a' hátulsón — azaz a' segélyszakaszból alakulton — keresztültör, ez által egyúttal a' láncz' felváltása is eszközöltetett.

Z á r s z ó.

A' mi e' szakaszban egy csatárláncz' alakítása módjáról és a' vele való mozgalmakról mondatott: elegendő, egy szakaszt, mint a' Század' legkisebb osztályát, nyílt csatarendbe használatásra kiképezni. Azonban e' harcznem tulajdonképi tanítása csak később a' Gyakorlati szabályzatban fordulhat elő kimerítőleg; mivelhogy egy csatárláncz sohasem magába, hanem mindenkor más segély- és tartalékosztályokkal egyetemben munkálódik, a' kiknek ebbéli viseletük a' nevezett Szabályzatban foglaltak.

Az első oktatás csatározásban, sik és nyílt téren, tüzelés nélkül történjen.

Miután a' legénység a' láncz' mozgalmait, előre, oldalt és hátra, tüzelés nélkül jól el tudja végezni, azok tüzelve ismételtetnek, és végre, ha ez is rendesen történik, a' felosztás csatárlánczba 's az avvali működés elegy téren alkalmaztassék. Itt osztán az oktató figyelmét főkép a' földtárgyak' használására fordítsa, 's annál fogva a' félénken szorgos távkeresés, vagy igazodás' szigorú megtartása, s. t. e. mellőzendő, és csupán az egésznek összefüggése szemmel tartandó.

A' láncznak illy esetben annyira kell kiterjeszkedni, mint azt p. o. egy árok vagy erdősél' hossza s. t. a. megkívánják; a' csatárok és lánczszemek, hol sűrűbben egymás mellett, hol gyérebben helyezkednek, ahozképest, a' mint a' fedező tárgyak az egyik vagy a' másik módot következtetik, vagy mint némelly pontok az ellen' támadásainak erősebben ki vannak téve másoknál; egy szóval a' láncz', lánczszemek' és csatárok' állása mindenkor a' földterülethez, és a' harcz' viszonyaihoz alkalmazott legyen. Ez okbul bizonyos rendeleteket itt elé nem szabhatni, hanem tetteleg gyakorlás, mindenféle elegytéren, munkás és belátással bíró előjárók' vezérlete alatt, az oktatást leletve segitendi. Annál fogva az első ajánltatik, az utóbbi pedig az oktatáshoz meghívottak szorgalma- és ügyességétől váratik.

MÁSODIK RÉSZ.

A' katonának oktatása fegyverét szűrő-fegyverként használásában.

(Szűrőny-vívás.)

A' katonának oktatása a' szűrőny' illő használásában, valamint a' lödőzésben való kiképezése, legfontosabb; és annál nagyobb szorgalommal üzzessék, mivel nemcsak hogy csatározásnál, például védelmül ellenséges gyalogok vagy egyes lovasok ellen, hanem kapcsolt rendekben is az ellenség' állása' megtámadásánál, sánczok' megrohanásánál s. t. e. gyakran elékerül.

Az illyféle szűrőny-vívás mindenkor eldöntő, és annak, a' ki benne több elszántsággal és ügyességgel bír, a' győzedelmet biztosítja. Azonban ez elszántság, főkép a' katonának fegyverébe való bizodalomból ered, melly csak úgy elérhető, ha fegyvere ügyes forgatására megtanítatik, s evvel azon meggyőződést nyerte, hogy a' szűrőnyvívásban ellenénél ügyesebb.

E' mondottakból kiviláglik, a' katonának e' harc-nembeni oktatásának egész fontossága, mivel nemcsak fegyvere használásában való kiképezését tárgyalja, hanem egyúttal legfogantatosb eszköz, elhatárázó pillanatokban őt nagyobb bátorságra lelkesíteni.

Minthogy pedig háboruban csupán az egyszerű haszonvehető, és táborzás közben kevés idő marad az újonczok' oktatására, az okból a' szűrőnyvívásban való oktatásnál is a' leg-egyszerűbb, és elkerülhetlen szükségesre kell szorítkozni. Annál fogva nem lehet célunk a' katonákat vimesterekké képezni, hanem egyedül csak, a' legénynek a' támadásra és védelmezésére szükséges egyszerű dőfés- és elcsapásokat, mellyeket még a' nehezen megterhelt, marstól elfáradt gyalogos is végbevihet, kell mutatni s azokra megtanítani.

Az első oktatás fegyver nélkül, egyenként, kettősleg vagy hármaslág történjen. Ahoz a' legénység mennél kényelmesebb öltözetben, vállszijsz és töltér nélkül áll ki, és mindegyik legény

a' másiktól mindenkor egy-egy lépés távol állítatik. Ha az oktatás fegyver nélkül meglehetősen eléhaladott, vétessék elő fegyverrel, és időjárástával teljesen fölfegyverkezve.

Lényegesen az ebbéli oktatás' módja hasonló ahhoz, mely a' fegyverfogásoknál alkalmaztatott; t. i. minden mozdulatot vagy állást az ujoncznak eleinte részletesen gyorsan kell mutatni és általa utánaeztatni. Később, ha az ujoncz abban nagyobb jártassággal bír, e' fogásokat és mozgalmakat gyorsan és összefüggőleg vigye végbe. Hasonlóul, mikor a' katona fegyverre először oktattatik, neki minden mozgalom alkalmazását meg kell magyarázni és mutatni; védcsapások (parade) tanításánál pedig az oktató egy vív-rúdat használjon, mellyel vigyázva eleinte lassan, azután sebesebben a' tanuló felé szúr 's neki megmondja, hogy a' szúrást, tanított módra, hamar és erősen háritsa el. Ez által a' katonának a' tanultakról helyes fogalma leend, 's e' szerint a' gyakorlás' hasznát is meg fogja érteni.

A' vív-rúd olly hosszú legyen, mint egy fegyver föltett szuronynyal, és felső vége rugékony gombbal ellátva.

Sebesség és pontosság földolgoz a' szurony-vívásnál, annakokáért a' már betanított legénység minden fogást gyorsan végezzen, az oktató pedig a' parancsszókat élesen ejtse.

Itt is főelvül szolgáljon, a' katonát nem sok ideig tartani e' reá nézve terhes állásban, különben igen elfárad és egész kedvét elvesztené e' gyakorlathoz. Ez okból gyakran kell neki nyugvást engedni, azonfelül azalatt míg az oktató a' fogásokat magyarázza, vagy ha többeket tanít, valamelyikhez állása' kijavítás végett megy, a' többinek pihenj! (comod) szóval kényelmesebb állásra módot adni, mellyből vigyáz! (Habt Acht!) vezér-zóra tüstént előbbi állásába helyezkedjen.

Szuronyvívásbéli állásból közönséges szabályszerű állásba átmenetre „Iga-zodj!“ (Richt euch) parancsoltatik, t. i. ha az oktatás fegyver nélkül történik; ellenben „Vál-lozz!“ (Schultert!) midőn az fegyverrel végeztetik.

Első Szakasz.

Oktatás fegyver nélkül.

77. §. Egyenkénti oktatás fegyver nélkül.

Nro	Commandó vagy Vezérszó.	T a n í t á s.
<p style="text-align: center;">I. Gyalogság ellen.</p>		
1.	„Sora-kozz !“ (Rangirt !) (Antreten !)	<p>Feltétezik, hogy a' katona az 59-ik §-ben előirt testgyakorlásokat megtanulta, 's annál fogva a' szuronyvíváshoz megkívántató hajlékonysággal bír.</p> <p>Ezen értesítésre minden katona, szokásos szabályszerű állásba helyezkedik.</p> <p>Ha többek együtt oktattatnak, azok mint elején mondatott, egyik a' másiktól egy lépés távol megállnak.</p>
2.	„Gyalogság ellen helyezkedj !“ (Gegen Infanterie Stellung !)	<p>Ez értesítés „Gyalogság ellen !“ (Gegen Infanterie !) csupán egyszer tétetik a' parancsszó elé, az oktatás folyamában pedig csak „Helyezkedj !“ (Stellung) parancsoltatik, mire a' legény magát következő mély állásba helyezi.</p> <p>A' katona egy negyed-fordulatot tesz jobbra, hasonló módra, mint a' „készülj !“ (Fertig !) parancsra előíratott; azután a' test' félszeg állását el nem fordítva, bal lábát szilárd, rövid, hallatszó toppantással 12—14 hüvelyk-</p>

IV.
Tábl.
1. kép.

Nro	Commandó vagy Vezérszó.	T a n i t á s.
		<p>nyire egyenesen maga elé a' földre teszi. Mind két térdit akképhajlitja meg, hogy a' jobbik a' lábhegy fölött, a' bal pedig az elő láb' közepére függőleg sulyirányos helyzetbe jöjjön.</p> <p>A' felső-test a' lapoczkának hátra vételével sulyirányosan a' csipőkre van eresztve, a' fő felfelé tartatik előre irányzott tekintettel, a' karok meg fesztelen a' test mellett lecsüggnék, úgy hogy a' jobb kéz a' nadrág varrásához, a' bal pedig térden felül a' bal czombra, fölfelé fordított, félig kinyílt marokkal, jöjjön. A' test' sulya a' jobbik lábon és a' jobb csipő' medrében nyugszik. Hogy a' katona megszokjék, test sulyát a' jobb lábán tartani, néha néha az oktató „Bal lábad fel!“ (Erhebt den linken Fuss) vezényeljen, mire a' bal láb mintegy két hüvelknyire a' földön felül emeltetik, és addig tartatik e' helyzetben, míg csak a' „helyez-kedj!“ (Stellung!) nem parancsoltatik.</p> <p>Ez tehát az úgy nevezett mély állás, mellyben a' katona az ellenséges gyalog ellen legjobban fedezve 's biztosítva áll.</p>
3.	„Toppancs!“ (Apell!)	<p>A' bal láb valami egy hüvelknyire fölemeltetik, és kétszer egymás után sebesen, erősen, röviden és hallatszólag egész talppal a' földre toppantatik, A' toppancs főleg annak megtudására 's arról meggyőződésül szolgál, valljon a' katona teste' sulyát valóban a' jobb lábra eresztve tartja-e? mi okbul az gyakran ismételandő.</p>

Nro	Commandó vagy Vezérszó.	T a n í t á s.
4.	„Ha-ladj!“ (Avancirt!)	<p>Erre, a' mély állás' megtartásával a' bal láb egy lábnyira egyenest előre tétetik, és a' jobbik előirt távra utána huzatik. E' mellett a' lábokat az eredeti irányzatban meg kell tartani, sem a' lábhegyeket fölfelé emelni, sem a' sarokkal a' földet kapálni, hanem az előirt 12 — 14 hüvelyk távot egyik lábtól másikig szüntelen megtartani. Első oktatásnál a' lábak' előrakása az oktatónak „Egy, kettő!“ (Eins, Zwei!) szavaira lassan, később mind inkább sebesebben történik, míg végre mind a' két lábnak mozgalmáugy szólván egy fogásba összeolvad. Meglehetős jártassággal birván, az „Egy“ (Eins) szóra mind a' két láb hamar egymás után mozog; végre az előszámlálás egészen elmarad, és az oktató csak arra nézzen, hogy az előlépdelés, pillanatnyi szünettel, úgy szólva lökdösve történjen.</p> <p>Ezen módon kell az ellenhez, mindég viv-készen egész egy szúrtávra vagy hajtásnyira közeledni.</p> <p>Azon pillanatban parancsoltasék, midőn a' balláb földre tétetik, mire a' jobbik, illő távra hozzá húzatik és a' bal egyszeres, hallatszó toppantással a' földre letétetik, a' mi fél toppantásnak neveztetik. Ez az oktatás folyamában tanítandó mozgalmaknál többször is elékerül, és meggyőződésül szolgál, hogy a' katona állásba helyezkedéskor teste' súlyát mindenkor a' jobb lábára eresztette-e?</p>
5.	„Hát-rálj!“ (Retirirt!)	<p>Erre a' jobb láb, kerülből egy lábnyira hátralép és a' balillő távra utána huzatik. Egyébiránt itt szinte azokat kell megtartani, miket a' „Ha-ladj“-nál, és az oktató arra nézzen,</p>

Nro	Commandó vagy Vezérszó.	T a n í t á s.
		<p>hogy a' lábok' hátra tétele kellő arányban történjen, és a' sarkok egymástól mindig az előirt távban maradjanak.</p> <p>Azon pillanatban parancsoltassék, midőn a' jobb láb földre tétetik, mire a' bal előirt távra hozzá húzatik és úgy, mint fenebb a' haladásnál (avancirozásnál) magyaráztatott, egy fél tappogás adatik.</p>
6.	<p>„Állj !“ (Halt.)</p> <p>„Sebesen haladj !“ (Im Schnellschritt Avancirt!)</p> <p>„Állj !“ (Halt !)</p>	<p>A' sebes haladás nem egyéb egy mérsékelt előre futásnál és az 59-dik §-nek szabályi szerint, kissé meghajlott térdekkel lábujhegyen vitessék végbe. Erre a' jobb lábot egyen magasba kell hozni a' bal lábhegygyel, azután a' balt illő távra előtenni, és így addig futkozni, míg :</p> <p>parancsszó nem következik, mire azonnal mély állásba helyezkedni és fél toppantást kell adni.</p>
7.	<p>„Sebesen hátrálj !“ (Im Schnellschritt Retirirt!)</p> <p>„Állj !“ (Halt !)</p>	<p>A' sebeslépésbeni hátrálás mintegy hátra-vagy tulajdonkép hátlag-futás, és szinte meghajlott térdekkel, lábhegyen vitessék végbe. Erre a' bal láb egyen magasba hozatik a' jobb sarkkal, azután a' jobb láb illő távra hátratétetik, és így a' hátrafutás addig folytatattatik, mig nem</p> <p>parancsoltatik : mire azonnal meg kell állni, mély állást venni, és fél toppantást adni.</p> <p>Kezdetben, a' láb' elő- vagy hátravevésire a' fogásokat, az oktatónak „Egy, kettő !“ (Eins, Zwei) szavára, még pedig mind inkább sebesebb topp-</p>

Nro	Commandó vagy Vezérszó.	T a n í t á s.
		<p>ban gyakorolhatni, a' mi azonban később, minden előszámítás nélkül történjen.</p> <p>A' fordulatok (Volten) valamely oldalt vagy hátulról támadó ellen felé, a' test' vívkész helyzetébeni kanyarodásra szolgálnak. Ehez parancsoltatik:</p> <p>A' j o b b r a ' (Rechts) szóra a' jobb láb' hegyét fel kell emelni, a' fordulj' (volt!) ra pedig a' jobb sarkon, mély állás megtartással, f é l j o b b r a fordulni. E' mellett a' bal lábbal földhez támaszkodva a' fordulást elősegíteni, 's azt osztán illő távra a' jobb láb elé letenni és fél toppanást adni,</p> <p>Hasonló módra történik mint az előbbi, csakhogy itt a' fordulás balra esik.</p> <p>Ez egy kétszeres jobbra fordulat, melynek kivitelénél a' bal láb' hegyével aránylagosan erősebb nyomást kell a' földhez tenni. A' bal lábhegy' emelítése a' „jobbraát” (Rechtsum) értesítésére történik.</p> <p>Egy kétszeres balra fordulat' végbevitele.</p>
8.	<p>„Jobbra fordulj!” (Rechts! volt!)</p> <p>„Balra fordulj!” (Links volt!)</p> <p>„Jobbraát fordulj!” (Rechtsum volt!)</p> <p>„Balraát fordulj!” (Linksom volt!)</p>	<p>„Egyenesen döfj!” (Gerader Stoss) értesítésre a' jobb térd kifesztetik, egyszersmind a' bal akkép hajlatik meg, hogy súlyirányosan a' bal lábhegyre álljon, és a' jobb maroklat egyen magasba a' csipővel, de ennél kissé hátrább, fölemeltetik. Az erre közvetlen következő „Egy!” (Eins!) vezérszóra a' jobb kar fekirányosan, összemarkolt kézzel, erősen elé taszítja.</p>
9.	<p>„Egyenesen döfj! Egy!” (Gerader Stoss Eins!)</p>	

Nro	Commandó vagy Vezérszó.	T a n í t á s.
IV. Táb. 4. kép.	10. „Roham-ra!“ (Ausfall!)	<p> tik, a' felső test kevésbé előre hajol- tatik, mi által a' jobb váll is előjön. A' bal kéz a' czomból elvétetve kinyílt ujjakkal hátra nyújtatik. Első oktatás- nál a' katona ez állásban egész a' „He- lyez - kedj!“ (Stellung!) parancsig megmarad, mire azonnal a' mély ál- lásba helyezkedik és fél toppanást tesz. Később azonban ez, mindenkor szurást elkövetve, további parancs nélkül tör- ténik. </p> <p> A' „Roham“ (Aus!) szóra a' jobb térd kifeszítetik, a' bal akkép hajta- tik meg, hogy súlyirányosan a' bal lábhegyre álljon, és a' jobb kéz' ma- roklatja hasonló módra, mikép az egyenes dőfésnél megfejtetett, a' csipőig fölemeltetik. Az erre kövekező „ra!“ (Fall!) szótagra a' bal láb egyenes irányba egy lábnyira előre tétetik, a' jobbik azalatt egész talppal mozdulat- lan a' földön állva marad. Egyideűleg a' jobb kar, fenemlitett módra, az egyendőfést megteszi, és a' bal kéz szinte az ott magyarázott helyzetben tartatik. A' felső test majdnem súlyirá- nyosan mind a' két csipőre nehezül, a' testnek sulya mind a' két lábra egyenlőn oszol. A' szem az ellen felé irányozva marad. </p> <p> Az oktátónak arra kell figyelmezní, hogy a' legény egyenes irányba és ne igen nagyra tegye a' rohanást, teste súlyát mind a' két lábon nyugtassa, a' jobbikat helyből el ne mozdítsa, a' jobb kart egészen kinyujtsa, és testét egyensúlyban illően megtartsa. Első oktatásnál a' katona, az itt magya- rázott testhelyzetben mind addig megmarad, míg az oktató „helyez- kedj!“ (Stellung!) nem parancsol, </p>

Nro	Commandó vagy Vezérszó.	T a n í t á s.
		<p>mire a' bal lábot azonnal vissza kell huzni, fél toppantást adni, és az előszabott mély állásba helyezkedni. Azonban később a' rohant elvégezve, minden további parancs nélkül, azonnal mély állásba kell helyezkedni, és fél toppantást adni. Hasonlókép a' r o h a m parancsszó is csak eleintén ejtetik huzósan, de később benne nagyobb jártasságot elérve, hamar kimondatik, mire a' dőfés mennél rögtönebben, ugyszólván egy fogásban vitessék végbe.</p>
11.	<p>„Kettős roham! Ro-hanj!“ (Doppelter Ausfall—Ausfall!)</p>	<p>Fő dologban a' ketős roham egészen hasonlít az egyszerühez, csak-hogy sebes előlépéssel van összekötve. Tudniillik a' „Rohanj!“ (Ausfall) vezérszóra, a' jobb láb egész a' bal láb-hegyik eléltétetik, 's erre aztán a' roham, a' bal láb' előtevése által, ismert módra eszközöltetik.</p>
12.	<p>„Hátra ugorj! Egy!“ (Sprung rückwaerts! Eins!)</p>	<p>Az ugrásra való értesítésre mind a' két térdek jól meghajlitatnak és a' sarkak fölemeltetnek. Az „Egy!“ (Eins) szóra rugerővel, legalább két lábnyira, a' nélkül, hogy a' test előre hajolna, 's általában szabályszerű mély állás-megtartással, hátra kell szökni. Al leugrásnak a' lábak' hegyeire könnyen és alig hallatszólalag keli történni. Helyezkedve a' bal lábbal fél toppanás adatik. A' szem folyvást az ellenre marad függesztve.</p> <p>E' hátra-szökés leginkább, közvetlen roham után alkalmaztatik, mivel ez által az ellennek dőfköre' közeléből ki lehet huzakodni. Ehez eleve „Rohanj és hátraugorj!“ (Ausfall und Sprung rückwaerts!) értesitetik, azután pedig „Ro-hanj!“ (Ausfall!) parancsoltatik; mire szabályszerűleg a'</p>

Nro	Commandó vagy Vezérszó.	T a n i t á s.
13.	„Iga-zodj!“ (Richt euch!)	<p>rohamot és hátraszökést végbe kell vinni.</p> <p>Erre a' már tudva lévő módon, szokásos szabályszerű állásba kell helyezkedni.</p>
14.	„Lovasok el- len! Helyez- kedj!“ (Gegen Kaval- lerie Stellung!)	<p>II. Lovasság ellen.</p> <p>A' közönséges sorakozási állásból, a' jobb láb ' fordítás nélkül, fél lábnyira jobbra oldalt s' hátra tétetik, és a' jobb váll is keveset hátra adatik. A' test' sulya bal lábon nyugszik; a' térdek természetes helyzetökben meghúzóvák, és a' kezek a' test mellett függve maradnak.</p>
15.	„Jobbra ugorj! Egy!“ (Sprung rechts Eins!)	<p>Ugráshoz való értesítésre, a' felszökés könnyebbitéséért, a' térdek keveset meghajtatnak, és a' sarkak fölemeltetnek.</p> <p>Az „Egy!“ (Eins!) szóra a' jobb láb gyorsan, két lábnyira, jobbra előre 's oldalt lép, az alatt a' test' sulya is bal lábról a' jobbikra tétetik át, 's mig ez utóbbi a' földről fölemeltetik és a' bal melléje huzatik, egy gyors előre és jobbra oldalt szökés végeztetik. Szökés közben a' testet bal 's hátrafelé, az az: a' felszökési hely felé kell fordítani, és leszökés után azonnal mély állásba ereszkedni, e' mellett a' bal lábhegye a' felszökési hely' irányába tartatik. E' szökés tehát nem egyéb mint sebességgel elkövetett kettős oldallépés a' lépés-váltás' módjára, és arra való, hogy egy egyenes irányba ránk nyargaló ellenség elől kitérni, és bal oldalára, mellyen kardjának kevés hasznát veheti, jutni lehessen. A' szökéssel összekötött balra- 's hátra fordulása pedig a' testnek azért szükséges, hogy a' sebesen elnyargaló lovast még</p>

Nro	Commandó vagy Vezérszó.	T a n i t á s.
16.	„Körölj !“ (Caracollirt !)	<p>a' szuronynyal meg lehessen döfni. A' szökés gyorsan , rugerővel, lábhegyeken és úgy szólván egy fogásban végeztessék , a' mellett pedig a' felső test egyensulyba tartassék. Egyébiránt e' szökést a' körülményekhez képest összeguggolt állásból is eszközölhetni, rögtön felegyenesedvén, és az által az ellen' lovát megijesztvén.</p> <p>Miután az ügyes lovas nem szokta egyenesen megtámadni a' vív-kész gyalogost, hanem azt jobbra hagyva mindég kisebb körben kerülgeti; az okból rá kell a' katonát tanítani, hogy midőn illyképen megtámadtatik, igyekezzen, mennyire lehet, a' ló farához közeledni, mivel onnan a' lovasnak földetlen részeit legkönnyebben megsértheti.</p> <p>Erre való a' körlés (caracolirozás) vagy körforma hátrafutás.</p> <p>Körlésbeni gyakorlatnál az oktató a' katonát egy körben balra 's hátra szaladtatja.</p> <p>A' hátrafutáshoz való oktatás az 59. §-ben van foglalta, 's ahoz még azt kell hozzá tenni, hogy e' mozgalmat a' jobb láb kezdi, melly egy negyed kört hátra jár le, míg a' benső oldalon levő bal láb azt kisebb lépésekkel követi. Ezáltal a' kör mindinkább kisebbedik, és a' körlő a' ló' farához közeledik.</p> <p>Hátrafutásnál a' bal vállt kevésse hátra kell tartani, hogy kedvező alkalmattal annál könnyebben lehessen döfést tenni. A' szemek szüntelen a' körnek közepébe képzelt ellenre függesztvék.</p> <p>Erre meg kell állani és mély állásba helyezkedni.</p> <p>Ezt úgy kell végezni, mint a' 13. szám alatt mondatott.</p>
17.	„Állj !“ (Halt !) „Iga-zodj !“ (Richt euch !)	<p>Erre meg kell állani és mély állásba helyezkedni.</p> <p>Ezt úgy kell végezni, mint a' 13. szám alatt mondatott.</p>

Második Szakasz.

Fegyverrel oktatás.

78. §. Egyes oktatás fegyverrel.

IV.
Tábl.
5. 6.
kép.

Nro	Commandó vagy Vezérszó.	Tanítás.
		I. Gyalogság ellen.
18.	„Sora-kozz!” (Antreten!)	Ez értesítésre a' katona, közönsé- ges szabályszerű fegyverrel való állás- ba helyezkedik. A' hol többen együtt oktattatnak, azok egyik a' másiktól egy lépés távra állitassanak.
19.	„Gyalogság ellen helyez- kedj!” (Gegen Infan- terie Stellung!)	A' testnek állása a' 2-dik számban foglalt tanításból ismeretes. Ugyanek- kor a' negyed fordulással jobbra, meg- fogja a' jobb kéz a' fegyver' nyakát, a' bal pedig tele marokkal a' csőnek első karikáját, mire a' fegyver' rézsutakkép rántatik le, hogy a' bal kéz' csuklója a' bal térden felül, és a' jobb kéz' hü- velyke a' jobb felső czombhoz jöjjön. A' fegyverzár' lefelé van fordítva, és a' szurony' hegye mintegy arasnyira a' földön felül tartva.
20.	„Ha-ladj!” „Allj!” (Avancirt! Halt!)	
21.	„Hát-rálj!” „Allj!” (Retirirt! Halt!)	Egészen úgy vitetik végbe, mint a' 4 és 5. számnál tanitatott. A' fegyver az állásban elért helyzetben meg- marad.

Nro	Commandó vagy Vezérszó.	T a n i t á s.
22.	„Sebesen ha- ladj! Állj! “ (Im Schnell- schritt Avan- cirt! Halt!)	A' 6 és 7. szám alatt foglalt tanítás szerint, azon megjegyzéssel, hogy a' szaladás könnyebítéseért és nehogy valamikép a' szurony' hegye a' földet érje, azt kevésbé föl kell emelni, és előre irányozni.
23.	„Sebesen hát- rálj! Állj! “ (Im Schnell- schritt Retirirt Halt!)	
24.	„Hátra ugorj! Egy! “ (Sprung rück- waerts Eins!)	A' 8 és 12. szám alatt foglalt tanítás szerint a' fegyver folyvást az ezen állásnál előirt helyzetben marad.
25.	„Jobbra for- dulj! Balra for-dulj!“ (Rechts volt! Links volt!) 'stb. „Egyenest döfj! Egy! “ (Gerader Stoss Eins!)	A' test' mozdulása a' 9. szám alatt megfejtetett. A' fegyver, a' döfésre való értesítésre, jobb kézzel egész a' csipőn túl emelve és a' szurony' hegyét egyenesen előre fordítva, fekirányos állásba hozatik, mellyből aztán Egy! (Eins!) vezérszóra, a' jobb kéz' kinyújtása által, az ellen' mellébe egy erős döfés irányoztatik.
27.	„Roham!“ (Ausfall!)	Az oktató arra figyeljen, hogy a' jobb kar döféskor jól kinyújtassék. A' zár lefelé marad fordítva. Döfés közben a' bal kéz helyét az első karikán elhagyja, és a' jobb előkar a' tusa lapjának támaszul szolgál. Közvetlen döfés után a' fegyvert jobb kézzel hátra kell rántani, ballal pedig az első karikán megfogni és az állásnál előirt helyzetbe hozni. A' roham a' 10. szám alatti magyarázat szerint, a' fennebbi tanítás

Nro	Commandó vagy Vezérszó.	T a n í t á s.
		<p>szerénti dőfással vitetik végbe. Addig mig a' vezérszó huzósan mondatik, a' „Rohanj“ (Aus)-raa' fegyvert a' dőfésnél tanított fekirányos helyzetbe kell hozni, a' „ra“ (fall!) szótagra pedig vele erősen előre dőfni 's egyuttal a' bal lábot is előre tenni. Az oktató, ez alkalommal is azon legyen, hogy a' jobb kar jól kinyújtassék, és dőfés előtt a' fegyver kelletinél tovább hátra ne huzassék, különben a' szurás késedelmeztetik. Hasonlókép arra is vigyázzon, hogy a' szurony' hegye az ellen' mellének legyen szögezve, és ne fontosabb irányoztassék, a' mint ez eleinte gyakran történik.</p> <p>Roham után mindjárt a' szabályszerű állásba kell helyezkedni.</p> <p>Az ebbéli ügyességet megszerezve, a' rohamrai parancs nem vontatva, hanem mint már mondatott, összefüggőleg egyszerre ejtetik ki, annál fogva a' fegyvernek fekirányos helyzetbe vétele, és a' dőfés is, mennyire lehet, egy fogásban eszközöltessen.</p> <p>Be kell továbbá a' katonát gyakoroltatni, roham után tüstént hátra szökni; ez legüdvösbb eszköze levén magát az ellen' visszadőfésétől elhuzni; ha tudniüllik emez, a' feléje irányzott dőfést eltérítette volna, és önmaga rohamot tenne. Erre, ismert módra előbb „Rohanj és hátraugorj!“ (Ausfall! und Sprung rückwaerts!) értesítetik, azután pedig Ro-hanj! (Ausfall) parancsoltatik.</p> <p>A' test és láb mozdulására nézve a' 11-dik számban adott szabályok érvényesek, azon fölül meg megjegyeztetik, hogy a' pillanatban, midőn a' jobb lába' balhoz letétetik, egyszersmind a' fegy-</p>
28.	<p>„Kettős roham ro-hanj!“ (Doppelter Ausfall—Ausfall!)</p>	

Nre	Commandó vagy Vezérszó.	T a n i t á s.
		<p>vert a' döfésnél előirt fekirányos helyzetbe kell venni, a' bal láb elétevésekor pedig a' rohamt végezni.</p> <p>A' kettős rohammal legkönnyebb az ellent, ha sebesen hátrál, utolérni.</p>
29.	<p>„Egyszerű védlet! Egy!“ (Einfache Parade, Eins!)</p>	<p>A' test' állását meg nem változtatva bal kézzel a' fegyver fölemeltetik, és a' bal kar' kinyújtása által egy erős csapás előre és jobbra-oldalt adatik, mi által a' szurony egyen magasba jő a' szemmel, a' tusa' hegye pedig a' jobb csipő elé, és a' jobb előkar a' tusa' lapjára fel fog feküdni.</p> <p>E' védlet- vagy elcsapással minden szurony-döfést el lehet téríteni, és az ellennek fegyverét ugyszólva sodorva földre lecsapni. Földolog azonban a' katonának az eltérítés' alkalmazását tettelesen megmutatni. Ahoz az oktató egy vívrudal ellátva, az ujonczal szemközt megáll, és egy döfést vagy rohamot irányoz feléje, melly a' tanuló által a'fenirt módra háritassék el.</p> <p>Közvetlen elcsapás után rendszert egy döfés vagy rohamnak kell következni; ha azonban — miként az egyes oktatásnál — megint állásba kellenék helyezkedni, akkor ez „Helyezkedj!“ (Stellung!) parancsra történik.</p>
30.	<p>„Kettősvédlet! Egy! Kettő!“ (Doppelte Parade, Eins! Zwei!)</p>	<p>A' kettős védlet akkor alkalmaztatik, mikor az ellen csupán tettei a' döfést, de azon pillanatban, midőn szemközt állóját védletre vagy csapásra csábitotta, a' baloldalon azonnal másodszer döf vagy szúr.</p>

IV,
Tábl.
10.kép.

IV.
Tábl.
11.kép.

Nro	Commandó vagy Vezérszó.	T a n i t á s.
		<p>kező lovas elől, jobbra - oldalt kitérni.</p> <p>A' fegyver jobb kézzel a' nyakán, bal kézzel pedig első karikáján megfogatik, és a' test' közepe előtt úgy tartatik, hogy a' szurony hegye' fölfelé, a' cső előfelé fordítva, a' bal kéz egy arasznyira a' bal válltól, a' jobb pedig a' csipő előtt legyen.</p> <p>Ez állásban várja a' katona (honvéd v. nemzetőr) a' feléje nyargalva közeledő ellent. A' szurony' hegyét semmi esetre ne tartsa a' nyargaló ló' mellének, mert habár az által a' lovat megsebesítené vagy meg is ölné, mégis dülése' sulya erejével földre teríttetnék 's ez által a' vivásra képtelenné válna. Ellenben igyekezzen a' ló' elől kitérni, a' lovast bal oldalába venni, mellyen tudniillik ez kardjának kevés hasznát veheti és szuronyát a' lovasra irányozni; a' mi következő módon eszközöltetik:</p>
33.	„Üsd és jobbra ugorj! Egy!“ (Schlag und Sprung rechts Eins!)	<p>A' szökés jobbra a' 15. számban megfajtott módra történik. Az oldal szökéssel egykorulag, még pedig azon pillanatban, midőn a' katona jobb lábával oldalt lép, egy ütés a' fegyverrel, a' bal karnak rögtön kinyújtása által, adatik a' ló' fejére, melly, ha éppen nem is találna, mindenesetre arra fog szolgálni, hogy a' lovat megijeszse és az egyenes irányból jobbra oldalt szöktesse.</p>
34.	„Ro-hanj!“ (Ausfall!)	<p>Mindjárt az oldalszökés után, a' katona ismert módra rohant tesz, szurony' hegyét fölfelé a' mellette elnyargaló ellenség' vékonyához irányozva, a' mi magas rohamnak hivatik. Erre a' fegyvert, szökés közben, annak</p>

IV.
Tábl.
13. 14.
kép.

IV.
Tábl.
15. 16.
kép.

Nro	Commandó vagy Vezérszó.	T a n i t á s.
V. Táb. 17. 18. kép.	33. „Körölj !“ (Caracolirt !)	<p>megfelelő helyzetbe kell fogni, azaz : akkép, hogy a' bal előkar a' gyomortájban feküdjék, a' jobb kéz pedig lejjebb és hátrább jöjjön a' csipőnél.</p> <p>Roham után ismét mély állásba kell helyezkedni, és a' fegyvert úgy tartani mint annakelőtte.</p> <p>Egyébiránt a' rohamhoz való vezérszó, csupán első oktatásnál parancsoltatik; idő jártával a' parancsra : „Üsd és jobbra ugorj! Egy !“ (Schlag und Sprung rechts — Eins !) az ugrást, csapást és a' rohamot ugyszólván egy fogásban kell végezni.</p> <p>A' körlés' célja és haszna már főnebb a' 16 szám alatt tanitatott. A' fegyver e' mellett azon helyzetben tartatik, melly főnebb magas roham előttinek mondatott; időről időre a' lovas felé eseldőfések irányoztatnak, őt az által hibás álvédletre 's annak következtében teste' felfödözésére csábitani, a' hova aztán legott erős rohamással kell szurni. E' pillanat az oktatásnál :</p>
V. Táb. 19. 20. kép.	„Állj !“ (Halt !)	<p>parancsszóval jelöltetik.</p> <p>Továbbá rá kell a' katonát tanítani, hogy mindig igyekezzon a' kard' hatásakörén kívül maradni; mivel fegyvere hosszabb levén mint az ellené, azt a' szurony' hegyével még mindig elérheti, a' nélkül, hogy magát veszélyeztetné, annak rövidebb kardjával megsebesítené. Annakokáért néha - néha dőfés után hátra ugorjon.</p>
	„Váll-hoz !“ (Schultert !)	lásd a' 31. szám alatt elmondottakat.

Nro	Commandó vagy Vezérszó.	T a n i t á s.	V. Táb. 21. 22. kép.
36.	„Dsida ellen, helyez-kedj!” (Gegen die Lanze — Stel- lung!)	<p>2. Dsidával ellátott lovas ellen.</p> <p>A' test' állása ugyanaz, melly a' kardos lovas ellen, csakhogy a' jobb vállt kevésse hátrább kell venni, és a' test' súlyát a' jobb lábon terhelteni; mivel itt nem az forog fenn, mint a' kardos lovasnál, annak bal oldalára jönni, sőt inkább igyekezni kell annak jobb oldalára jutni; azonfelül a' dsidának jobbról balra elcsapása csak úgy történhetik meg kívánt erővel, ha a' test' súlya a' jobb lábon nyugszik.</p> <p>A' fegyver egészen másképp, tudniillik a' szurony' hegyével lefelé tartatik, úgy hogy a' tusanyakán levő kéz egy arasznnyira jobb-oldalt a' jobb szemtől, a' bal kéz pedig, melly a' fegyvert első és második karikája közt fogja, mintegy két arasznnyira a' jobb csipő előtt legyen. Előlről tekintve a' cső kissé befelé, azaz: a' bal oldal felé van fordítva, hogy az ez irányban elkövetendő dsida-elcsapást a' csővel lehessen eszközölni.</p> <p>Az ábrázat fedetlen, egészen szabad, és a' tekintet szüntelenül a' dsida' hegyére van függesztve.</p> <p>Az itt leírt helyzetben minden dsida-szurást a' felső test' kissé balra fordulásával 's egyuttal a' fegyvernek balra oldalt tolása által, következő módra lehet elhárítani:</p>	V. Táb. 23.kép.
37.	„Dsida elleni védlet! Egy!” (Die Lanze parirt, Eins!)	<p>A' fegyver jelenvaló helyzetében, a' felső test' rögtön balra fordulása által, mind a' két kézzel sebesen bal-oldalt vitetik, és e' mellett a' bal kar balra előre 's jobbra oldalt akképp nyujtatik</p>	

Nro	Commandó vagy Vezérszó.	T a n i t á s.
V. Táb. 24. k.	38.	<p>„Dsidát emelints! kettő!“ (Erhebt die Lanze, Zwei!)</p> <p>ki, hogy a' szurony' hegye mintegy két lábnyira a' földtől elálljon. A' test' sulya e' pillanatban a' bal lábra átszállítatik, azalatt pedig a' jobb sarok kiindulásra készen fölemeltetik.</p>
V. Táb. 25. k.	39.	<p>„Fordulj! három!“ (Voltirt, Drei!)</p> <p>Az ekképen elhárított dsida sebesen a' fegyverrel saját fején felül emeltetik, mi végett a' bal kar egészen, a' jobb kar mérsékelve felnyújtatik, hogy a' fegyver részut, azaz kissé fölemelt szuronymyal legyen fektetve. Ugyanekkor a' dsida' fölemelésével, a' katonának a' lovashoz futva kell közeledni, és pedig, ha csak lehet, annak jobb oldalára; mire a' jobb lábbal kiindul, egy pár — oktatáskor négy apró — lépést tesz, és azután a' következő:</p>
V. Táb. 26. k.	40.	<p>„Roham! négy!“ (Ausfall! — Vier!)</p> <p>parancsra, fegyverével balról jobbra sodorván, 's egyuttal testével a' dsidás felé fordulva, a' dsidát rugerővel oldalra csapja, aztán mindjárt a' magas roham előtti állásba helyezkedik és abban:</p>
		<p>parancsra, a' döfést legnagyobb sebességgel végbe viszi.</p> <p>Hogy a' katona előmenet közben jobbra vagy balra-oldalt mozduljon-e, a' körülményektől függ, tudniillik az ellen lovag' megrohanása' módjától. De minden esetre igyekezni kell a' dsidás' jobb oldalára jönni, mivel ez hosszú fegyverének ott csekély hasznát veheti.</p>

Nro	Commandó vagy Vezérszó.	T a n i t á s.
		<p>Ha e' kiviteli esetben a' védlet vagy roszul, vagy nem annak idején végeztetett volna, és az ellen a' fedezett jobb oldalba dsidájával szurni szándékozna, ennek elhárítása végett, a' katonának egész testtel és fegyverrel gyorsan az eredeti helyzetbe vissza kell térni. Aztán az ügyes vivó ilyenkor bal kezét rögtön felemelve, a' dsidát fegyvere' csőjével a' belső oldalon megfoghatja, és rugerővel jobbról balra vetheti, végre rohant teszen. A' kevésbbé ügyes pedig megelégedjen, ha a' dsida-dőfést elhárítania sikerült.</p>

A' dzsida-elleni védelemre itt előadott négy fogást az első oktatásnál csak részenként kell parancsolni; később a' védletre vagy elcsapáshoz előleges értesítés nélkül, csupán előszámításra; végre, ha a' legénység azokban tökéletes jártassággal bír: „Dsida ellen véd ma-gad! (Die Lanze parirt!) vezérszóra összekötetésben sebesen egymás után végeztetni.

Hogy a' katona megtanulhassa a' dsida elleni védelmet, ha ezt valóságos lovasok ellen megkísérteni alkalom nincs, szükséges hogy az oktató egy dsida-formájú rudat kezébe vegyen, egy lóczára, vagy egyéb magas tárgyra feláljon, és onnan, illő távolban, az előtte hol jobb, hol bal oldalt álló katona ellen egy dőfést irányozzon, melyet ennek a' betanított módra el kell csapni, és a' dsidát, rögtön közeledés közben, jobb vagy bal oldalt felemelni, félrevetni és álrohamot tenni.

Közelebbi határozatokat arról, hogy például dsida-felemeléskor hány lépést kell tenni, ugy mint a' felől, hogy jobbra vagy balra kelljen-e a' mellett futni, előírni lehetetlen; mivel e' dolog valóságos viadalnál az ellen' nyargalás-módjától és mozgalmaitól függ, melyet egyelőre meg nem lehet határozni, annál fogva itt minden katona' józan ítéletére bízatik. Ez okból e' jelen szabályok is nem bizonyos, minden képzelhető harczpillanatokban alkalmazható szabályokként, hanem inkább általános, a' katona' ügyességét dsida ellen vivásra előmozdító utmutatás-

ként tekintendők. De mégis a' katonának jól eszébe kell iktatni, hogy mindenesetre igyekezzen a' dsidás' lovának mennél előbb, még pedig ha tud, jobb oldalára jutni; továbbá, hogy a' dsida' hegyét szünet nélkül szemmel tartsa, azt fegyverével elhárítani igyekezzen, azután fölemelje, a' ló' farához futva közelítsen, végre a' dsidát erővel félre csapja és közvetlen utánna dőfését alkalmazza. Rendszerint a' dsida elleni viadalnál nem kell dőfés után hátra ugrani, sőt mennél közelebb a' lovashoz közeledni, mivel illy esetben hosszú fegyverének csak csekély hasznát veheti.

Végre még meg kell jegyezni, hogy a' katona ne előbb, hanem csak utolsó pillanatban helyezkedjék a' dsida elleni állásba, tudniillik mikor már a' lovas dőfhetési vagy szurtávra hozzá közeledett, mivel az abban való hosszas kitartás igen fárasztó.

Ez általános szabályok' követése mellett, egy ügyes, fegyvere' forgatásában jártas gyalog, mindenkor győzedelmesen megvívhat a' lándzsával, minek bizonyosságául a' régi háborúk' sok példái szolgálnak.

79. §. Utmutatás több lovasok elleni védelmezésre.

Miután a' katona egyes lovasok elleni védelmezésre eléggé kiképeztetett, tanitassék meg egyszersmind, mikép kell magát viselnie, mikor több lovasok által egyszerre támadtatik meg.

Mikor két lovas nyargalva jö reá, az egyiknek — feltéve, hogy földtárgyak által nincs védve — siessen elejébe, mert a' bátor és merész megelőzés illy esetekben mindig üdves hatása. Mihelyt ehez eléggé közeledett, igyekezzen bal oldalára jutni, ha t. i. ellene egy kardos lovas; onnan sebesen a' lovas' ágyékába, mellébe vagy hasába, a' vasasoknak pedig vékonyába vagy hóna alá dőfjön. Ha az egyik lovas megsebesítvén viadalra alkalmatlanná tette, könnyen fog a' másikkal végezhetni.

Fő elvül szolgáljon, a' lövést futás közben, mennél tovább csak lehet kimélni és csupán akkor löni, midőn bizonyossággal fel lehet tenni, hogy a' golyó talál.

Midőn a' gyalogos valamelly lovas, kinek a' hozzá közeledésre bátorsága nincs, magához akar csábitni, tétesse magát mintha fegyverét akarná megtölteni, és ha a' lovas, az által elhitetve feléje nyargal, közelről nagyobb bizonyossággal megölheti.

A' gyalogosnak főigyekezete legyen , a' viadalt mentől előbb véghez hajtani , mivel ő hamarább elfárad , mi rá nézve veszélyesb lehet , mint lovas ellene.

Egyébiránt magában is érthető , hogy a' gyalogos a' földtér' minden kedvező tárgyait fedezésére használja , és ha ezek által csak némileg védetik is , azok oltalmában több lovasnak is huzamosan ellentálhat , feltéve hogy kellő lélekéberséggel , elszánt-sággal és elég ügyességgel bír.

80. §. A' lóbintás és laptá után dőfés.

A' lóbintás és laptá után dőfés arra való , hogy tanuljon a' katona erőteljesen és ügyesen dőfést vagy rohant tenni. Ehez egy átmérőjében 4—6 hüvelyknyi lapdét egy zsinorra szabadon úgy kell akasztani , hogy tetszés szerint majd egy gyalogos , majd egy lovas melle-magasra igazítható legyen. A' laptá bőrből vagy vászonból készült és tehénszörrel vagy csepűvel van kitömve ; nagyobb tartósság végett azt vas-sodronnyal is körül lehet fonní. Beljébe , hogy nehezebb legyen , egy darab ón tétetik , minél fogva az ingadozása is csekélyebb leszén. Felső részén egy vas karika alkalmaztatik , mellyel a' zsinóron lévő horogba beakasztatik. Mikép keljen a' zsinórt felakasztani , a' körülményektől függ.

A' laptá előtt mintegy 9 lábnyira , a' földön egy egyenes vonalt kell jelölni , mellyen a' katona a' laptádőfés' első oktatásakor jobb lábával megállapodik , és a' szabályszerű mély állásba arcczal a' laptafelé helyezkedik. Mielőtt rohant tenne , a' fegyvert mind a' két kezével nehányszor előre 's hátra akkép ringatja , hogy a' szurony' hegye a' laptára irányozott légyen. Ha gondolja hogy már találhatja , akkor ösmert módra rohant tesz , és szurony' hegyével a' laptá 'közepét megtalálni igyekszik. Hogyha dőfés után a' laptá egyenes irányba hátra hintál , jele hogy jól találta ; ellenben mikor oldalt ugrik , jele hogy nem a' közepét érte. Fődolog itt , hogy dőfés után a' katona egyszeribe hátraszökjön és szabályszerű állásba helyezkedjen.

Minthogy pedig könnyen megtörténhetne , hogy roham után valamelly ügyetlen legény' fegyvere szurony-hegyével a' földre esne , 's ez által kárt szenvedne : tehát ennek elkerülésére eleve jó leszén , a' lapda és a' földön kitűzött vonal közt egy szalmával körültekert 2 és $\frac{1}{2}$ magas sörömpöt alkalmazni , vagy egy kötelet fekirányosan kifeszíteni mellyre aztán a' fegyver illyenkor bukik , annálfogva a' földre eséstől megtartoztatik.

Minekutánna a' katona a' laptá-dőlésben mind gyalog mind lovas ember melléig érő magasságra magának helyt állva elég ügyességet szerzett, tanitassék ezt fegyver-lóbintás nélkül és végtére sebeshaladás közben is végbe vinni; e' mellett mindenkor hátra szökjön, kivéve azon esetet, mikor dsidával felfegyverzett lovas ellen tesz rohanást.

E' gyakorlat főről főre, parancsszó nélkül a' katonának saját belátása szerint történik meg.

81. §. Kiképzett (betanított) legényekkel való gyakorlás módja.

Ha egyszer a' katona a' szurony-vívásnál szükséges mozgulást és fogásokat egyenként megtanulta, azután gyakoroltassék többet együtt összefüggőleg, mint ez a' valóságos viadalnál megesik, végbevinni; t. i. közvetlen roham után hátra szödni, vagy egyszeres elcsapás után dőlést tenni s. a. t.

Erre azon fogásokat, melyeknek kivitele összefüggőleg szándékba van, eleve értesíteni, és aztán közölők azt, a' mellyel kezdeni kell, szabályszerűleg parancsolni. Mint p. o.

„Rohanj és hátraugorj! **Dőfj!**“ (Ausfall und Sprung rückwaerts — Ausfall!) vagy „Egyszerű védlet 's egyenesen dőfj! Egyszerű védlet! **Egy!**“ (Einfache Parade und gerader Stoss. — Einfache Parade — Eins!)

Ha a' legénység' oktatása elegendő haladást tett, azt sorban is elé lehet venni; a' mellett az emberek ösmeretes módon egyik a' másiktól egy lépésnyi távol megállnak. Melly esetben azonban a' fordulatokat, körlést, 's, általában a' lovas ellen való gyakorlást egészen ki kell hagyni; mivel az első kivitelére nincsenek a' sorban elegendő közök, emezek pedig természetöknél fogva valóságban sohasem máskép, mint egyenként vitetnek végbe. A' lovas elleni fogások' gyakorlására, eleve a' sornak (gléda) „f é l b a l r a“ fordulást kell parancsolni, 's azután egyenként minden emberrel a' kardos vagy dsidás elleni védelmezést végbevitetni.

Olly esetekben, midőn egy felsőbb előjáró a' szuronyvívás előmenetele felől hamarjában meg akarna győződni, lehet egy három sorba állított osztályt-is ahoz parancsolni. E' végett a' következő vezérszóra: „Első és második sor kettős közökre előre nyi-**tódj!**“ (Erstes und Zweites Glied auf doppelte Distanz vorwaerts öffnet — euch!) az első sor 8, a' második 4 lépést tesz előre 's azután megáll. Erre következik a' 18-dik §. értelmében a' parancs: „Jobbra és balra nyi-**tódj!**“ (Rechts und links öffnet — euch!) és miután a' legénység illő közökbe megállakodott, a' gyakorlást mind a' három sorral a' szerint, mint

fenebb egy sornak (glédának) elészabatott, meg lehet kezdeni. Szuronyvivás után a' 18-ik §. szerint „Balra és jobbra zár-**kozz!**“ (Links und rechts schliesst — each!) végre „Két utolsó sor zár-**kozz!**“ (Letzte zwei Glieder schliesst — each!) parancsoltatik; mire a' második sor 4, és a' harmadik 8 lépést tesz.

A' mozdulatok és fogásoknak helyes összefüggését illetőleg a' szuronyvivásnál következő parancsok például szolgáljanak;

1. Gyalogság ellen! Helyez-**kedj!** (Gegen Infanterie — Stellung!)

2. Ha-**ladj!** **Állj!** (Avan-cirt! — Halt!)

3. Hát-**rálj!** **Állj!** (Reti-riert! — Halt!)

4. Toppants! (Apell!)

5. Sebesen ha-**ladj!** **Állj!** (Im Schnellschritt avan-cirt! — Halt!)

6. Sebesen hát-**rálj!** **Állj!** (Im Schnellschritt reti-riert! — Halt!)

7. Rohanj és hátra-**ugorj!** **Rohanj!** (Ausfall und Sprung rückwaerts — Ausfall!)

8. Kettős roham! **Döfj!** (Doppelter Ausfall — Ausfall!)

9. Egyszerű védlet 's egyenesen döfj! Egyszerű védlet! —

Egy! (Einfache Parade und gerader Stoss! — Einfache Parade — Eins!)

10. Kétszeres védlet és kettős roham! Kettős védlet! **Egy!** **kettő!** (Doppelte Parade und doppelter Ausfall! — Doppelte Parade — Eins! Zwei!)

Váll-**hoz!** (Schultert!)

Vége még megjegyeztetik, hogy a' szuronyvivásban való gyakorlás, ne csupán gépelyként a' fegyverfogások' módjára, és szintolly kevésbé pusztá mutatványi tárggyul tekintessék; sőt inkább meg kell minden legénynek a' különbféle fogások' és mozdulatok' célját és alkalmazás-módját magyarázni, és tettelegesen vagyis gyakorlatilag megmutatni, különben az oktatás siker nélküli leend.

EMICH GUSZTÁV
könyvkereskedésében kaphatók :
A' HONVÉD és KÖTELESSÉGEI.

Katonai oktatások
elbeszélés formában, Pz. után magyarosítva.

Debreczen, 1849. 8-rét. VIII. és 291 lap.

Ára színes borítékba fűzve 1 p. ft.

RÖVID UTASÍTÁS

az előőrsök' (Vorposten) szolgálatát illetőleg, a'
honvédek és mobil nemzetőrség számára.

Irta Gál Sándor.

Ára 20 ezüst kr.

RÖVID UTASÍTÁS

egyes földszinti tárgyak' és helységek' védelmezése-'s
megtámadásában.

Irta Gál Sándor.

Ára 20 ezüst kr.

GYAKORLATI SZABÁLYZAT.

Irta, Péterfy Gyula őrnagy.

Ára 1 frt 20 kr. p. p.

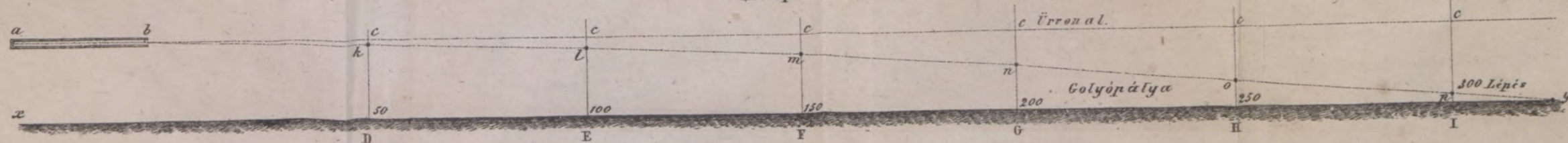
NEMZETI DALOK és MARSOK.

Ára 10 ezüst kr.

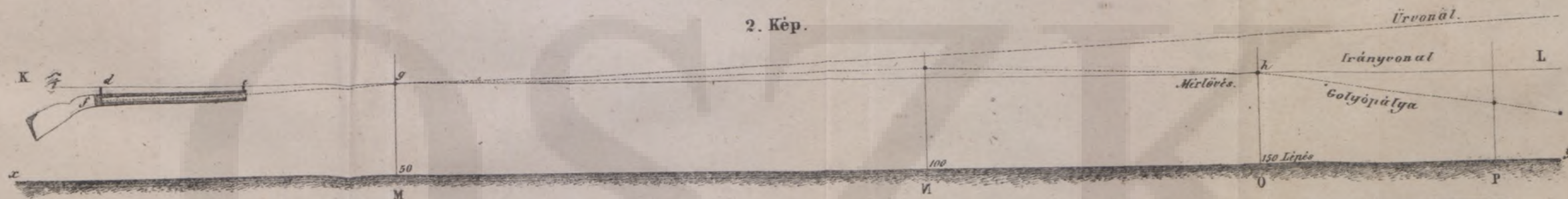

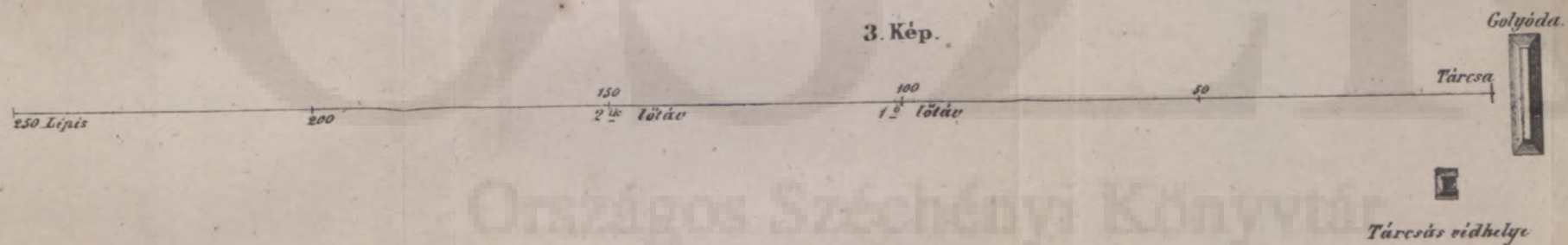
1. Kép.

2. Кép.

3. Kép.

4. Кép.

1890. II.

1890.

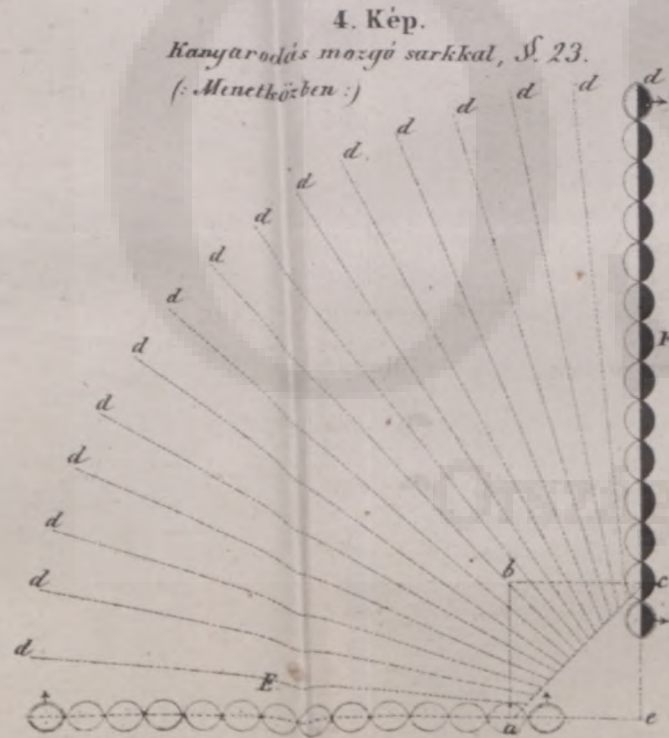
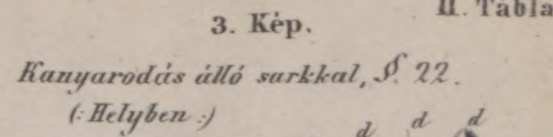
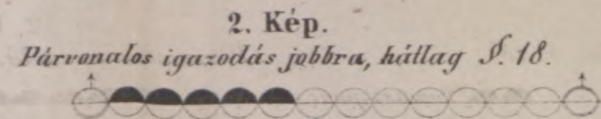
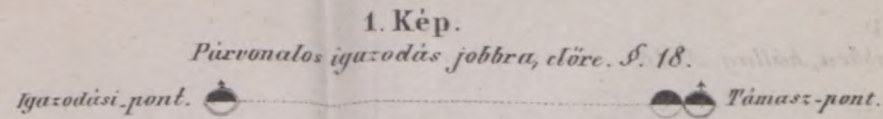
IV. R. Széchenyi Könyvtár

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

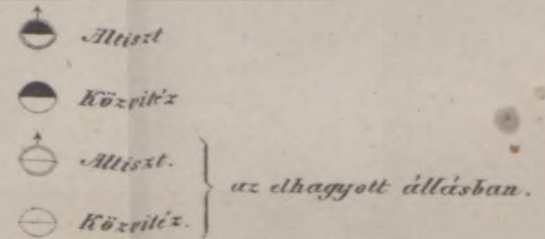

E. Menetközbeni sor, midőn még egy lépésnyire távol van a kanyarodás valódi pontjától b, hol jobbra kanyarodásra parancsoltatik.
F.F. A sor irányzata kanyarodás után
ac. Részút vonal, mellyen menetközben a sarkpont mozog.
d. A sor arcvonala minden lépés után.

d. Arcvonal állása egy egy lépés után.

Magyarázó jegek.

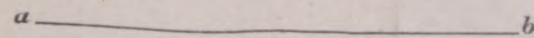

OSZK

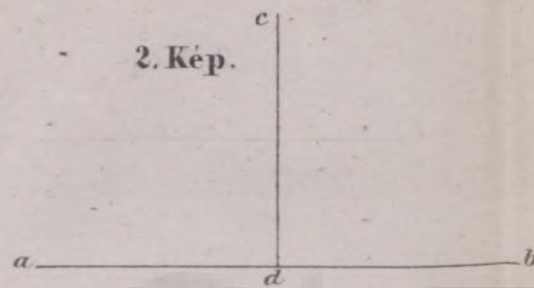

Országos Széchényi Könyvtár

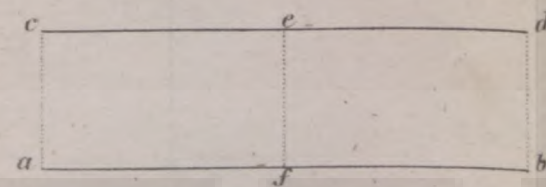
1. Kép.

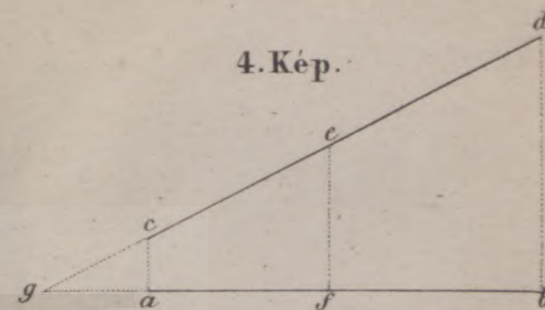
2. Kép.

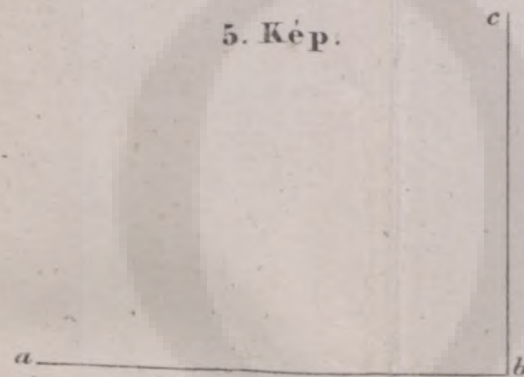
3. Kép.

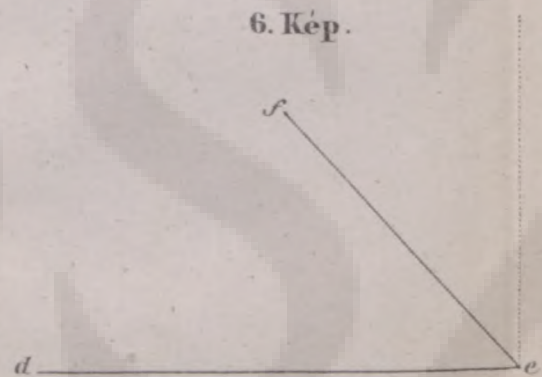
4. Kép.

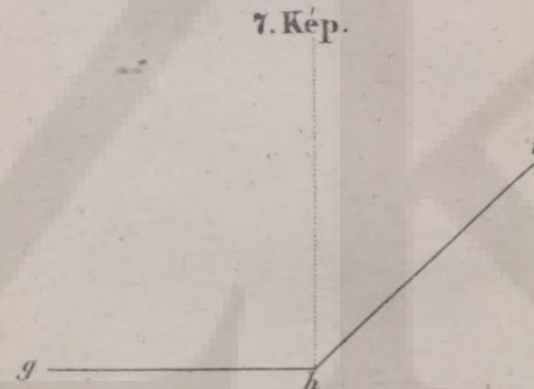
5. Kép.

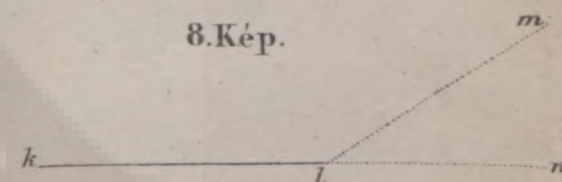
6. Kép.

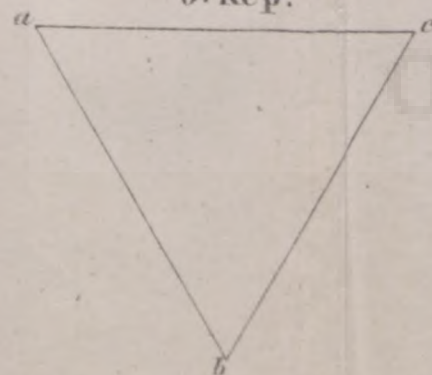
7. Kép.

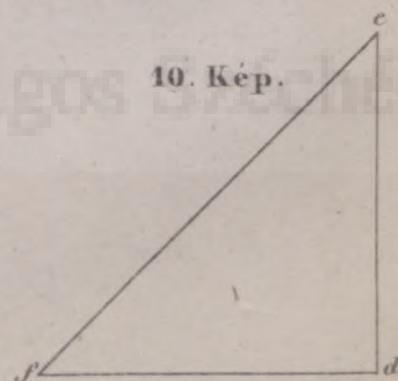
8. Kép.

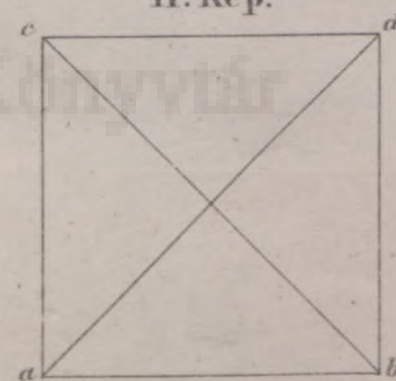
9. Kép.

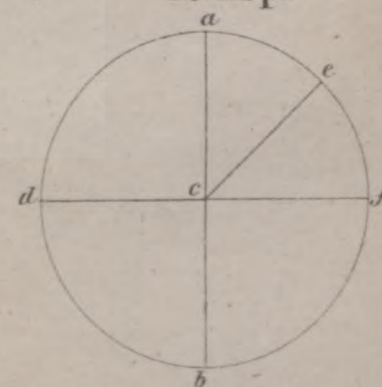
10. Kép.

11. Kép.

12. Kép.

Országos Széchényi Könyvtár

1. Kép

2. Kép

3. Kép

4. Kép

5. Kép

6. Kép

7. Kép

8. Kép

9. Kép

Szalogság elleni
állás

Egyenes döfés.

Roham

Szalogság elleni állás
oldalról — arczról
tekintve

Egyenes döfés

Roham.

10. Kép

11. Kép

12. Kép

13. Kép

14. Kép

15. Kép

16. Kép

Egyszeres
vagy védlet

Kétszeres elcsapás

Kardos lovas elleni
állítás

Ütés és jobbra-szökés utáni állás

Ütés után roham és jobbra-szökés.

Oktató szabályzat

Országos Széchényi Könyvtár

17. Kép.

18. Kép.

19. Kép.

20. Kép.

21. Kép.

22. Kép.

23. Kép.

24. Kép.

25. Kép.

26. Kép.

Körfutás

A' lovasnak
oldalt megtámadása

Doida ellen állás
látva
előtől oldalról.

A' doida'
elcsapása
(előtől tekintve).

A' doida' emelése
is hízeltés a
lovashoz.

A' doida' elcsapása,
is megfordulás.

Állás
a' roham előtt.

27. Kép.

Ötödik szabályzat

Egy honvéd-csapat doida-lovaság által megrohanása.

Vol. 1
ausg.

Országos Széchényi Könyvtár

